IZVJEŠĆE O RADU ZA 2012.

Zagreb, ožujak 2013. godine

REPUBLIKA HRVATSKA

PRAVOBRANITELJ|ICA
ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Sadržaj

0. UVODNI DIO **7**

I. POKAZATELJI O RADU PRAVOBRANITELJICE ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U 2012.

1. ANALIZA PREDMETA **11**

1.1. Oblici i osnove diskriminacije *13*

1.2. Područje diskriminacije *14*

1.3. Način rješavanja *15*

1.4. Uloga umješačice u sudskim postupcima *16*

2. ANALIZA OSTALIH PREDMETA I AKTIVNOSTI PO KOJIMA SE POSTUPALO **17**

3. Zaključno razmatranje **20**

II. ANALIZA PO PODRUČJIMA RADA

1. ZAPOŠLJAVANJE I RAD **23**

1.1. Okvirna razmatranja i stajališta Pravobraniteljice u području zapošljavanja, radnih odnosa i socijalnih koristi vezanih uz sudjelovanje na tržištu rada *23*

1.1.1. Zaključno razmatranje i preporuke 27

1.2. Diskriminacija pri zapošljavanju i na radu s opisima slučajeva *28*

1.2.1. Statistički trendovi 28

1.2.2. Primjeri pritužbi iz prakse Pravobraniteljice vezano za diskriminaciju u području zapošljavanja i rada 30

1.3. Uznemiravanje i spolno uznemiravanje na radnom mjestu s opisima slučajeva *33*

1.3.1. Zaključno razmatranje i preporuke 36

1.3.2.Primjeri pritužbi iz prakse Pravobraniteljice vezano za uznemiravanje i spolno uznemiravanje 36

1.4. Tržište rada – trendovi iz 2012. koji zaslužuju posebnu pozornost *44*

1.4.1. Posljedice restrukturiranja odnosa na tržištu rada za ravnopravnost spolova 44

1.4.2. Pristup trudnica i žena koje su nedavno rodile socijalnim davanjima vezanim uz njihovo sudjelovanje na tržištu rada 46

1.5. Rodiljne i roditeljske potpore *47*

1.5.1.Zaključno razmatranje i preporuke 48

1.6. ISTRAŽIVANJE o diskriminaciji trudnica i majki s malom djecom *49*

1.6.1. Zaključno razmatranje i preporuke 54

1.7. Mirovine po spolu *55*

1.7.1. Zaključno razmatranje 59

1.8. Nacionalni plan za poticanje zapošljavanja 2011.-2012. - provedba u 2012. *59*

1.8.1. Nezaposlenost – stanje i kretanja 61

1.8.2. Zaposlenost – stanje i kretanje 62

1.8.3. Mjere iz NPPZ-a prema Nacionalnom programu za Rome i Akcijskom planu Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015. 62
1.8.4. Zaključno razmatranje 62
1.9. ISTRAŽIVANJE: Učestalost anti-diskriminacijskih predmeta u sudskoj praksi 63
1.9.1. Zaključno razmatranje i preporuke 65

2. OBITELJ 66
2.1. Nasilje u obitelji 66
2.1.1. Prikaz stanja i kretanja broja zaprimljenih intervencija i poduzetih mjera i radnji 67
2.1.2. Primjena odredbe članka 4. Zakona o zaštiti nasilja u obitelji 67
2.1.3. Zaštitne mjere uz primjenu odredbi Prekršajnog zakona i Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji 67
2.1.4. Primjena odredbe članka 215a. Kaznenog zakona „Nasilničko ponašanje u obitelji“ 68
2.1.5. Ubojstva i pokušaji ubojstava počinjeni unutar obitelji 69
2.1.6. Žrtve nasilničkog ponašanja u obitelji 69
2.1.7. Podaci Ministarstva pravosuđa i prekršajnim sankcijama izrečenim po sudovima radi nasilničkog ponašanja u obitelji 70
2.1.8. Analiza podataka -o kaznenim djelima nasilničkog ponašanja u obitelji 70
2.1.9. Analiza podataka - o prekršajnim djelima nasilničkog ponašanja u obitelji 71
2.1.10. Analiza podataka – o žrtvama kaznenih i prekršajnih djela, posebice ubojstvima i pokušajima ubojstva u obitelji kao najtežim oblicima nasilničkog ponašanja u obitelji 72
2.1.11. Analiza podataka - o zaštitnim mjerama 74
2.1.12. Analiza podataka - o postupanju centara za socijalnu skrb u slučajevima nasilja u obitelji 75
2.1.13. Zaključno razmatranje i preporuke 77
2.1.14. UN inicijativa Mreže utjecajnih muškaraca u suzbijanju nasilja nad ženama 77
2.1.15. Pritužbe upućene Pravobraniteljici - opisi slučajeva nasilja u obitelji 78
2.1.16. Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji 2011.-2016. 84
2.1.16.1. Zaključno razmatranje i preporuke 91
2.1.17. Zagrebačka strategija zaštite od nasilja, 2011.-2016. 91
2.1.18. Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji – ANALIZA provedbe u 2012. 95
2.1.19. ISTRAŽIVANJE: Primjena zaštitnih mjera propisanih Zakonom o zaštiti nasilja u obitelji 101
2.1.20. Besplatna pravna pomoć i žrtve obiteljskog nasilja 104
2.1.21. ANALIZA SOS TELEFONA ZA ŽRTVE NASILJA U OBITELJI 111
2.1.22. Suradnja s Policijskom akademijom vezano za obrazovanje policije 114
2.1.23. Posjeti Pravobraniteljice centrima za socijalnu skrb 118
2.2. DRUGI OBLICI NASILJA 119
2.2.1. Partnersko nasilje 119
2.2.2. Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa 122
2.2.3. Žene silovane u ratu 123
2.3. RODITELJSKA SKRB 125
2.3.1. Zaključno razmatranje i preporuke 127
2.3.2. Opisi slučajeva i postupanje Pravobraniteljice vezano za roditeljsku skrb 128

3. SPOLNE I RODNE MANJINE 136
3.1. Pravna osnova i ocjena stanja 136

3.1.1. Zaključno razmatranje i preporuke 139
3.2. Projekti i aktivnosti Pravobraniteljice vezano za promicanje prava spolnih i rodnih manjina 140
3.3. Opis predmeta u području suzbijanja diskriminacije na temelju spolne orijentacije 141
3.4. Problemi rodno-disforičnih osoba (transrodne osobe) 143
3.4.1. Opis slučaja vezano za prava rodno-disforičnih osoba odnosno transrodnih osoba 145
3.4.2. Zaključno razmatranje i preporuke 146

4. RIZICI VIŠESTRUKE DISKRIMINACIJE 147
4.1. Žene u ruralnim područjima 147
4.1.1. Aktivnosti Pravobraniteljice vezano za položaj žene u ruralnom području 148
4.1.2. Istraživanje o statusu, svijesti i potrebama ruralnih žena 150
4.1.3. Zaključno razmatranje i preporuke 151
4.2. Ovisnost u žena 151
4.2.1. Zaključno razmatranje i preporuke 155
4.3. Žene i HIV/AIDS 155
4.3.1. Aktivnosti Pravobraniteljice vezano za HIV pozitivne žene 157
4.3.2. Zaključno razmatranje i preporuka 157
4.4. Žene s invaliditetom 157
4.4.1. Aktivnosti Pravobraniteljice vezano uz položaj žena s invaliditetom 161
4.4.2. Zaključno razmatranje i preporuke 161
4.5. Žene u prostituciji 162
4.5.1. Aktivnosti Pravobraniteljice vezano za (ne)legalizaciju prostituciju 163
4.5.2. Zaključno razmatranje i preporuka 165

5. PODRUČJE OBRAZOVANJA 166
5.1. Novi propisi i kurikulumi koji se odnose na pitanja ravnopravnosti spolova 166
5.1.1. Uvođenje nastavnog predmeta Zdravstveni odgoj u osnovne i srednje škole 166
5.1.2. Uvođenje nastavnog predmeta Građanski odgoj i obrazovanje u osnovne i srednje škole 169
5.1.3. Odluka o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u srednje škole u školskoj godini 2012./2013. 171
5.2. ISTRAŽIVANJE – Rodni aspekt u udžbenicima etike za srednju školu 172
5.2.1. Zaključno razmatranje i preporuke 174
5.3. ISTRAŽIVANJE: Rodni aspekt u udžbenicima vjeronauka za osnovnu i srednju školu 176
5.3.1. Zaključno razmatranje i preporuke 179
5.4. ANALIZA zastupljenosti žena i muškaraca u području obrazovanja 180
5.4.1. Spolna zastupljenost djece, učenika/ca i studenata/ica u obrazovnom sustavu Republike Hrvatske u 2011. 181
5.4.2. Spolna zastupljenost odgajatelja/ica, učitelja/ica, nastavnika/ica i profesora/ica u obrazovnom sustavu Republike Hrvatske u 2011. 182
5.5. OBRAZOVANJE – ostalo 184
5.5.1. Imenovanje Pravobraniteljice u Povjerenstvo za prosudbu usklađenosti udžbenika s etičkim zahtjevima 184
5.5.2. Suradnja s tijelima državne uprave u području obrazovanja 184
5.5.3. Suradnja s odgojno-obrazovnim institucijama 184
5.5.4. Suradnja s organizacijama civilnog društva u području obrazovanja 185

6. MEDIJI **186**
6.1. ISTRAŽIVANJE o zastupljenosti i načinu prikazivanja žena i muškaraca na naslovnicama Internet portala *187*
6.1.1. KVANTITATIVNA ANALIZA 188
6.1.2. KVALITATIVNA ANALIZA 193
6.2. ISTRAŽIVANJE o zastupljenosti stručnjakinja u programima HRT-a *202*
6.3. Postupanje po pritužbama na medijske sadržaje *206*
6.4. Medijsko izvještavanje o nasilju nad ženama *207*
6.4.1. Nasilje kao „zabava“ 209
6.4.2. Nesenzibiliziranost i nepoznavanje problematike nasilja 210
6.5. Spolni stereotipi i seksizam u medijskim sadržajima *211*
6.5.1. Pravobraniteljica o seksizmu u medijima 212
6.5.2. Seksizam na Internet stranicama organizacija civilnoga društva 213
6.6. Mediji o spolnim i rodnim manjinama *214*
6.7. Provedba mjera iz Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011.-2015. vezanih uz medije *215*
6.7.1. Hrvatska radio televizija 215
6.7.2. Županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova 217
6.8. Edukacija medijskih djelatnika/ca *218*
6.9. Pravobraniteljica u medijima *219*
6.9.1. Zaključno razmatranje i preporuke 220

7. RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U PODRUČJU POLITIČKE PARTICIPACIJE **222**
7.1. Izbor zastupnika/ica promatrača Hrvatskoga sabora u Europski parlament *222*
7.2. Stajalište Pravobraniteljice o primjeni čl.15. Zakona o ravnopravnosti spolova na izborne liste za izbore zastupnika/ca u jedinice lokalne i regionalne samouprave *222*
7.3. Aktivnosti Pravobraniteljice vezano za političku participaciju žena *223*
7.4. Preporuke političkim strankama *224*

8. NACIONALNA POLITIKA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA 2011.-2015. - ANALIZA mjera u 2012. **226**
8.1. Zaključno razmatranje i preporuke *231*

9. REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE - Zakon o medicinskoj oplodnji **232**

10. Žene u migracijskoj politici i azilatkinje **234**
10.1. Zaključno razmatranje i preporuke *235*

11. Provedba Nacionalnog akcijskog plana za provedbu rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 (2000) o ženama, miru i sigurnosti i srodnih rezolucija, 2011. - 2014. **236**
11.1. Zaključno razmatranje i preporuke *239*

12. PROPISI - INICIJATIVE PRAVOBRANITELJICE **240**
12.1. Prijedlog za izmjenu Poslovnika Hrvatskoga sabora *240*
12.2. Mišljenje na Prijedlog Prekršajnog zakona *240*
12.3. Mišljenje na Nacrt prijedloga Zakona o probacijskim poslovima *241*
12.4. Mišljenje na Konačni prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona *241*
12.5. Mišljenje na Nacrt prijedloga Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira *241*
12.6. Prijedlozi na Nacrt prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj skrbi *242*

12.7. Mišljenje na nacrt novog Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji *242*

13. Suradnja s organizacijama civilnoga društva i drugim dionicima **243**

14. Međunarodna i regionalna suradnja (32) **244**

III. OSTALE AKTIVNOSTI NA PROMICANJU NAČELA RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA I VIDLJIVOSTI INSTITUCIJE PRAVOBRANITELJICE ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

IV. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE PRAVOBRANITELJICE ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

V. FINANCIJSKO POSLOVANJE

0

UVODNI DIO

Pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova osnovan/a je Zakonom o ravnopravnosti spolova[1] kao jedan od mehanizama osiguranja provedbe Zakona o ravnopravnosti spolova. Temeljem Zakona o ravnopravnosti spolova (u daljem tekstu: ZRS) Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova (u daljem tekstu: Pravobraniteljica) je neovisno tijelo za suzbijanje diskriminacije u području ravnopravnosti spolova. Istim Zakonom su utvrđene opće osnove za zaštitu i promicanje ravnopravnosti spolova kao temeljne vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske, definirana područja i načini zaštite od diskriminacije na temelju spola, mehanizmi osiguranja jednakih mogućnosti za žene i muškarce te prekršajne odredbe.

Prema Zakonu o ravnopravnosti spolova, Pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova u okviru svoga rada:
(1) zaprima prijave svih fizičkih i pravnih osoba vezane uz diskriminaciju u području ravnopravnosti spolova,
(2) pruža pomoć fizičkim i pravnim osobama koje su podnijele pritužbu zbog spolne diskriminacije pri pokretanju sudskog postupka,
(3) poduzima radnje ispitivanja pojedinačnih prijava do pokretanja sudskog spora,
(4) uz pristanak stranaka provodi postupak mirenja uz mogućnost sklapanja izvansudske nagodbe,
(5) prikuplja i analizira statističke podatke o slučajevima spolne diskriminacije,
(6) provodi neovisna istraživanja o diskriminaciji, objavljuje neovisna izvješća i razmjenjuje raspoložive informacije s odgovarajućim europskim tijelima,
(7) prati provođenje ZRS-a i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova.

Odredbe Zakona o suzbijanju diskriminacije[2] uređuju nadležnost i obveze Pravobranitelja/ice za ravnopravnost spolova kao posebnog/e pravobranitelja/ice sukladno ZRS-u. Pravobranitelj/ica podnosi redovita godišnja izvješća o radu Hrvatskom saboru do 31. ožujka tekuće godine.[3]

[1] Narodne novine broj 82/08.
[2] Narodne novine broj 85/08. i 68/112.
[3] Čl.22.st.1. ZRS-a i čl.18. Poslovnika o radu Pravobranitelja/ice za ravnopravnost spolova, Narodne novine broj 29/04.

Odlukom Hrvatskog sabora na sjednici 28.10.2011. pravobraniteljicom za ravnopravnost spolova imenovana je Višnja Ljubičić.[4] Ovo izvješće je drugo godišnje izvješće koje kao pravobraniteljica za ravnopravnost spolova podnosi Hrvatskom saboru u drugoj godini mandata.

U Izvješću o radu za 2012. detaljno su opisane sve aktivnosti Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova tijekom izvještajne godine u skladu s ovlastima i djelokrugom rada pravobranitelja/ice za ravnopravnost spolova određenima ZRS-om.

[4] Narodne novine broj 126/11.

I.
POKAZATELJI O RADU PRAVOBRANITELJICE ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U 2012.

Građani/ke se obraćaju Pravobraniteljici za ravnopravnost spolova osobno, pisanim pritužbama i putem telefona. Predmeti se otvaraju po zahtjevu prituženog/e građanina/ke, po zahtjevu drugih fizičkih i pravnih osoba (organizacija civilnoga društva, državnih i javnih tijela/ureda, odbora/povjerenstava za ravnopravnost spolova, drugih institucija ili pojedinaca/ki), ili na inicijativu Pravobraniteljice. Po sadržaju predmeti se odnose na kršenje načela ravnopravnosti spolova ili diskriminaciju na temelju spola, bračnog ili obiteljskog statusa i spolne orijentacije te rodnog identiteta i izražavanja, kao i na praćenje provođenja Zakona o ravnopravnosti spolova.

Za stranke koje se obraćaju putem telefona radi traženja informacije i/ili stručnog savjeta od strane Pravobraniteljice, ne otvaraju se spisi predmeta tako da se ti podaci ne uključuju u statistički pregled, i ima ih oko 20-tak tjedno.

Tijekom 2012. radilo se na ukupno 1.514[5] predmeta, i to:

- 1.425 otvorenih u 2012., što je više za 8,8 % u odnosu na 2011.
- 89 predmeta prenesenih iz ranijih godina.

Navedenih 1.514 predmeta odnosi se na:

- 420 predmeta zaprimljenih po pritužbama građana/ki, od kojih je 331 novih predmeta iz 2012.[6], a 89 iz ranijih razdoblja;
- 37 novih predmeta iz 2012. otvorenih na inicijativu Pravobraniteljice vezano za kršenje načela ravnopravnosti spolova ili diskriminaciju na temelju spola u odnosu na pojedince/ke;
- 1.057 predmeta otvorenih na inicijativu pravobraniteljice radi praćenja primjene Zakona o ravnopravnosti spolova, odnosno temeljem dopisa drugih institucija, organizacija ili pravnih osoba, od kojih su svi novootvoreni u 2012.

[5] Više za 8,8 % u odnosu na 1.391 predmet u 2011.
[6] U 2011. bilo je 283 novih predmeta, u 2010. godini 294, a u 2009. godini 274.

1

ANALIZA PREDMETA

Podaci se odnose na 331 pritužbu građana/ki i 37 predmeta u vezi slučajeva diskriminacije otvorenih na inicijativu Pravobraniteljice, odnosno na **368 novih predmeta u 2012.**,[7] što je više za 19,5 % u odnosu na 2011.

368 novih slučajeva u 2012. razvrstano po spolu prituženih osoba:

- žena 218 (59,2%)
- muškaraca 70 (19,0%)
- skupina 80: žena 35 (9,5%), muškaraca 23 (6,2%) i muškaraca i žena 22 (6,1%).

Grafikon 1. Prikaz prituženih osoba po spolu

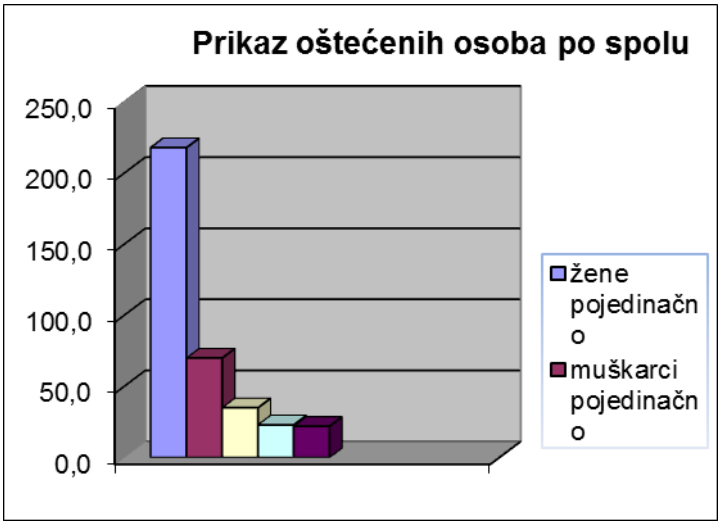

Ukupno razvrstano po spolu prituženih, Pravobraniteljica je razmatrala slučajeve koji su se većinom odnosili na žene – 68,7% slučajeva[8], zatim u manjem broju na muškarce – 25,2% slučajeva[9] te na mješovite skupine (žena i muškaraca zajedno) – 6,1% slučajeva[10].

[7] Više za 19,5% u odnosu na 308 novih predmeta u 2011.
[8] Razvrstano po spolu prituženih, bilo je 218 (59,2%) žena i 35 (9,5%) skupina žena. Ukupno 68,7% slučajeva u vezi žena u 2012., u odnosu na 63,9 % u 2011.
[9] Razvrstano po spolu prituženih, bilo je 70 (19,0%) muškaraca i 23 (6,2%) skupina muškaraca. Ukupno 25,2% slučajeva u vezi muškaraca u 2012., u odnosu na 23,1% u 2011.

U 368 slučajeva postupalo se po zahtjevu ili inicijativi:

- pritužene stranke: žene u 168 slučajeva (45,7%), muškarca u 68 slučajeva (18,5%),
- drugih u ime pritužene stranke u 95 slučajeva (25,8%), i to: državna tijela u 29 slučaja, tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u 5 slučajeva, civilno društvo u 40 slučajeva i pojedinac/ka u 21 slučaju,
- Pravobraniteljice u 37 slučajeva (10,0%).

Pritužene stranke po stručnoj spremi: NK – 3,6 %, PK – 5,4 %, KV – 4,6 %, SSS – 33,4 %, VKV – 1,6 %, VŠS - 6,0 %, VSS – 33,0 %, magisterij – 3,5 %, doktorat – 1,6 % i nepoznato 7,3 %

Po starosnoj dobi pritužene stranke bile su: 18-24 godine – 4,1 %; 25-34 godine – 28,8 %; 35-44 godine – 22,3 %; 45-54 godine – 13,3 %; 55-64 godine – 8,7 %; 65 i više godina – 1,4 % i nepoznato 21,4 %.

Kao i ranijih godina, Pravobraniteljici su se pritуživale osobe s područja cijele Republike Hrvatske, najviše iz Grada Zagreba (46,5%), a zatim s područja Primorsko-goranske (8,2%), Splitsko-dalmatinske (5,4%), Osječko-baranjske (5,2%), Zagrebačke (4,6%) te drugih županija kako je prikazano u grafikonu 2.

Grafikon 2. Prikaz postupanja Pravobraniteljice po županijama i Gradu Zagrebu

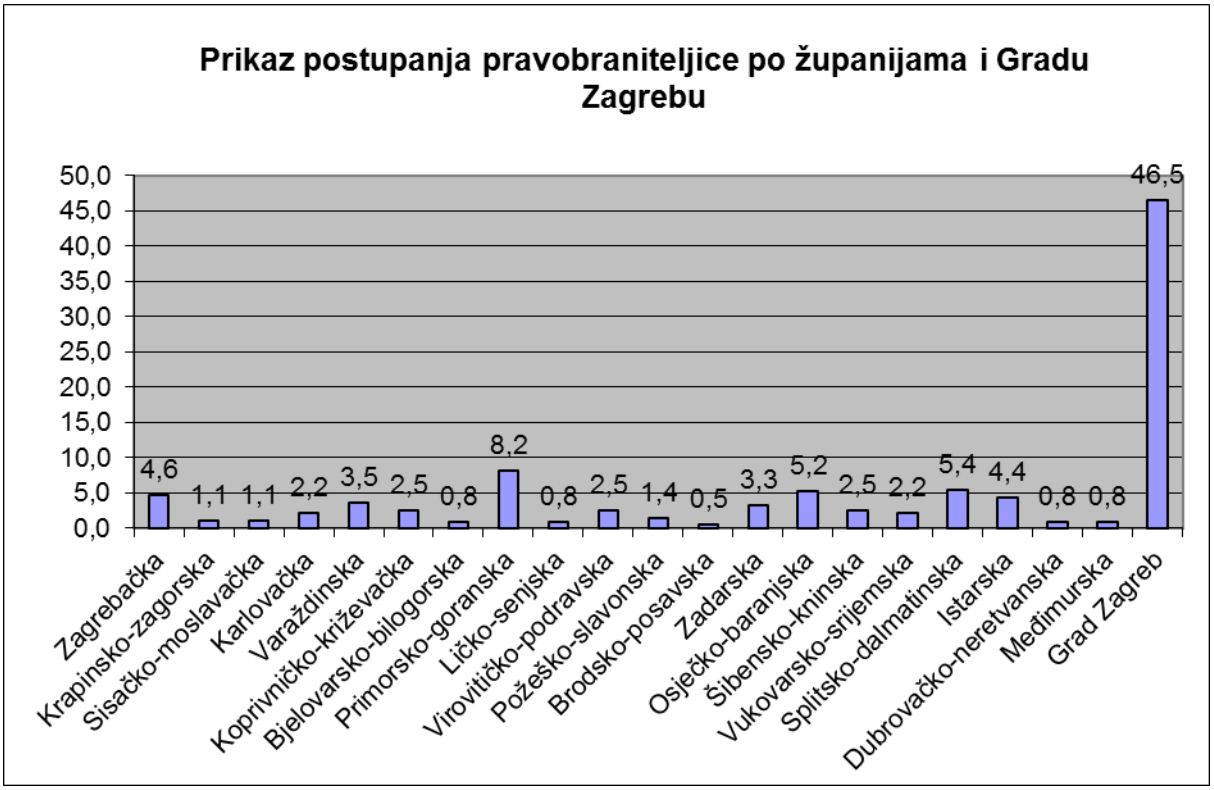

[10] Razvrstano po spolu pritуženih, bilo je 22 (6,1%) mješovite skupine (muškaraca i žena zajedno).

1.1. Oblici i osnove diskriminacije

U 368 slučajeva analiziranih:

- **po oblicima diskriminacije**[11] bilo je:

- 313 slučajeva izravne diskriminacije (85,1%);
- 4 slučajeva neizravne diskriminacije (1,1%)[12];
- 51 slučaj u kojem nije utvrđen niti jedan oblik diskriminacije niti svjedočenja o nejednakom postupanju (13,8%). Pad u odnosu na 14,3% u 2011.

- **po osnovi diskriminacije**[13] bilo je:
  - spol - 287 slučajeva (78,0%);
  - spolna orijentacija – 25 slučaja (6,8%);
  - bračni status - 2 slučaja (0,5%);
  - obiteljski status – 1 slučaj (0,3%);
  - rodni identitet i izražavanje – 1 slučaj (0,3%);
  - druge osnove - 1 slučaj (0,3%);
  - bez osnova za postupanje - 51 slučaj (13,8%);
- na **uznemiravanje i spolno uznemiravanje** odnosilo se 76 slučajeva[14]

Grafikon 3. Prikaz analiziranih slučajeva po osnovama diskriminacije

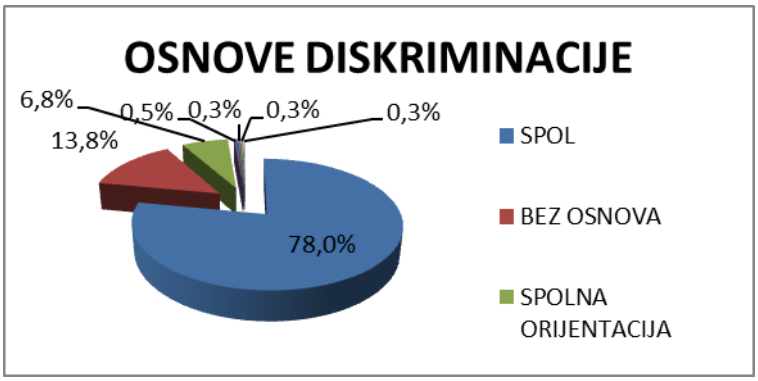

[11] Slučajevi su analizirani po oblicima diskriminacije u smislu odredbi čl. 7. Zakona o ravnopravnosti spolova.
[12] Sva su bila po osnovi diskriminacije temeljem spola, 1 u vezi uvjeta rada, 1 zbrinjavanja žrtve obiteljskog nasilja i 2 izdavanja putovnica maloljetnicima razvedenih roditelja.
[13] Slučajevi su analizirani po osnovi diskriminacije u smislu odredbi čl.6. Zakona o ravnopravnosti spolova.
[14] Slučajevi su analizirani u smislu odredbi čl.8.st.1. Zakona o ravnopravnosti spolova.

1.2. Područje diskriminacije

368 slučajeva analiziranih prema **području diskriminacije** u smislu odredbi čl.19. st.2.t.1., toč.2.-3. Zakona o ravnopravnosti spolova:

- 118 slučajeva (32,1%) – socijalna sigurnost, uključujući i područje socijalne skrbi, mirovinskog i zdravstvenog osiguranja te osiguranja za slučaj nezaposlenosti;
- 97 slučajeva (26,4 %) – rad i radni uvjeti; mogućnost obavljanja samostalne ili nesamostalne djelatnosti, uključujući kriterije za odabir i uvjete pri zapošljavanju te napredovanju; pristup svim vrstama profesionalnog usmjeravanja, stručnog osposobljavanja i usavršavanja te prekvalifikacije;
- 51 slučaj (13,9 %) – pravosuđe i uprava;
- 21 slučaj (5,7 %) – javno informiranje i mediji;
- 16 slučajeva (4,3 %) – članstvo i djelovanje u sindikatima, organizacijama civilnoga društva, političkim strankama ili bilo kojim drugim organizacijama;
- 4 slučaja (1,1 %) – pristup dobrima i uslugama
- 3 slučaja (0,8 %) – obrazovanje, znanost i šport;
- 3 slučaja (0,8 %) – zdravstvena zaštita;
- 3 slučaja (0,8 %) – stanovanje;
- 1 slučaj (0,3 %) - kulturno i umjetničko stvaralaštvo;
- 51 slučaj (13,8 %) – nije se odnosio na diskriminaciju.

Tablica 1: Struktura 1.057 novoootvorenih predmeta u 2012., po područjima

Područja djelovanja u 2012.	**Broj predmeta**
1. Područje zapošljavanja i rada	8
2. Obrazovanje	7
3. Pravosuđe	30
4. Socijalna zaštita (obitelj)	121
5. Mediji	89
6. Političke stranke	123
7. Država tijela i pravne osobe s javnim ovlastima	122
8. Tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i pravne osobe u njihovom pretežitom vlasništvu	52
9. Civilno društvo	84
10. Ravnopravnost spolova – institucije EU i UN-a	22
11. Statistika	17
12. Ravnopravnost spolova – ostalo	382
UKUPNO:	**1.057**

1.3. Način rješavanja

Iz naprijed navedenog proizlazi da je u 368 slučajeva sumnja na diskriminaciju postojala u 317 slučajeva ili 86,2% (uključujući i 92 slučajeva koja su se odnosili na nasilje u obitelji[15]), koji su zbog toga i zaprimljeni kao diskriminacijske pritužbe, dok nije postojala u 51 (13,8%) slučaju. Od ukupno 368 predmeta, riješeno je do kraja godine 297 slučajeva (80,7%).

U 368 razmatranih slučajeva, **tijela na čije se postupanje pritužba odnosila** su se na :

- 205 ili 55,7% *državna tijela, pravne osobe s javnim ovlastima i u pretežitom vlasništvu države:*

- 85 ili 23,1% državna tijela (70 tijela državne uprave i 15 pravosudnih tijela);
- 113 ili 30,7% pravne osobe s javnim ovlastima koje je osnovala država (73 centra, 17 zavoda, 14 obrazovnih, 2 zdravstvene, 1 socijalna, 1 kulturna i 5 drugih javnih ustanova);
- 7 ili 1,9% drugih pravnih osoba u pretežitom vlasništvu države (d.o.o.).

- 15 ili 4,1% *tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i pravne osobe u njihovom pretežitom vlasništvu:*

- 10 ili 2,7% tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave;
- 5 ili 1,4% pravnih osoba s javnim ovlastima koje su osnovale jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave (komunalne, zdravstvene i obrazovne ustanove.).

- 97 ili 26,4% *ostale osobe:*

- 29 ili 7,9% fizičke osobe;
- 60 ili 16,3% privatne pravne osobe (d.d. i d.o.o.);
- 8 ili 2,2% organizacija civilnog društva.

- 51 ili 13,9% ostali slučajevi:

- 51 ili 13,9% *slučajeva bez osnova za postupanje* temeljem Zakona o ravnopravnosti spolova.[16]

Nakon postupanja, Pravobraniteljica je utvrdila diskriminaciju u 82 slučaja (22,3 %)[17] i nakon toga je uputila **82 (22,3%) pismena upozorenja** i **84 preporuka (22,8%),** inicirala podnošenje 2 kaznene prijave, dala inicijativu za izmjenu 1 zakona i 1 podzakonskog akta, dok je za nezavršenih 71 slučaja (19,3%) ishod bio nepoznat do 31. prosinca 2012. Pored toga, nakon postupanja po pritužbama u 89 nedovršenih predmeta iz ranijih godina, utvrdila je diskriminaciju u 32 slučajeva te uputila još ***32 upozorenja i 36 preporuka***. Strankama je pružila obavijest o pravima i obvezama u 275 slučajeva (74,7%).[18]

---

[15] Napomena: Nasilje nad ženama smatra se oblikom spolne diskriminacije s najtežim posljedicama za fizičko dostojanstvo i integritet žena, a postupanje Pravobraniteljice s tim u vezi temelji se na odredbi čl.4. ZRS-a koja govori da se „odredbe navedenog Zakona ne smiju tumačiti niti primjenjivati na način koji bi ograničio ili umanjio sadržaj jamstava o ravnopravnosti spolova koja izviru iz općih pravila međunarodnog prava, pravne stečevine EU, Konvencije Ujedinjenih naroda o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena . . .“

[16] 2011. utvrđeno 14,5% slučajeva bez osnova za postupanje.

[17] 2011. je razmatrano 308 slučaja od kojih je diskriminaciju utvrđena u 76 slučaja (24,7%).

[18] Tijekom 2012., jednako kao i u prethodnom izvještajnom razdoblju, nije bilo pokrenutih niti provedenih postupaka mirenja uz mogućnost sklapanja izvansudske nagodbe, kao ni slučajeva podnošenja udružnih tužbi od strane Pravobraniteljice.

1.4. Uloga umješačice u sudskim postupcima

Tijekom 2012. Pravobraniteljica je nastavila pratiti 6 započetih sudskih postupaka u koje se umiješala 2011. (4 na Vrhovnom sudu, 1 na Upravnom sudu, 1 na Općinskom građanskom sudu), donijete su 4 presude od kojih 3 pravomoćne. Tri presude utvrdile su i sankcionirale postojanje diskriminacije dok je jednom presudom odbijena anti-diskriminacijska tužba te se Pravobraniteljica aktivno uključila u revizijski postupak protiv te presude. Tijekom 2012. Pravobraniteljica se umiješala u 2 nova sudska postupka (u revizijskom na Vrhovnom sudu i u žalbenom na Županijskom sudu).

2

ANALIZA OSTALIH PREDMETA I AKTIVNOSTI PO KOJIMA SE POSTUPALO

Predmeta 1.057,[19] koji nisu bili pritužbe građana/ki, većinom otvorenih na inicijativu Pravobraniteljice radi praćenja primjene Zakona o ravnopravnosti spolova, odnosila su se na: **298 prijedloga** (svim *centrima za socijalnu skrb* u vezi unaprjeđenja suradnje u pojedinačnim slučajevima rada sa žrtvama obiteljskog nasilja; svim *županijskim povjerenstvima/odborima* za ravnopravnost spolova s prijedlogom za održavanje tematske sjednice; *udrugama civilnoga društva*), **19 upozorenja i 12 preporuka** (pravnim osobama vezano za oglašavanje slobodnih radnih mjesta suprotno odredbama ZRS-a; kroz mišljenja na nacrte zakona i druge propise u vezi područja ravnopravnosti spolova i javna priopćenja); dok su **ostali predmeti** vezani za traženje, davanje ili razmjenu podataka vezanih za područje ravnopravnosti spolova s državnim tijelima i tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, drugim pravnim i fizičkim osobama, udrugama civilnog društva i međunarodnim institucijama koja promiču ljudska prava (poput prikupljanja podataka u vezi provedbe nacionalnih politika, strategija i programa, prikupljanje drugih statističkih pokazatelja i podataka na temelju kojih je provedeno 7 neovisnih istraživanja i druge analize, ugovaranje suradnje u vezi sudjelovanja Pravobraniteljice na javnim događanjima u i izvan zemlje i druge aktivnosti).

Pravobraniteljica je tijekom 2012. **provela 7 neovisnih istraživanja** i to iz područja: pravosuđa – 1[20], zapošljavanja i rada – 1[21], medija – 2[22], nasilja u obitelji – 1[23], obrazovanja – 2[24]. Osim toga radila je i druge analize[25] kojima je pratila provedbu Zakona o ravnopravnosti

[19] Analiza se odnosi na predmete otvorene na inicijativu Pravobraniteljice odnosno temeljem dopisa drugih institucija, organizacija ili pravnih osoba.
[20] Istraživanje: „Učestalost anti-diskriminacijskih predmeta u sudskoj praksi."
[21] Istraživanje: „Položaj trudnica i majki sa malom djecom na tržištu rada."
[22] Istraživanja: „Zastupljenost i način prikazivanja žena i muškaraca na naslovnicama Internet portala" i „Zastupljenost stručnjakinja u programima Hrvatske televizije."
[23] Istraživanje: „Primjena zaštitnih mjera propisanih Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji."
[24] Istraživanja: „Rodni pristup u udžbenicima etike za srednju školu" i „Rodni pristup u udžbenicima vjeronauka za osnovnu i srednju školu"
[25] Analize: Korisnici/e besplatne pravne pomoći i utrošak sredstava, Prekršaji i kaznena djela nasilničkog ponašanja u obitelji, počinitelji/ce i žrtve, Pružanje pomoći, podrške i zaštite žrtvama nasilja u obitelji upotrebom „SOS telefona" (analiza rada skloništa i ženskih savjetovališta), Zastupljenost žena i muškaraca u području obrazovanja u 2011., provedba nacionalnih planova, politika i protokola vezanih za područje ravnopravnosti spolova (vidjeti sadržaj Izvješća o radu).

spolova i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova čemu je, ukupno gledano, bio posvećen velik dio rada Ureda tijekom godine.

Pravobraniteljica je održala **21 predavanje u programima izobrazbe** o ravnopravnosti spolova koje su za svoje djelatnik/ce organizirali[26]:

- Policijska akademija - 1 predavanje za predavače/ice obiteljskog nasilja, 1 predavanje u okviru specijalističkog tečaja za maloljetničku delikvenciju i kriminalitet na štetu obitelji i mladeži za polaznice/ke iz svih područja policijskih postaja, kao i 16 predavanja završnim razredima Policijske škole, stručnjacima maloljetničke delikvencije, nakon čega je potpisan Memorandum o suradnji Ministarstva unutarnjih poslova i Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.[27]
- Hrvatski radio i televizija putem Edukacijskog centra - 1 predavanje za novinare/ke.
- Agencija za odgoj i obrazovanje – 1 predavanje srednjoškolskim profesorima/cama.

Pored navedenih predavanja, održala je i 1 predavanje na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Osijeku polaznicima/cama poslijediplomskog studija o ljudskim pravima.

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je, za razliku od prethodnih izvještajnih razdoblja, sudjelovala i u aktivnostima vezanima za financiranje sredstvima osiguranim od strane Europske unije i članica:

- **Projekti financirani od strane Europske unije:**

(1) Provedbu projekta *SEE Word „Mreža žena Jugoistočne Europe u ruralnom razvoju"* (provodio se u 7 država regije), koji je financiran od strane Europske unije u organizaciji GTF Regionalnog centar za jednakost spolova, Pravobraniteljica je podržala i inicirala zajedničke sastanke s povjerenstvima/odborima za ravnopravnost spolova po svim županijama Republike Hrvatske pri čemu je nastojala da se održavaju u ruralnim općinama[28].
(2) U projektu *GARD „Ravnopravnost spolova u ruralnom razvoju - osnaživanje žena u ruralnom društvu",* koji je financiran od strane Europske komisije u organizaciji Organizacije za Građansku inicijativu – područni ured iz Drniša, Pravobraniteljica je članica Radne grupe za osnivanje Nacionalne mreže za pitanje rodne ravnopravnosti u ruralnom razvoju i sudjelovala je na dvije od tri do sada održane radionice[29].

- **Prijave na projektne natječaje:**

(1) Pravobraniteljica se u siječnju 2012. prijavila na poziv za suradnju ***Veleposlanstva Velike Britanije*** u području promicanja položaja pripadnika/ca osoba istospolne orjentacije, prijava joj je prihvaćena te je Pravobraniteljica uz materijalnu podršku Veleposlanstva organizirala okrugli stol pod nazivom *„Položaj istospolnih zajednica – novi pravni okvir",* 16. studenog

[26] St.2. čl. 3. Zakona o ravnopravnosti spolova.
[27] Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je na temelju potpisanog Memoranduma u 2012. provela, a u 2013. će nastaviti provedbu, niza aktivnosti s ciljem poboljšanja postupanja policijskih službenika u slučajevima obiteljskog nasilja s naglaskom na rodni senzibilitet kao i na podizanje svijesti o navedenoj problematici.
[28] Pravobraniteljica je pri tome osobno sudjelovala na sastancima 11 županijskih povjerenstava/odbora za ravnopravnost spolova.
[29] Projekt se provodi 2012.-2013.

2012. u Hotelu International. Materijalna podrška Veleposlanstva iznosila je 10.500,00 kn (izdaci za uslugu prijevoda, najam dvorane i tehnike).

(2) Pravobraniteljica se u listopadu 2012. prijavila na natječaj za suradnju u području promicanja jednakosti spolova na tržištu rada koje je za projekte u ukupnoj vrijednosti od 3.000-10.000 EUR-a, preko ***Veleposlanstva Francuske Republike raspisala francuska organizacija GIP International***[30], projekt joj je odobren u maksimalnom iznosu od 5.000 EUR-a (ostatak od 5.000 eura Pravobraniteljica financira samostalno) i realizirat će se tijekom 2013.

(3) Pravobraniteljica je do kraja izvještajne godine pripremila natječajnu dokumentaciju za prijavu na natječaj *„Support for national action for equality between women and men, in particular in economic decision-making"* koji je za projekte u vrijednosti od 100.000-260.000 eura raspisala ***Europska komisija u Brusselsu***.[31]

[30]Groupement d'interet public pour le developpmenet de l'assistance technique et de la cooperation internationales (GIP) je organizacija koja djeluje u okviru francuskog Ministarstva rada.

[31] http://ec.europa.eu/justice/newsroom/files/progresswp_2012_en.pdf

3

Zaključno razmatranje

Navedeni statistički podaci pokazuju da se ***povećao broj pritužbi u odnosu na 2011. za 19,5%***[32] te se povećao i broj slučajeva u kojima je Pravobraniteljica utvrdila diskriminaciju, 82 slučajeva u 2012. u odnosu na 76 u 2011. Pritužbe se i dalje u pretežnom broju odnose na spolnu diskriminaciju i u najvećem broju se radi o ženama.
Analiza pritužbi pokazuje kako su se tijekom 2012. svega 4 pritužbe odnosile na *neizravnu diskriminaciju, što ponovo sugerira kako ovo jamstvo nije još zaživjelo u praksi,* odnosno da građani i građanke imaju problema s njegovim razumijevanjem.[33]
Najviše pritužbi dolazi u pogledu ostvarivanja socijalnih i radnih prava (58,5%), pravosudnih (13,9%), a građanke i građani u većem se broju pritužuju na postupanje državnih tijela, tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i drugih pravnih osoba za koja su ta tijela nadležna (59,8%) nego na privatne pravne osobe (16,3%) i druge osobe.

Pritužbe glede spolne orijentacije nastavljaju trend blagog porasta, kao i u 2011. i ranijih godina[34] što upućuje kako ove osobe sve više aktivno koriste dostupne pravne instrumente zaštite i poznaju mogućnost obraćanja Pravobraniteljici za ravnopravnost spolova.
Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, postupajući po pritužbama i osobnoj inicijativi, djelovala je na svim razinama državne uprave i na području svih jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, uključujući i druge pravne i fizičke osobe te medije. **Ukupno je uputila 298 pismenih prijedloga, 133 upozorenja i 132 preporuke[35] i inicirala podnošenje 2 kaznene prijave[36], dala inicijativu za izmjenu 1 zakona[37] i 1 podzakonskog akta[38].**

[32] 368 novootvorenih individualnih predmeta u 2012. u odnosu na 308 u 2011.
[33] 176 slučaja izravne diskriminacije (93,6%) i 12 slučaja neizravne (6,4%) u 2011., 187 slučaja izravne diskriminacije (90,3%) i 20 slučaja neizravne (9,7%) u 2010. i 186 slučaja izravne diskriminacije (91,6%) i 17 slučaja neizravne (8,4%) u 2009.
[34]39 slučaja (10,6%) u 2012. u odnosu na 16 slučaja (8,5%) u 2011., 12 slučaja (5,8%) u 2010. i 9 slučaja (4,4%) u 2009.
[35] 2011. uputila je 120 pismenih upozorenja i 207 preporuka.
[36] Kaznena prijava protiv nepoznatih počinitelja Facebook grupe zbog govora mržnje preko računalnog sustava. Također, Pravobraniteljica je proslijedila kaznenu prijavu Državnom odvjetništvu RH protiv počinitelja zbog govora mržnje preko računalnog sustava i mreže.
[37] Izmjene Prekršajnog zakona (vidjeti opis slučaja PRS 02-03/12-05, u dijelu koji se odnosi na nasilje u obitelji).
[38] Izmjene čl. 129. Poslovnika Hrvatskog sabora.

Pravobraniteljica je **aktivno sudjelovala na 10 sjednica Odbora za ravnopravnost spolova i Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Hrvatskog sabora** i iznosila svoje primjedbe na prijedloge zakona i drugih propisa.

Isto tako, tijekom 2012. **javno je istupala i upozoravala na pojave diskriminacije na način da je:** 13 puta posjetila županije u kojima se, osim susreta sa predstavnicima/ama županija, susrela 11 puta s ravnateljima/cama centara za socijalnu skrb i 8 puta s načelnikom/zamjenikom načelnika policijskih uprava, održala 22 predavanja/radionica o načelima ravnopravnosti spolova, izlagala na 28 i sudjelovala na 71 okruglom stolu, konferencijama i javnim raspravama, sudjelovala i govorila na 9 međunarodnih konferencija i stručnih skupova, sama je provela 7 neovisnih istraživanja i sudjelovala u 6 drugih istraživačkih projekata u okviru međunarodne i regionalne suradnje, organizirala 5 javnih događanja (3 okrugla stola i 2 tiskovne konferencije)[39], imala 18 susreta na međunarodnoj razini, surađivala sa svim pravobraniteljima/icama, surađivala i podržavala rad 29 različitih organizacija civilnog društva sa područja cijele Republike Hrvatske, 37 puta nastupala u TV i radio emisijama, njezine izjave objavljene su u 189 novinarskih članaka, a redovito ažurirane web stranice Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova[40] u 2012. (u samo 8 mjeseci od instaliranja nove web stranice u ožujku 2012.) posjećene su 1.517.587 puta što je dvostruko više nego u 12 mjeseci 2011.

[39] Okrugli stolovi: "Žene ovisnice“, „Položaj istospolnih zajednica – novi pravni okvir“ i "Pravni položaj LGBT osoba u Republici Hrvatskoj" i tiskovne konferencije: "Socijalna prava i siromaštvo“ i najava izdavanja priručnika„Kako prepoznati spolnu diskriminaciju na radnom mjestu i kako se od nje zaštititi“
[40] www.prs.hr

II.
ANALIZA PO PODRUČJIMA RADA

1

ZAPOŠLJAVANJE I RAD

1.1. Okvirna razmatranja i stajališta Pravobraniteljice u području zapošljavanja, radnih odnosa i socijalnih koristi vezanih uz sudjelovanje na tržištu rada

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku u 2012. bilo je u prosjeku 3.781.000 radno sposobnih osoba. U ukupnom broju radno sposobnog stanovništva bilo je u prosjeku 1.790.000 muškaraca i 1.991.000 žena. Istovremeno u 2012. i dalje postoji značajna razlika u stopi aktivnosti radno sposobnih žena i muškaraca na tržištu rada. Od ukupnog broja radno sposobnih muškaraca njih 52,6 % je u 2012. bilo aktivno na tržištu rada (aktivno tražilo posao ili sudjelovalo na tržištu rada). Usporedno, stopa aktivnosti među radno sposobnim ženama bila je tek 39,1%.[41] Kako stopa aktivnosti izražava ukupnu ponudu radne snage na tržištu rada, o**vako visoka razlika u stopi aktivnosti između spolova ukazuje na nužnost puno aktivnijih regulatornih i ekonomskih mjera poticanja uključivanja žena u tržište rada.**

Nepovoljniji položaj žena na tržištu rada vidi se i kroz podatke koji se odnose na zaposlenost i nezaposlenost žena i muškaraca. Prosječna *stopa zaposlenosti* stanovništva na hrvatskom tržištu rada u 2012. bila je 38,6 %. Među muškarcima prosječna stopa zaposlenosti iznosila je 44,4%. Istovremeno prosječna stopa zaposlenosti među ženama iznosila je znatno nižih 33,4% što je poražavajuće kad se u obzir uzme da je broj žena u ukupnom stanovništvu, ali i u ukupnom radno sposobnom stanovništvu, osjetno viši. Prema podacima HZZ-a, Hrvatska ima jednu od najnižih stopa zaposlenosti u Europi, a ta stopa je posebno poražavajuća za žene. S druge strane, *stopa nezaposlenosti* (kao udio nezaposlenih u radnoj snazi, tj. u zbroju zaposlenih i nezaposlenih) među ženama i muškarcima je podjednaka. Prema posljednjim podacima DZS-a, prosječna stopa nezaposlenosti stanovništva u 2012. (za prva tri tromjesečja) iznosila je 15,1%. Stopa nezaposlenosti među muškom populacijom iznosila je

[41] Zabrinutost potvrđuju i podaci prikupljeni od strane Eurostata, prema kojima je 2011. stopa aktivnosti muškaraca u životnoj dobi od 20-64 u Hrvatskoj iznosila 72,9% dok je ista stopa za žene iste dobne skupine iznosila znatno nižih 58,4%. Prema izvoru stopa aktivnosti među osobama srednje dobi (25-54) iznosi 84,2% kod muškaraca i 75,5% kod žena. Ono što posebno zabrinjava je izrazito niska stopa aktivnosti kod žena starije dobi. Dok je kod muškaraca starije dobi (55-64) ta stopa 53,3%, kod žena iz iste dobne skupine ona iznosi 29,2% što je među najnižim stopama u Europskoj uniji.

15,5% dok je među ženskom iznosila 14,7%.[42] *Prema podacima koje navodi HZZ, značajan dio visoke stope nezaposlenosti rezultat je razlike u stopi aktivnosti između žena i muškaraca.*

Zadnji dostupni podaci vezani uz sudjelovanje muškaraca i žena na tržištu rada također pokazuju tendenciju pogoršanja **nepovoljnog položaja žena na hrvatskom tržištu rada u 2012. u odnosu na 2011.**[43] Prema podacima DZS-a, **stopa nezaposlenosti među ženama** u zadnjem tromjesečju 2011. iznosila je 11,9% dok je kroz **2012. osjetno porasla te je u njenom trećem tromjesečju iznosila 14,3%**. Prema podacima HZZ-a, od ukupnoga broja evidentiranih nezaposlenih u prosincu 2012. koji je iznosio 358.214 bilo je 189.856 **nezaposlenih žena (53%), što je za 12,4 % više nego u prosincu 2011**. Nadalje, podaci HZZ-a također pokazuju kako raste stopa dugoročne nezaposlenosti među ženama. Tako je udio muškaraca nezaposlenih dulje od godinu dana u ukupnom broju nezaposlenih muškaraca iznosio 42,6 % dok je udio žena nezaposlenih dulje od godinu dana u ukupnom broju nezaposlenih žena iznosio 45,8 %. U svjetlu takvih podataka, realno je očekivati kako će konačni podaci za 2012. pokazati povećanje udjela žena u ukupnom broju nezaposlenih, uključujući dugoročno nezaposlene.

Ono što zabrinjava je činjenica da se unatoč povećanju stupnja obrazovanja ženske radne snage,[44]udio žena u broju nezaposlenosti, a posebno dugoročne nezaposlenosti nije smanjivao. Tako je prema podacima HZZ-a objavljenim u 2012., stopa zapošljavanja bila najviša za skupinu osoba s fakultetskom ili višom naobrazbom (34%) odnosno s prvim stupnjem fakulteta ili stručnim studijem (32,1%). Isti podaci pokazuju da, iako se najbrže zapošljavaju, osobe s ovom razinom obrazovanja su u zadnjih godinu dana češće gubile posao nego prije. Tako je prema dostupnim podacima od zadnjeg izvješća 9,2% više osoba s prvim stupnjem fakulteta ili stručnim studijem ostalo bez posla nego u prethodnom razdoblju. S druge strane još veće povećanje nezaposlenosti od 15,3% nalazimo i kod osoba s fakultetskom ili višom naobrazbom. Kod ove skupine 14,2 % više muškaraca je ostalo bez posla te 15,9% žena s istom razinom obrazovanja. U svakom slučaju, navedeno sugerira kako žene uistinu trebaju uložiti znatno više truda i sredstava u izgradnju svojih kapaciteta za sudjelovanje na tržištu rada samo da bi ostale kompetitivne muškarcima. To pokazuje i istraživanje Pučkog

[42] Prema podacima Eurostata za 2011. za stanovništvo u životnoj dobi od 20-64godine života posla nezaposlenosti za žene iznosila je 12,8% dok je za muškarce iznosila 13,3%. Prema posljednjim dostupnim podacima preuzetim od HZZ-a, stopa *registrirane* nezaposlenost u studenom 2012. iznosila je 20,4%. Prema istim podacima ta vrsta stope nezaposlenosti kod žena je u istom razdoblju iznosila 22,8%, a kod muškaraca 18,2%.

[43] U odnosu na stopu od 44,9% iz zadnjeg tromjesečja 2011., stopa *zaposlenosti* muškaraca u trećem tromjesečju 2012. iznosila je 45,4%. Kod žena ista stopa iznosila je 33,7% u zadnjem tromjesečju 2011. te 34,7 % u trećem tromjesečju 2012. Istovremeno, stopa *nezaposlenosti* među muškarcima iznosila je 13,8% u zadnjem tromjesečju 2011., dok je u trećem tromjesečju 2012. iznosila 14,7%.

[44] Prema posljednje dostupnim podacima preuzetim od DZS-a, žene su predstavljale većinu u gotovo svim aspektima obrazovanja. U 2011. žene su predstavljale 50,5% svih osoba koje su završile srednjoškolsko obrazovanje; 54,7% svih osoba koje su završile stručni studiji; 60,2% svih osoba koje su završile sveučilišni studiji. U 2010. žene su činile 55,6% svih osoba koje su stekle postdiplomski stupanj magistra znanosti, magistra ili sveučilišnog specijalista. U 2011. taj postotak je porastao na 56,8%. U 2010. žene su činile 51,1% svih osoba koje su ostvarile titulu doktora znanosti. U 2011. taj postotak je porastao na 56,8%.

pravobranitelja[45], 76% građana/ki smatra da čak i onda kada postoje jednaka pravila i uvjeti, žene se u praksi moraju više potruditi kako bi od njih postigle istu korist kao i muškarci.

Na tržištu rada i dalje postoji očigledna rodno uvjetovana segregacija zanimanja koja je usko povezana sa jazom u plaćama između žena i muškaraca. Tako prema podacima DZS-a, za statistiku objavljenih u 2012., žene predstavljaju većinu zaposlenih tek u 7 od 19 područja djelatnosti na tržištu rada. Štoviše, područja djelatnosti u kojima žene predstavljaju većinu sastoje se uglavnom od poslova koji se tradicionalno smatraju prigodnima za žensku rodnu ulogu. Ovakva rodna segregacija na tržištu rada je očigledna i poklapa se sa tradicionalno uvriježenim stereotipnim poimanjem rodnih uloga. U načelu, što je tradicionalno poimanje nekog posla kao prikladnog za mušku ili žensku rodnu ulogu u društvu uvrježenije to je dominacija muške (ili u rjeđim slučajevima ženske) radne snage u određenoj djelatnosti očiglednija. Muškarci tako potpuno dominiraju djelatnostima kao što su građevinarstvo (87,8%) ili rudarstvo i vađenje (83,6%). Žene, s druge strane, dominiraju u djelatnostima koje se tradicionalno smatraju ženskim kao što su zdravstvena zaštita i socijalna skrb (79,1%) ili obrazovanje (76,6%). Pravobraniteljica smatra potrebnim ukazati kako ovakva jasna prisutnost horizontalne segregacije na hrvatskom tržištu rada nije u skladu s načelom uravnotežene zastupljenosti spolova u svim područjima javnog i privatnog života propisanog čl.5. Zakona o ravnopravnosti spolova. S obzirom na dugotrajnost rodno uvjetovane segregacije na hrvatskom tržištu rada, jasno je kako spolna uravnoteženost kao vrednota propisana Zakonom o ravnopravnosti spolova neće biti ostvarena slobodnim funkcioniranjem tržišta rada usmjeravanim klasičnim anti-diskriminacijskim jamstvima već su nužno potrebne dugoročne proaktivne i/ili pozitivne mjere izgradnje uravnoteženog sudjelovanja.

Rodno uvjetovana segregacija na tržištu rada nastavlja biti usko vezana uz jaz u plaćama između žena i muškaraca. Prema posljednjim dostupnim obrađenim podacima koje je DZS objavio u 2012., prosječna bruto plaća koje žene ostvaruju na tržištu rada iznosila je 7.223 kune dok je prosječna bruto plaća koju ostvaruju muškarci iznosila 8.044 kune. Drugim riječima, **žene na hrvatskom tržištu rada zarađuju 89,8% onog iznosa kojeg zarađuju muškarci odnosno muškarci u godinu dana u prosjeku zarade 4.404 bruto kuna više od žena.** Ova razlika u bruto iznosu nadalje učvršćuje postojeći jaz u mirovinama između žena i muškaraca i doprinosi održanju veće izloženosti žena u starijoj životnoj dobi riziku siromaštva. Veza između rodno uvjetovane segregacije na tržištu rada i jaza u plaćama vidi se također i iz činjenice da u 10 područja djelatnosti s iznadprosječnom bruto plaćom, žene čine većinu zaposlenih tek u 3 područja (odnos 7:3 u korist muškaraca). U područjima s ispodprosječnom plaćom taj odnos je 5:3 u korist muškaraca. Ako se u obzir uzme dva desetljeća ustaljen trend veće obrazovanosti žena koje ulaze na tržište rada, postojanost jaza u plaćama jasno ukazuje na nejednakost prilika na štetu ženskog spola na tržištu rada.

Rodno uvjetovana segregacija na tržištu rada i dalje ima i svoju vertikalnu dimenziju. Prema podacima Hrvatske agencije za nadzor financijskih usluga (HANFA) objavljenima u 2012., podzastupljenost žena u tijelima poslovnog upravljanja u trgovačkim društvima je bez većih promjena već nekoliko godina. Prema tim podacima početkom prošle godine bilo je 335

[45] Istraživanje o stavovima i razini svijesti o diskriminaciji i pojavnim oblicima diskriminacije, 2012.

(82,72%) muških članova uprave i 70 (17,28 %) ženskih članova s tim da u 135 trgovačkih društava od ukupno njih 174 uključenih u analizu nije imalo niti jednu ženu članicu uprave. Prema istim podacima od ukupno 1.004 analizirana **člana nadzornog odbora bilo je 190 žena, što znači da je udio žena iznosio 18,92 %.** Kada se uz navedene podatke u obzir uzmu i podaci o zastupljenosti žena u upravljačkim tijelima trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj, koje je Pravobraniteljica predstavila Saboru prošle godine, jasno je da na hrvatskom tržištu rada i dalje čvrsto postoji tzv. „stakleni strop" koji otežava profesionalno napredovanje žena na najutjecajnije pozicije. Vertikalna rodno uvjetovana segregacija posebno zabrinjava s obzirom na prije opisani trend veće obrazovanosti ženske radne snage posebno kada se radi o visokoj stručnoj spremi odnosno sveučilišnom obrazovanju.

Vertikalnu rodno uvjetovanu segregaciju potvrđuju i određeni podaci koji se odnose na **jaz u plaćama.** Na primjer, prema podacima DZS-a objavljenim u 2012., najviša prosječna bruto plaća (11.875 kn) ostvarena je u *području „financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja"*.

Ono što ovu djelatnost čini posebno ilustrativnom je odnos između spolne strukture zaposlenih u ovoj djelatnosti i spolne strukture prosječnih zarada zaposlenih. Žene u ovoj najprofitabilnijoj tržišnoj djelatnosti čine čak 69,6 % svih zaposlenika. Istovremeno, prosječna ženska bruto plaća u ovoj djelatnosti iznosi tek 70,7 % prosječne muške plaće što je najveći jaz unutar određene djelatnosti na hrvatskom tržištu rada. Sličnu situaciju nalazimo i u području „djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi" gdje žene predstavljaju 79,1 % svih zaposlenih, ali njihova prosječna bruto plaća iznosi tek 74,5 % prosječne bruto muške plaće. Do ovakvog jaza uobičajeno dolazi prvenstveno zbog vertikalne segregacije unutar djelatnosti odnosno znatno više tržišne cijene rada unutar djelatnosti na onim poslovima na kojima su pretežno zaposleni muškarci.

Suočena s ovakvim podacima Pravobraniteljica je odlučila poduzeti konkretnije korake s ciljem: 1) osvješćivanja problema podzastupljenosti žena na najvišim pozicijama ekonomskog odlučivanja u trgovačkim društvima na hrvatskom tržištu; 2) osvješćivanja ekonomskih koristi koje uravnotežena zastupljenost spolova u tijelima poslovnog odlučivanja ima za poslovanje trgovačkih društava; 3) unaprjeđivanje kapaciteta glavnih aktera u svrhu proaktivnije politike postizanja uravnoteženosti u tijelima poslovnog odlučivanje; 4) unaprjeđivanja postojećeg regulatornog okvira s obzirom na regulatorne aktivnosti Europske unije u ovom području. U tom smislu Pravobraniteljica se javila na natječaj JUST/2012/PROG/AG/GE za projektna sredstva iz Progress fonda Europske unije namijenjena upravo za postizanje navedenih ciljeva. [46]

Navedeni podaci pokazuju duboke strukturalne prepreke u hrvatskom društvu koje ograničavaju jednakost prilika za žene na tržištu rada, a koje se ne mogu riješiti anti-

[46] Natječaj je dizajniran isključivo za tijela javne vlasti i ovo je prvi put da se jedna od javnih institucija zaduženih za promicanje ravnopravnosti spolova iz Republike Hrvatske javila na Progress natječaj. S obzirom na ugled i vrijednost natječaja (260.000,00 eura), Pravobraniteljica je za potrebe projektne prijave izgradila respektabilnu koaliciju uglednih partnera koji između ostalog uključuju i Ministarstvo rada, Hrvatsku udrugu poslodavaca, međunarodnu stručnjakinju Dorothy Dalton. Rezultati natječaja očekuju se u travnju 2013.

diskriminacijskim jamstvima koje građankama i građanima pruža Zakon o ravnopravnosti spolova. Sa aspekta promicanja vrednote stvarne društvene jednakosti spolova, ovako *niska stopa aktivnosti problematična je iz niza razloga:*

- ekonomska neaktivnost velikog broja žena potiče njihovu ekonomsku ovisnost o muškarcima i perpetuira ustaljeni stereotip o „glavama obitelji“;
- doprinosi izloženosti žena riziku od siromaštva, a posebno u starijoj životnoj dobi čime veliki broj žena postaje „socijalni slučaj“;
- u mjeri u kojoj značajan broj ekonomski neaktivnih žena ostaje u svom kućanstvu kako bi se posvetile brizi za djecu i obitelj, niska stopa aktivnosti perpetuira široko raširen rodni stereotip o ženama kao primarno odgovornim za ove društveno korisne aktivnosti - istovremeno žene za obavljanje istih aktivnosti od društva ne primaju nikakvu naknadu bez obzira na neupitnu korist koju društvo od njih ima;
- izrazito niska stopa aktivnosti žena ukazuje i na znatno smanjenju tržišnu konkurenciju općenito, ali i gledano iz rodne perspektive što dovodi do gubitka ljudskog potencijala za hrvatsko tržište;
- niska stopa aktivnosti društvene skupine koja predstavlja više od polovine ukupnog stanovništva značajno utječe na razinu stope zaposlenosti.

Problem niske stope aktivnosti žena je strukturalne prirode i ne može se riješiti anti-diskriminacijskim jamstvima propisanim Zakonom o ravnopravnosti spolova. Iz tog razloga Pravobraniteljica naglašava kako je potrebno detaljno istražiti čimbenike za koje je razumno pretpostaviti da obeshrabruju žene u odluci da se uključe u tržište rada kao što su, na primjer, nedostaci institucionalnog sustava brige o djeci u predškolskim i školskim ustanovama, specifičnosti obiteljske i mirovinske politike koje perpetuiraju rodno uvjetovanu raspodjelu ulogu unutar obitelji ili rodno uvjetovane podjele u sustavu višeg i visokog obrazovanja.
S obzirom na još uvijek patrijarhalni karakter hrvatskog društva realno je pretpostaviti kako ključ ovog strukturalnog problema leži i u *rodno uvjetovanoj raspodjeli dogovornosti za brigu o djeci* u hrvatskom društvu. Problem nije ograničen samo na rodno neravnomjernu raspodjelu ove vrste društvene odgovornosti unutar obitelji. Potrebno je na razini društva u cjelini, da se kroz pro-aktivniji razvoj mreže odgojno-obrazovnih institucije preuzme dio tereta brige za djecu i tako poveća mogućnost izbora žena. Bez značajnije preraspodjele tereta brige za djecu između žena, muškaraca i društva kao cjeline nije realno očekivati značajnije promjene u pogledu stope aktivnosti žena na tržištu rada. Štoviše, neravnomjerna raspodjela odgovornosti za brigu oko djece stavlja žene u višestruko nepovoljniji položaj na tržištu rada. S obzirom da nose nerazmjerno velik dio odgovornosti za brigu o djeci, žene neće imati jednaku slobodu izbora u pogledu načina sudjelovanja na tržištu rada.

1.1.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Neravnomjerna raspodjela odgovornosti za brigu o djeci snažno perpetuira horizontalnu i vertikalnu segregacije na tržištu rada. Štoviše, veća stopa nezaposlenosti među ženama, načelna sklonost poslodavaca zapošljavanju muškaraca i ograničeni pristup bolje plaćenim djelatnostima u kombinaciji sa ograničenom mogućnošću fleksibilnog sudjelovanja na tržištu

rada kako bi se uspješnije ispunila obveza brige prema djeci i/ili obitelji, žene dovodi u posebno nepovoljnu pregovaračku poziciju prema poslodavcima s obzirom na izbor vrste radnog odnosa. U skladu s navedenim, Pravobraniteljica smatra kako bi bilo korisno razmotriti sljedeće preporuke kako bi se zaustavili trendovi koji dovode do nepovoljnog položaja žena na tržištu rada:

(1) Istražiti uzroke niske stope radne aktivnosti žena u Hrvatskoj i razviti mjere podizanja te stope;
(2) Osmisliti i provesti mjere tržišne politike kojima bi se spriječio ili u najmanju ruku usporio mogući brži porast nezaposlenosti žena u odnosu na muškarce;
(3) Razviti plan promicanja uravnotežene zastupljenosti u svim djelatnostima na tržištu rada koji bi sadržavao proaktivne mjere, ali i obvezujuće mjere pozitivne akcije kojima bi se štito određeni minimum zastupljenosti;
(4) Iskoristiti pozitivnu mjeru rodno osviještenih javnih natječaja u kojima će se prednost pri ugovaranju dati onim trgovačkim društvima koji su ostvarili rodnu uravnoteženost zaposlenih;
(5) Dodatno ojačati postojeće programe samozapošljavanja žena u svrhu usporavanja rasta broja nezaposlenih žena u Hrvatskoj;
(6) Razviti mjere poticanja poslodavaca na zapošljavanje žena, posebno ako su žene u strukturi zaposlenih zastupljene sa manje od 30%;
(7) Početi provoditi obvezu uvođenja pozitivnih mjera za poslodavce u javnom sektoru kako bi se ostvario zakonski cilj ujednačene zastupljenosti žena na upravljačkim pozicijama;
(8) Obvezu poduzimanja pozitivnih mjera kako bi se ostvario zakonski cilj ujednačene zastupljenosti žena na upravljačkim pozicijama proširiti i na poslodavce u privatnom sektoru.

1.2. Diskriminacija pri zapošljavanju i na radu s opisima slučajeva

1.2.1. Statistički trendovi

Tijekom izvještajne godine, Pravobraniteljica je rješavala 112 predmeta po pojedinačnim pritužbama građana iz područja zapošljavanja, samozapošljavanja, rada i radnih uvjeta, od toga je u 97 predmeta utvrđeno da se uistinu radi o pritužbi koja ulazi u nadležnost Pravobraniteljice. S obzirom na usku povezanost sustava socijalne sigurnosti uz sudjelovanje na tržištu rada potrebno je navesti kako je Pravobraniteljica tijekom 2012. rješavala i 118 slučajeva iz područja socijalne sigurnosti, mirovinskog i zdravstvenog osiguranja odnosno osiguranja za slučaj nezaposlenosti. Predmeti iz područja socijalne sigurnosti, mirovinskog i zdravstvenog osiguranja odnosno osiguranja za slučaj nezaposlenosti predstavljaju 32,1% ukupnog broja predmeta dok predmeti iz područja zapošljavanja, samozapošljavanja, rada i radnih uvjeta predstavljaju 26,4% ukupnog broja predmeta u 2012. To predstavlja daljnji porast kako u broju pojedinačnih pritužbi iz područja zapošljavanja, samozapošljavanja, rada i

radnih uvjeta tako i zastupljenosti ovih pritužbi u ukupnom broju predmeta (porast od 1,7%). Zajedno, predmeti iz ova dva područja predstavljaju **58,5% svih predmeta** u 2012.

Naprijed navedenih 97 pritužbi iz područja zapošljavanja, samozapošljavanja, rada i radnih uvjeta najvećim dijelom su se odnosile na nepovoljno postupanje u pogledu radnih uvjeta, uključujući jednakost plaća (63%), nepovoljno postupanje prilikom zapošljavanja (24%), odnosno nepovoljno postupanje u pogledu napredovanja na poslu (10%). U gotovo svim slučajevima u ovom području pritužbe su se odnosile na izravnu diskriminaciju, samo jedan slučaj se odnosio na neizravnu diskriminaciju. Od ukupnog broja ovih pritužbi, 99,1% svih pritužbi odnosilo se na nepovoljno postupanje temeljem spola.

U daleko najvećem broju slučajeva, na diskriminaciju su se pritуživale **žene – u čak 62,5%** svih pritužbi. Usporedbe radi, muškarci su se u ovom području pritуživali u 6,25% slučajeva. U ostatku slučajeva pritužba je došla od strane treće stranke u ime oštećenika/ice ili je postupak pokrenut na inicijativu Pravobraniteljice. Najveći broj pritužbi, njih 41%, pristiglo je od osoba u životnoj dobi 25-34 godina života, 30% pritužbi poteklo je od osoba iz dobne skupine 34-44 godine života. Još vrijedi spomenuti kako je 20,5% pritužbi pristiglo od osoba u dobnoj skupini 55-64 godine života. U pogledu distribucije pritužbi, u ovom području po stupnju obrazovanja, odnosno stručne osposobljenosti, najveći broj pritužbi, njih 51,3% imale su osobe s VSS, osobe sa SSS predstavljale su 33,3% svih pritužbi dok su pritužbe osoba koje nemaju SSS predstavljale tek 6,7% svih pritužbi u području zapošljavanja, samozapošljavanja, rada i radnih uvjeta.

Iz navedenog jasno proizlazi nekoliko trendova. Najveći broj pritužbi dolazi od strane žena i to radi spolne diskriminacije. Jasna je i generacijska razlika. Mlađe osobe puno su sklonije korištenju ovog oblika zaštite od diskriminacije na tržištu rada nego starije osobe. Isto vrijedi i u pogledu stupnja obrazovanja. Osobe s fakultetskim obrazovanjem sklonije su koristiti anti-diskriminacijski postupak pred Pravobraniteljicom nego osobe s nižim stupnjem obrazovanja.

U pogledu distribucije pritužbi u području zapošljavanja, samozapošljavanja, rada i radnih uvjeta, čak 36,6% pritužbi odnosi se na nepovoljno postupanje tijela s javnim ovlastima, a 15,18% na državna tijela. Na privatne poslodavce odnosi se 44% svih pritužbi u ovom području. U pogledu distribucije po djelatnostima najveći broj pritužbi, njih 17,3% odnosio se na postupanje poslodavaca u području javne uprave i obrane odnosno obveznog socijalnog osiguranja. Slijedi područje obrazovanja sa 16,4% svih pritužbi pa područje prijevoza, skladištenja i veza sa 10% pritužbi odnosno područje zdravstvene zaštite i socijalne skrbi sa 9,1% pritužbi.

U pogledu distribucije pritužbi prema županijama najveći broj pritužbi – 36,6% - došlo je iz Grada Zagreba, dok je dodatnih 9% poteklo iz Zagrebačke županije. Po broju pritužbi iz županija vrijedi navesti Primorsko-goransku županiju sa 12,5% i Osječko-baranjsku sa 8%. Najmanji broj pritužbi stiglo je iz Krapinsko-zagorske, Sisačko-moslavačke, Koprivničko-križevačke i Dubrovačko-neretvanske županije – po 0,89% iz svake.

U **65% svih slučajeva u ovom području, proveden je anti-diskriminacijski postupak** radi utvrđivanja opravdanosti pritužbe na diskriminaciju, odnosno izricanja potrebnog upozorenja i odgovarajuće preporuke radi otklanjanja diskriminacije. U *35% slučajeva postupak nije proveden* zato jer je stranka iz nekog razloga povukla, odnosno *odustala od pritužbe* ili zato jer je stranka nakon što joj je pružen pravni savjet, odnosno objašnjen tijek postupka, odlučila *ne pokrenuti postupak.*

1.2.2. Primjeri pritužbi iz prakse Pravobraniteljice vezano za diskriminaciju u području zapošljavanja i rada

OPIS SLUČAJA (PRS 01-03/12-01) K. B. je uložila Pravobraniteljici pritužbu na zapisnik, u kojoj se pritužuje na bivšeg poslodavca H.L. iz Z. navodeći da je bila zaposlena od 2005. i to temeljem ugovora o radu na neodređeno vrijeme na radnom mjestu prodavačice, te da je 2009. dobila izvanredni otkaz zbog osobito teške povrede obveze iz radnog odnosa, odnosno pogreške na radnom mjestu jer je iznos od 25.258,02 kn (a koji iznos predstavlja utržak H.L.) predala trećoj osobi (koja nije djelatnik/ica H. L.) da ga položi na račun H. L., ali da ta osoba to nije učinila, već da je novce zadržala za sebe, iako je pritužiteljica taj novac kasnije osobno sama uplatila na račun H. L. Nadalje u pritužbi navodi kako je još nekoliko osoba – zaposlenika/ica H. L. radilo iste propuste i greške kao i ona, odnosno da su otuđivali utrške više puta i to u većem iznosu, ali da ipak nisu dobili otkaz, niti da su protiv njih bili pokrenuti bilo kakvi stegovni postupci u kojima bi im bile izrečene sankcije. Pritom napominje kako se radi o osobama muškog spola, koje zbog takvih propusta ne dobivaju otkaze i to iz različitih razloga (kao zbog npr. teške imovinske situacije, lošeg zdravstvenog stanja i slično), navodeći pritom kako je ona odmah dobila otkaz. Navodi nadalje da je prilikom dobivanja otkaza naglašavala u više navrata da je samohrana majka troje (tada) maloljetne djece, te kako ima tešku obiteljsku situaciju obzirom da joj je najstarije dijete imalo problema s ovisnošću o drogama, da je često išla i na bolovanja obzirom da joj kćerka ima astmu, te da je stoga dosta izostajala sa posla, što joj se spočitavalo. Zbog svega toga smatra kako muškarci u toj tvrtki ne dobivaju otkaz zbog takvih propusta, dok žene istodobno dobivaju, te da je kao žena stavljena u nepovoljniji položaj.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Postupajući po pritužbi Pravobraniteljica je pribavila od H. L. očitovanje i relevantnu dokumentaciju, te je uvidom u navode iz pritužbe, pribavljenu dokumentaciju i navode iz očitovanja utvrdila da pritužiteljica, kao žena, zaposlenica H. L., odlukama i postupanjem poslodavca nije bila u nepovoljnijem položaju od ostalih muških zaposlenika, koji bi nepovoljniji položaj bio uvjetovan isključivo spolom. Naime, u svim postupcima i odlukama H.L., a prema priloženoj dokumentaciji, zastupljene su osobe oba spola, pa su tako i muškarci, zaposlenici H.L. dobivali izvanredne otkaze zbog istih ili sličnih razloga, što je pritužena strana dokumentirala primjerima. Prema pretežitoj zastupljenosti zaposlenih žena, broj otkaza zbog skrivljenog ponašanja u spornom razdoblju po spolu odgovara gotovo razmjerno zastupljenosti zaposlenika po spolu. Iz pribavljene dokumentacije slijedi kako je kod pritužiteljice u više navrata utvrđen propust manjka u poslovanju, na koje je ista u dva navrata pisano upozorena. Za utvrđivanje pravilnosti postupka i izbora primijenjene mjere pritužiteljica je imala mogućnosti ulaganja pravnih lijekova prema općim aktima poslodavca i Zakonu o radu. Vezano za razmatranje eventualne diskriminacije po

spolu, Pravobraniteljica smatra da je ta odluka poslodavca imala dopušten i legitiman cilj te nije utvrdila da bi se ista temeljila na kriterijima vezanima uz spol.

OPIS SLUČAJA (PRS 01-03/12-07) A.P. iz P. uputila je Pravobraniteljici upit vezan za problem nastao kod podnošenja molbe za radno mjesto, za koje se tražila VSS i 3 godine radnog iskustva, koje uvjete je ispunjavala, te je odlukom poslodavca i primljena na to mjesto, te je dala otkaz na mjestu na kojem je do tada radila. Međutim, jedan od natjecatelja je pokrenuo sudski postupak protiv poslodavca osporavajući odluku i tvrdeći da ona ne ispunjava uvjete jer je dio od te 3 tražene godine radnog iskustva provela na bolovanju radi komplikacija u trudnoći, a dio na rodiljnom dopustu. A.P. smatra da bi u slučaju takvog tumačenja bila diskriminirana kao žena. A.P. je postavila dva pitanja vezana za navedenu problematiku i to (1) računa li se vrijeme provedeno na bolovanju radi komplikacija u trudnoći kao radno iskustvo, odnosno radni staž, te (2) računa li se vrijeme provedeno na rodiljnom dopustu kao radno iskustvo, odnosno radni staž. Mišljenje Pravobraniteljice želi koristiti u sudskom postupku i prema inspekciji rada.
PODUZETE MJERE I ISHOD**:** Pravobraniteljica je dala obrazloženo mišljenje odvojeno za dva pitanja, ali je prije svega uputila A.P. na propise po kojima se pojmovi radnog staža i radnog iskustva razlikuju na način da se pojam radnog staža prihvaća kao vrijeme provedeno u radnom odnosu, kao i vrijeme obavljanja samostalne djelatnosti, a pod radnim iskustvom najčešće se smatra iskustvo ostvareno u odgovarajućoj stručnoj spremi i struci, nakon stjecanja te stručne spreme, a za stjecanje istog nije nužno zasnivanje radnog odnosa. Odgovarajući na navedena pitanja, Pravobraniteljica je ukazala A.P. da se prema zahtjevima koji proizlaze iz anti-diskriminacijskih jamstava, vrijeme provedeno na bolovanju radi komplikacija u trudnoći, kao i na rodiljnom dopustu, ubraja u radno iskustvo kada se radno iskustvo koristi kao jedan od kriterija zapošljavanja i napredovanja. Suprotno stajalište dovelo bi trudnice u nepovoljniji položaj u pogledu pristupa odnosno mogućnosti profesionalnog napredovanja na tržištu rada isključivo zbog činjenice da su odlučile roditi.

OPIS SLUČAJA (PRS 01-03/12-36) B.Š. iz Zagreba obratila se Pravobraniteljici s pritužbom na zapisnik zbog diskriminacije temeljem spola pri zapošljavanju u Z.C., u kojoj navodi da je radila 6 mjeseci sezonski na poslovima horizontalne signalizacije, koje je uspješno obavljala, a da je tijekom 2011. sama platila stručno osposobljavanje za te poslove i dobila kvalifikaciju. Nadalje navodi da je u travnju 2011. predala zamolbu za obavljanje istih poslova, opet sezonski, po internom natječaju, ali da je pismeno obaviještena da nije primljena jer je žena koja, prema njihovom Pravilniku, ne smije nositi teže terete. U 2012. je opet predala zamolbu na interni natječaj za obavljanje istih poslova, ali da je dobila neformalno obrazloženje da je gospodin G. ne želi primiti jer je žena, te da joj nitko nije dužan dati objašnjenje, ni informaciju tko je primljen, niti razloge zašto ona nije primljena.
PODUZETE MJERE I ISHOD**:** Postupajući po pritužbi, Pravobraniteljica je zatražila u više navrata od Z.C. očitovanje i dokumentaciju, koji po zahtjevima nije u cijelosti postupio, već je zaprimljeno samo očitovanje. U očitovanju se navodi da Z.C. zapošljava radnike po internom natječaju, dakle unutar samog društva, te da su kriteriji za izbor radnika između svih prijavljenih kandidata „uvijek i prije svega stručnost i osposobljenost za obavljanje poslova za

koje se traže radnici“. Priložena preslika opisa radnog mjesta, bez cjelovitog općeg akta iz kojeg je izvučena, ne ukazuje na posebno teške uvjete rada u odnosu na uvjete dobi i spola vezano za težinu tereta koji se ručno prenosi, sukladno čl.34. Zakona o zaštiti na radu, kao i Prilogu 1. Pravilnika o zaštiti na radu pri ručnom prenošenju tereta, niti Z.C. dokazuju da te eventualne uvjete pritužiteljica ne ispunjava, a zbog nedostavljanja odgovarajuće dokumentacije može se zaključivati o tome da ti posebni uvjeti nisu naznačeni ni u natječaju, bez obzira što se radi o internom natječaju. Međutim, i u slučaju da poslovi tog radnog mjesta imaju propisane posebne uvjete rada, poslodavac ne smije isključiti kandidate samo po spolu, ako ispunjavaju, pored općih uvjeta i sve propisane posebne uvjete za to radno mjesto. Postupanjem u konkretnom slučaju pritužiteljicu je izravno diskriminirao po spolu, time što nije ničim dokazao da je odluka o ne primanju pritužiteljice na sporne poslove bila temeljena na objektivnim kriterijima nevezanim za spol kandidata, odnosno nije dokumentacijom osporio navode iz pritužbe. Pravobraniteljica je dala preporuku da se još jednom preispita sporni postupak izbora kandidata na poslove horizontalne signalizacije, te da kod slijedećeg natječaja za sezonsko obavljanje navedenih poslova provede postupak po zakonu, te u slučaju da pritužiteljica ispunjava sve uvjete, iznađe mogućnost zapošljavanja pritužiteljice zbog svih gore navedenih razloga, kao i dodatnog razloga koji se odnosi na socijalne uvjete pritužiteljice, vodeći pri tome računa da pritužiteljica zbog podnošenja pritužbe ne trpi štetne posljedice zabranjene čl.2. ZRS.

OPIS SLUČAJA (PRS 01-03/12-58) Pravobraniteljici se pritužbom na zapisnik u više navrata obratila Ž. Š. iz V. G., a vezano uz diskriminaciju temeljem spola na radnom mjestu. Pritužiteljica navodi kako je temeljem ugovora o radu na neodređeno vrijeme zaposlena na radnom mjestu poslovne tajnice u tvrtki M. T. d.o.o. koja se nalazi u sklopu koncerna A. Navodi kako se trenutno nalazi na rodiljnom dopustu te kako je poslodavac za to vrijeme na njezino radno mjesto zaposlio drugu osobu i to na neodređeno vrijeme. Obzirom da joj rodiljni dopust uskoro ističe, pritužiteljica navodi da joj je poslodavac ponudio premještaj na radno mjesto recepcionerke s pola radnog vremena, a pravdajući to „promijenjenim poslovnim okolnostima“. Međutim, smatra kako se ponuđeni ugovor ne odnosi na „odgovarajuće poslove“ iz čl.73. st.1. Zakona o radu, odnosno da se radi o poslu čiji su uvjeti rada nepovoljniji od uvjeta rada poslova koje je ona obavljala prije korištenja rodiljnog dopusta. Pritom pritužiteljica ističe kako je osoba koja ju je mijenjala za vrijeme njezine odsutnosti zaposlena na neodređeno vrijeme iz čega je vidljiva i daljnja potreba za obavljanjem njezinog dotadašnjeg posla. Pritužiteljica napominje kako je u više navrata razgovarala sa svojim nadređenima u cilju pronalaska odgovarajućeg rješenja, ali bezuspješno.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Nakon što su pritužiteljici objašnjene sve pravne mogućnosti koje joj u konkretnom slučaju stoje na raspolaganju, i to: postupak zaštite njezinog dostojanstva pred poslodavcem prema Zakonu o radu, postupak koji može pokrenuti Pravobraniteljica u cilju ispitivanja njezinih navoda sukladno Zakonu o ravnopravnosti spolova, kao i eventualni sudski postupak prema čl.130 Zakona o radu, ona je izričito odbila pokretanje bilo kojega od navedenih postupaka, a uslijed straha od viktimizacije. Pritužiteljica je naknadno obavijestila Pravobraniteljicu da je ipak pristala na ponuđeni novi, i za nju

nepovoljniji, ugovor o radu prema kojemu joj poslodavac praktički može naložiti obavljanje bilo kojega posla.

1.3. Uznemiravanje i spolno uznemiravanje na radnom mjestu s opisima slučajeva

Sukladno čl.8. Zakona o ravnopravnosti spolova, uznemiravanje i spolno uznemiravanje predstavljaju diskriminaciju u smislu tog Zakona[47]. Tijekom prethodnih godina, kao i tijekom ovog izvještajnog razdoblja, Pravobraniteljica je zaprimala pritužbe na spolno uznemiravanje i uznemiravanje na radnom mjestu. U 2012., Pravobraniteljica je većinu pojedinačnih pritužbi zaprimila zbog diskriminacije u području zapošljavanja i rada, a **42,5% pritužbi je zaprimljeno radi spolnog uznemiravanja** *u području zapošljavanja i radnih odnosa. Podnijele su ih isključivo žene.* U većem broju slučajeva radi se o spolnom uznemiravanju od strane njima nadređenih osoba, na način da su bile izložene pritisku da stupe u seksualnu vezu sa zlostavljačem, na što nisu pristale, ili što su se prijateljski odnosile prema tom zlostavljaču, što je od njegove strane protumačeno kao poziv na seksualni kontakt, ili iz razloga što su u jednom trenutku s tom osobom bile u nekoj vrsti veze koju su željele prekinuti (manji broj pritužbi).

Uočeno je da se **postupci za zaštitu dostojanstva ne provode** na način kako je propisano Zakonom o radu - primjerice, negdje uopće ne postoji povjerenik/ca za zaštitu dostojanstva radnika, niti opći akt kojim bi predmetni postupak bio detaljno reguliran, stranke i/ili svjedoci se ne ispituju propisno, o toj radnji se ne sastavlja odgovarajući zapisnik, ne provode se svi potrebni i/ili predloženi dokazi, ne donose se jasne i nedvosmislene odluke o tome je li uznemiravanja bilo ili nije – primjerice, kaže se da uznemiravanje nije utvrđeno, ali se žrtva premješta (?!) na drugo radno mjesto i sl.

Ono što je također uočeno u ispitnim postupcima, a povodom individualnih pritužbi, je odnos okoline prema žrtvama spolnog uznemiravanja. Vrlo često se za žrtve navodi da se „neprimjereno ponašaju", da se „izazovno oblače", da je „mala zgodna", da „ga je iskoristila„ i sl., dok se za zlostavljača navodi „da je pogriješio jer se zaljubio", da je „ zgođušan", da ga je ona (žrtva) „iskoristila" da bi došla do određene koristi - boljeg radnog mjesta, mobitela, da bi od njega dobila novce, i sl. Sami zlostavljači u sudskim postupcima pokrenutima radi bludnih radnji nad žrtvom brane se navodeći kako su sa žrtvom bili u seksualnoj vezi, da joj nije smetalo kad bi joj nosili cvijeće i „masirali leđa", da se sama pristala voziti s njim u automobilu, i sl. **Žrtve najčešće ne nailaze na razumijevanje okoline**. Takvo stanje je rezultat straha potencijalnih svjedoka/inja za svoju budućnost, ali i rezultat postojanja predrasuda o tome kako bi se žene trebale ponašati u javnim nastupima. Iz gore navedenih

[47] Čl.8. Zakona o ravnopravnosti spolova: (1) Uznemiravanje i spolno uznemiravanje predstavljaju diskriminaciju u smislu ovoga Zakona. (2) Uznemiravanje je svako neželjeno ponašanje uvjetovano spolom osobe, koje ima za cilj ili koje stvarno predstavlja povredu osobnog dostojanstva i koje stvara neugodno, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. (3) Spolno uznemiravanje je svako neželjeno verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje spolne naravi, koje ima za cilj ili predstavlja povredu osobnog dostojanstva, a posebice ako stvara neugodno, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

podataka jasno slijedi da se zlostavljačevo ponašanje često opravdava time što se zaljubio, što je zaveden od strane žrtve koja od njega želi izvući nekakvu materijalnu korist. S druge strane, žrtva se obilježava kao ta koja se neprimjereno ponaša i oblači, koja „zavodi" zlostavljača i daje mu nadu u fizički kontakt do jedne granice, a onda se povuče, ili naprosto u jednom trenutku želi prekinuti vezu s njime. U svakom slučaju, sukus dvosmislenih i otvorenih iskaza svjedoka koji su pročitani u ispitnom postupku predstavlja odraz predrasude o ženi koja je izazivala i njenoj izazvanoj i zavedenoj žrtvi-zlostavljaču, po principu „sama je to tražila". Kao kod silovanja koje je žena sama izazvala jer je imala "kratku suknju". I takve žrtve najčešće su u svojoj okolini usamljene, jer ostali radnici /ce se boje za svoj radno mjesto i uvjete rada ili su i sami žrtve stereotipa da određena zanimanja mogu bolje obavljati muškarci.

Žrtve bivaju zlostavljane na najrazličitije načine – upornim nagovaranjem na spolni odnos uz argumentaciju da „žena njenih godina mora imati uredan spolni život i da je to bitno za zdravlje", da svaka žena treba „zaštitnika" koji će joj pomoći na poslu i u privatnim životu te brinuti za njenu karijeru, brojnim SMS-ovima tijekom i izvan radnog vremena (porukama koje su kombinacije molbi i prijetnji nekim zlom), slikovnim sms-om, primjerice porukama koje prikazuju spolni organ zlostavljača, izbacivanjem iz službenog automobila usred službenog puta, pisanjem vulgarnih stihova o žrtvi, njenim prijateljicama i obitelji na blogu zlostavljača, dodirivanjem intimnih dijelova tijela čak i na javnom mjestu, pred svjedocima (primjerice, na školskom igralištu pred učenicama 2. razreda srednje škole), fizičkim nasrtajima koji graniče s pokušajima silovanja (obično u zatvorenom prostoru, upadom u žrtvin auto-pokušajem skidanja odjeće koju žrtva ima na sebi), fizičkim napadima i udarcima raznim predmetima - kada ne podlegnu pritisku za stupanjem u seksualni odnos. U određenom broju slučajeva radi se o uznemiravanju žena temeljem spola na njihovom radnom mjestu *kroz različite oblike pritiska* - ponižavajućim i omalovažavajućim izjavama o poznavanju osnova posla kojim se bavi, različitim radnjama i zabranama koje vrijede samo za žrtvu uznemiravanja, onemogućavanje napredovanja raznim izvaninstitucionalnim pritiscima iz osobnih interesa, pa čak i fizičkim napadima.

Žrtve uznemiravanja i spolnog uznemiravanja nalaze se u nezavidnoj situaciji jer su **zlostavljanju izložene uglavnom od strane nadređene osobe**, a okružne su strahom kolegica i kolega, koji se boje za svoju budućnost. Zlostavljači su najčešće perfidni, i svoje „aktivnosti" obavljaju bez svjedoka, budući da su svjesni da rade nemoralne, a sada i zakonom zabranjene kažnjive radnje[48]. Stoga je žrtvi, uz šutnju onih koji bi mogli barem opisati atmosferu ili navesti indicije koje bi upućivale da je do zlostavljanja zbilja došlo, odnosno nepostojanje neposrednih svjedoka, te uz postojanje snažnih predrasuda o pozicijama žena i muškaraca u društvu te nametnutih obrazaca ponašanja, vrlo teško dokazati uznemiravanje bilo koje vrste, kako u postupku za zaštitu dostojanstva, tako i u postupku pred sudom.

Premda postoji jasna zakonska regulativa prema kojoj se spolno uznemiravanje na radu prvenstveno može *procesuirati kroz građansku parnicu*[49], kojom prilikom se može zatražiti i da sud utvrdi postojanje uznemiravanja, zabrani svako daljnje takvo ili slično ponašanje te

[48] ***Čl.133. Kaznenog zakona, kazneno djelo Zlostavljanje na radu***, Narodne novine broj 125/11.
[49] Temeljem Zakona o ravnopravnosti spolova i Zakona o suzbijanju diskriminacije.

dosudi i naknadu štete radi povrede osobnog dostojanstva, a zatim i kroz kazneni postupak u kome se počinitelju može izreći kazna, žrtve zlostavljanja se vrlo teško odlučuju na takvo što. Pretpostavlja se da je tome više razloga - notorna činjenica da parnica pokrenuta radi diskriminacije, bez obzira što treba biti provedena žurno, ipak traje obeshrabrujuće dugo (a slična je situacija i u kaznenom postupku), što je žrtvi neugodno i pri samoj pomisli da pred većim brojem ljudi u više navrata mora svjedočiti o načinu i prigodama spolnog uznemiravanja, a pri tome je izložena pitanjima i provokacijama protivne strane, što se redovito nalazi u položaju podređenosti svom zlostavljaču, i o toj činjenici ovisi kako stabilnost i sigurnost njenog radnog mjesta, tako i radna atmosfera, što je najčešće sama difamirana od okoline jer se nju prokazuje kao (su)odgovornu za nastalu situaciju, ili zato što se kolegice/e boje s njom družiti da i one/oni ne bi bili izvrgnuti uznemiravanju. Odvjetnici/e također nemaju dovoljno prakse u pokretanju i vođenju anti-diskriminacijskih postupaka. Nalazeći se u takvoj situaciji, prema iskustvu Pravobraniteljice, žrtva najčešće ode na bolovanje jer ne može sama riješiti situaciju i ne može podnijeti nastali pritisak, pije lijekove za smirenje i ide na psihoterapiju, uslijed čega ona sama trpi štetu, ali trpi i njena obitelj, kako materijalnu, tako i nematerijalnu. Štetu trpi i šira društvena zajednica, budući da žrtva ne radi, već njeni radni zadaci stoje neobavljeni, ili je potrebno uposliti neku drugu osobu da ih obavi. Žrtva za to vrijeme, ali ne i svojom krivicom, troši novčana sredstva institucija zdravstva, a zapravo, razlozi zbog kojih se to dešava mogu biti ukinuti u roku od 8 dana, koliko traje rok povjereniku/ci za zaštitu dostojanstva za provođenje postupka po pritužbi koji bi trebao završiti sankcioniranjem počinitelja i zaštitom žrtve. Ukoliko i pokrene postupak radi zaštite dostojanstva, najčešće je izložena viktimizaciji koja se sastoji u tome da joj zlostavljač prijeti otkazom, svojim vezama u pravosuđu i policiji, fizički je napada, izolira je od ostatka radnog kolektiva, omalovažava njenu stručnost, umanjuje joj autoritet kod njoj podređenih osoba, sankcionira osobe koje su svjedočile u njenu korist i sl., odnosno, uznemirava je temeljem spola.

Ukoliko se radi o spolnom *uznemiravanju koje čini jednako rangirani kolega*, a žrtva se obrati nadređenom da je zaštiti, vrlo često isti ništa ne poduzme, već svaljuje krivnju na žrtvu koja je uznemiravatelju „davala povod“ za takvo ponašanje, ili je savjetuje da situaciju opiše svom suprugu, kako bi on poduzeo neke mjere zaštite. Takav savjet je, najblaže rečeno, neodgovoran, budući da može rezultirati počinjenjem kaznenog djela i dodatno zakomplicirati cijelu situaciju. Posljedica takve situacije je i ta da ima vrlo malo sudske prakse na području anti-diskriminacijske zaštite, osobito u slučajevima spolnog uznemiravanja, što je daljnji obeshrabrujući faktor za žrtve.

Iako se mora konstatirati da žrtve spolnog uznemiravanja više nego prethodnih izvještajnih razdoblja *ustraju na svojim pritužbama, kao i na zahtjevu da Pravobraniteljica poduzme radnje iz svoje nadležnosti* te iako je Pravobraniteljica u više navrata kontaktirala s odvjetnicima/ama žrtava spolnog uznemiravanja radi pomoći oko sastava tužbe i eventualnog miješanja u spor, žrtva se na kraju najčešće pokolebala ili odgodila odluku.

Radi svega do sada navedenog, Pravobraniteljica je u prošlom izvještajnom razdoblju odlučila „rasvijetliti“ sivu zonu uznemiravanja i spolnog uznemiravanja u radnim odnosima. U tu svrhu je, u suradnji sa ženskim sekcijama triju nezavisnih sindikata koncipirala i izradila

Vodič za sindikalne povjerenike/ce i pravnike/ce „Kako prepoznati spolnu diskriminaciju u praksi i kako se od nje zaštititi“.[50]

1.3.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Spolno uznemiravanje i uznemiravanje temeljem spola ženama koje su istome izložene svakodnevno, tijekom osmosatnog radnog vremena (a ponekad i duže), predstavlja gotovo jednako zlostavljanje kao i obiteljsko nasilje žrtvama istog, premda se rjeđe radi o fizičkom nasilju, već je posrijedi najčešće psihičko, kombinirano s neprimjerenim i neželjenim fizičkim kontaktima. Situaciju dodatno pogoršava sadašnja ekonomska situacija, gdje se pred sve radnice i radnike nameće imperativ zadržavanja radnog mjesta, kako radi osiguranja vlastite egzistencije, tako i radi osiguranja egzistencije osoba koje uzdržavaju, najčešće djece. Nerijetko su radnice suočene s teškim izborom, ostati bez posla ili pristati na ono što od njih traži njihov nadređeni. Tu prijetnju doživljavaju kao sasvim realnu, budući da su zastrašene nastupom zlostavljača (iako on i ne mora imati tu moć da žrtvi otkaže ugovor o radu). Moglo bi se zaključiti da se u našem društvu još uvijek radi o određenoj vrsti tabua, o tome nisu sklone govoriti niti žrtve (koje čuvaju kakvu takvu privatnost) niti svjedoci/kinje, premda je spolno uznemiravanje i uznemiravanje temeljem spola vrlo prisutno svugdje oko nas. Preporuke:

(1) Obvezati sva trgovačka društva u pretežitom vlasništvu Republike Hrvatske i/ili jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave da redovno objavljuju podatke o broju postupaka provedenih povodom zahtjeva za zaštitu dostojanstva na svojim web-stranicama.

(2) Izmijeniti sudski poslovnik tako da se parnični postupci, za koje je naznačeno da se vode radi diskriminacije, ili kojima je osnova tužbenog zahtjeva diskriminacija jer to proizlazi iz sadržaja tužbenog zahtjeva, iskazuju zasebno.

1.3.2. Primjeri pritužbi iz prakse Pravobraniteljice vezano za uznemiravanje i spolno uznemiravanje

OPIS SLUČAJA (PRS 01-03/12-34) Pravobraniteljici se pritužbom obratila gđa. P I.W. iz R. zaposlena u PP R. Navodi kako je do 2002. radila na radnom mjestu detektivke za krim-evidencije, no bez odgovarajućeg rješenja, pa je ovisila o načelniku postaje. Tijekom 2007. često se spominjala kao „višak“ u krim-policiji, te da će završiti na cesti ukoliko ne bude izvršavala sve što joj se naredi. Navodi nadalje kako su se njeni problemi pojačali tijekom 2008., a to se očitovalo time što nije mogla dobiti godišnji odmor u terminu koji bi odgovarao njoj i njenoj obitelji, za vrijeme godišnjeg odmora često je zvana s posla, a ako

[50] Cilj vodiča je upoznati sindikalne povjerenike/ce i pravnike/ce sa svim oblicima diskriminacije na radnom mjestu, uključujući izravnu i neizravnu diskriminaciju, a posebno sa spolnim uznemiravanjem i uznemiravanjem temeljem spola, kako bi što uspješnije prepoznali tu vrstu diskriminacije te uputili žrtvu u njena zakonska prava i pomogli u ostvarenju istih. Vodič upućuje i na relevantne zakone, te sadrži i primjere zahtjeva za zaštitu dostojanstva, pritužbe Pravobraniteljici te primjer anti-diskriminacijske tužbe.

se ne bi javila, zvali bi je i kući, po povratku s godišnjeg nazivana je „neradnicom“, „nesposobnom“, osobom koje se ne uklapa u radno okruženje, uslijed čega je zatražila pomoć psihijatra i bila tri mjeseca na bolovanju. Kada je zatražila napredovanje, molba joj je odbijena jer je načelnik M. napisao da je „neradnica“, da se ne uklapa u kolektiv, da je nezainteresirana za posao, da nepravovremeno izvršava radne zadatke. Ponovnu molbu za napredovanje odbio je načelnik M. uz obrazloženje da nije zainteresirana za posao i ne zna se dokazati na pravom mjestu. Istovremeno ju je tijekom 2008. načelnik Đ.M. pozvao u svoj ured, tom prilikom je prostačio, posprdno se odnosio prema njoj i otvoreno joj iznosio seksualne ponude. Pritužiteljica navodi kako joj je dana 23. prosinca 2011. na završnoj večeri Đ.M. prišao i rekao:„ Ja znam da ti želiš isto što i ja, ja bih tebe svih ovih godina, ti si bomba“ i počeo je pipati. Pritužiteljica je krenula kući, a on ju je sačekao na parkiralištu, pa kad ga je ignorirala, sačekao ju je stotinjak metara dalje te fizički nasrnuo na nju u cilju ostvarenja spolnog kontakta, no ona je uspjela pobjeći. Od onda joj stalno šalje sms poruke, zove je u ured, traži da isprinta potpuno nepotrebne stvari, otvoreno prostači, te joj govori „što mi nisi dala sad bi imala sve“. Pritužiteljica navodi kako više nije znala kako bi zabranila pozove i poruke koji su dolazili za vrijeme rada i u vrijeme boravka u obiteljskom okruženju. Osjećala se ugroženom i bilo ju je strah jer je majka dvoje mldb. djece. Podnijela je pritužbu za zaštitu od uznemiravanja i diskriminacije, no nakon toga je doživjela čitav niz neugodnosti. Raspoređena je na drugo radno mjesto, ali bez odgovarajućeg rješenja. Unutarnja kontrola obavila je nadzor, izvršila uvid u sms poruke ne ulazeći u analizu sadržaja istih te joj je odgovoreno da za većinu stvari - nema dokaza.

PODUZETE MJERE: Pravobraniteljica je provela ispitni postupak te temeljem istog zaključila da je pritužiteljica žrtva spolne diskriminacije, odnosno spolnog uznemiravanja od strane svog pretpostavljenog, načelnika PP R. Đ.M., jer su navodi pritužbe potvrđeni iskazima svjedokinje C.G.i svjedoka J.A. i D.D, koji su iskaze dali suglasno i bili su osobno prisutni na licu mjesta i kontaktirali s pritužiteljicom kritične zgode. Nadalje, sms-poruke dokazuju daljnji tijek događaja nakon noći sa 23. na 24. prosinca 2011. te dodatno potvrđuju navode pritužbe. Navedeni konkretni dokazi smješteni u kontekst činjenice da Đ.M. pritužiteljici nije godinama odobravao premještaj, te u vezi s osobinama pritužiteljice (mlada, privlačna, voli se zabavljati) koja radi u dominantno muškoj sredini, uz evidentno postojanje stereotipnih podjela na prihvatljive i neprihvatljive obrasce ponašanja žena i muškaraca, potvrđuju da je postupak proveden po pritužbi pritužiteljice manjkav, bez volje da se utvrdi stvarno činjenično stanje i da se odgovorna osoba za nezakonito ponašanje sankcionira, te da mu se takvo ponašanje ubuduće onemogući. Pravobraniteljica smatra da je ishod ispitnog postupka djelomično uzrokovan gore opisanim stereotipnim poimanjem ženske uloge u društvu, ali i mogućim materijalnim posljedicama utvrđenja činjenice da je pritužiteljica bila žrtva spolne diskriminacije. Stoga je Pravobraniteljica izdala upozorenje da je, premda je povodom pritužbe proveden ispitni postupak, propušteno utvrditi činjenicu da je pritužiteljica bila spolno uznemiravana od strane svog nadređenog, načelnika Đ.M. te je time pritužiteljica ostavljena u potencijalno diskriminirajućoj situaciji. Pravobraniteljica je preporučila ponovno razmatranje iskaza pritužiteljice, kao i ostalih ispitanih osoba, svestrano i objektivno razmatranje istih iskaza i ostalih dokaza, osobito sms poruka, te ocjenu svakog zasebno i u međusobnoj vezi, radi utvrđivanja potpunog i točnog činjeničnog stanje, u cilju pružanja

potpune zaštite i to tako da pritužiteljica ne bude dodatno viktimizirana premještajem na drugo radno mjesto.
ISHOD: Načelnik je u postupku reizbora ostao neraspoređen, pritužiteljica je po njegovom naređenju izdanom zadnjeg radnog dana na načelničkom mjestu upućena na izvanredni liječnički pregled na kojem nije prošla zbog razloga iz kojih je bila na bolovanju tijekom zbivanja (akutni stres), postupak radi zaštite dostojanstva nije ponovljen, pritužiteljica je podigla tužbu radi diskriminacije tražeći simboličan novčani iznos radi naknade štete, no mirenje nije uspjelo.

OPIS SLUČAJA (PRS 01-01/12-02) Pravobraniteljica je putem medija saznala za slučaj maloljetne učenice S. T. škole u Z., a koju su njezini muški kolege tijekom mjeseca ožujka 2012. u dva navrata pokušali skinuti u školi. Prema navodima iz medija, prvi takav pokušaj koji se zbio ispred školskog toaleta nije bio uspješan, dok se drugi pokušaj dogodio ispred učionice, a kojom prilikom su predmetnoj učenici njezini školski kolege uspjeli skinuti i gaćice, a nakon čega je protiv njih pokrenut disciplinski postupak.
PODUZETE MJERE: Pravobraniteljica je od škole, kao i od nadležnog ministarstva, pribavila izvješće i dokumentaciju iz kojih proizlazi kako se prvi događaj zbio 12.03.2012. kojom prilikom je učenik A. A. uhvatio učenicu M. P. oko ramena nakon čega ju je, po njezinom traženju, pustio. Drugi događaj zbio se dana 20.03.2012. kada su učenici M. N. i L. S. „na hodniku učenici M. P. skinuli tajice“ i prema njezinoj izjavi, „povukli i gaćice“. U pribavljenoj dokumentaciji nalaze se i pisane izjave predmetnih učenika/ica iz kojih se nesporno može utvrditi da je u konkretnom slučaju došlo do opisanog spolnog uznemiravanja. Međutim, predmetna diskriminacija kao takva nije bila prepoznata od strane škole, odnosno nije joj bila posvećena potrebna pažnja, a što je vidljivo iz pribavljene dokumentacije. Naime, iz izvješća škole proizlazi kako je takvo ponašanje učenika/ica „njihov uobičajeni način komuniciranja“ odnosno „njihov stil“, a što ukazuje da se ne radi o izdvojenom incidentu, već o ustaljenom obrascu ponašanja koji predstavlja spolni stereotip i diskriminaciju, a što škola u konkretnom slučaju nije prepoznala. Nadalje, iz zapisnika sa sjednice Nastavničkog vijeća škole od 26.03.2012. proizlazi da su pojedini profesori/ice imali/e saznanja o navedenom spolnom uznemiravanju, ali da nisu poduzeli/e adekvatne mjere. Štoviše, pojedini profesori/ice su naveli/e kako je učenica M. P. sama pridonijela takvom ponašanju iz čega je vidljiva njihova nesenzibiliziranost. Pritom je posebno zabrinjavajuća činjenica kako incident od 20.03.2012. nije bio izdvojeni incident, već da takvo ponašanje postoji dulje vrijeme, a što su izričito naveli/e pojedini/e profesori/ice škole. U konkretnom slučaju Pravobraniteljica je imala u vidu i spolnu strukturu učenika/ica koji/e pohađaju školu obzirom da učenice u toj školi čine svega 6,30 % učeničke populacije, odnosno da su znatno podzastupljeni spol, a zbog čega bi škola trebala imati veću razinu senzibiliteta i rodne osviještenosti u području zaštite od spolnog uznemiravanja. Stoga je Pravobraniteljica školi uputila upozorenje radi povrede načela ravnopravnosti spolova, a koja povreda se očitovala u neprepoznavanju spolnog uznemiravanja i nesenzibiliziranosti djelatnika/ica škole za navedenu problematiku, uslijed čega škola nije primijenila niti rodno senzibilni tretman prema učenici-žrtvi uznemiravanja. Istodobno je Pravobraniteljica školi uputila i preporuku za postupanje u

konkretnom slučaju, a u cilju poduzimanja adekvatnih mjera radi sankcioniranja takvog ponašanja, kao i preporuke za budući rad.
ISHOD: Škola je obavijestila Pravobraniteljicu kako uvažava zaprimljeno upozorenje i preporuke te kako je 18.12.2012. održana sjednica Nastavničkog vijeća na kojoj je „zasebna točka dnevnog reda bila senzibiliziranje nastavnika za prepoznavanje spolnog uznemiravanja kao posebnog oblika diskriminacije koji predstavlja prekršaj i kao takav je kažnjiv, a na kojoj su nastavnici upoznati s propisima koji reguliraju ova pitanja.“ Škola također navodi kako su „u preventivnom i zdravstvenom programu predviđeni satovi razredne zajednice na temu rodne ravnopravnosti, stereotipa o rodnim ulogama, diskriminacije, svih oblika nasilničkog ponašanja.“

OPIS SLUČAJA (PRS 01-01/11-14) Pučki pravobranitelj ustupio je Pravobraniteljici pritužbu B. M. na nadležno postupanje, koja je zaposlenica Ustanove za zdravstvenu njegu u kući, (dalje u tekstu-Ustanova), u kojoj navodi da je spolno uznemiravana od pacijenta D. I. iz T. ,da se požalila poslodavcu, nadležnoj liječnici obiteljske medicine, patronažnoj sestri, kao i ovlaštenom liječniku HZZO-a kome se obratila njena glavna sestra, ali da nije dobila ni pomoć, niti čak razumijevanje za problem. Pritužiteljica nadalje navodi da je jedina medicinska sestra ugovorena za pružanje usluga zdravstvene njege u kući na tom području, a kada bi zatražila od poslodavca premještaj, time ne bi bio riješen navedeni problem.
PODUZETE MJERE**:** Postupajući po pritužbi Pravobraniteljica je pribavila očitovanje i odgovarajuću dokumentaciju poslodavca pritužiteljice, kao i očitovanje HZZO-a, te je utvrdila da je navedena Ustanova poslodavac pritužiteljice, da je Ustanova sklopila, prema podacima HZZO sa HZZO-o, Područni ured u S. ugovore o provođenju zdravstvene njege u kući bolesnika za razdoblje od 2007.-09., te od 2011.-2020., prema kojim ugovornim obvezama je dužna postupati. Prema navodima iz očitovanja i dostupnoj dokumentaciji nije sporno zdravstveno stanje gospodina I. D., kao ni, od nadležne izabrane doktorice primarne zdravstvene zaštite imenovanog, utvrđena potreba provođenja zdravstvene njege u kući, kao što nije sporna ni obveza Ustanove utvrđena ugovorima. Međutim, ponašanje gospodina I. D. prema pritužiteljici prepoznato je od svih nadležnih kao spolno uznemiravanje, te je poduzimano niz mjera, od odluke da sestra B. M., nakon što se incident ponovio, više neće dolaziti u kućnu njegu kod imenovanog, o čemu je obaviješten i liječnik i sam pacijent, preko pokušaja da se uz pomoć nadležne liječnice primarne zdravstvene zaštite osigura odlazak imenovanom s patronažnom sestrom liječnice ili sa sestrom iz njene ordinacije, (koji prijedlog je odbijen), do pisanja raznih podnesaka HZZO-a tražeći pomoć, odnosno naputak za postupanje. Pravobraniteljica je zaključila da je poslodavac samo pokušao zaštititi radnicu od daljnjeg uznemiravanja, upozorenjem imenovanog, te donošenjem odluke o prestanku pružanja zdravstvene usluge istome. Teret odgovornosti proizišlih iz ugovornih obveza Ustanove i HZZO-e, prema mišljenju Pravobraniteljice, Ustanova kao poslodavac ne može prebacivati na pritužiteljicu naznakom, odnosno upozorenjem da bi ista mogla ostati bez posla u slučaju da nitko ništa ne poduzme. Pravobraniteljica je zaključila da pritužiteljica trpi spolno uznemiravanje, s prekidima od 2008. te da poslodavac nije poduzeo sve potrebne mjere primjerene slučaju radi sprječavanja nastavka spolnog uznemiravanja, osim gore navedenih pokušaja i naznake da bi pritužiteljica mogla ostati bez posla. Slijedom navedenog,

Pravobraniteljica je upozorila Ustanovu, kao poslodavca B. M., da nije ispunila zakonsku obvezu iz čl.5. i 130. Zakona o radu, jer nije poduzela sve potrebne mjere primjerene konkretnom slučaju radi sprječavanja nastavka utvrđenog spolnog uznemiravanja, te dala preporuku da iznađe način, u okviru preuzetih ugovornih obveza, za sprječavanje daljnjeg spolnog uznemiravanja B. M. na radu od pacijenta, dakle osobe s kojom radnica dolazi u doticaj u obavljanju svojih poslova. Nakon upućenog upozorenja i preporuke Pravobraniteljica je zatražila od Državnog inspektorata provođenje inspekcijskog nadzora u Ustanovi. Kako je od tog traženja prošlo 4 mjeseca, a da nadležna Ispostava nije obavijestila Pravobraniteljicu o poduzetim mjerama, upućena je požurnica uz obavijest Glavnoj inspektorici Državnog inspektorata RH.
ISHOD POSTUPKA**:** Ustanova je uputila Pravobraniteljici „prigovor na upozorenje i preporuke“, navodeći da je Upravno vijeće Ustanove odbacilo upozorenje i preporuke kao neosnovane. Navodi nadalje da je Ustanova sve poduzela, a da je HZZO generator problema, te moli da ih se oslobodi odgovornosti u konkretnom slučaju, jer da će u suprotnom napraviti pritužbu relevantnim institucijama. Pravobraniteljica je Ustanovi uputila dodatno pojašnjenje u kojem ponavlja njihove obveze kao poslodavca, uz napomenu da Ustanova nije ovlaštena ulagati prigovore na odluke Pravobraniteljice, kao što Upravno vijeće Ustanove nije ovlašteno odbacivati upozorenja i preporuke Pravobraniteljice kao neosnovane, te ih obavijestila da će postupiti sukladno svojim ovlastima.

OPIS SLUČAJA (PRS 01-02/12-03) Pravobraniteljici je A.D. uputila pritužbu na uznemiravanje i spolno uznemiravanje kolege N. K., oboje zaposlenih na R. D. M., u kojoj navodi da je dugogodišnje verbalno uznemiravanje najvulgarnije vrste kulminiralo i fizičkim napadom istoga na nju tako da je direktor pozvao policiju. Slučaj je, prema navodima pritužiteljice, završio pred Prekršajnim sudom u V. i N.K. je kažnjen novčanom kaznom u iznosu od 5.000,00 kn, no presuda još nije pravomoćna, jer se isti žalio. Nakon sudskog postupka pritužiteljica je prekinula komunikaciju s N.K., tako da je više nije mogao vrijeđati i napadati, a zatim je ustanovila kako isti piše na svom blogu i objavljuje uratke koje naziva umjetničkima, a koji zapravo predstavljaju nastavak zlostavljanja, kako to navodi pritužiteljica, jer su ti tzv. uradci puni izmišljotina, laži, kleveta i prije svega prostota o pritužiteljici i njenom privatnom životu, te da nema sumnje da njena sredina zna o kome se radi jer N.K. na javnim mjestima govori o tome tko su likovi njegovih uradaka. Isti je većinu tih tekstova smišljao, pisao i stavljao na blog tijekom radnog vremena. Zbog navedenog se pritužiteljica obratila i PP D.M., te navodi da se u više navrata obraćala za pomoć direktoru A.P., koji je na njene optužbe jedino bio spreman pozvati policiju, što ona nije pristajala smatrajući da je nadređeni treba zaštiti od uznemiravanja i spolnog uznemiravanja, te poduzeti protiv nasilnika sankcije. Nakon što je direktor izjavljivao da nema zakonske osnove za pomoć, navodi da se, zajedno sa D.Đ., obratila vlasnicima R.D.M. d.o.o., koji su odgovorili da direktor sam mora riješiti probleme u tvrtki.
PODUZETE MJERE: Postupajući po pritužbi pribavljeno je očitovanje i dokumentacija od direktora R.D.M.d.o.o., kao i od Ravnateljstva policije. U očitovanju direktor upućuje na ranije emotivne odnose pritužiteljice i N.K., od kojeg je primala, kao udata žena i majka dvoje djece, poklone za sebe i djecu, s kojim je satima razgovarala u Uredu iza zatvorenih vrata,

navodi nadalje da je pritužiteljici, ali i ostalima u više navrata rekao da mu upute pisanu pritužbu, ako smatraju da ih netko zlostavlja ili maltretira, ali da one to nisu učinile sve do njegove inicijative. Vezano za internetske sadržaje, odnosno sporni blog, navodi da su to privatne Internet stranice koje netko uređuje izvan radnog vremena, na svom računalu, te da to njega ne zanima, te zaključuje da je sve to usmjereno protiv njega, da pritužiteljica koristi ovu situaciju prikazujući je namjerno jednostrano radi ostvarivanja nekih svojih osobnih ciljeva. U postupku je Pravobraniteljica utvrdila da su navodi pritužiteljice o uznemiravanju i spolnom uznemiravanju suradnika osnovani, jer je nesumnjivo da je svojim blogom N. K. na radnom mjestu za pritužiteljicu stvorio ponižavajuću, uvredljivu i neprijateljsku radnu okolinu, pa i pod pretpostavkom da ga je pisao izvan radnog vremena. S obzirom da je D.M. s oko 10.000 stanovnika relativno malo mjesto, da su pritužiteljica, prituženi i direktor zaposlenici na lokalnom radiju, najvjerojatnije svima i tako poznati, nesumnjivo je da se sadržaji bloga odnose upravo na pritužiteljicu i njezinu obitelj, te prijateljicu, o kojima N.K. piše na najvulgarniji i najprimitivniji način, te proizvodi uvredljivu, ponižavajuću atmosferu ne samo na radnom mjestu, nego i šire, u cijeloj životnoj okolini pritužiteljice. Nastavak uznemiravanja i spolnog uznemiravanja N.K. prema pritužiteljici bio je poznat i poslodavcu, koji je svojim očitovanjem Pravobraniteljici ukazao na očitu činjenicu da pritužiteljica trpi štetne posljedice zbog toga što je prijavila uznemiravanje i spolno uznemiravanje, odnosno da poslodavac, direktor R.D.M. pritužiteljicu viktimizira. Jedina mjera koju je poslodavac poduzeo prije pisane pritužbe je *mjera Upozorenje* o mogućnosti prestanka radnog odnosa zbog skrivljenog ponašanja radnika zbog fizičkog napada N.K. na pritužiteljicu,u kojem Upozorenju direktor navodi da se isti i prije tog događaja agresivno ponašao i vrijeđao zaposlenice seksističkim uvredama, zbog čega je u više navrata bio usmeno upozoren. Zakonska obveza poslodavca u zaštiti dostojanstva radnika uključuje i poduzimanje preventivnih akcija, sukladno čl.5. Zakona o radu, kao i st.2.čl.12. Pravilnika o radu poslodavca, koje se po prirodi stvari, ne poduzimaju po pritužbi, već kontinuirano, u cilju sprječavanja istog. Postupajući tek po pisanoj pritužbi pritužiteljice, direktor je, kao odgovorna osoba poslodavca, samo zatražio pisano očitovanje N.K., te donio Upozorenje samo zbog korištenja osobnog računala i uređivanja internetske stranice za vrijeme radnog vremena, te uputio PP D.M. prijedlog za pokretanje prekršajnog postupka protiv N.K., ali opet samo zbog sadržaja s bloga, u kojima „na jednako uvredljiv način piše o direktoru R.D.M. vrijeđajući i njegovo dostojanstvo“. Sadržaj navedenog Upozorenja ukazuje na očito izigravanje zakonskih odredbi o zaštiti dostojanstva pritužiteljice i osiguranju uvjeta rada bez uznemiravanja i spolnog uznemiravanja, jer usmjeravajući se samo na korištenje osobnog računala i uređivanja internetske stranice za vrijeme radnog vremena, direktor je kao odgovorna osoba poslodavca, prikrivajući na taj način stvarno uznemiravanje i spolno uznemiravanje, zlouporabio ne samo zakonske odredbe već i svoj položaj. Nadalje, očito je da je N.K. nastavio s uznemiravanjem i spolnim uznemiravanjem pritužiteljice, pa tako i nadalje objavljuje na svom blogu tekstove uvredljivog i pornografskog sadržaja, koji su i od policijske postaje D. M. prepoznati kao spolno uznemiravanje pritužiteljice. Na temelju tako utvrđenog stanja, Pravobraniteljica je uputila R.D.M. upozorenje i preporuke. Pravobraniteljica je zatražila od Državnog inspektorata, Područne jedinice O. provođenje inspekcijskog nadzora nad radom R.D.M.

ISHOD POSTUPKA**:** Temeljem obveze iz st.2.čl.23. Zakona o ravnopravnosti spolova da u roku od 30 dana od primitka odluke izvijesti Pravobraniteljicu o mjerama i radnjama poduzetim u skladu s obrazloženim upozorenjima i preporukom, direktor R.D.M. poslao je očitovanje u kojem ostaje kod svojih ranijih očitovanja da je on poduzeo sve mjere po zakonu i svojim ovlaštenjima, navodi da mu nije jasno koje zakonom propisane mjere nije poduzeo, niti na koji način je pritužiteljicu viktimizirao te moli da se od njega više ne traže očitovanja.

OPIS SLUČAJA (PRS 01-02/12-07) Pravobraniteljici se pritužbom na zapisnik obratila S. Č. iz K., navodeći kako je zaposlena kao asistentica na Veleučilištu u K., a gdje je izložena spolnom uznemiravanju i diskriminaciji od strane profesora M. J. koji je nositelj kolegija na kojima je ona stekla naslovno nastavno zvanje predavačice. Navodi kako joj prof. M. J. upućuje brojne neprimjerene izjave vezano uz njezin privatni život, drži joj predavanja o njezinom samačkom načinu života i njezinoj manjoj vrijednosti jer se nije „iskazala" kao majka, a to je, prema njegovom mišljenju, jedino bitno u životu. Navodi kako joj je pred drugim kolegama/icama upućivao neprimjerene izjave (npr. nazvao ju „mušičavom starom curom", hvalio se kako on „ima savršenu mjeru od 20 cm kojom može izmjeriti duljinu hladila", kako bi se on „želio naći između dvije žene jer je izvrstan ljubavnik"). Pritužiteljica u pritužbi vrlo opširno opisuje uznemiravanje kojem je izložena na radnom mjestu navodeći kako je cijela situacija kulminirala 22.-23.05.2012., a vezano uz zajedničko određivanje parametara za izradu završnog rada studentice A. K. Naime, pritužiteljica navodi kako je prof. M.J. inzistirao da eksperimentalna metoda (na kojoj je pritužiteljica odlučila utemeljiti eksperimentalni dio svoje doktorske disertacije), bude uvrštena u završni rad studentice A. K., a čemu se pritužiteljica usprotivila jer navedena metoda pretpostavlja kompliciranu proceduru i višemjesečno uhodavanje, a što sve studentica A. K. nije u stanju samostalno odraditi. Stoga navedeni završni rad studentice A. K. ne bi predstavljao njezin samostalni rad, a istodobno bi se pritužiteljici nanijela velika šteta jer se na taj način ruši koncept njezinog eksperimentalnog rada. Stoga navodi kako je zamolila prof. M. J. da o svemu još jednom razmisli, a da je on na to reagirao na način da se nadvio nad nju stjeravši je u kut između radnog stola i zida i povišenim glasom joj rekao da je on šef i da će biti onako kako on kaže i neka ona izvoli odraditi što joj je rekao, na što mu je pritužiteljica rekla da onda tu metodu odradi sam. Navodi kako ju je prof. M. J. uvjeravao da će iz predmetnog studentskog završnog rada izaći jedan dobar znanstveni rad koji će biti objavljen u eminentnim časopisima, da će joj on učiniti uslugu i nju „staviti" kao kaoutoricu toga rada te da bi ona trebala biti zadovoljna s time. Obzirom kako je pritužiteljica i dalje ostala kod svog stava, navodi kako joj je prof. M.J. zaprijetio da će protiv nje pokrenuti stegovni postupak radi teže povrede radne obveze, a što je kasnije i učinio. Pritužiteljica napominje kako je o svemu obavijestila i svoju mentoricu, akademkinju V.P. koja je profesorica na Sveučilištu u O., ali da nju prof. M.J. nikada nije kontaktirao vezano uz njezinu doktorsku disertaciju.
PODUZETE MJERE: Nakon pribavljenog izvješća i obimne dokumentacije Pravobraniteljica je u sklopu ispitnog postupka zatražila pisana očitovanja svih svjedoka/inja koje je pritužiteljica spomenula u svojoj pritužbi. Naime, dekan Veleučilišta je u svom izvješću naveo kako se pritužiteljica nikada nije nikome požalila radi navedenog uznemiravanje te da je Veleučilište nakon primitka dopisa Pravobraniteljice ustrojilo Etičko povjerenstvo „sa

zadaćom utvrđivanja svih relevantnih okolnosti sukladno odredbama Etičkog kodeksa Veleučilišta“. U navedenom postupku Etičko povjerenstvo je zatražilo pisana očitovanja od svih relevantnih osoba te je ustanovilo kako „nije postojala nikakva spolna diskriminacija“ i da stoga pritužbe pritužiteljice „smatra neutemeljenima“. Pritom Veleučilište, na izričito i ponovljeno traženje Pravobraniteljice, nije dostavilo svoje interne akte (pravilnik o radu) te se očitovalo kako nema imenovanog povjerenika iz čl.130. Zakona o radu i da u konkretnom slučaju nije proveden postupak zaštite dostojanstva pritužiteljice. Osim toga, profesor M.J. je protiv pritužiteljice 24.05.2012. pokrenuo stegovni postupak u kojem joj je Povjerenstvo izreklo opomenu zbog „neizvršavanja radnog naloga“. Nadalje, u provedenom postupku Pravobraniteljica je ustanovila kako su svi svjedoci/kinje koji/e su zaposlenici/ice Veleučilišta iskazivali identično i to na način da su negirali navode iz pritužbe. Međutim, svjedokinja V.P., koja je i mentorica pritužiteljice na njezinoj doktorskoj disertaciji, u svom iskazu je potvrdila navode pritužiteljice vezano uz primjenu sporne metode mikrovalne ekstrakcije. Također je navela kako ju je dekan Veleučilišta M.G. (a kojega ona poznaje već dulji niz godina kao kolegu) dana 05.09.2012. zvao na mobitel i rekao kako je „očitao bukvicu“ profesoru M.J. rekavši kako je on „budala“, a u kontekstu događaja iz pritužbe. Obzirom na utvrđeno činjenično stanje, kao i na primjenu načela prebacivanja tereta dokaza, Pravobraniteljica je u potpunosti poklonila vjeru iskazu pritužiteljice i svjedokinje V.P. te je Veleučilištu dala upozorenja radi kršenja načela ravnopravnosti spolova, istodobno mu uputivši i odgovarajuće preporuke.

OPIS SLUČAJA (PRS 01-02/12-14) Pravobraniteljici se obratila A.V. iz S. zbog spolnog uznemiravanje i spolne diskriminacije na radu u Obiteljskim domu za starije i nemoćne osobe u V., gdje je obavljala poslove njegovateljice te je navela da je svakodnevno, kao i druge zaposlenice, bila izložena seksualnom (spolnom) uznemiravanju i spolnoj diskriminaciji od strane supruga vlasnice tog Doma, S.H. Pritužiteljica navodi izloženost verbalnom i fizičkom seksualnom uznemiravanju. Verbalno se odnosi na razna vulgarna izražavanja, a fizičko se odnosi na namjerno dodirivanje prilikom davanja lijekova u ruke, kao i kod mimoilaženja, kojom prilikom isti prilazi što bliže pritužiteljici te dodiruje joj grudi i spolovilo. Pritužiteljica navodi da takav način poniženja doživljava već duže vrijeme, unatoč njenom upozoravanju da to ne želi. Osim toga, pritužiteljica navodi da su od strane navedene osobe i neke štićenice Doma izložene seksualnom uznemiravanju. Nadalje, pritužiteljica navodi da je unazad dva mjeseca od strane S.H. dobila jasne prijetnje vezane za njeno odbijanje njegovog uzastopnog vulgarnog ponašanja, „da ću dobiti otkaz ako ne udovolji njegovim prohtjevima, gdje je dizanjem ruke i fizički kretao prema meni i zastrašivao riječima da tko sam ja da se njemu inatim.“ Pri davanju predzadnje i zadnje plaće, tj. dijela novca koji se daje na ruke, S.H. je pozvao pritužiteljicu u prostoriju s lijekovima i tražio da obavi „nemoralan i ponižavajući dio njegovih prohtjeva“. Kada ga je pritužiteljica odbila i napustila prostoriju, tada isti započinje prijetiti otkazom. Pritužiteljica navodi da je dana 10.10.2012. pri završetku jutarnje smjene od strane vlasnice Doma i S. H. optužena za krađu tableta praxiten, te da je tijekom narednih dana pritužiteljica i dalje optužena, a dolazi i do vrijeđanja te fizičkog nasrtaja na nju od strane vlasnice Doma. Dana 15.10.2012., S.H. ponovno prijeti pritužiteljici i zastrašuje ju govoreći joj da tko je ona uopće da se usudi tako

prema njemu ponašati. Pritužiteljica navodi da se zbog izloženosti seksualnog uznemiravanja obratila PU u V.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Pravobraniteljica je od Obiteljskog doma za starije i nemoćne osobe te MUP-a zatražila izvješće i dokumentaciju. Do kraja izvještajnog razdoblja, Pravobraniteljici nisu dostavljena izvješća i dokumentacija.

1.4. Tržište rada – trendovi iz 2012. koji zaslužuju posebnu pozornost

Uz gore opisane probleme spolno uvjetovane nejednakosti prilika na tržištu rada, Pravobraniteljica je u ovom Izvješću odlučila posvetiti posebnu pažnju dvjema temama. Prvo, smatra kako je potrebno posvetiti posebnu pozornost posljedicama restrukturiranja odnosa na tržištu rada do kojeg dolazi zbog ekonomske krize, a posebno zbog tereta koji za domaću ekonomiju predstavlja trošak poslovanja državnih i javnih tijela. Drugo, neravnomjerna rodno uvjetovana raspodjela brige za djecu dovodi u posebno nepovoljan položaj na tržištu rada specifičnu podskupinu žena - trudnice i majke s malom djecom, na što se upozorava već nekoliko godina zaredom.

1.4.1. Posljedice restrukturiranja odnosa na tržištu rada za ravnopravnost spolova

Odluka da ovogodišnje izvješće posebnu pažnju posveti posljedicama koje restrukturiranje odnosa na tržištu rada usred krize ima za žene, utemeljena je na nekoliko razloga. Prvo, 2012. obilježilo je planiranje značajnijeg restrukturiranja broja zaposlenih u javnim službama i cijene rada u javnom sektoru u koje je Pravobraniteljica imala određeni uvid kroz suradnju s resornim ministarstvima. Drugo, određeni broj državnih tijela već je tijekom 2012. poduzimao mjere restrukturiranja od kojih su neke bile problematične s načela jednakog postupanja obzirom na spolnu pripadnost zaposlenih. Treće, dostupni statistički podaci ukazuju na trend povećanog porasta nezaposlenosti u sektoru javnih usluga, a posebno u onim djelatnostima u kojima dominiraju žene. Ova 3 razloga upozoravaju da, bez rodno-osviještenog planiranja reorganizacije radnih odnosa u javnom sektoru, može doći do daljnjeg pogoršanja položaja žena na tržištu rada i u društvu općenito.
U tom smislu želi se naglasiti **važnost obveze rodno-osviještenog planiranja** (*tzv. gender mainstreaminga*) koje pred sva tijela državne i javne vlasti stavlja čl.3. Zakona o ravnopravnosti spolova, kao organskog zakona kojim se razrađuje ustavno jamstvo jednakosti žena i muškaraca i koji stoga ima posebnu pravnu snagu u pravnom poretku Republike Hrvatske. Kako bi potaknula na poštivanje čl.3. ZRS-a,[51] Pravobraniteljica je pro-aktivnim pristupom pružila kapacitete svoga Ureda u svrhu rodno osjetljivijeg i uravnoteženijeg planiranja strukturalnih promjena unutar javnih institucija. Tijekom prošle godine

[51] Čl.3.st.1. Zakona o ravnopravnosti spolova izričito propisuje: Državna tijela, tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, pravne osobe s javnim ovlastima, te pravne osobe u pretežitom vlasništvu države i jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave dužni su u svim fazama planiranja, donošenja i provedbe pravnih akata, odluka ili akcija, ocjenjivati i vrednovati učinke tih akata, odluka ili akcija na položaj žena, odnosno muškaraca, radi postizanja stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca.

Ministarstvo uprave je zatražilo mišljenje u pogledu usklađenosti nacrta Zakona o državnim službenicima, odnosno njegovih odredbi koje se odnose na prestanak službe u trenutku stjecanja uvjeta na redovnu mirovinu **s**a zahtjevima koji proizlaze iz Ustava Republike Hrvatske, Zakona o ravnopravnosti spolova i pravne stečevine Europske unije. Kroz svoju analizu Pravobraniteljica je ukazala na nekoliko temeljnih postavki od kojih bi trebala krenuti bilo koja reforma prestanka radnog odnosa u državnoj službi po sili zakona.

Pravobraniteljica je izdala upozorenje radi izravne diskriminacije temeljem nekoliko pritužbi koje su stigle od određenog broja zaposlenica Ministarstva obrane odnosno Sindikata državnih službenika i zaposlenika.[52] Konkretni slučajevi odnosili su se na *sustav poticajnih otpremnina koje je Ministarstvo obrane* usvojilo kako bi potaknulo određeni broj svojih zaposlenika/ca da raskinu svoj radni odnos s Ministarstvom prije stjecanja uvjeta za redovnu mirovinu kada taj radni odnos prestaje po sili zakona. Prema spornom sustavu žene mlađe od 65 godina života, a koje su prema Zakonu o mirovinskom osiguranju stekle pravo na odlazak u redovnu mirovinu, nisu dobile mogućnost korištenja poticajnih otpremnina. Pravobraniteljica je provela ispitni postupak i na temelju utvrđenih činjenica zaključila kako sporni sustav otpremnina predstavlja izravnu diskriminaciju žena u pogledu jamstva jednake plaće za rad jednake vrijednosti suprotnu Zakonu o ravnopravnosti spolova i Zakonu o radu. Pravobraniteljica je ukazala na dvije ključne činjenice koje Ministarstvo obrane nije uzelo u obzir, a koje su dovele do diskriminacije konkretne skupine zaposlenica. Prvo, Ministarstvo je zanemarilo činjenicu kako Zakon o mirovinskom osiguranju ženama daje isključivo pravo na odlazak u redovnu mirovinu prije navršenih 65 godina, odnosno da s obzirom da se radi isključivo o pravu izbora, Ministarstvo obrane nema zakonodavne ovlasti ograničavati taj izbor kako formalno (što nije bio slučaj) tako i faktično (što je bio slučaj). Drugo, otpremnina kao novčano sredstvo koje poslodavac daje zaposlenicima na temelju njihovog radnog odnosa, predstavlja plaću kako je ona definirana Zakonom o radu. Zakon o ravnopravnosti spolova, Zakon o radu kao i pravna stečevina EU relevantna za ovo područje ne dopuštaju nikakve iznimke, izravne ili posredne, od jamstva jednake plaće za jednak rad žena i muškaraca. U skladu s navedenim, Pravobraniteljica je Ministarstvu obrane preporučila da, s obzirom na čl.83.st.4. Zakona o radu, svojim zaposlenicama, kojima je na temelju sporne Odluke o otpremninama uskratilo pristup poticajnoj otpremnini temeljem činjenice kako su ostvarile pravo na redovnu mirovinu prije 65 godine života, osigura, kao što je to osiguralo i muškarcima, mogućnost izbora između otpremnine i ostanka u radnom odnosu pod jednako povoljnim uvjetima. To ne znači da iznos ponuđene otpremnine ženama i muškarcima mora biti nužno isti. Pri određivanju iznosa, Ministarstvo može uzeti u obzir da s prestankom radnog odnosa žene imaju pravo iskoristiti mogućnost ulaska u redovnu mirovinu prije 65 godine pod uvjetom da iznos otpremnine ponuđen muškarcima uzima u obzir njihovo pravo ulaska u prijevremenu mirovinu.

S obzirom na navedene aktivnosti i iskustva koje su dobrim dijelom rezultat neosviještenosti obveza koja za sva tijela državne i javne vlasti proizlaze iz Zakona o ravnopravnosti spolova, a posebno njegova čl.3. Zakona, Pravobraniteljica je u svrhu poštivanja jamstva jednakosti spolova propisanih Zakonom o ravnopravnosti spolova i pravnom stečevinom Europske unije

[52] Spojeni predmeti 01-03/12-29, 01-03/12-31, 01-03/12-35**.**

i dalje spremna svoju stručnost staviti na raspolaganje bilo kojem tijelu državne i javne vlasti koje planira reorganizaciju radnih odnosa sa svojim zaposlenicima/ama.

1.4.2. Pristup trudnica i žena koje su nedavno rodile socijalnim davanjima vezanim uz njihovo sudjelovanje na tržištu rada

Pravobraniteljica već nekoliko godina redovno upozorava na diskriminatornu praksu koju je Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje (HZZO) razvio kroz zadnje desetljeće i koju uporno primjenjuje prema trudnim ženama bez obzira na učestala upozorenja o njenom nezakonitom karakteru. Diskriminatorna praksa se temelji na stereotipnom stajalištu HZZO-a kako je činjenica da je žena s poslodavcem zasnovala radni odnos u odmaklom stadiju trudnoće, a posebno pred početak ili za vrijeme perioda koji je zakonom definiran kao period obveznog rodiljnog dopusta, nepobitni dokaz kako se radi o fiktivnom ugovoru o radu iza kojeg stoji namjera zlouporabe sustava zdravstvenog osiguranja. U takvim slučajevima HZZO sebi prisvaja sudske ovlasti i proglašava ugovor o radu fiktivnim pa čak i kada Hrvatski zavod za zapošljavanje smatra takav ugovor formalno valjanim i zbog toga briše osobu iz evidencije nezaposlenih. Kada zauzme stajalište da je ugovor o radu kojeg je sklopila trudna žena fiktivan, automatski joj uskraćuje status osiguranice temeljem radnog odnosa i uskraćuje pravo na naknadu plaće za vrijeme bolovanja radi komplikacija u trudnoći, odnosno pravo na rodiljnu naknadu za vrijeme rodiljnog dopusta. Praksa koja se temelji na stereotipu da žene za vrijeme trudnoće, a posebno one koje su nalaze pred odnosno u periodu koji je zakonodavac propisao kao period obvezatnog rodiljnog dopusta, zasnivaju radne odnose s prijevarnom namjerom je suprotan odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova i Zakona o radu te je uvredljiv za dostojanstvo žena u trudnoći.

Kako bi potakla HZZO na promjenu ove prakse, Pravobraniteljica nije samo uputila niz upozorenja temeljem pritužbi diskriminiranih građanki već se također odlučila na proaktivne korake i organizirala (09.10.2012.) sastanak s predstavnicama Ministarstva zdravlja, Ministarstva socijalne politike i mladih te HZZO-a. Zaključno je zauzeto stajalište kako je sporna praksa HZZO-a problematična s aspekta zaštite socijalnih prava trudnih žena, nakon čega je u listopadu ministar zdravlja od HZZO-a zatražio poduzimanje koraka, u skladu s postignutim dogovorom te da se o poduzetom izvijesti Pravobraniteljica. Pravobraniteljica u ovom Izvješću želi naglasiti da je HZZO (25.03.2013.) prihvatio preporuke Pravobraniteljice te u svom dopisu navodi da su *„regionalni uredi te područne službe Zavoda upućeni da se u postupcima priznavanja statusa u obveznom zdravstvenom osiguranju temeljem radnog odnosa može ocjenjivati jedino da li je konkretni radni odnos valjano zasnovan – u smislu formalnih pretpostavki te nikako ne da li je taj radni odnos pravno valjan. U slučaju eventualne sumnje glede valjanosti radnog odnosa u predmetnim slučajevima, potrebno je pokrenuti parnični postupak u kojem bi se utvrđivala valjanost radnog odnosa“*.

1.5. Rodiljne i roditeljske potpore

Svrha Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama[53] je promicanje kvalitetnog roditeljstva, sigurno i odgovorno podizanje željenog broja djece, ravnopravnost spolova te mogućnost većeg sudjelovanja očeva u skrbi za djecu. Rodiljne i roditeljske potpore su vremenske i novčane, a ostvaruju ih majka i otac djeteta, posvojitelj, skrbnik, udomitelj ili druga fizička osoba kojoj je maloljetno dijete odlukom nadležnog tijela povjereno na čuvanje i odgoj. Pravobraniteljica je pratila provedbu Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama (u daljnjem tekstu: Zakon), posebice korištenje rodiljnog i roditeljskog dopusta od strane očeva (muškaraca) u cilju aktivnijeg uključivanja žena na tržište rada, kao i većeg sudjelovanja očeva u skrbi za djecu. U tom cilju, zatraženi su od HZZO-a (u daljnjem tekstu: Zavod) podaci iskazani po spolu o broju korisnica/ka rodiljnih i roditeljskih potpora u razdoblju od 01.01.-31.12.2012.

Izdvajaju se sljedeći podaci:

- Dodatni rodiljni dopust[54] (započinje nakon obveznog rodiljnog dopusta, od 71 dana pa do 6 mjeseca starosti djeteta) koristilo je 27.290 žena i 133/oko 0,48 % muškaraca (u 2011. ovo pravo je koristilo 27.718 žena i 131/ 0,47 % muškaraca).
- Roditeljski dopust do 180 dana[55] (započinje nakon 6 mjeseci starosti djeteta, može koristiti samo jedan od roditelja u cijelosti ili oba roditelja u jednakim ili različitim dijelovima, u skladu s međusobnim dogovorom) koristilo je 26.111 žena i 1.042 (oko 3,83%) muškaraca (u 2011. ovo pravo koristilo je 26.852 žena i 927 (oko 3,33%) muškaraca).
- Roditeljski dopust od 181-900 dana[56] (za blizance, treće i svako sljedeće dijete) koristilo je 5.611 žena i 321 (5,41%) muškaraca (u 2011. koristilo je 5.388 žena i 264 (oko 4,67%) muškaraca).
- Dodatnih 60 dana jer je otac koristio 90 dana[57] roditeljskog dopusta, koristilo je 606 (oko 98%) muškaraca i 13 (oko 2%) žene.

Gore navedene podatke valja razmotriti u kontekstu činjenice da je jedan od ciljeva navedenog Zakona bio potaknuti očeve da koriste rodiljni i roditeljski dopust. Kako bi se očeve što više potaknulo da ostanu kod kuće s djecom, unijeta je i stimulirajuća odredba prema kojoj otac koji koristi roditeljski dopust najmanje tri mjeseca ima pravo koristiti još dva dodatna mjeseca. Stupanjem na snagu Zakona za očekivati je bio porast broja očeva u korištenju prava na roditeljski dopust u trajanju od najmanje 90 dana, u prvih 180 dana roditeljskog dopusta, radi čega se ukupno trajanje roditeljskog dopusta produžuje za dodatnih 60 dana. Međutim, to sve nije dovelo do značajnijih promjena u ukupnom broju korisnika

[53] Zakon o rodiljnim i roditeljskim potporama (Narodne novine broj 85/08., 110/08., 34/11.)
[54] Čl.12.st.5. Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama.
[55] Čl.13. Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama.
[56] Čl.14. Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama.
[57] Čl.14.st.4. Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama.

rodiljnih i roditeljskih potpora. Naime, i nadalje je referentan podatak da je *dodatni rodiljni dopust do navršenih 6 mjeseci djetetova života koristilo samo 133 ili oko 0,48% muškaraca*, što je i nadalje zanemariv broj u odnosu na broj žena koji iznosi 27.290 žena ili oko 99,51 %. Nadalje, uočava se veoma blagi i nedovoljni porast u korištenju roditeljskog dopusta (nakon navršenih 6 mjeseci života djeteta) od strane očeva – broj korisnika 1.042 ili oko 3,83 %, te korištenje roditeljskog dopusta (od 181-900 dana) od strane očeva - 321 ili oko 5.41 %. Također se uočava blagi porast u korištenju dopusta očeva koji su povezani s njegom djeteta, koji se kreću od oko 4-11 %.

Međutim, ukupni podaci pokazuju da daleko veći broj majki (žena) koristi različite oblike rodiljnog i roditeljskog dopusta. Naime, od ukupno svih oblika rodiljnih i roditeljskih dopusta *na žene se odnosi broj od 96.837 ili oko 97,42 %, a na muškarce broj od 2.635 ili oko 2,63 %.* Stanje je isto ili čak nešto nepovoljnije kada se rodiljnim i roditeljskim dopustima pribroje i drugi oblici zaštite, uključujući rodiljne i roditeljske poštede od rada, posvojiteljski dopusti, skrbnički i udomiteljski dopusti. Tada su žene koristile sve oblike u 125.142 ili oko 97,8% slučajeva, a muškarci u 2.805 ili samo oko 2,19 % slučajeva.
Iz svega navedenog može se slobodno zaključiti da se nedovoljno provode mjere koje omogućuju usklađivanje privatnih i profesionalnih obveza. Premda navedeni Zakon omogućuje, na određeni način, fleksibilnije korištenje dopusta te kao što se željela naglasiti odgovornost obaju roditelja, poticanjem aktivnijeg sudjelovanja očeva u odgoju djece, upitna je uspješnost tih mjera, tim više što se još nije uvelo isključivo pravo na očev dopust. Naime, očevi su i do sada imali priliku koristiti dio dopusta, ali koristio ga je tek mali broj očeva. Iskustava drugih europskih zemalja pokazuju da očevi češće koriste roditeljski dopust ako je financijski povoljniji za njihovu obitelj. Stimuliranje očeva na korištenje roditeljskog dopusta u trajanju od najmanje 90 dana, radi čega se ukupno trajanje roditeljskog dopusta produžuje za dodatnih 60 dana, je najava primjene nove Direktive EU o roditeljskom dopustu[58] prema kojoj se pravo na roditeljski dopust sa sadašnjih 180 dana (6 mjeseci) produžuje na najmanje 8 mjeseci, odnosno s pravom majke na 4 mjeseca i oca na 4 mjeseca, uz mogućnost prenošenja ovog prava s jednog na drugog roditelja u trajanju od najviše 3 mjeseca. To je, među ostalim, uključivalo osiguranje većeg broja očeva koji koriste roditeljski dopust i uzimanje u obzir rasta raznolikosti među radnom snagom i društvenog razvoja, što uključuje rast raznolikosti među obiteljskim strukturama.

1.5.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Zaključno, proces usklađivanja obiteljskog, privatnoga i profesionalnog života još ne ide čvrsto u pravcu uklanjanja nejednakosti u društvenom položaju muškaraca i žena. Jedan od možda ključnih uzroka ovoj pojavi je činjenica da žene još uvijek u pravilu ostvaruju manje prihode od muškaraca. Unatoč novom Zakonu koji je nastojao promicati ravnotežu između

[58] Direktiva Vijeća 2010/18/EU od 8. ožujka 2010., koja uvodi revidirani Okvirni sporazum o roditeljskom dopustu koji su sklopili BUSINESS EUROPE, UEAPME, CEEP i ETUC, a koja opoziva Direktivu 96/34/EC, OJ L 68 od 18.03.2010, str. 13.

rada i života, efekti koje je on imao na bolje usklađivanje radnih i obiteljskih dužnosti, što je nesumnjivo moralo imalo pozitivan utjecaj na uključivanje žena u tržište rada, nisu u potpunosti postignuti. Postojeći Zakon potrebno je izmijeniti i dopuniti u dijelu koji se odnosi na trajanje roditeljskog dopusta i usklađenja postojećih rješenja o roditeljskom dopustu.[59]
Pravobraniteljica preporučuje:

(1) Stalno podizati razinu znanja i svijesti o usklađivanju obiteljskih i profesionalnih obveza, te poticati očeve na veće sudjelovanje u podizanju i odgoju djece. Kada se usvoji Zakon i izmjenama i dopunama Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama, provoditi kampanje i druge aktivnosti s ciljem upoznavanja javnosti s izmjenama i dopunama tog Zakona.

1.6. ISTRAŽIVANJE o diskriminaciji trudnica i majki s malom djecom

Tijekom izvještajne godine Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova provela je istraživanje „Položaj trudnica i majki sa malom djecom na tržištu rada“. Cilj istraživanja je osigurati uvid u iskustvo žena koje pokušavaju osigurati pristup tržištu rada ili aktivno sudjelovati na tržištu rada za vrijeme svoje trudnoće, odnosno u periodu neposredno nakon poroda u kojem su brinule za malu djecu (rodiljni period) i prvo je ovakve vrste u Republici Hrvatskoj. Ovim istraživanjem osigurani su vjerodostojni izravni pokazatelji prisutnosti diskriminacije temeljem trudnoće, odnosno nepovoljnosti položaja žena s malom djecom na hrvatskom tržištu rada čime je Pravobraniteljica doprinijela vidljivosti navedene problematike kao i potpunijem razumijevanju ovog oblika nejednakosti žena u Hrvatskoj. Pravobraniteljica je koristila tri istraživačke metode uz partnersku pomoć HZZ-a[60] i udruge Roda[61] te je na Internet stranicama Pravobraniteljice postavljena elektronska verzija upitnika[62]. Kombinacijom ovih triju metoda a na temelju istog upitnika[63], istraživanje je provedeno na

[59] Došlo je do napretka u regulativi.Ministarstvo socijalne politike i mladih je u ožujku 2013. izradilo Konačni prijedlog Zakona i izmjenama i dopunama Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama. Predloženim izmjenama i dopunama dodatno se stvaraju veće mogućnosti za znatnije sudjelovanje očeva u brizi i odgoju djece. Produžavanjem minimalnog trajanja roditeljskog dopusta s tri na četiri mjeseca za svakog od zaposlenih i samozaposlenih roditelja (4+4=8), te nemogućnost prijenosa dva od četiri mjeseca roditeljskog dopusta na drugog roditelja, najčešće na majku djeteta, bit će poticaj mnogim očevima da bolje i ravnopravnije skrbe za djecu. S druge strane, omogućit će majkama aktivnije uključivanje svojim radnim obvezama i tržištu rada.

[60] U suradnji s Hrvatskim zavodom za zapošljavanje, slučajnim računalnim odabirom identificirana je iz baze podataka nezaposlenih skupina od 500 žena u životnoj dobi u kojoj postoji realna vjerojatnost da su imale iskustvo trudnoće i brige za malu djecu. Svih 500 sudionica bile su ravnomjerno raspodijeljene po svim hrvatskim županijama. Poštom su poslani anonimni upitnici te su zamoljene da anonimno ispunjene upitnike vrate Pravobraniteljici.

[61] U suradnji s udrugom civilnog društva „Roda“, 550 upitnika je podijeljeno majkama male djece u odabranom broju vrtića raspoređenih po svim županijama te su majke zamoljene da anonimno ispunjene upitnike vrate u vrtiće gdje su ih zadužene osobe skupljale i dostavile Pravobraniteljici na obradu.

[62] Uz ove dvije metode, na web stranicama Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova i udruge „Roda“ postavljena je i elektronska verzija istog upitnika koju su mogle ispuniti sve trudne žene i majke s malom djecom koje su informaciju primile putem udruge.

[63] Upitnik je sveobuhvatan i sadrži 57 pitanja koja su se odnosila na poznavanje zakonskih jamstava vezanih uz zaštitu interesa trudnica i žena s malom djecom, iskustvo vezano uz nepovoljno postupanje od strane poslodavaca temeljem trudnoće, iskustvo vezano uz nepovoljno postupanje od strane poslodavaca temeljem

uzorku od 937 žena. Upitnik je ***ispunilo 937 sudionica*** istraživanja u rasponu životne dobi od 20-45 godina. Najveći broj sudionica pripada dobnoj skupini 26-34 godine života. Daleko najveći broj sudionica, njih 84,9%, ima srednju stručnu spremu, višu stručnu spremu ima 4% sudionica a 7,4% visoku stručnu spremu. Najveći broj sudionica, njih 88% je u braku, dok je 8,2% sudionica u izvanbračnoj zajednici a 2,2% njih su samohrane ili buduće samohrane majke. Što se tiče broja djece, 46% ispitanica ima jedno dijete, njih 38,7% ima dvoje djece a 10% troje. U trenutku provođenja istraživanja, 18% ispitanica je bilo trudno. U pogledu geografske zastupljenosti najveći broj sudionica, njih 15% boravi u Gradu Zagrebu. Iz Zagrebačke županije dolazi 9,8% ispitanica, a po 7,3% iz Primorsko-goranske i Međimurske županije. Najmanji broj sudionica, njih 0,4%, boravi u Ličko-senjskoj dok 0,5% sudionica boravi u Krapinsko-zagorskoj odnosno 0,7% u Šibensko-kninskoj županiji. Najveći broj ispitanica, njih 24,1%, je tijekom svog radnog staža bilo zaposleno kod trojice poslodavaca a najveći broj njih, 37,4%, ima između 5-9 godina radnog staža.

Istraživanje je potvrdilo dvije pretpostavke kojima se često koriste u javnom diskursu o diskriminaciji žena, ali koje do sada nisu imale konkretniju empirijsku potvrdu iz prakse nego su bile temeljene na raširenosti pojedinačnih primjera iz stvarnog života. Potvrđene pretpostavke su:

- spolna diskriminacija žena vezana uz fizičko stanje trudnoće je vrlo raširena na hrvatskom tržištu rada,
- spolna diskriminacija žena vezana uz rodno uvjetovanu raspodjelu brige za djecu unutar obitelji je vrlo raširena na hrvatskom tržištu rada.

Od 937 sudionica istraživanja, njih 33,1% je odgovorilo kako smatraju da su u određenom trenutku svoje zaposlenosti ili traženja posla bile izložene nepovoljnom postupanju od strane poslodavca zbog svoje trudnoće odnosno korištenja rodiljnih prava. Njih 39,9 % smatra da nisu, a 9,4% nije znalo jesu li bile diskriminirane ili ne. No s obzirom da je od 937 sudionica njih 17,6% odgovorilo kako ne mogu odgovoriti na pitanje jer na njih nije primjenjivo s obzirom da u tom trenutku nikad nisu bile trudne ove brojke su nešto drugačije kada se ta skupina izuzme iz statističkom skupa.

Proizlazi kako *40 % žena koje jesu bile trudne* u određenom trenutku svoje zaposlenosti ili traženja posla su bile izložene nepovoljnom postupanju od strane poslodavca zbog svoje trudnoće odnosno korištenja rodiljnih prava. Dakle, prema prikupljenim podacima *od 10 žena koje sudjeluju na hrvatskom tržištu rada, za vrijeme svoje trudnoće njih 4 su diskriminirane od strane poslodavca radi trudnoće ili činjenice da su koristile svoja rodiljna prava.* Najveći broj žena koje su se na hrvatskom tržištu rada susrele s diskriminacijom uvjetovane trudnoćom su je doživjele za vrijeme prve trudnoće – čak njih 70%.[64]

brige za djecu, podrška od strane partnera pri uravnoteživanju profesionalnih i obiteljskih obveza i spremnost na korištenje zakonskih jamstava u praksi i dr.

[64] Njih 31,7% se susrelo s ovom vrstom diskriminacije (i) kod svoje druge trudnoće, a 6,1% (i) kod svoje treće trudnoće. Iz navedenih podataka proizlazi kako se značajan broj žena – oko 15% - susreo s ovom vrstom diskriminacije u nekoliko navrata tj. u vrijeme više od jedne trudnoće.

Podaci koji se odnose na spolnu diskriminaciju žena uvjetovanu *rodno uvjetovanom društvenom raspodjelom brige za djecu unutar obitelji* su jednako obeshrabrujući. Od 937 sudionica istraživanja, njih 32% smatra kako su u određenom trenutku svoje zaposlenosti ili traženja posla bila izložena nepovoljnom postupanju od strane poslodavca zbog svojih roditeljskih obveza prema svojoj djeci starijoj od godinu dana. Kada se od ukupnog broja oduzme 23% sudionica koje su odgovorile kako pitanje nije primjenjivo na njih jer u tom periodu nisu imale djecu stariju od godinu dana, dobivamo zabrinjavajući pokazatelj raširenosti ove vrste spolne diskriminacije na tržištu rada. U tom slučaju proizlazi kako 41,2% žena, koje su na tržištu rada sudjelovale dok su istovremeno morale brinuti za djecu stariju od 1 godine, smatra da je poslodavac prema njima postupao nepovoljno zbog njihovih obveza prema djeci.

Od 414 sudionica istraživanja, koje su na tržištu rada doživjele jednu od dvije vrste istraživanih oblika spolne diskriminacije (temeljem trudnoće i temeljem svojih obveza prema djeci), najveći broj njih, 34,1%, suočio se sa *neproduživanjem ugovora o radu*. Čak 21,2% njih je dobilo otkaz dok ih je 16,4% premješteno na lošije radno mjesto.

Udio diskriminiranih žena koje *nisu prošle na razgovoru za posao* iznosi 16,2%, a njih 9,7% smatra da im je uskraćeno napredovanje na bolju poziciju. Isto tako, 14,6% ispitanica smatra da je doživjelo diskriminaciju u obliku smanjenja plaće, dok im je u 17% slučajeva bilo uskraćeno trajanje godišnjeg odmora. Uz navedena diskriminatorna postupanja, 20% sudionica istraživanja koje su na tržištu rada doživjele jednu od dvije vrste istraživanih oblika spolne diskriminacije navele su kako je ta diskriminacija imala oblik uskraćivanja nekog drugog radnog prava od ovih konkretno nabrojanih. Iz navedene statistike proizlazi kako je čak oko 50% žena doživjelo diskriminaciju u smislu uskraćivanja više od jednog prava zajamčenog radnim zakonodavstvom odnosno ugovorom o radu zbog trudnoće ili brige za djecu. U tom pogledu potpuno je poražavajući podatak da 35,3% žena odnosno čak 50,9% žena koje su se susrele s diskriminacijom kod svoje treće odnosno četvrte trudnoće smatra kako nisu prošle na razgovoru za posao kod barem jednog poslodavca upravo radi toga jer su trebale roditi svoje treće odnosno četvrto dijete.

Istraživanje je posebnu pažnju posvetilo trima momentima u radnom odnosu za koje se pretpostavljalo da su kritične točke u pogledu diskriminacije trudnica i žena s malom djecom: *razgovori radi mogućeg zapošljavanja, odluke vezane uz napredovanje te umanjivanje stečenih prava* nakon trudnoće ili rodiljnog dopusta. Od 259 sudionica koje su imale razgovor radi zapošljavanja za vrijeme trudnoće koje je poslodavac bio svjestan, 21% njih je potvrdilo da je doživjelo da ih je poslodavac ispitivao o trudnoći i planovima vezanim za rodiljini dopust iako je tako što izričito zabranjeno Zakonom o radu. Od te skupine žena koje su bile suočene s ovim oblikom nezakonitog postupanja, njih 53,4% je navelo da su to doživjele kod jednog poslodavca, 16,4% da su doživjele kod dva različita poslodavca, a čak 24,3% da su takvo nezakonito postupanje doživjele na razgovoru za posao kod tri različita poslodavca. Podaci koji se odnose na ponašanje poslodavaca za vrijeme razgovora sa ženama čije trudnoće nisu bili svjesni u trenutku razgovora su još ilustrativniji. Čak 69% žena koje su

doživjele takvu situaciju odgovorilo je kako su im poslodavci postavljali pitanja vezana uz planove koji se odnose na moguću trudnoću. Njih 46,8% doživjelo je takva pitanja od strane jednog poslodavca, 23,9% od strane dva različita poslodavca, 15,1% od strane tri različita poslodavca, 5% od strane četiri, a 6% od strane pet različitih poslodavaca. Ovi podaci su duboko poražavajući i čvrsto potvrđuju da poslodavci na hrvatskom tržištu rada u svoje odluke o zapošljavanju uključuju tzv. „rizik od dodatnih troškova zbog trudnoće" iako takvo postupanje predstavlja spolnu diskriminaciju zabranjenu pozitivnim zakonodavstvom.

Ova tvrdnja ima potvrdu i u podacima koji se odnose na *pitanja o bračnom statusu i planovima te obiteljskoj situaciji*, a koja poslodavci postavljaju ženama prilikom zapošljavanja. Od 414 sudionica koje smatraju da su bile žrtve diskriminacije zbog svoje trudnoće ili obveze brige za malu djecu, 51,3% njih je navelo kako su im poslodavci tijekom razgovora za posao postavljali pitanja vezana uz njihov bračni status i bračne planove. [65]
Sudionice istraživanja nisu pružile ništa optimističniju sliku u odnosu na *prisutnost diskriminacije za vrijeme radnog odnosa.* Od 230 sudionica koje su bile u radnom odnosu za vrijeme trudnoće ili u periodu dok su brinule za malu djecu, njih 52,8% smatra kako ih je poslodavac ograničavao u napredovanju na bolju poziciju jer je smatrao kako zbog svojih roditeljskih obveza neće udovoljiti potrebama radnog mjesta. Istovremeno, postotak onih žena koje su se našle u situaciji da je poslodavac pokušao iskoristiti zahtjevnost životne situacije koja dolazi sa rođenjem djeteta i ucijenio ih da prihvate lošije uvjete radnog odnosa nego što bih inače bile spremne prihvatiti je nešto manji i iznosi 40%. Od sudionica koje su se susrele s ovakvim oblikom diskriminacijske ucjene, 45,6% je navelo kako se radilo o skraćivanju godišnjeg odmora, a čak 40% njih je navelo da se radilo o smanjenju osnovne plaće. Također valja izdvojiti kako je 27,8% navelo da im je poslodavac ugovor na neodređeno promijenio u ugovor na određeno, 24,6% njih je navelo da im je poslodavac umanjio dotadašnje dodatke na plaću, a 20,8% njih je navelo da im je poslodavac oduzeo vrijedne projekte, klijente ili konkretne zadatke na kojima su do tada radili. Ono što posebno zabrinjava je broj žena koje smatraju da im poslodavac nije produžio ugovor o radu na određeno vrijeme zbog njihove trudnoće ili brige za malu djecu. Od 176 ispitanica koje su se našle u takvoj situaciji, njih 63% je odgovorilo kako smatraju da im je poslodavac uskratio produženje ugovora o radu zato jer su zatrudnjele ili koristile rodiljna prava.

Strah od negativnih posljedica za radno mjesto ili položaj kod poslodavca dijelom se ogledava u prikupljenim podacima vezanim uz spremnost žena da za vrijeme trudnoće ili rodiljnog perioda koriste dostupne mehanizme institucionalne zaštite kako bi zaštitile svoja prava i interese u odnosnu na poslodavca. Tako od 937 sudionica istraživanja, njih 44,3% je

[65] Njih 46,7% je to doživjelo od jednog poslodavca, 20,3% od dva različita poslodavca, 13,6% od tri različita poslodavca, 5,5% od četiri različita, a 8,9% od pet različitih poslodavaca. Od tih 414 sudionica, 55,1% je odgovorilo da su im poslodavci tijekom razgovora za posao postavljali pitanja vezana uz broj djece. Njih 41,3% je to doživjelo od jednog poslodavca, 25,6% od dva različita poslodavca, 17,4% od tri različita poslodavca, 5,4% od četiri različita, a 7,2% od pet različitih poslodavaca. Čak 48,5% ispitanica smatra da nisu bile uspješne jer je poslodavac pretpostavljao kako će zatrudnjeti u dogledno vrijeme. Sukladno tome njih 66,5% smatra kako je pretpostavka poslodavca, da im neće biti dovoljno na raspolaganju za potrebe konkretnog radnog mjesta zbog svojih obveza prema djeci, bila glavni razlog negativne odluke poslodavca.

navelo kako nisu sigurne bi li inspekciji rada prijavile poslodavca koji ih je diskriminirao temeljem trudnoće dok ih je 40% izjavilo kako bi, a 15,7% kako ne bi. Slično, 48,9% sudionica je izjavilo kako ne zna bi li takvog poslodavca prijavile Pravobraniteljici za ravnopravnost spolova, dok ih je 32,2% izjavilo kako bi, a 19% da ne bi. Ispitanice su se pokazale najmanje spremne koristiti sudsku zaštitu te je 51,5% njih navelo kako nisu sigurne bi bili bile spremne sudski tužiti poslodavca za diskriminaciju, dok ih je 35,2% bilo sigurno da ne bi, a tek 13,4% da bi. Može se utvrditi kako je niska spremnost žena, koje su suočene sa diskriminacijom temeljem trudnoće, da se pravnim sredstvima suprotstave poslodavcu, što sugerira kako nemaju dovoljno povjerenja u učinkovitost dostupnih mehanizama pravne zaštite.

Istraživanje je također pokazalo kako su žene u dobroj mjeri svjesne da je *teret brige za djecu* u najvećoj mjeri na njihovim leđima i kako mogu očekivati tek ograničenu pomoć u njegovom uravnoteživanju sa profesionalnim ambicijama i obvezama. Od 937 ispitanica manje od pola, njih 45%, je odgovorilo kako smatra da bi njihov partner u potpunosti preuzeo veći udio u brizi za zajedničku djecu kako bi one mogle lakše naći li zadržati posao. Njih 32,3% je odgovorilo kako bi u takvoj situaciji njihovi partneri djelomično preuzeli brigu za djecu, a 13,7% kako ne bi mogle računati na takvu podršku. Oko 6,5% ispitanica ne zna da li bi mogle računati na podršku partnera u takvoj situaciji. Istraživanje je također ispitalo jesu li ispitanice ikada zatražile od svojih partnera da na sebe preuzmu veći udio i brizi za zajedničku djecu kako bi one mogle lakše udovoljiti zahtjevima svog radnog mjesta. Čak 39% ispitanica je odgovorilo da je zatražilo takvu podršku te da je partner prihvatio i ispunio odgovor, 10% ispitanica je odgovorilo da je njihov partner obećao takvu podršku ali nije ispunio obećanje dok je 3,6% ispitanica reklo kako je njihov partner odmah odbio takvu mogućnost. Čak 40,3% ispitanica je odgovorilo kako nikada nije zatražilo takvu pomoć od partnera. Kako bi stekli uvid u razloge zbog kojih nikada nisu zatražile takvu podršku od svojih partnera, ovu grupu ispitanica posebno smo pitali smatraju li da bi im partner pružio podršku da su ga pitali. Tek 34,1% ispitanica su odgovorile da bi njihov partner u potpunosti preuzeo veći udio u brizi za djecu da su ga pitale, a najveći dio od 41,2% je odgovorio kako smatraju da bi njihov partner tek djelomično preuzeo dio te obveze. 14,6% ovih ispitanica smatra kako njihov partner ne bi uopće preuzeo veći udio u brizi za djecu dok ih 10% ne zna kakav odgovor bi dobile da su pitale. Ovakva distribucija odgovora na žalost odražava činjenicu da je u hrvatskom društvu još uvijek čvrsto ustaljena rodno uvjetovana raspodjela tereta vezanog oko brige za djecu unutar obitelji. Štoviše, jasno odražava činjenicu da su žene toga u dobroj mjeri svjesne što sugerira da rodno uvjetovana neravnomjerna raspodjela brige za djecu čini sastavni dio odluka koje one donose u pogledu svog sudjelovanja na tržištu rada i razvoja svoje profesionalne karijere. S tog aspekta nemoguće je govoriti o stvarnoj jednakosti prilika na hrvatskom tržištu rada za žene i muškarce.

S obzirom na navedene podatke ne čudi da žene, koje su sudjelovale ili pokušale sudjelovati na tržištu rada za vrijeme svoje trudnoće, odnosno rodiljnog perioda, uglavnom smatraju kako Republika Hrvatske nema zakonodavstvo koje na zadovoljavajući način štiti interese trudnica i majki sa malom djecom na tržištu rada. Od 937 sudionica istraživanja, njih 63% smatra kako Hrvatska nema dobre zakonske propise kojima štiti položaj trudnica i žena s malom djecom

prema poslodavcima. Njih 31% nije sigurno je li postojeće zakonodavstvo dovoljno dobro, a samo 6% njih smatra kako su postojeći propisi dovoljno dobri. Kada se radi o učinkovitosti primjene postojećih jamstava tu su ispitanice pokazale znatno višu mjeru suzdržanosti u procjeni. Tako je čak 81,6% sudionica istraživanja procijenilo kako ne zna provode li se postojeći zakonski propisi koji jamče prava trudnica i žena s malom djecom učinkovito u praksi. Istovremeno, 18,4% je izjavilo kako smatra da se postojeći pravni propisi ne provode učinkovito. Razlozi koje ta skupina sudionica smatra uzrocima neučinkovitosti u provedbi su također zanimljivi. Najveći dio te skupine sudionica, njih 70,7% smatra kako uzrok neučinkovitosti u provedbi leži u neinformiranost žena o svojim pravima. Nakon toga, 46,5% njih smatra kako je za takvu situaciju odgovoran loš rad inspektorata rada. 31,3% njih smatra kako je za neučinkovitost odgovoran nedovoljno dobar i kvalitetan rad sudova, a 29,7% problem vidi i u nedovoljno dobrom radu pravobraniteljskih institucija. 25,6% sudionica uzrok neučinkovitosti vidi u nedovoljnoj informiranosti poslodavaca a 23,1% u nedostatku kvalitetne odvjetničke usluge vezane uz ovu vrstu zaštite.

1.6.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Na temelju iznesenog, Pravobraniteljica smatra korisnim naglasiti sljedeće zaključke:

(1) istraživanje je dalo čvrste pokazatelje o poražavajućoj raširenosti diskriminacije žena na hrvatskom tržištu rada temeljem njihove trudnoće, odnosno temeljem rodno uvjetovane neravnomjerne raspodjele brige za djecu unutar obitelji;
(2) poražavajući pokazatelji naglašavaju nužnost daljnjih empirijskih istraživanja ovog oblika spolne diskriminacije žene na tržištu rada;
(3) istraživanje je jasno pokazalo potrebu za osvješćivanjem žena u pogledu zakonskih jamstava koja štite njihove interese na tržištu rada za vrijeme trudnoće;
(4) istraživanje je pokazalo kako poslodavci na hrvatskom tržištu najvećim dijelom ne poštuju zakonske obveze koje imaju prema trudnicama i ženama s malom djecom;
(5) istraživanje predstavlja jasan odraz posebno nepovoljnog položaja podređenosti ove podskupine žena prema poslodavcima;
(6) istraživanje je pokazalo nepovjerenje trudnica i žena s malom djecom prema učinkovitosti postojećeg sustava zaštite od ovog oblika diskriminacije odnosno potrebu za unaprijeđenijem zakonskog okvira zaštite trudnica i majki s malom djecom na tržištu rada.

Potreba za unaprijeđenijem sustava zaštite posebno se odnosi na:

(1) uspostavu mehanizama sustavne kontrole postupaka poslodavaca prema trudnicama i ženama koje koriste svoja rodiljna prava te
(2) čvršća zakonska jamstva koja bi poslodavce potpuno spriječila da na bilo koji način umanje položaj i radna prava ovih osoba u periodu od godine dana nakon povratka sa rodiljnog dopusta.

1.7. Mirovine po spolu

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, kao neovisno tijelo nadležno za suzbijanje diskriminacije u području ravnopravnosti spolova je, u skladu sa svojim ovlastima, razmatrala visine mirovina u odnosu na spol u Republici Hrvatskoj, te različite faktore koji na istu utječu. U razmatranju pitanja mirovina Pravobraniteljica je pošla od općepoznatih saznanja i podataka da su mirovine žena i muškaraca u Republici Hrvatskoj različite te razmotrila statističke podatke HZZMO-a, pokušaje da se propisima i općim aktima s posebnim mjerama utječe na tu razliku, statističke podatke publikacije „Žene i muškarci u Hrvatskoj 2012.“, ali i širi društveni kontekst kao mogući uzrok tih razlika.

Koristeći se podacima iz publikacije „Statističke informacije HZZMO, broj 4/2012.“, koja daje statističke podatke na dan 31.12.2012., Pravobraniteljica je pošla od osnovnih podataka prema kojima su žene u značajnijem broju korisnice starosne (266.103) i prijevremene starosne mirovine (64.317), invalidske (93.355), obiteljske (222.604), ali i s različitim prosječnim mirovinama prema vrstama mirovina i spolu. Naime, prosječna starosna mirovina umanjena za porez i prirez na dan 31.12.2012. za muškarce iznosi 2.678,62 kn, a za žene 2.189,62 kn, prijevremena starosna za muškarce 2.457,39 kn, a za žene 2.079,23 kn, invalidska za muškarce 2.032,42 kn, a za žene 1.816,17 kn, te obiteljska 1.606,76 kn za muškarce, a za žene 1.888,44 kn. U sustavu mirovinskog osiguranja manje je žena (666.724) od muškaraca (766.016), dok su žene u većem broju korisnice mirovina (646.379) od muškaraca (481.921), za što se navode razlozi koji leže u činjenici da žene duže žive od muškaraca, te da su u mirovinu išle ranije, odnosno pod povoljnijim uvjetima.

U mirovinskom sustavu postoje pokušaji uvođenja posebnih mjera u korist žena radi niveliranja nekih razlika po spolu koji utječu na visinu mirovina. Naime, čl.180. Zakona o mirovinskom osiguranju,[66] osiguraniku - ženi koja ima manje od 40 godina mirovinskog staža pri određivanju visine starosne i prijevremene starosne mirovine dodaje se staž osiguranja u trajanju do najviše 5 godina, s tim da ukupni ostvareni i dodani mirovinski staž može iznositi najviše 40 godina i to počevši od 1999. sa dodanih 5 godina, umanjujući svake godine po jednu, da bi se u 2003. dodala 1 godina staža osiguranja.

Druga posebna mjera prema ženama uvedena je Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o mirovinskom osiguranju,[67] kojim se osim izjednačavanja uvjeta za ostvarivanje prava na starosnu i prijevremenu starosnu mirovinu za žene i muškarce, s prijelaznim razdobljem, uvodi i povećanje za starosne mirovine koje se prvi put ostvaruju za 0,15% za svaki mjesec kasnijeg odlaska u mirovinu, a najviše za 9%, odnosno za najviše 5 godina kasnijeg odlaska u mirovinu od dobi propisane za starosnu mirovinu. Zbog prijelaznog razdoblja i mogućnosti da žene odlaze ranije u mirovinu sa manje godina života od muškaraca, zbog čega bi se pojavile razlike u visini mirovine između žene i muškarca sa istim karakteristikama osim dobi odlaska

[66] Narodne novine broj 102/98.
[67] Narodne novine broj 121/10.

u mirovinu, uvedena je navedena posebna mjera da se ženama uvećaju mirovine više od muškaraca, kojima se to uvećanje računa tek nakon 65 godine života, s ciljem ublažavanja, odnosno neutraliziranja, već postojećih razlika visina mirovina u korist muškaraca.

Međutim, usprkos navedenim posebnim mjerama činjenica je da su mirovine žena znatno niže od mirovina muškaraca u svim vrstama mirovina, pa je potrebno potražiti i druge razloge. Sa značajnim pomakom ekonomske uloge žene od neplaćenog posla u kući prema plaćenom poslu izvan kuće, odnosno s izrazitim trendom rasta prosječne stope sudjelovanja žena u radnoj snazi na tržištu rada (među aktivnim stanovništvom žena je 46,4%, muškaraca 53,6%, zaposlenih žena 46,1%, muškaraca 53,9%, nezaposlenih žena 48,1%, muškaraca 51,9%, a među neaktivnim stanovništvom znatno je više žena 59,1%, muškaraca 40,9%), razloge manjih mirovina žena u odnosu na mirovine muškaraca korisno je potražiti u društvenim uvjetima, a prije svega na tržištu rada. Prema navedenim statističkim podacima postoji razlika u nezaposlenosti žena i muškaraca među aktivnim stanovništvom, ali je ta razlika znatno veća među neaktivnim stanovništvom, koja razlika je jedan od indikatora nejednakosti na tržištu rada, a posljedično tome ukazuje i na usku povezanost s nepovoljnom razlikom u stažu, a time i s jazom u visini mirovina u korist muškaraca. Nadalje, prema istim podacima postoji *jaz u visinama prosječnih bruto i neto plaća žena i muškaraca* u većini djelatnosti. Statistički podaci pokazuju da je udio plaća žena u plaćama muškaraca zaposlenih u pravnim osobama (prosječne bruto plaće i prosječne mjesečne isplaćene neto plaće) niži gotovo u svim djelatnostima, osim u građevinarstvu i opskrbi vodom: uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša. Udio plaća žena u plaćama muškaraca zaposlenih u pravnim osobama (prosječne bruto plaće) je primjerice 70,7% (financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja), 74,5% (djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi), 83% (obrazovanje), pretežito oko 80-90%. Udio plaća žena u plaćama muškaraca (prosječne mjesečne isplaćene neto plaće) u pravnim osobama je primjerice 75,2% (financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja), 78,3% (djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi), 85,7% (obrazovanje), pretežito od 80-90%, s istom iznimkom u građevinarstvu i opskrbi vodom: uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša.[68] Navedeni podaci ukazuju da je jaz u plaćama uzrokovan različitim diskriminatornim barijerama, koje se teško mogu svesti isključivo na izravnu diskriminaciju, vezanu za jednakost plaća za jednaki rad i rad jednake vrijednosti, sukladno čl.13. Zakona o ravnopravnosti spolova i čl.83. Zakona o radu.

Pravobraniteljica u svom radu razmatra i pojedinačne slučajeve diskriminacije vezane za jednakost plaća, ali vrlo rijetko utvrđuje postojanje diskriminacije u tim slučajevima. Kriteriji za određivanje plaće, kako osnovne tako i njenog varijabilnog dijela, trebaju biti, i u pravilu jesu, utvrđeni jednako, za sve radnike, nevezano o njihovom spolu, po istim vrijednosnim elementima, te u tom slučaju, kada su ukupni iznosi plaća različiti, ovisno o dodacima, u pravilu se ne radi o diskriminaciji na temelju spola u jednakosti plaća, jer su te korekcije plaće po učinku, kvaliteti rada ili rezultatu proizvodnje po odluci direktora ili drugog upravnog

[68] Publikacija Državnog zavoda za statistiku „Žene i muškarci u Hrvatskoj 2012."

tijela, a sukladno općim aktima, isključivo pravo poslodavca. Međutim, treba imati na umu kako dosljednost jaza u plaćama u gotovo svim segmentima tržišta rada ukazuje kako nije neosnovano pretpostaviti da izravna diskriminacija još uvijek postoji i nije zanemariva, samo bi se mogla kriti u varijabilnom dijelu plaće, koji iako u većini slučajeva određen po istim vrijednosnim elementima za sve radnike, krije u sebi mogućnost različitog nagrađivanja po odlukama rukovodećih tijela, različitim beneficijama i sl.

Ako razmotrimo statističke podatke o razinama obrazovanja žena i muškaraca u Republici Hrvatskoj u istima je teško pronaći moguće razloge za manje plaće, odnosno manje mirovine žena od muškaraca. Sve veći je upliv žena u visoke strukture obrazovanja, u čemu su se gotovo izjednačile s muškarcima.[69] Statistički podaci pokazuju da je među diplomiranim studentima/icama prema području studija, veći udio žena diplomiralo na pravu, poslovanju i administraciji, novinarstvu i informacijama, društvenim znanostima, humanističkim znanostima, umjetnosti, znanosti o obrazovanju, obrazovanju odgojitelja i učitelja, biološkim znanostima, fizikalnim znanostima, matematici i statistici, prerađivačkoj industriji i obradi, poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu, veterini, zdravstvu, uslugama socijalne skrbi, osobnim uslugama, a muškaraca u računalstvu, arhitekturi i građevinarstvu, uslugama prijevoza, zaštite okoliša, uslugama zaštite. Prema statističkim podacima žene se visoko obrazuju za dva tipa poslova. Prvo poslovi vezani uz edukaciju i njegu, gdje je povezanost između vrste obrazovanja žena i tendencije zapošljavanja prilično čvrsta. Drugo, obrazuju se za tzv. „uredske" poslove, odnosno poslove „bijelih ovratnika", što je vidljivo po manjoj podzastupljenosti žena u područjima s velikim brojem takvih radnih mjesta, pa čak i podacima o plaćama. *Znatno je više žena u slabije plaćenim djelatnostima i zanimanjima*[70] (primjerice u OŠ - 84,6% a u srednjim školama 65% žena), žene su zaposlene s većim udjelom u trgovini, uslugama smještaja te pripreme i usluživanja hrane, financijskim djelatnostima i djelatnostima osiguranja, obrazovanju, socijalnoj i zdravstvenoj skrbi, umjetnosti, zabavi i rekreaciji, ostalim uslužnim djelatnostima, dakle žene rade u pravilu u sektorima gdje već dominiraju, gdje su slabije plaćene i gdje teže dolaze na rukovodeće položaje, (školstvo, zdravstvo, socijalna skrb, „uredski" poslovi, usluge).

Na visokim učilištima zaposleno je žena 47%, muškaraca 53%, ali i tu samo na nižim razinama, na visokim učilištima zaposlenih žena je samo više među asistentima (žene: 54,5%, muškarci: 45,5%) redoviti profesori (žene: 27,4%, muškarci: 72,6%,), izvanredni profesori (žene: 40,5%, muškarci: 59,5%, docenti (žene: 46,1%, muškarci: 53,9%). Prema statističkim pokazateljima u Republici Hrvatskoj, s višim razinama društvene moći i/ili društvenog položaja određenog zanimanja i funkcije opada udio žena, bez obzira na to radi li se o privatnim tvrtkama ili javnim ustanovama. Što je viša razina položaja, te rukovodeće funkcije u strukturi organizacije rada ili političke funkcije u pravilu će, uz rijetke izuzetke, takve položaje zauzimati muškarci. Žene su, pak, u pravilu smještene na nižim razinama struktura

[69] Među magistrima znanosti veći je udio žena u svim osim u tehničkim znanostima te interdisciplinarnim područjima, dok je jednak postotak u umjetničkim područjima. Među doktorima znanosti veći udio žena je u svim osim tehničkim znanostima, i interdisciplinarnim područjima, ukupno u 2010. doktori znanosti žene 51,1%, muškarci 48,9%.[69] Među doktorima medicine u 2010. bilo je 60,1% žena i 39,9% muškaraca.

[70] Publikacija Državnog zavoda za statistiku „Žene i muškarci u Hrvatskoj 2012."

organizacija, društvene moći i odlučivanja. Jasni primjeri su, primjerice u djelatnostima gdje je značajno veći udio žena, kao što su socijalna skrb, obrazovanje, pravosuđe, gdje su zaposlenice pretežito žene, a ravnatelji, odnosno rukovoditelji, predsjednici sudova, voditelji odjela i sl. u značajno većem broju muškarci. Primjerice na trgovačkim sudovima žene čine 67,4% uposlenih, dok ih među predsjednicima tih sudova ima samo 42,9%, na županijskim sudovima udio zaposlenih žena je 57,1%, a među predsjednicima istih sudova samo 20%. Veći udio žena na mjestima predsjednika/ica sudova je samo na prekršajnim sudovima (63,9%) i na općinskim 59,1%, ali su među sucima/sutkinjama tih sudova žene zastupljene sa preko 70%, a radi se u nižim razinama sudstva. Udio žena u političkoj vlasti je značajno manji.

Uzroke možemo potražiti u još uvijek tradicionalnom, patrijarhalnom društvu u kojem živimo, u kojem mnoge žene ili čak većina, zadržavaju glavninu odgovornosti za kućanstvo i obitelj, dok muškarci u pravilu ne preuzimaju primarnu odgovornost za odgoj djece, kao ni brigu o starijim i nemoćnim članovima obitelji. Zbog tih razloga su žene prinuđene tražiti povremene, slabije plaćene poslove, kao i djelatnosti u kojima imaju, ili misle da imaju veću sigurnost za vrijeme trudnoće i poroda, odnosno povratka na posao nakon isteka rodiljnog ili roditeljskog dopusta, a prije svega zbog potrebe usklađivanja obveza obitelji i posla. Na taj način možemo pokušati ukazati samo na dio problema i uzroka u razlikama plaća i mirovina žena i muškaraca, odnosno u različitom položaju na tržištu rada. Nema dokaza da je spolna segregacija u plaćenim zanimanjima odraz spolnih razlika u preferencijama, vještinama i sposobnostima koje se traže za određeni posao.[71] Kako onda pojasniti činjenicu prisutne profesionalne rodne horizontalne segregacije (da se žene u pravilu zapošljavaju u uslužnom i administrativnom sektoru, na najniže plaćenim servisnim poslovima, najnesigurnijim oblicima rada, s nesigurnim ugovorima, najčešće ugovorima na određeno vrijeme, te najmanjim olakšicama u određenim tipovima zanimanja) i vertikalne segregacije (da se žene zapošljavaju pretežito na onim poslovima koji donose malo društvene moći i prostora za napredovanje), dok muškarci zauzimaju utjecajnije i moćnije pozicije.[72] Nažalost, prevladavaju stavovi o „primjerenom“ muškom odnosno ženskom poslu, temeljene na stereotipima o razlikama među spolovima, a time i različitim ulogama u obitelji i u društvu. Stereotipna podjela poslova na temelju tradicionalnih ženskih „vještina“, kao njegovateljice, odgajateljice, davateljice usluga i sl., uglavnom po uzoru na ženske uloge u kući i obitelji, egzistira u prevladavajućem broju, a dokaz egzistiranja takvih podjela rodnih uloga u kući je i podatak da je u 2010. u 85,1% slučajeva odlučeno da djeca nakon razvoda žive s majkom, a s ocem samo u 10,5% slučajeva.[73] U slučajevima kada su žene zaposlene kao stručnjakinje na istim ili sličnim poslovima s muškarcima, imaju manje mogućnosti promocije na određenim razinama društvene moći, ne ostvaruju jednake mogućnosti promaknuća kao i muškarci, postavljene su im «barijere» za promociju do određenih razina (“stakleni strop”) ili su iz nekih tipova zanimanja gotovo potpuno isključene, a poluge moći i oznake statusa ostaju i

[71] Istraživački izvještaj „Identifikacija standarda diskriminacije žena pri zapošljavanju“, Zagreb, prosinac 2007.
[72] Istraživački izvještaj „Identifikacija standarda diskriminacije žena pri zapošljavanju“, Zagreb, prosinac 2007.
[73] Publikacija Državnog zavoda za statistiku „Žene i muškarci u Hrvatskoj 2012.“

dalje u muškim rukama.[74] Sve navedeno ima za posljedicu održavanje obrazaca nejednakosti u zapošljavanju, odnosno na tržištu rada, a posljedično tome i u visinama mirovina i većim rizicima, prije svega od siromaštva, na strani žena kada odu u mirovinu.

1.7.1. Zaključno razmatranje

Bez obzira na postojanje zakonodavnog okvira i uspostavljene institucionalne mehanizme u Republici Hrvatskoj, očigledna je nejednakost spolova na tržištu rada. Promjene je nužno intenzivirati na svim razinama, od obitelji, odgoja i obrazovanja djece, koje će utjecati na promjenu patrijarhalnog gledanja na uloge muškarca i žene u obitelji, preko uspostavljanja široke lepeze podrške obitelji, dakle i očevima i majkama, u brizi i odgovornosti prema djeci i obitelji, kao i starijim članovima obitelji, plansko obrazovanje prema mogućnostima zapošljavanja i sposobnostima svakog/e pojedinca/ke, do institucionalno i zakonodavno postavljene garancije ubrzanog uključivanja podzastupljenog spola u sve sfere društvenog života, od tržišta rada do odlučivanja na svim razinama, uz intenzivniju i osmišljeniju kontinuiranu edukaciju na svim razinama, pa i na razini privatnih poslodavaca, koje propisi Republike Hrvatske obvezuju.

1.8. Nacionalni plan za poticanje zapošljavanja 2011.-2012. - provedba u 2012.

Pravobraniteljica je od odgovornih i provedbenih institucija navedenih za provedbu mjera u Nacionalnom planu za poticanje zapošljavanja za 2011.-2012.[75] (dalje u tekstu: NPPZ), s ciljem praćenja provedbe pojedinih mjera s aspekta ravnopravnosti spolova, zatražila podatke čiji je rok provedbe bio 2012., razvrstano po županijama i po spolu (radi analize pokazatelja/indikatora provedbe po spolu)[76]. Detaljna analiza rezultata objavljena je na službenim internetskim stranicama Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova – www.prs.hr.

Od 32 analizirane aktivnosti NPPZ-a za 2012., 21 je imala pokazatelje provedbe izražene brojem osoba određene ciljane skupine razvrstane po županijama i po spolu te je Pravobraniteljica utvrdila:
Obuhvaćeno je ukupno 47.556 osoba, **više muškaraca nego žena**, a taj trend je u porastu (17.524 žena ili 36,8 % u 2012. u odnosu na 23.824 žena ili 55,8 % u 2011.)[77].

[74] Istraživački izvještaj „Identifikacija standarda diskriminacije žena pri zapošljavanju“, Zagreb, prosinac 2007.
[75] Aktivne mjere zapošljavanja u NPPZ temelje se na Zajedničkom memorandumu o prioritetima politike zapošljavanja Republike Hrvatske - JAP.
[76] Zatraženi su podaci od: Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, Ministarstva poduzetništva i obrta, Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, Ministarstva socijalne politike i mladih, Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom, Agencije za mobilnost i programe Europske unije, Agencije za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih i Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina.
[77] U 2012. obuhvaćeno je više osoba u odnosu na 42.661 osoba u 2011., kada je Pravobraniteljica analizirala 21 aktivnost NPPZ-a od kojih su većina iste.

Kod 13 aktivnosti bilo je uključeno više muškaraca, kod 6 više žena, kod 1 podjednako muškaraca i žena, dok 1 nije provedena. Svega **7** aktivnosti je provedeno u svim županijama i Gradu Zagrebu na način da su po njima bili obuhvaćeni i muškarci i žene.
Svega 4 županije imaju uključene i muškarce i žene u svim aktivnostima koje su na njihovom području provedene (Zagrebačka, Koprivničko-križevačka, Primorsko-goranska i Brodsko-posavska).
U slučajevima gdje pojedinci/ke podnose određene zahtjeve, kao što su aktivnosti u nadležnosti Ministarstva poduzetništva i obrta, broj žena koje su se prijavile (oko 38 %) približan je postocima u kojem su postale korisnice po tim aktivnostima. **Tako se i dalje nastavio trend iz 2011. i ranijih godina da je ženama odobreno manje financijskih sredstava, prije svega jer podnose manje zahtjeva.**
Zabrinjava podatak da je kod broja „stipendiranih učenika/ca koji pohađaju programe izobrazbe za obrtnička zanimanja koja su deficitarna“, udio žena samo 13,3 %.[78]

Tablica 1: Rezultati analize NPPZ-a na primjeru HZZ-a (14 aktivnosti analizirane po županijama i po spolu: u 9 aktivnosti veći je udio muškaraca, u 4 je veći udio žena, 1 aktivnost nije provedena u niti jednoj županiji, Ž-Series1, M-Series2).

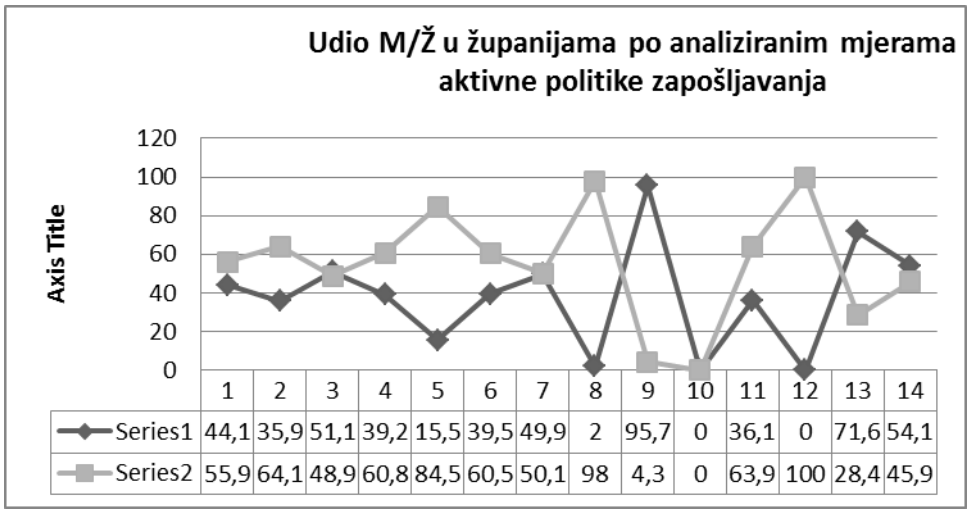

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Series1	44,1	35,9	51,1	39,2	15,5	39,5	49,9	2	95,7	0	36,1	0	71,6	54,1
Series2	55,9	64,1	48,9	60,8	84,5	60,5	50,1	98	4,3	0	63,9	100	28,4	45,9

Mjerama aktivne politike za zapošljavanje i usavršavanje NPPZ-a za 2012. obuhvaćeno je ukupno 49 žena žrtava obiteljskog nasilja, od tog broja kroz aktivnost 3.4.3.1. *Sufinanciranje zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih osoba,* samo je sufinancirano zapošljavanje 6 žena žrtva obiteljskog nasilja. **Iako je trend zapošljavanja žena žrtava obiteljskog nasilja**

[78] Podaci Ministarstva poduzetništva i obrta za aktivnost 3.5.5.9. *Stipendiranje učenika/ca koji pohađaju programe izobrazbe za obrtnička zanimanja koja su deficitarna*.

u porastu[79] **to još uvijek nije dovoljno,** osobito što se ta aktivnost ne provodi po svim županijama.[80]

1.8.1. Nezaposlenost – stanje i kretanja

Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje,[81] krajem prosinca 2012. u HZZ-u bilo je evidentirano 358.214 nezaposlenih osoba, što je za 42.776 osoba ili 13,6% više nego u prosincu 2011. Od ukupnog broja nezaposlenih u prosincu 2012., bilo je **189.856 nezaposlenih žena,** što je **za 12,4 % više** nego u prosincu 2011. **Udio žena** u evidentiranoj nezaposlenosti u promatranom se razdoblju **smanjio od 53,6% na 53%.** Broj nezaposlenih osoba po dobi i spolu krajem prosinca 2012., razvrstano po županijama temeljem spola nezaposlenih osoba, objavio je HZZ u Mjesečnom statističkom biltenu broj 12/2012. Koristeći navedene podatke izračunat je postotak nezaposlenih žena po dobnim razredima u odnosu na ukupan broj nezaposlenih žena, **189.856** nezaposlenih žena (53,0%) ima po dobnim skupinama:

Tablica 2: Nezaposlene žene po dobnim skupinama

8.636 od 15 do 19 godina ili 4,5 %
24.926 od 20 do 24 godine ili 13,1 %
28.411 od 25 do 29 godina ili 15,1 %
23.165 od 30 do 34 godine ili 12,2 %
20.798 od 35 do 39 godina ili 11,0 %
21.131 od 40 do 44 godine ili 11,1 %
21.456 od 45 do 49 godina ili 11,3 %
22.257 od 50 do 54 godine ili 11,7 %
16.798 od 55 do 59 godina ili 8,8 %
2.278 od 60 i više ili 1,2 %.

Potkraj prosinca 2012., prema podacima HZZ-a i podacima iz ove analize, najveći postotak nezaposlenih žena nalazi se u dobnoj skupini od 25-29 godina (15,1%), zatim u skupini od 20-

[79] U 2011. mjerama aktivne politike za zapošljavanje i usavršavanje NPPZ-a ***bilo je obuhvaćeno 19 žena žrtava obiteljskog nasilja***, od tog broja kroz aktivnost 3.4.3.1. *Sufinanciranje zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih osoba* samo 1 žena žrtva obiteljskog nasilja.

[80] U 2012. kroz aktivnost 3.4.3.1. *Sufinanciranje zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih osoba* u 4 jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, kroz aktivnost javni radovi u 12 jedinica i kroz aktivnost obrazovanje nezaposlenih u 3 jedinice. Više o aktivnostima HZZ-a vezano za žrtve nasilja u obitelji u točki 2.1.1. Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji 2011.-2016.

[81] Hrvatski zavod za zapošljavanje, Mjesečni statistički bilten 12, Zapošljavanje i nezaposlenost u Republici Hrvatskoj tijekom prosinca 2012.

24 godine (13,1%). U 2011. trend je bio isti, najveći postotak nezaposlenih žena nalazio se u dobnoj skupini od 25-29 godina (14,6%).

1.8.2. Zaposlenost – stanje i kretanje

Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, u 2012. zaposleno je 175.5351 osoba (od toga žena 91.447 ili 52,2%). Analiza o zapošljavanju osoba s evidencije HZZ-a, na neodređeno i određeno vrijeme, u vremenu od 2008.-2012., pokazuje kako se iz godine u godinu nastavlja trend **povećanja broja zaposlenih na određeno vrijeme:**

- **2008**. - na neodređeno vrijeme 23.941 osoba (19,0%), **na određeno** 104.287 (**81,0%**);
- **2009.** - na neodređeno vrijeme 17.186 osoba (14,5%), **na određeno** 101.100 (**85,5%**);
- **2010.** - na neodređeno vrijeme 14.303 osobe (10,1%), **na određeno** 126.802 (**89,9%**);
- **2011.** - na neodređeno vrijeme 15.599 osoba (9,3%), **na određeno** 151.932 (**90,7%**);
- **2012.** - na neodređeno vrijeme 13.003 osoba (7,4%), **na određeno** 162.532 (**92,6%**).

Godine 2012. udio žena u broju zaposlenih na neodređeno vrijeme bio je 50,0%, a na određeno 52,3%.

1.8.3. Mjere iz NPPZ-a prema Nacionalnom programu za Rome i Akcijskom planu Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015.

Provedbom mjera iz Nacionalnog programa za Rome i Akcijskog plana desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015., obuhvaćene su ukupno 664 osobe romske nacionalne manjine (žena 216 ili 32,5%). Mjere su provedene u 11 županija i Gradu Zagrebu, pri čemu su bili uključeni više muškarci nego žene, uz iznimku Grada Zagreba i Zagrebačke županije gdje je bilo uključeno više žena i 2 županije u kojima nije bila uključena niti jedna žena (Istarska i Karlovačka).

1.8.4. Zaključno razmatranje

Pravobraniteljica ukazuje da se kao i ranijih godina *nedovoljno provode aktivnosti* vezano za smanjenje nezaposlenosti žena na tržištu rada, stoga bi se ne samo država, već sve županije, gradovi i općine trebale više angažirati u provedbi NPPZ-a na način da razrade dodatne poticajne mjere na lokalnoj razini. Pravobraniteljica ukazuje na nastavak trenda povećanja broja zaposlenih na određeno vrijeme. Također ukazuje da je tijekom izvještajne godine došlo do ujednačavanja broja novo-sklopljenih ugovora na određeno i neodređeno vrijeme iskazano po spolu, dok je prošlih godina udio žena koje su sklopile ugovore na određeno bio viši od udjela muškaraca.

1.9. ISTRAŽIVANJE: Učestalost anti-diskriminacijskih predmeta u sudskoj praksi

Činjenica da općinski i županijski sudovi u Republici Hrvatskoj još uvijek ***ne objavljuju sudsku praksu***, onemogućava se sustavan i sveobuhvatan uvid u razvoj sudske prakse u pogledu anti-diskriminacijske zaštite. Cilj istraživanja bio je osigurati osnovni uvid u učestalost sudskih postupaka u kojima se u pojavilo pitanje diskriminacije zbog kojih je tužitelju navodno bio povrijeđen neki interes. U tom smislu Pravobraniteljica je sudove zamolila da je izvijeste ne samo o postupcima u kojima je tužitelj/ica u samom tužbenom zahtjevu izričito zatražio zaštitu od diskriminacije već i o onim postupcima gdje tužbeni zahtjev ne sadrži tako specificiran zahtjev, ali je pitanje diskriminacije bilo bitno za rješenje spora. U istraživanju su sudjelovali općinski i županijski sudovi u Dubrovniku, Osijeku, Rijeci, Splitu, Varaždinu i Zagrebu.

Istraživanje je, očekivano, pokazalo kako se najveći broj predmeta radi diskriminacije vodio pred Općinskim građanskim sudom i Općinskim radnim sudom u Zagrebu. U ***općinskom građanskom sudu u Zagrebu*** do zaključenja istraživanja vodilo se ukupno 20 postupaka radi diskriminacije. Od ovog broja 4 tužbe podnesene su radi diskriminacije na temelju spolne orijentacije, a 2 radi višestruke diskriminacije na temelju spola i nacionalnosti. Na ***općinskom radnom sudu u Zagrebu*** do zaključenja istraživanja vodilo se 60 postupaka radi diskriminacije. Od tog broja 7 postupaka se vodilo radi spolne diskriminacije i 1 radi bračnog ili obiteljskog statusa. Od 60 postupaka, čak 23 postupaka se vodilo radi diskriminacije bez navedene konkretne osnove tako da bez detaljne analize činjenica spora nije bilo moguće utvrditi radi li se o diskriminaciji po osnovi koja ulazi u nadležnost Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova. Pred ***Županijskim sudom u Zagrebu*** do sada se vodilo 5 postupaka radi diskriminacije. To su isključivo postupci koji su se na tom sudu vodili u prvom stupnju. Zbog načina na koji taj sud vodi evidenciju, nije bio u mogućnosti izvijestiti o broju postupaka radi diskriminacije koji su pokrenuti po žalbi na presudu općinskog suda. Od 5 postupaka 4 ih se vodilo radi diskriminacije na temelju seksualne orijentacije.

Značajniji broj postupaka radi diskriminacije također se vodio pred sudovima u Rijeci, Splitu i Varaždinu. Pred ***općinskim sudom u Splitu*** vodilo se 11 postupaka radi diskriminacije i 5 postupaka radi povrede dostojanstva u kojima se pojavilo pitanje mogućeg diskriminatornog postupanja. Pred ***Županijskim sudom u Splitu*** do sada nije vođen niti jedan postupak zbog diskriminacije niti u prvom niti u drugom stupnju. Ono što je karakteristično za postupke pred splitskim sudovima je da tužitelji u svojim tužbenim zahtjevima uopće ne navode konkretnu osnovu diskriminacije što značajno otežava poziciju suda jer ga stavlja pred dilemu da odbije tužbu kao neosnovanu ili da se sam upušta u istragu moguće osnove.

Pred ***Općinskim sudom u Rijeci*** vodilo se 8 postupaka radi diskriminacije. Od toga broja, 1 postupak vodio se radi višestruke diskriminacije na temelju spola i nacionalnosti, 4 postupka vodila su se radi uznemiravanja i povrede dostojanstva na radnom mjestu bez da je precizirana osnova. Kako tužbenim zahtjevom nije precizirana konkretna osnova uznemiravanja, bez uvida u činjenice spora nije moguće procijeniti pripada li koji od ovih postupaka u definiciju diskriminacije za čije suzbijanje je nadležna Pravobraniteljica za

ravnopravnost spolova. Pred ***Županijskim sudom u Rijeci*** vodio se 1 spor radi diskriminacije u prvom stupnju i to po osnovi spolne orijentacije. Uz ovaj postupak, najmanje 3 postupka vodila su se radi diskriminacije po žalbi na odluku općinskog suda, od čega 1 radi višestruke diskriminacije na temelju spola i nacionalnosti. Preostala 2 postupka vođena su radi uznemiravanja i povrede dostojanstva, ali bez konkretnog navođenja osnove uznemiravanja.
Pred ***općinskim sudom u Varaždinu*** do sada se vodilo 5 postupaka radi diskriminacije. Od toga broja, 1 postupak vodio se radi diskriminacije na temelju spolne orijentacije. Kao i na ostalim sudovima i ovdje nalazimo značajan udio (2 postupka) postupaka u kojima tužbenim zahtjevom nije precizirana osnova diskriminacije. Do okončanja istraživanja, na ***Županijskom sudu u Varaždinu*** nije vođen niti jedan postupak radi diskriminacije.
Na ***Općinskom i Županijskom sudu u Osijeku*** do sada nije vođen niti jedan postupak radi diskriminacije.
Slično je i u ***Dubrovniku gdje na Općinskom sudu*** nije vođen niti jedan takav postupak (ili nije registriran) dok je na ***Županijskom sudu*** vođen samo 1 postupak radi diskriminacije u drugom stupnju, no u tužbenom zahtjevu nije precizirana osnova diskriminacije.

Tablica: Anti-diskriminacijski sudski postupci po osnovama u nadležnosti Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova

PREGLEDNA TABLICA ANTI-DISKRIMINACIJSKIH SUDSKIH POSTUPAKA PO OSNOVAMA U NADLEŽNOSTI PRS	**ukupan broj svih** postupaka radi diskriminacije pred sudom	broj postupaka pred sudom radi diskriminacije na temelju **spola**	broj postupaka pred sudom radi diskriminacije na temelju **spolne orijentacije**	broj postupaka pred sudom radi višestruke diskriminacije na temelju **spola i nacionalnost**	broj postupaka pred sudom radi diskriminacije u kojima tužbom **nije precizirana osnova**
Općinski građanski sud u Zagrebu	20	0	4	2	0
Općinski radni sud u Zagrebu	60	7	0	0	23
Županijski sud u Zagrebu	5 (u prvom stupnju)	0	4 (u prvom stupnju)	0	0
Općinski sud u Splitu	11	0	0	0	11
Županijski sud u Splitu	0	0	0	0	0
Općinski sud u Rijeci	8	0	0	1	4
Županijski sud u Rijeci	1 (u prvom stupnju)	0	1 (u prvom stupnju)	0	0
Općinski sud u Varaždinu	5	0	2	0	2
Županijski sud u Varaždinu	0	0	0	0	0
Općinski sud u Osijeku					

	0	0	0	0	0
Županijski sud u Osijeku	0	0	0	0	0
Općinski sud u Dubrovniku	0	0	0	0	0
Županijski sud Dubrovnik	1 (stupanj neutvrđen)	0	0	0	1 (stupanj neutvrđen)

1.9.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Na temelju navedenih podataka i uvida u dostavljene odluke, Pravobraniteljica smatra korisnim ukazati da (1) ***broj sudskih postupak radi diskriminacije još nije izrazit, ali raste*** i takvi postupci više nisu nepoznanica za hrvatske sudove što sugerira kako Zakon o ravnopravnosti spolova i Zakon o suzbijanju diskriminacije više nisu samo jamstva na zakonskom papiru već žive i razvijaju se kroz praksu; (2) značajan je broj postupaka radi diskriminacije na temelju seksualne orijentacije što je zasluga udruga civilnog društva koje ulažu znatna sredstva u zaštitu prava spolnih i rodnih manjina pred sudovima; (3) s obzirom da diskriminacija na temelju spola predstavlja vjerojatno najrašireniju vrstu diskriminacije u hrvatskom društvu treba naglasiti još uvijek izuzetno mali broj postupaka radi spolne diskriminacije; (4) iako predstavlja najdalekosežniji oblik anti-diskriminacijske zaštite, jamstvo zabrane neizravne diskriminacije i dalje je nepoznanica za sudsku praksu prvenstveno jer nema tužbi radi neizravne diskriminacije; (5) veliki broj tužbenih zahtjeva koji ne sadrže specifikaciju osnove diskriminacije pokazuju kako značajan broj odvjetnika/ica još uvijek ima nedoumica oko načina primjene anti-diskriminacijskih jamstava što otežava posao sudova i značajno umanjuje učinkovitost zaštite.

U svrhu unaprjeđivanja učinkovitosti anti-diskriminacijske zaštite pred sudovima, Pravobraniteljica smatra kako bi bilo korisno poduzeti sljedeće korake:

(1) osigurati sredstva za udruge civilnoga društva koje su voljne i imaju sposobnost pokretati sudske postupke i u njima zastupati interese žrtava diskriminacije koristeći zakonsku mogućnost udružnih tužbi ili umješača;

(2) potaknuti Hrvatsku odvjetničku komoru da svojim članovima/cama osigura mogućnost sudjelovanja u edukacijama koje se odnose na primjenu anti-diskriminacijskog prava;

(3) osmisliti i uvesti u nastavni curriculum Pravosudne akademije predmete kojima se unaprjeđuje osposobljenost sudaca/sutkinja za primjenu anti-diskriminacijskog zakonodavstva;

(4) potaknuti pravne fakultete u Republici Hrvatskoj da osmisle i uvedu u nastavni curiculum predmet koji se bavi anti-diskriminacijskim pravom i njegovom primjenom u praksi.

2

OBITELJ

2.1. Nasilje u obitelji

Nasilje nad ženama, pa tako i obiteljsko nasilje, smatra se oblikom spolne diskriminacije, sukladno Konvenciji o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena[82] te Deklaraciji UN-a o uklanjanju nasilja nad ženama[83]. Istu Konvenciju Republika Hrvatska ratificirala je 2001., a kao članica Vijeća Europe ima obvezu primjenjivati oba ova dokumenta sukladno Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda Vijeća Europe i pripadajućim provedbenim protokolima.[84] Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji[85] propisano je da nasilničko ponašanje u obitelji predstavlja prekršajno djelo, opisani su oblici ponašanja u obitelji koji se smatraju nasiljem, i propisane su kazne za takvo ponašanje. Prema Kaznenom zakonu, teški oblici nasilničkog ponašanja u obitelji predstavljaju kazneno djelo.[86] Budući da nasilničko ponašanje u obitelji čije su žrtve žene predstavlja oblik diskriminacije koji može rezultirati vrlo teškim posljedicama, pa i smrću žrtve, Pravobraniteljica prati postupanje policijske službe, centara za socijalnu skrb i zdravstvenih ustanova, koje su ovlaštene i dužne postupati u slučaju nasilja u obitelji temeljem Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji i drugih propisa i dokumenata vezanih uz nasilje u obitelji.
Ravnateljstvo policije Ministarstva unutarnjih poslova dostavilo je Pravobraniteljici podatke o prekršajima i kaznenim djelima koji se odnose na nasilje u obitelji za vremensko razdoblje od 01.01.-31.12.2012. kako slijedi:

[82] Narodne novine broj 03/01.
[83] Donijeta 20. prosinca 1993.
[84] Dana 22. siječnja 2013. Republika Hrvatska je potpisala i Konvenciju o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja, pri čemu je postala 26 članica Vijeća Europe koja ju je potpisala. U preambuli istog dokumenta nasilje nad ženama definirano je kao „rodno uvjetovano nasilje“ i „sredstvo dominacije muškaraca nad ženama“.
[85] Narodne novine broj 137/09., 14/10., 60/10.
[86] Narodne novine broj 110/97.

2.1.1. Prikaz stanja i kretanja broja zaprimljenih intervencija i poduzetih mjera i radnji

U razdoblju od 01.01-31.12.2012. prema Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji, podnesena su 14.762 optužna prijedloga što je manje za 1,2% u odnosu na isto razdoblje 2011., tijekom koje je podneseno 14.940 optužnih prijedloga (kontinuirani pad od 2010.). Prekršajno je prijavljeno 17.976 osoba, što je manje za 2,1% u odnosu na prethodnu godinu kada je prekršajno prijavljeno 18.357 osoba (kontinuirani pad od 2010.). U cilju zaštite žrtve, a zbog postojanja bojazni od nastavljanja nasilja, protiv 10.896 (60,6%) osoba izrečena je i provedena mjera zadržavanja u prostoru policije, što je za 7,7% slučajeva više nego u 2011. kada je izrečeno 10.120 mjera zadržavanja (kontinuirani porast od 2010.). Od ukupnog broja zadržanih osoba, njih 9.673 (88,8%) bilo je muškog spola (porast u odnosu na 2011.). Evidentirano je 609 kaznenih djela nasilničkog ponašanja u obitelji iz čl.215.a Kaznenog zakona, što u odnosu na 2011., kada je evidentirano 875 kaznenih djela, predstavlja 305 kaznenih djela manje i odražava kontinuirani pad drugu godinu zaredom. Policija je sucima/tkinjama nadležnih prekršajnih sudova predložila izricanje sveukupno 13.587 zaštitnih mjera što je za 0,6% manje u odnosu na 2011. kada je predloženo 13.675 zaštitnih mjera, time je broj zaštitnih mjera ostao uglavnom konstantan. Od 13.587 predloženih zaštitnih mjera, policija je provela 2.559 zaštitnih mjera što predstavlja povećanje od 38,5% u odnosu na 2011. kada je policija provela 1.847 takvih zaštitnih mjera (kontinuirano povećanje zadnje dvije godine).

2.1.2. Primjena odredbe članka 4. Zakona o zaštiti nasilja u obitelji

Raščlambom podataka koji se odnose isključivo na prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji, razvidno je da je policija prekršajno prijavila 17.976 počinitelja/ice od kojih je 14.444 (80,3% porast) muškaraca, a 3.532 (19,7% pad) žena. U usporedbi s prethodnim izvještajnim razdobljem, radi počinjenja obiteljskog nasilja prijavljeno je više muškaraca i manje žena. Od strane policije podnesene su 124 žalbe na doneseno rješenje suca/sutkinje za prekršaje, što predstavlja pad od 12% u odnosu 2011. kada je podnijeta 141 žalba. Počinjenim prekršajem nasilja u obitelji zbog kojeg je počinitelj prekršajno prijavljen, oštećeno je ukupno 20.627 osoba što je 1,9% više u odnosu na 20.247 osoba oštećenih tijekom 2011. Unutar ukupnog broja oštećenih osoba 12.871 (62,4%) oštećenih osoba je ženskog spola (punoljetnih i maloljetnih) – u odnosu na broj oštećenica tijekom 2011. taj broj predstavlja pad za 2,4%.

2.1.3. Zaštitne mjere uz primjenu odredbi Prekršajnog zakona i Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji

Povodom nasilja u obitelji policija je predložila prekršajnim sudovima izricanje 13.587 zaštitnih mjera (što predstavlja lagani pad u odnosu na prethodno izvještajno razdoblje) i to:

- 5.832 (porast) - ZM obveznog psihosocijalnog tretmana
- 2.487 (porast) - ZM zabrane približavanja žrtvi nasilja,
- 654 (porast) - ZM zabrane uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju,
- 884 (porast)- ZM udaljenja iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora,
- 3.236 (pad) - ZM obveznog liječenja od ovisnosti,
- 496 (pad) - ZM oduzimanja predmeta koji je namijenjen ili uporabljen u počinjenju prekršaja.

Iako je, na žalost, trend izricanja zaštitnih mjera takav da su zahtjevi za izricanjem svih mjera, osim psihosocijalnog tretmana i obveznog liječenja od ovisnosti - u padu, ipak je povećan nadzor nad neposrednom sigurnošću žrtve (žrtava), obzirom da se pojačano izriču mjere koje fizički odvajaju počinitelja i žrtvu. Policija je provela 2.559 zaštitnih mjera (porast od 38,5% u odnosu na 2011.), i to:

- 1.101 - ZM zabrane približavanja žrtvi nasilja,
- 206 - ZM zabrane uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju,
- 328 - ZM udaljenja iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora.

2.1.4. Primjena odredbe članka 215a. Kaznenog zakona „Nasilničko ponašanje u obitelji“

Od 1. siječnja 2013. u primjeni je Kazneni zakon[87] u kojem više ne postoji kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji kao samostalno djelo. Stupanjem na snagu novog Kaznenog zakona nasilničko ponašanje u obitelji postalo je kvalificirani oblik drugih kaznenih djela kao što su ubojstvo, nanošenje teške tjelesne povrede, silovanje, prisile na spolni odnos. Tijekom prošlog izvještajnog razdoblja, kada se raspravljalo o prijedlogu novog KZ-a, Pravobraniteljica je predlagala i da se kvalifikacijski oblik kaznenih djela protupravnog oduzimanja slobode (čl.136. KZ-a), prisile (čl.138. KZ-a) i prijetnje (čl.139. KZ-a) uvrsti među ona kaznena djela koja kao kvalifikacijski oblik imaju i činjenicu da je to djelo počinjeno prema članu/ici obitelji, ali takvo mišljenje nije prihvaćeno.

Mišljenja oko ovakvog zakonskog rješenja teških oblika nasilničkog ponašanja su podijeljena. Može se reći da će ovakva regulativa doprinijeti ujednačenosti sudske prakse u izricanju presuda, jer je kazna za pojedine oblike nasilničkog ponašanja (ubojstvo, teška tjelesna povreda, silovanje) propisana u minimalnom do maksimalnog trajanja. Do sada su svi oblici nasilničkog ponašanja obitelji bili propisani i opisani samo jednim člankom – 215a., tako da je sama kazna zapravo ovisila o senzibilitetu suca, (naravno, uz druge čimbenike koje je sudac morao uzeti u obzir prilikom odmjeravanja kazne). U takvoj situaciji uvijek je prijetila opasnost neujednačenog kažnjavanja vrlo sličnih pojavnih oblika nasilničkog ponašanja. Prema sada važećem zakonskom rješenju, za svaki kvalificirani oblik osnovnog djela, ovisno o njegovoj težini, propisana je odgovarajuća kazna, odnosno odgovarajući zakonski minimum.

[87] Narodne novine broj 125/11. od 7.11.2011., broj 144/12. - stupa na snagu 1. siječnja 2013.

Analizom podataka koji se odnose na počinjeno kazneno djelo „Nasilničko ponašanje u obitelji“ iz čl.215a. Kaznenog zakona u razdoblju od 01.01.-31.12.2011., policija je otkrila i kazneno prijavila 489 (što predstavlja znatan porast u odnosu na 2011.) osoba zbog počinjenih 609 kaznenih djela (pad od 30%). Navedenim kaznenim djelima ukupno je oštećeno 673 osoba, od čega je 532 oštećenih osoba ženskog spola, što predstavlja udio od 79% u ukupnom broju oštećenih osoba.

2.1.5. Ubojstva i pokušaji ubojstava počinjeni unutar obitelji

U razdoblju od 01.01.-31.12.2012. u Republici Hrvatskoj je zabilježeno ukupno 51 kazneno djelo ubojstva i 100 pokušaja ubojstva. Od tog broja u navedenom razdoblju 27 kaznenih djela ubojstva (ili 52,9 % od ukupnog broja ubojstava) su ubojstva počinjena unutar obitelji. Za usporedbu, u 2011. ubojstva u obitelji činila su 39,6% od ukupnog broja ubojstava, što znači da je u 2012. broj ubojstava članova/ica obitelji u znatnijem porastu. Obzirom na spol, struktura 27 žrtava kaznenog djela ubojstva počinjenih u okviru obitelji je slijedeća: 12 (44,4 %) žrtava ubojstava je ženskog spola i sve su ubijene od strane muškog člana obitelji, dok je 15 žrtava muškog spola, ali samo je jednog muškarca ubila njegova izvanbračna supruga, dok su preostali bili žrtve nekog od muških članova obitelji.[88] U istom razdoblju 34 (34%) pokušaja ubojstava je počinjeno između članova obitelji- u 5 slučajeva muž je pokušao ubiti ženu, u 5 slučajeva izvanbračni suprug suprugu, u 4 slučaja bivši suprug bivšu suprugu, u 3 slučaja počiniteljice su bile supruge na štetu supruga, u 3 izvanbračne supruge na štetu izvanbračnog supruga, u 3 slučaja brat je pokušao ubiti brata, u 1 majka svoju kći, u 2 slučaja sestra sestru i u jednom slučaju sin oca, kći oca, otac sina, ujak nećakinju, stric nećakinju i zet punicu.

2.1.6. Žrtve nasilničkog ponašanja u obitelji

Prema podacima dostavljenim od Ravnateljstva policije, ukupan broj žrtava nasilničkog ponašanja u obitelji opisanog čl.4. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji tijekom 2012. bio je 22.627. Od toga je 12.871 (62,4%) bilo ženskog spola, s time što je 1.895 žrtava bilo malodobno. Raščlanjeno po dobnim kategorijama, do 18 godina života podjednak je broj muških (1.758) i ženskih (1.895) žrtava. U svim ostalim dobnim kategorijama žrtava, broj žrtava ženskog spola je veći. Tako u dobi između 18-30 godina 61,77 % žrtava čine žene, u dobi od 31-50 godina taj broj je 70,12 %, u dobi od 51-65 godina 59,01 % a u dobi iznad 65 godina žene čine 61,43 % žrtava nasilja.[89]

[88] S obzirom na odnos počinitelja i žrtve, 3 žene su ubili njihovi sinovi, 5 bračni drugovi, 1 izvanbračni drug, 1 bivši bračni drug, 1 ženu šogor i u 1 slučaju otac je ubio kći. Ostale žrtve – u 4 slučaja sin je ubio oca, u 5 slučajeva brat brata, u 2 slučaja unuk djeda, u 1 slučaju otac ubio sina, u 1 slučaju izvanbračna supruga je ubila izvanbračnog supruga, u 1 šogor šogora i u 1 slučaju djed unuka.

[89] Postotci izračunati prema dostavljenim podacima MUP-a.

2.1.7. Podaci Ministarstva pravosuđa i prekršajnim sankcijama izrečenim po sudovima radi nasilničkog ponašanja u obitelji

Prema podacima dobivenim od Ministarstva pravosuđa, tijekom izvještajnog razdoblja radi prekršaja nasilničkog ponašanja u obitelji okrivljeno je ukupno 9.830 osoba, od toga 8.315 (84,6%) muškaraca i 1.515 (15,4%) žena. Pri tome najviše je okrivljenih osoba u dobi između 31-50 g. – 3.919 muškaraca i 686 žene te najviše bračnih partnera -3.384 muškaraca i 687 žena. Ukupan broj žrtava, uključujući odrasle i mldb. osobe te osobe s invalidnošću je 11.586. Ukupan broj pokrenutih postupaka bio je 9.233, od kojih je 13 pokrenulo nadležno ODO, 32 oštećene osobe, a ostale (9.188) nadležna policijska postaja. Najviše postupaka je pokrenuto prema čl.20.st.2. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji (4.119) a ukupno prema čl.20. st.2-7.- 4.379. U odnosu na *vrstu nasilja, najzastupljenije je psihičko nasilje*, i to od strane muškaraca (6.254 slučajeva) te tjelesno nasilje (4.028). Najmanje je slučajeva spolnog nasilja (27), tjelesnog kažnjavanja djece (64), te ekonomskog nasilja (299 - prema iskustvima Pravobraniteljice, ekonomsko nasilje u obitelji se dešava prilično često, no policija, kao najčešći podnositelj zahtjeva, ne prepoznaje u svakom slučaju njegove pojavne oblike).

Najčešći počinitelj djela prekršaja nasilničkog ponašanja u obitelji je suprug žrtve u 3.384 prekršaja, zatim otac prema sinu (967 slučajeva) i sin prema majci (858 slučajeva). Nakon toga slijedi 780 slučajeva nasilja počinjeno od izvanbračnog supruga prema supruzi, te 330 slučajeva nasilja bivšeg supruga nad suprugom. *Najviše je oštećenica* – 7.624, od 847 mldb. osoba ženskog spola do onih iznad 65 g. starosti - 662. Čak 63% od ukupnog broja oštećenih osoba, koji iznosi 12.086, su osobe ženskog spola.
Broj ukupno predloženih zaštitnih mjera iznosio je 8.128, izrečeno ih je ukupno 3.479 a primijenjeno 1.703. U 4.004 slučaja izrečena je novčana kazna počinitelju/ici, 2.511 uvjetna zatvorska kazna, u 1.225 bezuvjetna zatvorska i u 155 slučajeva uvjetna osuda sa zaštitnim nadzorom.

2.1.8. Analiza podataka -o kaznenim djelima nasilničkog ponašanja u obitelji

Iz dostavljenih podataka razabire se da je kazneno prijavljenih počinitelja/ica kaznenih djela nasilničkog ponašanja u obitelji iz čl.215a. Kaznenog zakona bilo ukupno 489, što predstavlja znatan porast u odnosu na 2011. tijekom koje je evidentirano 278 počinitelja tog kaznenog djela. Ukupan broj kaznenih djela nasilničkog ponašanja u obitelji je 609, što predstavlja pad za 30 % u odnosu na 2011. tijekom koje je počinjeno 875 takvih kaznenih djela. Od 673 oštećene osobe, 532 (79%) su ženskog spola, time što je broj oštećenih osoba i muškog i ženskog spola u ovom izvještajnom razdoblju bio niži nego u prethodnom. S obzirom na specifičnosti kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji, odnosno na činjenicu da se djelo može počiniti samo u okviru obitelji, iz dostupnih podataka može se zaključiti kako je prosječno po počinitelju oštećeno 2,4 osobe, odnosno da je jedan okrivljeni tijekom godine prosječno počinio tri kaznena djela nasilničkog ponašanja u obitelji. Također, prema spolu

oštećenih osoba, evidentno je da su pretežno žene i mldb. osobe ženskog spola žrtve tih djela. Iz navedenih podataka se također može zaključiti kako su obiteljski nasilnici osobe sklone ponavljanju kaznenog djela, odnosno uporne u protupravnom ponašanju, te kako su njihove žrtve u velikoj većini upravo njihove majke, žene, kćeri i sestre, te kako se radi o društveno vrlo štetnom ponašanju, budući isto višestruko i u dužem trajanju traumatizira sve članove i članice obitelji počinitelja/ice djela, dovodi do ozljeda koje zahtijevaju bolničko ili ambulantno liječenje, pa i bolovanje žrtve, smanjuje njenu radnu sposobnost i mentalni kapacitete i inicira prenošenje obrasca nasilničkog ponašanja i na slijedeću generaciju.

2.1.9. Analiza podataka - o prekršajnim djelima nasilničkog ponašanja u obitelji

Iz iznijetih podataka proizlazi slijedeće - pada broj optužnih prijedloga radi nasilničkog ponašanja u obitelji i osoba optuženih za počinjenje takvog /takvih djela. I dalje su pretežno muškarci ti koji se nasilnički ponašaju (80,3% što predstavlja porast u odnosu na prethodno izvještajno razdoblje), dok su žrtve pretežno ženskog spola. Podaci o odnosu žrtva-nasilnik dostavljeni od Ministarstva pravosuđa, dokazuju da se nasilje generacijski prenosi, budući da je drugo po redu najzastupljenije nasilničko ponašanje ono oca prema sinu, a zatim sina prema majci. Također se može primijetiti kako je *broj žena okrivljenih za nasilničko ponašanje u obitelji u padu (19,7%)*[90]. Može se pretpostaviti da bi broj žena prijavljenih za nasilničko ponašanje u obitelji bio još i manji, kada bi službene osobe ovlaštene za prikupljanje bitnih informacija o događaju i podizanje optužnog akta poklonile više pažnje dinamici zbivanja kao i ozljedama osoba koje su sudjelovale u nasilju. Naime, prema pritužbama upućenim Pravobraniteljici, kako u ovom izvještajnom razdoblju, tako i ranije, slijedi kako ovlaštene službene osobe na jednak način tretiraju i počinitelja i žrtvu obiteljskog nasilja, te ih oboje privode, određuju uhićenje i podižu optužni prijedlog. Takvo postupanje nije valjano iz dva razloga: (1) pažljivom analizom iskaza sudionika/ca i dokaza u postupku može se nedvojbeno zaključiti radi li se o sukrivcima ili ipak o nasilniku i žrtvi koja je postupala u samoobrani, (2) a čak i da se radi o sukrivcima, nije potrebno lišavati slobode oboje, osobito radi prevencije ponavljanja djela (bilo uhićenjem, bilo zadržavanjem), jer se daljnji nastavak nasilja, osobito ako su (izvan)bračni partneri sami u svom domu, sprječava time što se privede samo jednu osobu. Potpuno jasni zakonski uvjeti uhićenja propisani su čl.134.-135. Prekršajnog zakona[91]. Time što uhite oba (izvan)bračna druga, ovlaštene

[90] Prekršajni zakon, Narodne novine broj 107/07.
http://www.prs.hr/attachments/article/97/Izvjesce_o_radu_za_2011_Pravobranitelja_ice_za_ravnopravnost_spolova_.pdf

[91] Članak 134. Uhićenje, Prekršajni zakon: (1)Policija je ovlaštena uhititi osobu zatečenu u počinjenju prekršaja propisanog zakonom ako postoje razlozi za zadržavanje iz članka 135. ovoga Zakona.

Članak 135. Zadržavanje, Prekršajni zakon: (1) Ako je protiv određene osobe podnesen optužni prijedlog za prekršaj propisan zakonom, a radi se o prekršaju protiv javnog reda i mira, prekršaju vezanom za nasilje u obitelji ili prekršaju za koji se može izreći kazna zatvora ili novčana kazna veća od 10.000 kuna, sud može sam ili na prijedlog tužitelja, nakon što je ispitao okrivljenika i utvrdio da ne postoje razlozi za odbacivanje optužnog prijedloga iz članka 161. ovoga Zakona, odrediti zadržavanje te osobe ako:

1. postoje okolnosti koje upućuju na opasnost da će pobjeći (krije se i dr.),

službene osobe zapravo krše zakon i zakonske uvjete za uhićenje. Pravobraniteljica na taj problem ukazuje kontinuirano kroz upozorenja i preporuke, a posebno se na to osvrnula u nizu edukacijskih predavanja budućim policajkama/policajcima u Policijskoj akademiji.

U izvještajnom razdoblju primijećeno je da se žene (najčešće one razvedene, kojima su zajednička djeca odlukom suda povjerena na život) pritužuju da ih bivši bračni drugovi višekratno prijavljuju nadležnim CZSS i ODO radi kaznenih djela zapuštanja i zlostavljanja maloljetnika, povodom kojih prijava CZSS obavlja nadzor, a ODO ispituje prijavu. Redovito CZSS ne nalazi nikakvih propusta, a ODO odbacuje prijavu kao neutemeljenu. Uz to, bivši supruzi se obraćaju poslodavcima bivše supruge - telefonom, elektronskom poštom, SMS-om ili usmeno, u namjeri da je pokušaju difamirati, ne bi li ostala bez posla i kao takva postala nepogodna za daljnji život sa djetetom (djecom). Bivšu suprugu uznemiravaju učestalim telefonskim pozivima, pritužuju se i drugim institucijama, pa tako i Pravobraniteljici za ravnopravnost spolova i/ili Pravobraniteljici za djecu radi najmanje sitnice koju uoče na djetetu (djeci), a koju smatraju znakom zlostavljanja/zanemarivanja, ili radi neznatnog kašnjenja prilikom dovođenja djeteta/djece na susrete. O svemu tome vode precizne zabilješke. Vrlo često svi ovi oblici ponašanja predstavljaju jedinstvenu isprepletenu cjelinu koja se svakodnevno ponavlja i koja pritužiteljice bez prekida uznemiruje, uzrokuje nelagodu i prouzrokuje psihičku patnju i strah. Stoga Pravobraniteljica smatra da se zapravo radi o sofisticiranom obliku nasilja u obitelji koje bi kao takvo trebalo biti procesuirano. Stoga su pritužiteljice upućene da opisano ponašanje prijave policiji kao oblik obiteljskog nasilja radi daljnjeg procesuiranja. Međutim, policijski službenici/e nisu navedeno prepoznali kao oblik obiteljskog nasilja, tako da u predstojećem izvještajnom razdoblju predstoji rad na prepoznavanju i procesuiranju istoga.

2.1.10. Analiza podataka – o žrtvama kaznenih i prekršajnih djela, posebice ubojstvima i pokušajima ubojstva u obitelji kao najtežim oblicima nasilničkog ponašanja u obitelji

Kao što je naprijed izloženo, 79% osoba oštećenih kaznenim djelom nasilničkog ponašanja u obitelji čine žene. Od ukupnog broja ubojstava u Republici Hrvatskoj 52,9% otpada na ubojstava unutar obitelji, 23,5% ili gotovo 1/4 svih žrtava ubojstava u RH u 2012. čine žene koje su ubijene po nekom od muških članova obitelji, a 44,4% ili 1/2 svih žrtava kaznenog djela ubojstva u krugu obitelji čine žene ubijene od strane muškog člana obitelji. Navedeni

2. postoji opasnost da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili krivotvoriti dokaze ili tragove važne za prekršajni postupak ili da će ometati prekršajni postupak utjecajem na svjedoke ili sudionike,
3. osobite okolnosti opravdavaju bojazan da će ponoviti istovrsni prekršaj.

podaci, ipak, gledani u kontekstu broja počinjenih ubojstava predstavljaju mali pad tih kaznenih djela. Naime, **tijekom 2012. unutar svoje obitelji je ubijeno 12 žena** (1 više nego 2011. kada ih je ubijeno 11), odnosno **gotovo 1/4 žrtava svih ubojstva u RH u 2012**. su činile žene ubijene od strane nekog od muških članova svoje obitelji (23,5%). Muškaraca-žrtava ubojstava u obitelji ima nešto više, ali valja napomenuti kako je samo jednog od njih ubila izvanbračna supruga a druge su ubili muški članovi obitelji. Također, 64,8 % žrtava nasilničkog ponašanja u obitelji kažnjivog kao prekršaj su žene. Njihov broj varira ovisno o dobi žrtve, tako da su mldb. ženske osobe žrtve nasilja podjednako zastupljene kao i mldb. muške osobe žrtve nasilja, a najviše je žena žrtva nasilja u dobi između 31-50 godina - 71,7%. U ostalim dobnim razredima broj žena žrtava ove vrste nasilja varira od 64,4-64,9%. Navedeno ukazuje na ustaljenost patrijarhalnog obrasca ponašanja u obitelji, prema kojem je žena manje vrijedna članica obitelji i to do te mjere da joj, u slučaju da se ponaša suprotno onome što je zamislio muškarac, može biti oduzet i život. Žene su žrtve svih oblika nasilja, od ubojstva, preko teških i lakih tjelesnih povreda, pa sve do najrazličitijih oblika psihičkog, ekonomskog i spolnog nasilja. Nasilnici najčešće „kombiniraju" različite oblike nasilja - od nanošenja teških/lakih tjelesnih povreda, silovanja i pokušaja silovanja, najrazličitijih oblika psihičkog zlostavljanja, izolacije i ekonomskog zlostavljanja. No, već i jednokratno nasilje nad žrtvom ostavlja posljedice, čiji intenzitet ovisi o obliku nasilja i psihičkoj i fizičkoj strukturi žrtve, no mnogobrojne žene – žrtve su izložene višekratnom i dugotrajnom nasilju, koje ostavlja teško otklonjive ili neotklonjive posljedice po samu žrtvu. Napominje se kako u ovu analizu nisu uključene žene koje su žrtve zlostavljanja od strane svog partnera, dakle osoba koje nisu niti njihovi izvanbračni niti bračni partneri, budući da se takvo ponašanje procesuira putem ostalih odredba kaznenog zakona (prijetnja, lako i teško tjelesno ozljeđivanje, silovanje, pokušaj ubojstva, ubojstvo), a koje kažnjivo ponašanje je također spolno uvjetovano.

Tragičan i zoran primjer takvog mentalnog obrasca predstavlja slučaj LJ.S.M. koju je nožem do smrti izbo P.M., bivši suprug od kojega se rastala tri godine ranije. Kako se čini, takav okrutan postupak potaknula je Facebook objava pok. LJ.S.M. da je stupila u novu vezu. Pravobraniteljica je, temeljem medijskih napisa o tom događaju, provela ispitni postupak, te nije našla da bi itko od službenih osoba povrijedio Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, odnosno Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji. Međutim, ono što je nesporno slijedilo kako iz pribavljene dokumentacije, tako i iz medijskih napisa koji su pratili cijeli događaj, je to da je točno neutvrđen veći broj ljudi (susjeda i slučajnih prolaznika/ca) čulo zapomaganje i pozive u pomoć žrtve koja se borila sa napadačem, no nitko nije reagirao niti pozvao policiju. Policiju je, napokon, pozvala jedna prolaznica, no prekasno, jer je žena već bila mrtva. Iz opisanog događaja, mogu slijediti dva zaključka – (1) bez obzira na to što je obiteljsko nasilje odnosno nasilje među partnerima u svojim najtežim oblicima već odavno javna stvar, koja podliježe intervenciji državnih organa, dobar dio građana/ki smatra da se radi o privatnoj stvari u koju se ne treba miješati; (2) kao društvo gubimo osjećaj solidarnosti i građansku hrabrost suočiti se s negativnim pojavama kao što je, u ovom slučaju, nasilje prema ženama. Zbog toga je očito da se otkrivanju i kažnjavanju obiteljskih nasilnika ne smije prići rutinski, nego da je o nasilju u obitelji, kao štetnoj pojavi koja i psihički i fizički uništava

i djecu i odrasle osobe, a osobito je okrutna prema ženama, potrebno stalno govoriti i držati je u središtu interesa.

2.1.11. Analiza podataka - o zaštitnim mjerama

Podaci MUP-a upućuju na porast broja osoba kojima je određeno zadržavanje, broj izrečenih i pravomoćnih zaštitnih mjera te na porast broja predloženih zaštitnih mjera zabrane približavanja, uhođenja, udaljenja iz doma i obveznog psihosocijalnog tretmana što opet upućuje na kontinuirani porast primjene zakonom predviđenih mjera koje imaju cilj zaštiti žrtve nasilničkog ponašanja u obitelji. Međutim, iz podataka Ministarstva pravosuđa, koje raspolaže rezultatima pravomoćnih odluka prekršajnih sudova, slijedi zaključak da se početkom postupka zatraži primjena odgovarajućih zaštitnih mjera, a zatim u dvije iduće faze postupka broj izrečenih i primijenjenih mjera drastično opada. Tako, primjerice, u 2012. zatraženo je izricanje 8.128 mjera, a na kraju ih je primijenjeno samo 1.703. Situacija sa zaštitnim mjerama koje ciljaju na otklanjanje uzroka nasilničkog ponašanja počinitelja (mjera psihosocijalnog tretmana i obveznog liječenje od ovisnosti) je još nešto drugačija.
Na žalost, činjenica je da povećanje broja prijedloga za izricanjem *zaštitne mjere psihosocijalnog tretmana* neće dati očekivani rezultat, premda je prva evaluacija tretmana kod nas pokazala da su osuđenici koji su prošli tretman statistički značajno manje recidivirali počinjenjem obiteljskog nasilja nego ono koji ga nisu završili.[92] Naime, Ministarstvo pravosuđa je za provođenje psihosocijalnog tretmana za 2012. izdvojilo 300.000,00 kn tako da primjerice, jedan od najvećih pružatelja psihosocijalnog tretmana, koji ujedno i educira osobe za provođenje istog, Društvo za psihološku pomoć (u daljem tekstu: DPP), više ne izvršava tu zaštitnu mjeru. Točnije rečeno, DPP je tijekom 2012. dovršilo tretman s osobama koje su ga započele u 2011., a daljnji ugovor s Ministarstvom pravosuđa nije ni sklopljen zbog nestašice novčanih sredstava. Naime, DPP je od Ministarstva pravosuđa dobilo ponudu za paušal u iznosu od 32.000,00 kn koji je dovoljan za tretman 5 ili 6 klijenata. Kako je DPP u tom trenutku na čekanju imalo već 149 klijenata koji su u tretman upućeni pravomoćnim odlukama prekršajnih sudova u Zagrebu i Zlataru, na takav ugovor nije moglo pristati. Nastavljaju se pregovori s Ministarstvom pravosuđa oko rješenja za daljnje provođenje tretmana.

Također, kada se usporedi broj pravnih i fizičkih osoba koje su obavljale psihosocijalni tretman tijekom 2011. s podacima o broju takvih osoba za 2012., dobivenima od Ministarstva pravosuđa, razvidno je da ih ima puno manje. Tijekom 2011. za obavljanje psihosocijalnog tretmana osposobljene su 132 pravne i fizičke osobe, ali se stvarnim provođenjem tretmana bavilo 30 osoba, što pravnih, a što fizičkih[93]. Prema podacima dostavljenim od Ministarstva pravosuđa, u 2012. bilo ih je 35, a od tih 35, psihosocijalni tretman je doista obavljalo samo 19 fizičkih/pravnih osoba. Prema Koordinaciji provoditelja psihosocijalnog tretmana

[92] Platforma koordinacije provoditelja psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u obitelji, 04 ožujak 2013.
[93] http://www.prs.hr/attachments/article/97/Izvjesce_o_radu_za_2011_Pravobranitelja_ice_za_ravnopravnost_spolova_.pdf

počinitelja nasilja, tijekom 2011. psihosocijalni tretman se provodio kod 16 centara, od planiranih 50. Prema anketi provedenoj po Koordinaciji, psihosocijalni tretman se kontinuirano provodio samo u Zagrebu, Splitu i Rijeci, i to zahvaljujući sredstvima lokalne samouprave. U 11 gradova tretman se provodi s prekidima.[94] Pretpostavlja se da je do tako intenzivnog smanjenja došlo zbog nedostatka sredstava za plaćanje provođenja tretmana, a ne zbog nedostatka klijenata. Jedina evaluacija uspješnosti tretmana provedena je tijekom 2011. upravo po DPP-u, o čemu je u izvješću Pravobraniteljice za tu godinu i pisano, a ista je pokazala, valja ponoviti i ovom prilikom, usprkos nekim sumnjama, znatnu uspješnost tretmana. Navedeno ujedno i znači, da se velikim dijelom suzio prostor za primjenu jednog instrumenta koji je dokazano djelotvoran u rješavanju problema nasilničkog ponašanja kod određenog broja osoba. Ministarstvo pravosuđa još nije sklopilo ugovor o provedbi tretmana za 2013. sa provoditeljima, što narušava kontinuitet i uspješnost tretmana.

U ovom kontekstu vrijedi prokomentirati i činjenicu da *policija znatno manje traži da se počiniteljima/icama nasilja u obitelji izrekne mjera obveznog liječenja od ovisnosti*, te da broj zatraženih mjera pada već drugu godinu za redom. Prema istraživanju Pravobraniteljice o zaštitnim mjerama, najčešće tu mjeru, čak i ako je predložena, sud ne usvaja. Pri počinjenju nasilja u obitelji, najčešće je u pitanju alkohol, te se tada logično otvara pitanje je li okrivljena osoba ovisna o alkoholu, odnosno čini li ta djela od odlučujućim utjecajem alkohola, ili se radi samo o njegovoj štetnoj zlouporabi. Pravobraniteljica je mišljenja da bi se to pitanje svakako trebalo riješiti tijekom prekršajnog postupka, osobito ako se okrivljena osoba kao takva drugi puta pojavljuje na sudu zbog nasilja počinjenog pod utjecajem alkohola. No isto tako, valja vjerojatnost moguće ovisnosti o alkoholu provjeriti i ispitivanjem ukućana o životnim navikama okrivljenika. Ako postoji osnovana sumnja da bi okrivljeni mogao biti ovisan o alkoholu, trebalo bi istoga vještačiti i tada odlučiti o primjeni zaštitne mjere (uzevši u obzir brojku koja je već istaknuta u prošlogodišnjem izvješću) osobito stoga jer je prema nekim podacima u našoj državi oko 250.000 registriranih ovisnika o alkoholu (tamna brojka da se i ne spominje). Ova mjera bi imala efekta jer se može provoditi uz zatvorsku kaznu, uz prijetnju novčanom ili zatvorskom kaznom, a po potrebi, u težim slučajevima, uz hospitalizaciju i u psihijatrijskim bolnicama.

2.1.12. Analiza podataka - o postupanju centara za socijalnu skrb u slučajevima nasilja u obitelji

Pravobraniteljica je tijekom izvještajnog razdoblja održala niz sastanaka sa djelatnicima/ama centara za socijalnu skrb[95] (dalje u tekstu: CZSS) vezano za postupanje centara za socijalnu skrb u slučajevima obiteljskog nasilja ili saznanja o istome. Ravnatelji/ice centara su prilikom posjete Pravobraniteljicu obavijestili/e o postojećoj situaciji te problemima na koje nailaze u svom radu - nedostatak ljudskih potencijala, učestalu fluktuaciju zaposlenika/ica, nedostatak

[94] Karlovac, Bjelovar, Daruvar, Pula, Poreč, Šibenik, Dubrovnik, Slatina, Osijek , Belišće, Varaždin.
[95] CZSS u 11 županija.

sustavne i kvalitetne dodatne izobrazbe svojih djelatnika/ica, specifičnost navode i strukturu stanovništva na području svoje mjesne nadležnosti- što se odražava i na rad centra. Osim navedenog problema, Pravobraniteljica je uočila kako pojedini CZSS imaju mjesnu nadležnost na širem geografskom području, a neka od tih područja su pritom i prometno izolirana odnosno teško prometno dostupna. Tako jedan od CZSS-a ima i otočne podružnice koje, uslijed slabije prometne povezanosti, otežano funkcioniraju kroz djelovanje mobilnih timova iz baznog CZSS.

Sukladno ovlastima iz st.1.čl.23. Zakona o ravnopravnosti spolova, Pravobraniteljica je i *pisanim putem predložila svim CZSS zajedničku suradnju* na približavanju aspekata postupanja institucije Pravobraniteljice u slučajevima obiteljskog nasilja i uklanjanju predrasuda, prije svega u cilju pružanja mogućnosti centrima da u pojedinačnim slučajevima rada sa žrtvama obiteljskog nasilja traže mišljenje Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova[96].
Osim toga, Pravobraniteljica je, postupajući sukladno svojim ovlastima iz čl.22. st.2. ZRS, razmatrala pritužbe stranaka na diskriminaciju nadležnih CZSS. Tom prilikom utvrdila je određene propuste, prije svega u postupanju kod nasilja u obitelji, pri čemu se značajan broj pritužbi odnosi na nereagiranje po prijavi nasilja, sporost u postupanju, jednak pristup nasilniku i žrtvi u izricanju mjera obiteljsko pravne zaštite (upozorenja, nadzor), pozivanje žrtve i nasilnika istovremeno u svoje prostorije na dogovor, neupoznavanje ili nedovoljno upoznavanje žrtve sa njenim pravima kao i ovlastima centra, te mjerama i radnjama koje će centar poduzeti u danjem postupanju, manjak posredovanja i pomoći žrtvi u ostvarivanju prava na besplatnu i drugu pomoć i sl. Najčešći problemi u daljnjem postupanju Pravobraniteljice povodom pritužbi odnose se, prije svega, na dostavljanje nepotpune/nedostatne dokumentacije, budući da Pravobraniteljica provodi ispitni postupak temeljem takve, dostavljene dokumentacije, navoda iz pritužbe te dokumentacije što stranka dostavi. Pravobraniteljica je zapazila da se pojedini CZSS ne drže uvijek odredbi Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji i Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji koje propisuju obvezu žurnog prijavljivanja nasilja u obitelji (bez obzira je li netko nasilje već prijavio, nalazi li se žrtva u sigurnoj kući, želi li žrtva prijaviti nasilje ili ne). U određenom broju slučajeva može se uočiti da se žrtvi i nasilniku pristupa na jednak način radi toga što se ne vodi računa o postojećim sudskim odlukama dokazanom nasilju u obitelji, što dovodi do procjene da je majka nepodobna za odgoj djeteta iz razloga, npr., nemotiviranosti, depresije, nesnalaženja, nedostatka prihoda, neriješenog stambenog pitanja, ne uvažavajući u dovoljnoj mjeri činjenicu da sve navedeno može biti ili jest upravo posljedica nasilja u obitelji.

[96] Ujedno je predložila i da žrtve obiteljskog nasilja, kao i druge stranke za koje postoji sumnja da im je ugroženo ili prekršeno neko od prava zagarantiranih ZRS-om, upute Pravobraniteljici radi zaštite.

2.1.13. Zaključno razmatranje i preporuke

Prekršajno je prijavljeno 17.976 osoba, što je manje za 2,1% u odnosu na prethodnu godinu kada je prekršajno prijavljeno 18.357 osoba (kontinuirani pad od 2010.). Prema iznijetim podacima može se zaključiti da su i dalje žene (odrasle i mldb.) u većem broju žrtve nasilničkog ponašanja u obitelji, dok su počinitelji nasilja muški članovi obitelji. 79% osoba oštećenih kaznenim djelom nasilničkog ponašanja u obitelji čine žene. Stoga, Pravobraniteljica preporučuje:

(1) Osigurati sredstva za psihosocijalni tretman;
(2) Kontinuirano educirati policijske službenike/ce o rodnoj i spolnoj ravnopravnosti i obiteljskom nasilju te pravilnoj primjeni Zakona o zaštiti od obiteljskog nasilja i Prekršajnog zakona;
(3) Kontinuirano educirati radnike/ce u CZSS o potrebi pružanja cjelovite pomoći žrtvama nasilja, od ponude za smještaj u sigurnu kuću, preko rada sa žrtvom (žrtvama) u cilju pružanja psihološke i druge pomoći, do povezivanja žrtve sa HZZ-om radi pronalaska posla ili uključivanja u koji od programa zapošljavanja žrtava nasilja;
(4) Dosljedno provoditi mjere iz Nacionalne strategije suzbijanja nasilja u obitelji, osobito one koji se odnose na stambeno zbrinjavanje i zapošljavanje žrtava nasilja;
(5) Izmijeniti Prekršajni zakon u dijelu koji se odnosi na mjere opreza, kako bi bile djelotvorne.

2.1.14. UN inicijativa Mreže utjecajnih muškaraca u suzbijanju nasilja nad ženama

Povodom obilježavanja Međunarodnog dana žena, u organizaciji Predsjednika Republike Hrvatske i Predstavništva UNDP-a u Republici Hrvatskoj, 8. ožujka 2012. održan je skup pod nazivom *"Zaustavimo nasilje nad ženama"* i promovirana kampanja glavnog tajnika UN-a, Ban-Ki-moona za stvaranje Mreže muških lidera u borbi protiv nasilja nad ženama.[97] Tom prilikom, Pravobraniteljica je istaknula da je nasilje nad ženama najteži i najdrastičniji oblik spolne diskriminacije, pogotovo kada se radi o obiteljskom nasilju jer ono afektira i stavlja u poziciju žrtve i žene i djecu. Naglasila je da *„kao društvo ne možemo dozvoliti da polovicu svih ubojstava koja se dogode čine ubojstva žena i to od njihovih bračnih ili izvanbračnih partnera. Nacionalnim zakonodavstvom smo postigli da obiteljsko nasilje nije privatna već javna stvar. Iako se mnogo pažnje posvetilo tom problemu, institucije trebaju biti učinkovitije. Neophodna je prije svega prevencija kroz edukaciju kako bi se otklonili uzroci nasilja, a paralelno s time je potrebno i sankcioniranje prekršitelja. To je proces koji se mora zajednički provoditi na nekoliko razina od obrazovnog sustava i odgoja za nenasilje i toleranciju, te učinkovitog postupanja policije i centara socijalne skrbi, do uklanjanja stereotipa"*. Na kraju je dodala da mediji prilikom izvještavanja o obiteljskom nasilju trebaju voditi brigu o izvještavanju činjenica, bez senzacionalizma.

[97] Raspravu su podržali predsjednik Vlade i pojedini ministri Vlade, predsjednik Hrvatskog sabora i predstavnici/e političkih stranaka, predstavnici/e organizacija civilnoga društva te glazbenici.

2.1.15. Pritužbe upućene Pravobraniteljici - opisi slučajeva nasilja u obitelji

OPIS SLUČAJA (PRS 02-03/12-05) Dana 10.02.2012. Pravobraniteljica je putem medija saznala da je M.F. zatražila intervenciju PU V. budući da je njen bivši izvanbračni suprug, kojemu je izrečena zabrana približavanja, došao u njezin stan u kojem se tada nalazilo dvoje mldb. djece. Ondje joj je prijetio nožem, a kada su pol. službenici/ice došli/e, nož je spremio u džep, te su ga oni ispratili iz stana na udaljenost manju od 50 m. Nakon što su pol. službenici/ice otišli/e, isti se vratio i započeo razbijati automobil koji je u vlasništvu M.F. Ona je zatim ponovno pozvala policiju, no u međuvremenu se njezin bivši izvanbračni suprug udaljio. Kada su joj pol. službenici/ice rekli/e da ne mogu ništa učiniti, bila je ljuta i rekla im je da su „nesposobni kad ne mogu riješiti pijanog manijaka". Nakon toga policijski službenici/ice su je navodno odveli u pritvor. Prema pisanju medija, koji su u tom dijelu prenijeli izjavu nadležnog glasnogovornika MUP-a, M.F. je u policijsku postaju uz primjenu sredstava prisile odvedena zato što je vikala, galamila i vrijeđala policijske službenike, oglušila se na njihov zahtjev da prestane s narušavanjem javnog reda i mira te se htjela udaljiti s mjesta događaja. Protiv nje je radi toga podnesen i optužni prijedlog nadležnom prekršajnom sudu.
PODUZETE MJERE: Pravobraniteljica je pribavila izvješće i dokumentaciju Ravnateljstva policije te je nakon izvršenog uvida ustanovila da se radi o kršenju mjere opreza zabrane približavanja od strane bivšeg izvanbračnog supruga A.L., a na štetu M.F. Navedena mjera opreza je izrečena temeljem Prekršajnog zakona (čl.130.-132.) i njezino kršenje ne predstavlja prekršaj. Naime, Prekršajni zakon u svojim odredbama predviđa da, u slučaju kršenja mjere opreza od strane onoga koji je obveznik te mjere, policija o tome obavještava sud koji je tu mjeru izrekao. Sud dotičnoga može kazniti novčanom kaznom do 10.000,00 kn i isti na to rješenje ima pravo žalbe, a za ponovno kršenje kazna može biti i do 20.000,00 kn. Slijedom navedenoga, Pravobraniteljica je ustanovila kako su pol. službenici/ice u konkretnom slučaju postupali/e u okviru svojih zakonskih ovlasti jer nisu imali elemenata za privođenje/uhićenje A. L .
ISHOD: Radi navedenog, Pravobraniteljica je uputila Hrvatskom saboru prijedlog za izmjenu Prekršajnog zakona, a više o navedenoj inicijativi vidjeti u poglavlju koje se odnosi na zakonske inicijative Pravobraniteljice.

OPIS SLUČAJA (PRS 03-02/11-09) Pravobraniteljici za ravnopravnost spolova obratila se N.V. iz B.M., smještena u skloništu AŽKZ, pritužujući se na institucionalno nasilje od strane CZSS B.M. prema njoj, kao žrtvi obiteljskog nasilja. U pritužbi navodi da je njen bivši izvanbračni suprug D.Š. dugogodišnji nasilnik ne samo prema njoj, već i u prisutnosti i na štetu njihove dvoje mldb. djece, o čemu postoji više prekršajnih presuda, a pritužiteljica je sama protiv njega podnijela i kaznenu prijavu zbog kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji i kaznenog djela zapuštanja i zlostavljanja djeteta ili maloljetne osobe. Nadalje navodi da je njen bivši izvanbračni suprug nakon zadnjeg fizičkog napada na nju odveo djecu svojim roditeljima i odbio ih vratiti, da se obratila nadležnom Centru, gdje su joj rekli da je djeci bolje kod oca, jer ona ne radi. Iako je djelatnicima Centra bilo poznato njegovo nasilničko

ponašanje, za koje su rekli da oni tu ne mogu ništa napraviti, nakon što im je dostavila prekršajnu presudu, iznenadili su se i tvrdili da oni o nasilju nisu znali. Navodi da je u tijeku postupak donošenja odluke s kim će djeca živjeti, a da je prijedlog Centra da djeca žive kod oca, obrazlažući ga njenom nezrelošću, a njegovo nasilničko ponašanje i alkoholizam spominju samo usput, ne pridajući mu značaj, te smatra da je nadležni Centar B.M. nije zaštitio od nasilja u obitelji, a svojim postupcima i stavovima i sam je institucionalno zlostavlja.
PODUZETE MJERE: Postupajući po pritužbi pribavljeno je očitovanje Centra i dokumentacija, ali tek po požurnici, dokumentacija izrazito manjkava, temeljem koje je Pravobraniteljica upozorila CZSS B.M. da saznanja o nasilju nije odmah prijavio, a u slučaju od policije i suda utvrđenog nasilja u obitelji pritužiteljice, nije postupao u skladu s postojećim propisima i obvezama CZS, nije postupao žurno i s nužnom pažnjom prema žrtvi nasilja u obitelji, nije poduzeo sve što je dužan poduzeti u zaštiti žrtve, nije vodio računa o nasilju i posljedicama na ženu i djecu, zamjerajući joj emocionalnu reaktivnost i osjetljivost, oprez i nesigurnost, kao odlučujuće za prijedlog da djeca ne žive s njom, već s ocem, ne spominjući i ne dovodeći sve to u vezu s nasiljem u obitelji, a obraćanje žrtve raznim institucijama i ustanovama Centar joj zamjera i pristrano smatra raznim pritiscima žrtve u borbi da djeca ostanu s njom, čime dodatno viktimizira žrtvu nasilja u obitelji.
ISHOD: Centar je obavijestio Pravobraniteljicu da je postupio po upozorenju i preporukama.

OPIS SLUČAJA (PRS 03-02/12-09): Pravobraniteljici se obratila M.F., koja je zajedno s troje mldb. djece žrtva nasilničkog ponašanja svog supruga, koji ju je jedne noći izvukao iz kreveta gušeći je objema rukama i bacio u kadu, a zatim ju je tukao rukama po tijelu. Događaj je vidjelo sve troje djece. Nakon navedenog događaja, M.F. se prvenstveno s povjerenjem obratila Pravobraniteljici, te je nakon konzultacija s Pravobraniteljicom, pritužiteljica događaj prijavila policiji, koja ga je uhitila i podnijela protiv njega kaznenu prijavu radi pokušaja ubojstva na štetu pritužiteljice, koja je zatim prekvalificirana u kazneno djelo nasilničkog ponašanje u obitelji. Okrivljeniku je određen pritvor od 30 dana, nakon čega je mogao biti pušten, no pritužiteljici to nije nitko sa sigurnošću mogao potvrditi. Isto tako, pritužiteljica je zaposlena na određeno vrijeme, s plaćom od 2.100,00 kn, suprug ne doprinosi uzdržavanju niti plaća hipotekarni kredit, ona ne može tražiti posao izvan mjesta stanovanja jer nema prijevozno sredstvo, a plaća koju ostvaruje nije joj dovoljna da podmiri potrebe sebe i troje djece. Također je zabrinuta što će biti s njom i s djecom ukoliko njenom suprugu odrede pritvor, ne izreknu mu niti jednu zaštitnu mjeru, a kuća u kojoj su sada njih četvero je u pola dijela njegovo vlasništvo.
PODUZETE MJERE: Pritužiteljica je po savjetu Pravobraniteljice kontaktirala sutkinju istrage te sačinila podnesak kojim joj je zatražila da nadležni sud, ukoliko njenog supruga pusti iz pritvora, istome odredi mjere opreza - zabranu približavanja i kontaktiranja s njom i djecom kao žrtvama nasilja, te udaljenje iz kuće. Tako je okrivljeni otišao u kuću kod svojih roditelja jer mu je izrečena i zabrana izlaska iz roditeljska kuće, osim na posao. Mjere opreza je često kršio, osobito u odnosu na djecu i to zabranu približavanja. Oštećena je isto navodno prijavljivala policiji, no ništa se nije desilo. Oštećenoj pritužiteljici Pravobraniteljica je izdala preporuku, da joj ista posluži u dokazivanju statusa žrtve nasilja, u cilju zapošljavanja iste

kroz programe HZZ-a za zapošljavanje žrtava nasilja, pribavljanja stipendije i školskih knjiga za djecu, te ostvarivanje prava na socijalnu pomoć, kao i smještaj uz pomoć jedinice lokalne samouprave (općine P.).
ISHOD: Nakon 30 dana pritvora, suprug pritužiteljice je pušten, uz mjere opreza-zabrane približavanja i kontakta sa žrtvama nasilja (oštećenom i djecom) i zabranom napuštanja mjesta boravišta osim odlaska na posao. Nakon provedenog kaznenog postupka, suprug pritužiteljice je proglašen krivim za kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji i izrečena mu je zatvorska kazna od tri mjeseca koja je zamijenjena radom za opće dobro u trajanju od 40 dana, te mjera sigurnosti obveznog psihijatrijskog liječenja, dok su mu mjere opreza ukinute. Čim je izašao iz pritvora, suprug pritužiteljice je počeo sa psihičkim zlostavljanjem-pokušao se prijaviti na adresu gdje je prije mjera opreza živio sa obitelji, podnio je prijavu za zapuštanje i zlostavljanje mldb. djeteta protiv pritužiteljice, koja se kasnije pokazala lažnom, zvao je u tvrtku gdje je tada bila zaposlena ocrnjujući je kako bi izgubila posao, predlagao joj je da sve riješe „na zajedničkom roštilju kod kuće“, premda je i prije ovog događaja bio kažnjavan radi nasilničkog ponašanja u obitelji. Ovakvo ponašanje svoga supruga pritužiteljica je po uputi Pravobraniteljice prijavila policiji kao psihičko i ekonomsko nasilje, no policija je držala da se ne radi o nasilju i odbila je isto procesuirati. Pritužiteljici je istekao ugovor o radu na određeno vrijeme, i sada je nezaposlena jer posao kao žrtva nasilja nije uspjela pronaći. Nije uspjela ishoditi niti stipendije, niti besplatne udžbenike i opremu za školu za djecu, niti socijalnu pomoć. Sa suprugom je u brakorazvodnoj parnici, a on je, kako se čini, u izvanparničnom postupku uspio postići razvrgnuće suvlasničke zajednice i sada slijedi prodaja kuće na javnoj dražbi, a pritužiteljica i djeca nemaju osiguran smještaj jer općina P. ne raspolaže adekvatnom stambenom jedinicom.

OPIS SLUČAJA (PRS 03-02/12-13) Pritužbom na zapisnik Pravobraniteljici se obratila N.F. iz Z. navodeći kako se nalazi u brakorazvodnom postupku sa suprugom A.F., a koji je prema njoj nasilan verbalno, ali i fizički. Navodi kako radi navedenog nasilja nije tražila intervenciju policije, ali da se za pomoć obraćala u CZSS Z. čija djelatnica joj je sugerirala da ne zove policiju jer da od toga nema koristi. Obzirom da joj Centar nije pružio adekvatnu pomoć te da stručni/e djelatnici/e Centra vjeruju svemu što kaže njezin suprug, smatra da je nadležni Centar pristran u korist njezinog supruga.
PODUZETE MJERE: Pravobraniteljica je uvidom u izvješće, kao i pribavljenu dokumentaciju, ustanovila kako nadležni Centar nije o svim obavljenim razgovorima s pritužiteljicom i njezinim suprugom sačinio službene zabilješke niti zapisnike, a što je bio dužan prema Zakonu o općem upravnom postupku. Nadalje, u razgovorima o kojima je Centar sačinio zapisnike, pritužiteljica je opisivala nasilje kojem je bila izložena od strane supruga (naguravanje, grebanje, bacanje predmeta i sl.), ali nadležni Centar ta saznanja nije prijavio policiji, čime je postupao protivno Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji i Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji. Osim toga, iz dostavljene dokumentacije proizlazi kako su pritužiteljica i njezin suprug bili na savjetodavnom razgovoru i tretmanu u Caritasu Z. i to kod psihologinje koja je supruga pritužiteljice uputila da „*zatraži psihijatrijsku pomoć zbog sumnje na postojanje patoloških odstupanja u percepciji realnosti i međuljudskih odnosa*“. Međutim, usprkos svemu, nadležni Centar je u potpunosti ignorirao sva saznanja o nasilju te

je tako produbio nepovoljniji položaj u kojem se pritužiteljica našla kao žrtva obiteljskog nasilja i prekršio načelo ravnopravnosti spolova. Radi navedenog, Pravobraniteljica je uputila nadležnom Centru upozorenja i odgovarajuće preporuke.
ISHOD: Centar za socijalnu skrb je naknadno obavijestio Pravobraniteljicu kako je postupio sukladno upućenom upozorenju i preporuci te da je nadležnoj PP uputio obavijest o svim saznanjima vezano uz nasilje u obitelji pritužiteljice.

OPIS SLUČAJA (PRS 03-02/12-15) Pravobraniteljica je zajedno s Pravobraniteljicom za djecu, a povodom dopisa Doma Duga Zagreb, inicirala održavanje sastanka s predsjednicom Prekršajnog suda u Zagrebu, Željkom Grgec, i sutkinjom Visokog prekršajnog suda Republike Hrvatske, Brankom Žigante Živković, uz nazočnost ravnateljice Doma Duga Zagreb, Željke Barić. Sastanak je održan radi poboljšanja prakse postupanja prekršajnih sudova u slučajevima nasilja u obitelji. Ravnateljica Doma Duga Zagreb ukazala je na problem dostave pismena žrtvama obiteljskog nasilja u prekršajnim postupcima na način da se u tim pismenima navode nazivi i adrese i/ili mjesta gdje se skloništa nalaze, a na koji način *počinitelji mogu otkriti gdje je žrtva smještena*. Također je ukazano i na problem otkrivanja počiniteljima *tajnih brojeva mobitela od strane sudaca/sutkinja*, a koje brojeve žrtve dobivaju na korištenje dolaskom u sigurnu kuću. Na sastanku se raspravljalo i o problemima financiranja psihosocijalnog tretmana kao i skloništa za žrtve nasilja u obitelji, a u čemu bi trebala sudjelovati i lokalna zajednica.
ISHOD: Kao rezultat postignutog dogovora na navedenom sastanku, predsjednik Visokog prekršajnog suda Republike Hrvatske, Zoran Potočki, uputio je dopis svim predsjednicima/icama prekršajnih sudova u Republici Hrvatskoj, a u kojem dopisu sugerira da se prilikom uzimanja adrese prebivališta ili boravišta u slučajevima ukoliko je žrtva na smještaju u sigurnim kućama *„samo konstatira broj PP (poštanskog pretinca),* na čiju adresu se šalje bilo koje pismeno od strane suda, te da se u nijednom slučaju niti na jednom mjestu u spisu predmeta ne navede adresa sigurne kuće u kojoj žrtva boravi, a napose da se to izostavi iz dostavne naredbe“. Međutim, Pravobraniteljica smatra kako navedeni način dostave pismena nije najbolja opcija jer počinitelji putem brojeva PP mogu saznati o kojem se skloništu radi. Stoga je Pravobraniteljica od početka predlagala da se u takvim slučajevima dostava vrši navođenjem samo imena i prezimena žrtve te naznake „adresa poznata sudu“. Usprkos tome, predloženo nije usvojeno uz obrazloženje kako je takva dostava nemoguća iz „tehničkih razloga“. Pravobraniteljica je također ukazala i na potrebu donošenja upute o postupanju prema kojoj bi svi suci/sutkinje prekršajnih sudova iz spisa trebali/e žurno izdvojiti sve što bi moglo otkriti naziv i/ili lokaciju skloništa u kojem se žrtva nalazi kao i sve što bi počiniteljima omogućilo uspostavu bilo kakvog kontakta sa žrtvom nasilja smještenom u skloništu.

OPIS SLUČAJA (PRS–03-02/12-17) Pravobraniteljicu je dopisom Policijska postaja B. obavijestila da je dana 26.3.2012., D.D. počinio prekršaj iz čl. 8. Zakona o ravnopravnosti spolova na način da je došao ispred obiteljske kuće vlasnice M.K. i ponašao se diskriminacijski te je narušavao javni red i mir, i to na način da je M.K., s kojom je prethodno bio u vezi spolne naravi, koju je ista prekinula, na ulaznim vratima kuće ostavio pismo u

kojem vrijeđa i omalovažava istu, i u kojem piše uznemirujuće riječi „Sve ću ti uništiti, a i pop će propričati“, a što je jako uznemirilo M.K. te kod nje izazvalo strah, neugodu i osjećaje ponižavanja. Od strane policije D.D. je priveden Prekršajnom sudu u Z. uz Optužni prijedlog.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Pravobraniteljica je, uz pohvalu policijskog postupanja, zatražila dostavu preslike presude Prekršajnog suda u Z. Policijska postaja B. je obavijestila Pravobraniteljicu da je Prekršajni sud u Z., dana 2.04.2012. donio nepravomoćnu oslobađajuću presudu, koju su dostavili u prilogu.

OPIS SLUČAJA (PRS 03-02/12-24) U više medija pojavila se informacija o ženi I.G. na području grada P., mogućoj žrtvi obiteljskog nasilja, u visokom stupnju trudnoće, strankinji, koja živi na ulici.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Pravobraniteljica je pribavila izvješće i dokumentaciju Ravnateljstva policije i CZSS Z. te nakon što je razmotrila slučaj nije uočila nepravilnosti u postupanju policije i nadležnog Centra, koje bi na bilo koji način bile povezane ili uvjetovane spolom, obiteljskim ili bračnim statusom. Naime, iz policijskog izvješća i pribavljene dokumentacije proizlazi da su policijski službenici Policijske postaje P. u dva navrata (2007. i 2010.) pružili intervencije u svezi obiteljskog nasilja kojom prigodom je utvrđeno da je I.G. žrtva obiteljskog nasilja, te joj je kao takvoj pružena odgovarajuća zaštita sukladno Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji. Osim toga, iz izvješća proizlazi da je ista tijekom izvanbračne zajednice bila indirektno izložena vrlo nepovoljnoj obiteljskoj situaciji među ostalima članovima obitelji. Nadalje, iz izvješća i dokumentacije CZSS P. proizlazi da je I.G. ranije ponuđen smještaj u Sigurnu kuću, što je odbila, a radi postizanja veće sigurnosti u smislu zaštite od nasilja u obitelji izrađen je za nju osobni sigurnosni plan. Također je vidljivo je da ista dana 30. svibnja 2012. rodila svoje osmo dijete, za koje je dala pristanak za smještaj u ustanovu socijalne skrbi, a tijekom trudnoće i po porodu istoj je bilo ponuđeno da zajedno s djetetom bude smještena u ustanovi, što je ista odbila. S obzirom na to da se I.G. nije sposobna brinuti o osobnim potrebama, pravima i interesima, a radi rješavanja njenih statusnih pitanja, imenovan joj je poseban skrbnik.

OPIS SLUČAJA (PRS 03-02/12-40) Pravobraniteljici se obratila gđa D. C. iz Z. pritužbom na zapisnik, kome su prisustvovali predsjednik Udruge „Snaga u nama“ i kćer pritužiteljice I. C., pritužujući se u osnovi na postupanje nadležne policijske postaje, kao i nadležnog Centra za socijalnu skrb. Pritužiteljica navodi da je od CZSS-a i policije tražila u više navrata pomoć zbog zlostavljanja sina B. C., koji živi u jednom od dva stana na istom ulazu, sa zajedničkim sanitarnim čvorom, ali da su joj u centru rekli da on to sve radi na perfidan, nedokaziv način, te da joj ne mogu pomoći. Navodi da se zlostavljanje odvija na razne načine pa joj tako zabranjuje sve posjete, njene posjetioce legitimira na ulazu i vraća natrag, uskraćuje joj suglasnost na ostvarivanje grijanja, uz nužne preinake na postojećim instalacijama, jer je on upisan kao vlasnik na oba stana po tom darovnom ugovoru, a kako ga ona osporava, na upisane stanove je stavljena plomba, uskraćuje korištenje jedinog sanitarnog čvora za oba stana, zaključao joj je sve pokretne stvari, zabranio korištenje podruma i tavana, tražio je i dobio uvid u njene spise te je uz pomoć odvjetnice pokušao pokrenuti postupak za lišavanje

njene poslovne sposobnosti i stavljanje pod skrbništvo, što je centar odbio. Navodi nadalje da ih policija samo upućuje na nadležni sud, jer da se radi o imovinskom sporu.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Postupajući po pritužbi, Pravobraniteljica je pribavila očitovanja i dokumentaciju policije i nadležnog CZSS te je uvidom u isto utvrdila da su navodi iz pritužbe osnovani. Službenici PP Z. prvi put su intervenirali u 2009., a od tada ukupno 8 intervencija, u pravilu sve po pozivu, odnosno dojavi pritužiteljice, a samo jednom po dojavi sina. U svakoj od intervencija zaključuje se „da postupanjem nisu utvrđena obilježja prekršaja, kao ni kaznenog djela koje se goni po službenoj dužnosti, a imenovani su upućeni na nadležni sud zbog spora oko vlasništva nad stanom i stvarima". Pravobraniteljica je uvidom u dostavljenu dokumentaciju utvrdila da policija nije imala osnove za takav zaključak i tako decidiran navod, te zaključila da razlog ne postupanju policijskih službenik/ca nadležne policijske postaje može biti *neprepoznavanje pojedinih oblika nasilja, posebno se to odnosi na ekonomsko nasilje,* koje se manifestira u nebrojeno pojavnih oblika, a zajednički nazivnik istima je taj da se radi o uskraćivanju sredstava za život. Pri tome se pojam sredstava za život ne može i ne smije tumačiti na strogo formalan način, odnosno tumačiti tako da to znači samo uskraćivanje novčanih sredstava, ili uskraćivanje pristupa tim sredstvima (recimo, oduzimanjem bankovnih kartica), već u tu vrstu nasilja valja ubrojiti i uskraćivanje mogućnosti pristupa u stambeni prostor, osobnim stvarima, isključivanje /onemogućavanje korištenja električne energije, plina, vode i sl. Pravobraniteljica je također stava da se isti oblici ekonomskog nasilja u takvim situacijama isprepliću i s psihološkim nasiljem, budući da ponašanje nasilnika na opisani način nužno za sobom povlači, osim onemogućavanja i otežavanja egzistencije žrtvi, i njenu izrazitu nelagodu, patnju, tjeskobu i slične negativne i deprimirajuće osjećaje. S obzirom da je evidentno da dogovorno rješavanje poremećenih obiteljskih odnosa u konkretnom slučaju nije bilo moguće, što uostalom proizlazi iz čestih prijava pritužiteljice i traženja pomoći od policije, Pravobraniteljica je upozorila Ravnateljstvo policije, da u konkretnom slučaju nisu postupali sukladno svojim zakonom propisanim dužnostima po prijavama pritužiteljice o nasilju u obitelji te nisu pokazali dovoljnu razinu razumijevanja različitih pojavnih oblika obiteljskog nasilja niti poznavanje samih odredaba Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji te stoga nisu poduzeli zakonom predviđene odgovarajuće mjere procesuiranja osumnjičenika /počinitelja te zaštite žrtve, već su se, uslijed gore navedenih razloga, neutemeljeno proglasili nenadležnima. Pravobraniteljica je nadalje dala preporuku da se policijske službenike/ce PP Z., radi neprepoznavanja pojavnih oblika nasilja u obitelji na terenu ili pokazanih stereotipa, uključi u edukacije kojima bi se djelovalo u pravcu otklanjanja utvrđenih nepravilnosti. Nadležnom CZSS-u je također upućeno upozorenje i preporuka.

OPIS SLUČAJA (PRS 03-02/12-58) Pravobraniteljici se obratila H.P., koja je zajedno sa svoje dvije kćeri i majkom, žrtva dugogodišnjeg nasilničkog ponašanja svoga supruga, za kojega navodi da je alkoholičar i s kojim je u brakorazvodnoj parnici. Zbog višegodišnjeg zlostavljanja, pritužiteljica se trenutno liječi na psihijatrijskom odjelu KBC Dubrava. Navodi kako je suprug prijetio da će raznijeti kuću u kojoj živi s dvije kćeri i pritužiteljičinom majkom, pa kako joj je on već i ranije govorio da ima dvije bombe, jako ju je strah da to zbilja i ne učini. Nakon konzultacija s Pravobraniteljicom, pritužiteljica je događaj prijavila policiji,

koja ga je uhitila i podnijela protiv supruga pritužiteljice kaznenu prijavu radi prijetnje. Okrivljeniku je određen pritvor od 30 dana, nakon čega je mogao biti pušten, no pritužiteljici to nije nitko sa sigurnošću mogao potvrditi. Stoga je zabrinuta što će biti s njom, djecom i njenom majkom ukoliko njenom suprugu ukinu pritvor i ne izreknu mu niti jednu mjeru opreza, premda je kuća u kojoj žive vlasništvo jedne od njihovih kćeri. Ima odvjetnicu koja je zastupa u brakorazvodnoj parnici, ali misli da se ne snalazi u kaznenim postupcima.
PODUZETE MJERE: Pritužiteljica je po savjetu Pravobraniteljice sačinila podnesak kojim je zatražila da nadležni sud, ukoliko njenog supruga pusti iz pritvora, istome odredi mjeru opreza- zabranu približavanja i kontaktiranja s njom i djecom kao žrtvama nasilja te zaštitnu mjeru udaljenja iz kuće.
ISHOD: Nakon što su u istražnom postupku radi kaznenog djela prijetnje pred sudom ispitani svi svjedoci/kinje, suprug pritužiteljice je pušten iz pritvora, bez da je izrečena mjera opreza ili zaštitna mjera.

2.1.16. Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji 2011.-2016.

Vlada Republike Hrvatske je na sjednici održanoj 3.2.2011. donijela Nacionalnu strategiju zaštite od nasilja u obitelji, 2011.-2016.[98] (u daljnjem tekstu: Nacionalna strategija). S ciljem praćenja provedbe mjera iz Nacionalne strategije, a sukladno čl.22. st.1. Zakona o ravnopravnosti spolova, Pravobraniteljica je i ove godine uputila upit nositeljima i sunositeljima mjera, čiji je *rok provedbe bio tijekom 2012. ili kontinuiran*, te pribavila njihova izvješća. Kao i u izvješćima za 2011., utvrđeno je kako se mjere provode uglavnom po nositeljima istih, a da se sunositelji u provedbi mjera oslanjaju na nositelje te u pravilu ne pojašnjavaju svoje sudjelovanje u provođenju mjere. Većina dostavljenih izvješća državnih tijela i sunositelja[99] pisana je ove godine po zadanim aktivnostima i pokazateljima uspješnosti u provođenju tih mjera, dok se kod onih koji nisu pisali na navedeni način, kod nekih aktivnosti pojedinih nositelja ili sunositelja u provođenju mjere ne može zaključiti da li se radi o neprovođenju mjere, ili možda o ne dostavljanju odgovarajućih podataka. Analizom su obuhvaćena sva područja djelovanja, navedena u Nacionalnoj strategiji, osim područje I. pod nazivom „Prevencija nasilja u obitelji“, jer su predviđene mjere i aktivnosti usmjerene prema djeci i mladim osobama, za čije praćenje provođenja je ovlaštena Pravobraniteljica za djecu. U završnim odrednicama Nacionalne strategije određuje se da će u slučaju promjena ustroja državnih tijela koji su nositelji mjera, ministarstvo nadležno za obitelj, sada Ministarstvo socijalne politike i mladih (dalje u tekstu: MSPIM) izvršiti promjenu nositelja mjera, no Pravobraniteljica nema informaciju da je to učinjeno niti se to iz dostavljenih izvješća može zaključiti.

[98] Narodne novine broj 20/11.
[99] Nisu dostavili izvješća za 2012.: Ured za udruge Vlade RH, Osječko-baranjska županija, Splitsko-dalmatinska županija, Sisačko-moslavačka, županija, Vukovarsko-srijemska županija, Šibensko-kninska županija i Primorsko-goranska županija.

Analizom dostavljenih izvješća zaključeno je kako se mjere Nacionalne strategije kojima je rok provedbe kontinuiran od nositelja aktivnosti i nadalje, kao u 2011., uglavnom provode, dok su **aktivnosti s rokom izvršenja u 2012. provedene djelomično**, osobito kada se usporede s pokazateljima uspješnosti za svaku mjeru, određenim Nacionalnom strategijom. U cilju unaprjeđenja međuresorne suradnje u području zaštite žrtava nasilja u obitelji, svi nositelji i sunositelji navode sudjelovanje na nizu zajedničkih sastanaka te u zajedničkim aktivnostima različitih službi, izrađena je lista županijskih koordinatora, a u županijske timove imenovani su predstavnici svih resora, sustav prijenosa informacija uspostavljen je na način da Nacionalni tim za prevenciju i suzbijanje nasilja u obitelji i nasilja nad ženama kontinuirano razmjenjuje informacije sa županijskim timovima i koordinatorima, a županijski timovi su dužni dostavljati godišnja izvješća o radu Nacionalnom timu, koji je dužan izraditi godišnje izvješće o radu sa podacima iz izvješća svih županijskih timova. Pravobraniteljica ukazuje na potrebu ulaganja daljnjeg napora u pravcu usavršavanja mreže razmjene podataka svih tijela koja se angažiraju u postupanju u slučaju nasilja u obitelji u cilju prevencije i bolje zaštite žrtava nasilja, uspostave sustava prijenosa informacija koji uključuje ujednačen sadržaj i utvrđenu proceduru u prijenosu informacija, bolje umreženosti unutar različitih službi, dostave i razmjene podataka radi ranog otkrivanja rizika u obitelji, rane intervencije i hitnog poduzimanja mjera. Kao dobar primjer Pravobraniteljica navodi osnivanje *Centra za koordiniranje postupanja u slučajevima nasilja u obitelji na području Grada Zagreba,* za sada kao pilot projekt čiji će se rezultati moći evaluirati u 2013.

Pravobraniteljica ukazuje nadalje na **potrebu provođenja sustavne izobrazbe znatnog broja djelatnika/ca**, s planom izobrazbe i evaluacijom, jer nositelji aktivnosti ne navode planove za provedbu ove mjere. MSPIM navodi da je bila planirana edukacija odgojno-obrazovnih djelatnika/ica, policijskih uprava, zdravstvenih radnika/ca, obiteljskih centara, pravosudnih tijela, ali zbog preustroja tijela državne uprave nije bilo mogućnosti za održavanjem iste, te je navedena izobrazba u planu MSPIM za 2013. Kao dodatni razlog odgađanja ističu osnivanje novog Nacionalnog tima koji djeluje pri MUP-u, koji je proveo 3 edukacije za timove na županijskim razinama. Prema procjenama navedenim u Nacionalnoj strategiji, potrebno je svake godine osposobiti određen broj stručnjaka/inja koji rade u području zaštite od nasilja u obitelji u raznim sustavima, a iz dostavljenih izvješća nositelja mjere ne može se zaključivati o broju osposobljenih stručnjaka/inja u svakom sustavu tijekom 2012. S obzirom na važnost uloge koju policija ima u području zaštite od nasilja u obitelji treba naglasiti podatak koji MUP navodi da je provođenjem mjere daljnje izobrazbe policijskih djelatnika/ica osiguran adekvatan broj stručno osposobljenih osoba za rad na slučajevima nasilja u obitelji.

Vezano za mjeru **osiguravanja financijskih sredstva za provođenje psihosocijalnog tretmana** počinitelja nasilja u obitelji, Pravobraniteljica ponavlja navod Ministarstva financija da potrebna financijska sredstva za provođenja mjera iz Nacionalne strategije treba osigurati u Državnom proračunu u okviru redovne djelatnosti nadležnog ministarstva i u proračunima JLPS prema usvojenim planovima, dakle da su proračunski korisnici dužni planirati sredstva u Državnom proračunu i to u okviru odobrenog limita za pojedinu

proračunsku godinu. U financijskim planovima JLPS potrebno je predviđati stavke usmjerene osiguravanju sredstava za provođenje psihosocijalnog tretmana, sukladno obvezama iz Nacionalne strategije. Vezano za provedbu mjere unaprjeđenja uspostave sustava psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u obitelji, Pravobraniteljica ukazuje na potrebu ažuriranja plana i dinamike razvoja mreže tretmanskih centara za provedbu tretmana počinitelja nasilja u obitelji kroz definiranje kriterija, dinamike razvoja mreže, popisa novih tretmanskih centara za 2012. (sada već za 2013.), utvrđenim brojem stručnjaka/inja potrebnih za tretmanski rad i kapacitet tretmana, jer o tome nema podataka, a u 2012. izdano je samo jedno odobrenje za provođenje tog tretmana. U izvješćima nema podataka da je provedena stručna supervizija tretmanskog rada u 2012., nema podataka o broju održanih susreta stručnjaka/inja koji provode psihosocijalni tretman, o tome da su utvrđeni kriteriji i napravljen evaluacijski model psihosocijalnog tretmana i dr., a sve prema pokazateljima uspješnosti provođenja ove mjere.

Vezano za poglavlje Nacionalne strategije koje se odnosi na *zakonodavni okvir* iz područja zaštite od nasilja u obitelji može se zaključiti da je veći dio mjera proveden, da Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona uvodi i definiciju bliske osobe koja obuhvaća članove obitelji te bivšeg bračnog ili izvanbračnog druga ili istospolnog partnera, kao i osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu.

Vezano za *evaluaciju primjene Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji*, MSPIM navodi da je zbog preustroja tijela državne uprave osnovano novo Stručno povjerenstvo, te da je razmatranje provođenja ove mjere u planu na slijedećoj sjednici Povjerenstva u 2013. Pravobraniteljica posebno ukazuje i kako je provođenje pojedinih mjera usmjerenih na *zbrinjavanje i potporu žrtvama nasilja u obitelji* pokazalo nedovoljne rezultate. I nadalje nema naznaka da je započeto sa stvaranjem pretpostavki za sustavno i trajno rješavanje potreba zbrinjavanja žrtava zaštite nasilja u obitelji. Vezano za osiguravanje trajnog i privremenog stambenog zbrinjavanja žrtava nasilja u obitelji, Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije navodi da tijekom 2012. nije stambeno zbrinuta ni jedna osoba-žrtva nasilja u obitelji, da se na područjima posebne državne skrbi stambeno zbrinjavanje određuje Listom prvenstva, a temeljem čl.12.a Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o područjima posebne državne skrbi, po kojima se žrtve nasilja u obitelji boduju s 80 bodova, što im omogućava prednost pred drugim korisnicima. Ministarstvo navodi samo podatke za područja posebne državne skrbi, iako je prema Nacionalnoj strategiji određeno kao nositelj ove mjere za područje cijele Republike Hrvatske. Postupajući u jednom predmetu po pritužbi stranke, žrtve obiteljskog nasilja, Pravobraniteljica je zaključila da primjena navedenog Zakona na žrtve nasilja u pravilu iste isključuje iz mogućnosti stambenog zbrinjavanja, jer dio njih u obitelji imaju suvlasništvo u nekretnini sa suprugom zlostavljačem, ili su nakon 8. listopada 1991. otuđile neku nekretninu, što ih isključuje iz korištenja tog prava, pa im priznatih 80 bodova na ime statusa žrtve nasilja u obitelji ništa ne znači, jer se ti bodovi priznaju samo za one osobe koje su na Listi (dakle koje ispunjavaju sve uvjete), i to samo u utvrđivanju redoslijeda prvenstva. Naime, žrtva nasilja je zbog nasilja supruga u pravilu morala napustiti kuću u kojoj je suvlasnica, skloniti se u sigurnu kuću, pokrenuti razne

postupke, pa i postupak podjele bračne stečevine, nasilnik ostaje u kući/stanu, a žrtvi nasilja ne pomaže činjenica što je ista suvlasnica nekretnine. Navedeno Ministarstvo nije izradilo propise za provedbu mjera iz svoje nadležnosti prema Nacionalnoj strategiji, koji bi bili svrhoviti i vodili računa o posebnim okolnostima i obilježjima nasilja u obitelji i posljedicama koje isto ima na žrtve, već je samo priznalo ženama žrtvama nasilja u obitelji dodatne bodove u svrhu utvrđivanja redoslijeda prvenstva na Listi prvenstva. Pravobraniteljica je u konkretnom slučaju dala preporuku Ministarstvu, kao nositelju te mjere određene Nacionalnom strategijom, da preispita primjenu Zakona o područjima posebne državne skrbi na žene-žrtve nasilja u obitelji u postupcima trajnog ili privremenog stambenog zbrinjavanja te da izradi propise za provedbu mjera iz svoje nadležnosti, a posebno u stambenom zbrinjavanju žena žrtava nasilja u obitelji. O odluci Pravobraniteljice obaviješteno je MSPM, koje je, kao tijelo koje prati provedbu Nacionalne strategije, dostavilo Pravobraniteljici na uvid dopis koji su uputili Ministarstvu regionalnog razvoja i fondova Europske unije, u kojem traži da isti razmotre postojeće pravne akte u svrhu osiguravanja primjerenog i učinkovitog rješavanja ovog problema. Pravobraniteljica nema saznanja što je na tom području dalje učinjeno, ali je zabrinjava podatak da u 2012. nije stambeno zbrinuta ni jedna žrtva nasilja u obitelji. U dostavljenim izvješćima, kako nositelja, tako i sunositelja ove mjere nema podataka o broju zaprimljenih zahtjeva za stambeno zbrinjavanje žrtava nasilja u obitelji, niti o rokovima rješavanja, a prema pokazateljima uspješnosti u provođenju mjere određenih Nacionalnom strategijom. Pravobraniteljica naglašava da smještanje žene žrtve nasilja u skloništa, često s djecom, predstavlja samo privremeno institucionalno rješavanje problema zbrinjavanja žrtava. Žrtve nasilja koje se ne žele ili ne mogu/ne smiju vratiti u dom koji su napustile radi nasilja u obitelji, najčešće su bez stana, posla i financijskih sredstava. Zbog toga je vrlo bitno da se započne s provođenjem mjere sustavnog i trajnog zbrinjavanja žrtva nasilja u obitelji. Dobar primjer stambenog zbrinjavanja nalazi se u Zagrebačkoj strategiji, prema kojoj je u 2012. zbrinuto 5 obitelji.

U izvješćima se navode razni *oblici i iznosi sudjelovanja u financijskoj potpori radu skloništa i savjetovališta za žrtve nasilja*. Evaluacija provedbe programa rada skloništa i savjetovališta provodi se u okviru analize mjesečnih i završnih narativnih i financijskih izvješća temeljem kojih je izvršena procjena mjesečne popunjenosti skloništa i zadovoljstva korisnika. Ne navodi se da li je izvršena procjena usklađenosti programa sa zajedničkim kriterijima državnih tijela i JLRS, niti broj istih čiji su programi usklađeni, ne navodi se broj izvršenih nadzora, kao ni rezultati evaluacije programa, kao ni broj i zadovoljstvo korisnika. U izvješćima nadležnih ministarstava nalaze se podaci o iznosima sredstava planiranim za tu namjenu za 2012., ali se iz izvješća MSPIM samo može zaključiti da su sredstva raspodijeljena na 7 savjetovališta i skloništa, jer nema podataka o tome na koji način se osigurava kontinuitet u pružanju usluga svih skloništa i savjetovališta. JLIPS u pravilu ne navode podatke o usvojenim planovima iz kojih bi bilo vidljivo da li su osigurana sredstva namijenjena radu skloništa i savjetovališta za žrtve nasilja u cilju osiguravanja kontinuiteta u pružanju usluga, osim primjerice u izvješću Brodsko-posavska županije, koja navodi da je na temelju ugovora s gradom Slavonskim Brodom unaprijed planom osigurala potpore za rad skloništa.

U izvješćima nositelja aktivnosti nema podataka u koliko slučajeva je tijekom 2012. utvrđivano *ispunjavanje uvjeta davatelja usluga smještaja i zbrinjavanja djece i odraslih osoba žrtava nasilja u obitelji*, da li je i u koliko slučajeva izdana suglasnost za obavljanje te djelatnosti, kao i podatak o izdanim dozvolama za početak rada, a prema pokazateljima uspješnosti u provođenju ove mjere. Iz izviješća se može zaključiti da su u pravilu svi nositelji ove aktivnosti financijski podupirali u 2012. provođenje projekata i programa organizacija civilnoga društva koje rade na prevenciji pojave i suzbijanju različitih oblika nasilja u obitelji, a zanimljiv je navod u izvješću Požeško-slavonske županije da u načelu podupire, ali da u 2012. nije bilo zahtjeva udruga za takvu financijsku potporu.

Vezano za *mjere planiranja i programiranja zapošljavanja žrtava nasilja u obitelji*, kao i *poticanje poslodavaca na zapošljavanje žrtava* nasilja u obitelji, pokazatelji HZZ-a u usporednim podacima za 2011. i 2012. ukazuju na porast broja žrtava obiteljskog nasilja u 2012. uključenih u mjere aktivne politike zapošljavanja (sufinanciranje zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih osoba, financiranje obrazovanja, javni radovi), porast broja zaposlenih žrtava obiteljskog nasilja posredstvom Zavoda, ali i pad broja žrtava nasilja u aktivnostima priprema za zapošljavanje i posredovanje pri zapošljavanju (radionice aktivnog traženja posla i psihosocijalne potpore, aktivnosti profesionalnog usmjeravanja i procjene radne sposobnosti, te u obrazovne aktivnosti). HZZ navodi da su tijekom 2012. provedene aktivnosti individualnog i grupnog informiranja poslodavaca, predstavnika JLPS, predstavnika udruga, nezaposlenih osoba, javnosti i ostalih dionika na tržištu rada o Mjerama aktivne politike zapošljavanja u okviru Nacionalnog plana za poticanje zapošljavanja 2011.-2012. (67 okruglih stolova, tribina i seminara za poslodavce), da je u cilju upoznavanja šire javnosti o mogućnostima korištenja poticaja za zapošljavanje i obrazovanje te raznih usluga Zavoda, organiziran redoviti rad sa elektroničkim i tiskanim medijima, redovito su distribuirani letci, a razne informacije o tim aktivnostima i uslugama ažurirane su i na web-stranicama Zavoda. Međutim, Zavod i nadalje navodi da poslodavci iz profitnog sektora nisu senzibilizirani za zapošljavanje ove skupine, a neprofitni sektor ne može koristiti potpore za zapošljavanje zbog zakonskih propisa, dok u izvješćima nositelja i sunositelja aktivnosti na provođenju ove mjere nema podataka o broju poslodavaca sudionika predavanja, kao ni o broju poslodavaca koji su ostvarili pravo na potporu zapošljavanjem žrtava nasilja u obitelji, a prema pokazateljima uspješnosti provođenja mjere, određenim Nacionalnom strategijom.

Primjer dobre prakse poticanja zapošljavanja žrtava nasilja u obitelji mogao bi se pokazati kroz nedavno izrađen prijedlog novog „Programa poticanja razvoja obrta, malog i srednjeg poduzetništva u Gradu Zagrebu za razdoblje od 2013.-2017.“,[100] koji je u postupku donošenja od strane Gradske skupštine grada Zagreba, a u kojem je predviđena poticajna mjera „Potpore za socijalno poduzetništvo“ u cilju zapošljavanja teže zapošljivih skupina, između kojih i žrtve nasilja u obitelji. Korisnici ove mjere su mikro, mala i srednja trgovačka društva, zadruge, ustanove, obrti i djelatnosti slobodnih zanimanja u vlasništvu teže zapošljivih osoba,

[100] Zagrebačka strategija zaštite od nasilja u obitelji.

kao i oni koji planiraju zaposliti osobu iz navedene skupine, a uvođenje navedenih mjera i potpora planira se u 2013.

U izvješćima nositelja i sunositelja aktivnosti na provođenju mjere kontinuiranog *unaprjeđenja sustava zaštite prava i unaprjeđenja položaja žena s invaliditetom žrtava nasilja* u obitelji i nadalje nema podataka o izobrazbi djelatnika različitih sustava o toj problematici, nema podataka da su osigurane redovite financijske potpore organizacija civilnoga društva koje programski djeluju s ciljem zaštite prava i unaprjeđenja položaja žena s invaliditetom žrtava nasilja u obitelji, nema podataka o tome da je izrađen plan usklađivanja skloništa s važećim propisima i odredbama nacionalnih dokumenata, predviđen za 2012., niti podataka o tome da li su izvršene pripreme za provođenje prilagodbe skloništa potrebama osoba s invaliditetom sukladno važećim propisima, s rokom 2013. i kontinuirano.

Vezano za *mjeru zaštite osoba treće životne dobi od nasilja u obitelji*, Ministarstvo zdravlja navodi da u sustavu zdravstva nije izrađen poseban upitnik za prikupljanje podataka o pojavnosti obiteljskog nasilja prema osobama treće životne dobi, već se isti prikupljaju kroz evidenciju koju vode zdravstvene ustanove, a koje uključuju i podatke u odnosu na dob žrtava starijih od 65 godina, pa tako broj prijava, broj žrtva i počinitelja nasilja upućenih na liječenje, ili u psihijatrijsku ustanovu, a u tiskanici „Prijava ozljede/bolesti“ naznačeno je da li je ista nastala od člana obitelji, te Pravobraniteljica ukazuje da su rokovi za većinu aktivnosti u provođenju ove mjere u Nacionalnoj strategiji određeni za 2012. U Zagrebačkoj strategiji navode da je tijekom 2012. Zaklada „Zajednički put“ provela istraživanje „Zaštita, promicanje i uživanje prava starijih osoba Grada Zagreba“, s ciljem utvrđivanja stanja ljudskih prava te pojave obiteljskog nasilja prema osobama treće životne dobi na području Grada Zagreba.

MUP navodi da je *odgovarajućom opremom i namještajem za opremanje pogodnim za intervjuiranje djece žrtava obiteljskog nasilja* opremljeno 45 službenih prostorija unutar policije, u cilju osiguravanja prilagođenog prostora i primjerene komunikacijske opreme za ispitivanje žrtava, posebice djece, a Ministarstvo pravosuđa navodi da su na županijskim sudovima u Zagrebu, Zadru, Osijeku, Vukovaru, Splitu, Sisku i Rijeci osnovani odjeli za organiziranje i pružanje podrške svjedocima i žrtvama, sa čekaonicama, a isti osiguravaju podršku i na općinskim i prekršajnim sudovima.

Mjera provođenja *istraživanja na temu nasilja u obitelji* se provodi. MSPIM navodi da je u travnju 2012. donijelo odluku o provedbi treće faze istraživačkog projekta „Praćenje i evaluacija pružanja usluga žrtvama nasilja u obitelji smještenih u sklonište“ te je s Društvom za psihološku pomoć sklopilo ugovor o suradnji i financijskoj potpori u provedbi istog, koje je trebalo do 31. prosinca 2012. dostaviti završno financijsko i narativno izvješće o provedbi projekta u 2012.

Kako mjera *informiranja javnosti i promicanja zaštite od nasilja u obitelji putem medija* ima za cilj informiranje i izobrazbu, odnosno medijsko promicanje javnog dobra, a u tom kontekstu i promicanje svijesti o ravnopravnosti spolova te zaštite od nasilja u obitelji sa

svrhom podizanja javne svijesti o ravnopravnosti spolova i neprihvatljivosti bilo kakvog nasilja u obitelji, to su, prema ocjeni Pravobraniteljice, programski sadržaji na temu obiteljskog nasilja u 2012. puno primjereniji od onih navedenih u 2011. Međutim, u izvješćima HRT-a i HR-a u provođenju mjere nema podataka o aktivnostima i pokazateljima uspješnosti tih aktivnosti na način na koji su određene u Nacionalnoj strategiji, jer nema podatka o izrađenom planu i programu na temu zaštite od nasilja, kako za 2011.- 2012. tako ni za ovu 2013., nema podataka o broju i kvaliteti izvještaja podnesenih Ravnateljstvu HRT-a te o broju i kvaliteti izvještaja podnesenih programskom vijeću HRT-a, a prema pokazateljima uspješnosti u provođenju mjere određenih Nacionalnom strategijom. U prilogu u popisu tema i emisija emitiranih na programima HTV-a nalazi se i nadalje nekoliko tema za koje je dvojbeno na koji način su te teme, osim same informacije, doprinijele informiranju javnosti o problematici nasilja u obitelji i promicanju zaštite od nasilja u obitelji na način određen Nacionalnom strategijom, a posebno u skladu sa navedenim aktivnostima u provođenju te mjere, u kojima je programsko vijeće HRT-a i ravnateljstvo HRT-a nositelj (primjerice naslovi tema kao „Muž ubio ženu i teško ranio punicu, zatim počinio samoubojstvo“), iako se takve teme navode puno manje, a u znatno većem broju zastupljene su tematske emisije sa sudjelovanjem stručnjaka, primjerice o Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, zaštita žrtve od nasilja, psihoterapija nasilnika i žrtve, nasilju članova obitelji nad starijim osobama u obitelji, prilozi sa tematskih okruglih stolova, u Mozaiku, Dobro jutro Hrvatska navodi se niz tema kao Odnos moći u braku, Brak i feminizam, Rodna diskriminacija, Obiteljsko nasilje itd.

O provođenju *mjere educiranja urednika/ca i novinara/ki o hrvatskom zakonodavstvu koje se odnosi na zaštitu od nasilja u obitelji te rodno osjetljivom jeziku i suzbijanju jezičnog nasilja* u medijima nema dovoljno podataka, jer se u izvješćima HRT-a i HR-a navode samo izvršeni programski sadržaji i emitirane emisije HR-a s temom obiteljskog nasilja, dakle nema podataka o Planu EDU Centra HRT-a o aktivnostima na izvršenju te mjere, ili planu Općih poslova, a posebno nema Kataloga obrazovnih sadržaja za 2012. i 2013. sa planiranim sredstvima, edukatorima, broju polaznika/ca radionica posvećenih nasilju u obitelji i dr., nema elemenata za zaključivanje da se mjera provodi na način određen Nacionalnom strategijom. U Izvješću HRT-a navodi se samo da je EDU centar HRT-a u suradnji s Pravobraniteljicom pripremio radionicu „Aspekti rodne ravnopravnosti u programima HRT-a“, održanu 18.12.2012.

Za praćenje provođenja *mjere sustavnog praćenja i procjenjivanja kakvoće radijskih i televizijskih uradaka posvećenih zaštiti od nasilja u obitelji* te praćenja realizacije planova vezanih za područje zaštite od nasilja u obitelji unutar radijskih i televizijskih uradaka nema podataka. Vezano za provođenje mjere redovitog ažuriranja Adresara ustanova, organizacija i ostalih institucija koje pružaju pomoć, podršku i zaštitu žrtvama nasilja u obitelji i osiguravanja njegove dostupnost najširem krugu osoba, MSPIM navodi da je i u 2012. izradilo i tiskalo Adresar svih ustanova, organizacija i ostalih institucija koje pružaju pomoć, podršku i zaštitu žrtvama nasilja u obitelji, u nakladi od 10.000 primjeraka, te je distribuiran CZSS-ima i MUP-u.

2.1.16.1. Zaključno razmatranje i preporuke

U Nacionalnu strategiju je uvršteno niz mjera koje bi trebale stvoriti uvjete žrtvama nasilja za život bez nasilnika i nasilja, te su tijekom 2012. **učinjeni značajni pomaci** u odnosu na 2011. Ipak, prema mišljenju Pravobraniteljice, u aktivnostima na provođenju mjera manjkaju ili nedostaju planski i programski određene akcije na provođenju većine mjera, od utvrđivanja stanja i postojećih kapaciteta za pružanje pomoći, podrške i zaštite žrtvama nasilja u obitelji, osmišljavanja i utvrđivanja planova i programa na jačanju postojećih kapaciteta i realizaciji novih, utvrđivanja modela kontinuirane financijske potpore pružateljima usluga, a prije svega organizacijama civilnog društva, do evaluacije provedenog, ili se o tome ne navode podaci u izvješćima. Iz tih razloga Pravobraniteljica smatra potrebnim :

(1) pojačati aktivnosti na planskom i sustavnom provođenju mjera iz Nacionalne strategije, s naglašenijom ulogom Ministarstva socijalne politike i mladih, kao tijela koje prema završnim odrednicama Nacionalne strategije prati provedbu iste kao i naglašenijom ulogom nositelja aktivnosti u provođenju mjera s planskim uključivanjem sunositelja svake mjere,

(2) uspostaviti bolju umreženost unutar različitih službi, dostavu i razmjenu podataka radi ranog otkrivanja rizika u obitelji, rane intervencije i hitnog poduzimanja mjera u cilju prevencije i bolje zaštite žrtava nasilja.

2.1.17. Zagrebačka strategija zaštite od nasilja, 2011.-2016.

Zagrebačka strategija zaštite od nasilja za razdoblje od 2011.-2016. (u daljnjem tekstu: Zagrebačka strategija) donesena je na 31. sjednici Gradske skupštine Grada Zagreba, 29.11.2011.[101] Koordinacija provedbe Zagrebačke strategije je u djelokrugu Gradskog ureda za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom, a u izradi i provedbi sudjeluje Povjerenstvo za zaštitu od nasilja u obitelji.

Tijekom 2012. u 3 **skloništa** bilo je smješteno ukupno 208 osoba (89 žena i 119 djece). Skloništa je u 2012. napustilo 67 korisnica, a 6 je ponovno tijekom godine zatražilo smještaj u istom skloništu. Korisnice skloništa imaju prebivalište s područja Grada Zagreba od 40-70% slučajeva, većina živi u bračnoj zajednici (između 50-73%), četvrtina u izvanbračnoj zajednici, a kako počinitelj nasilja se u gotovo 100% slučajeva javlja sadašnji ili bivši bračni ili izvanbračni partner korisnice, većinom su u dobi između 30-50 godina, srednje stručne spreme, podaci o zaposlenju variraju od skloništa do skloništa (u Domu „Duga“ nezaposleno

[101] Analiza stanja za razdoblje od 2008.-2010**.** činila je polaznu osnovu za izradu Zagrebačke strategije uz rezultate provedbe iste. U dokumentu se navodi da će mjere Zagrebačka strategija uskladiti sa Nacionalnom strategijom za ravnopravnost spolova 2011.-2016., kao i sa Konvencijom Vijeća Europe o prevenciji i suzbijanju nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja. Područja djelovanja Zagrebačke strategije**:** sadrži 15 mjera u 8 područja djelovanja: I. Zbrinjavanje i potpora žrtvama nasilja u obitelji, II. Zaštita posebno osjetljivih skupina žrtava nasilja u obitelji, III. Zapošljavanje žrtava nasilja u obitelji, IV. Izobrazba stručnih osoba, V. Unaprjeđenje međuresorne suradnje, VI. Psihosocijalni tretman počinitelja nasilja u obitelji, VII. Senzibilizacija javnosti za problematiku nasilja u obitelji, VIII. Prevencija nasilja u obitelji.

je 70% korisnica, u Autonomnoj ženskoj kući oko polovica korisnica, dok je u skloništu Udruge „Ženska pomoć sada“ zaposleno 72% korisnica). Većina smještenih korisnica izložena je kombiniranom nasilju, veći dio je izložen nasilju duže od 10 godina, a kao razloge ostanka u nasilničkim odnosima najčešće navode ekonomsku ovisnost o partneru. Nasilje se prijavljuje prvi put najčešće tek pri smještaju u sklonište, a nadležne službe kojima ga prijavljuju su najčešće policija i centri za socijalnu skrb. Po prestanku smještaja u više od trećine korisnica se vratilo partneru.

Tijekom 2012. u 5 **savjetovališta za pomoć i podršku** zatražilo je ukupno 3.966 osoba, od čega se u 95% radi o punoljetnim osobama, među kojima u 92% žene, najčešći oblik je telefonsko savjetovanje (62%), osobno (32%), putem elektronske pošte (5%) i ostali oblici (1%), a pruža se psihološko, pravno i kombinirano savjetovanje. Podaci o korisnicama su slični kao kod smještenih u skloništa, samo je u odnosu na 2011. evidentiran porast broja osoba koje su se obratile savjetovalištima za pomoć i podršku, kao i porast broja savjetovanja.

U Domu za djecu i odrasle-žrtve nasilja u obitelji „Duga-Zagreb“- je tijekom 2012. bilo smješteno ukupno 109 osoba (46 žena i 63 djece). Ustanova je u 2012. provodila i aktivnosti savjetovališta (koje je koristilo 770 osoba, sa ukupno 1.420 savjetovanja), kao i aktivnosti „Duginog telefona“, telefonske linije za sprječavanje nasilja u obitelji namijenjen počiniteljima nasilja, te psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u obitelji, za koje Dom ima licencu. Utrošena sredstva iz proračuna Grada Zagreba su 3.961,998,14 kn, od čega najveći dio za smještaj, 3.604.513,00 kn. *U „Autonomnu žensku kuću Zagreb“* – smješteno je ukupno 42 osoba (15 žena i 25 djece), što je za 8 manje nego u 2011., a osim skloništa Udruga pruža i usluge savjetovališta, koje je koristilo ukupno 1.096 osoba (što je za 12% manje nego u 2011.). Sklonište i savjetovalište Udruge se financiralo temeljem ugovora o financijskoj potpori radu savjetovališta i skloništa sklopljenog između Grada Zagreba i Udruge, ali i iz Državnog proračuna RH te različitih donacija. Osim analize korisnica po istim kriterijima kao za Dom “Duga-Zagreb“, navodi se i podatak da je iz proračuna Grada Zagreba za djelatnost Udruge utrošeno ukupno 560.000,00 kn. *U „Ženskoj pomoći sada“* - je bilo smješteno ukupno 57 osoba (28 žena i 29 djece), što je značajno povećanje u odnosu na 2011. (sa 43 smještene osobe), od 53 novih zahtjeva za smještaj tijekom 2012. je 25 odbijeno, uglavnom zbog nedostatka prostora. Usluge Savjetovališta je koristilo ukupno 264 osobe, s ukupno održanim 2.524 savjetovanja. Iz proračuna Grada Zagreba za djelatnost ove Udruge utrošeno 182.000,00 kn, uz napomenu da se Udruga financirala i iz Državnog proračuna RH i različitih donacija. Usluge *savjetovališta „Ženske sobe“-Centar za seksualna prava* - koristilo je 125 osoba, s ukupno 531 savjetovanjem, što je porast od 23% u odnosu na 2011. Udio korisnika s prebivalištem na području Grada Zagreba je 57%, a ostali su iz drugih područja RH. Iz proračuna Grada Zagreba utrošeno je 40.000,00 kn (za projekt „Centar za žrtve seksualnog nasilja“). *Udruga B.a.B.e.* je pružala usluge savjetovanja putem SOS telefona, web stranice, pošte i osobnim kontaktom, odvjetničko zastupanje (za žrtve lošijeg imovnog stanja) te psihološko savjetovanje. Usluge je koristilo ukupno 1.711 osoba, s 1.711 savjetovanja. Iz proračuna Grada Zagreba utrošeno je 40.000,00 kn (mimo projekta „Savjetovalište za prevenciju i suzbijanja svih oblika nasilnog ponašanja u obitelji“).

Izrađen je posebno *strukturiran upitnik za praćenje rada skloništa i savjetovališta*, te se pomoću tih upitnika i izvještaja pratio rad skloništa i savjetovališta za žrtve nasilja u obitelji, a u cilju prikupljanja podataka o korisnicima skloništa i savjetovališta, te broju i vrsti pruženih usluga.

Pravobraniteljica nije nadležna za **zaštitu djece i mladih**, žrtava nasilja u obitelji, ali će se zbog cjelovitog prikaza Zagrebačke strategije dati osnovni podaci iz Izvješća i za ovo područje. *Poliklinika za zaštitu djece Grada Zagreba* je u obradi i tretmanu imala 3.880 djece, što nije usporedivo s 2011. jer Poliklinika od 2012. primjenjuje drugačiju metodologiju obrade podataka, a ukupan broj registriranih dolazaka u Polikliniku u 2012. bio je 16.664. Pored pomoći traumatiziranoj djeci i njihovim roditeljima, Poliklinika provodi i supervizije, te edukacije stručnjaka, kao i znanstveno istraživačke i publikacijske aktivnosti. Poliklinika dio sredstava ostvaruje kroz ugovor s HZZO-om, a dio iz proračuna Grada Zagreba, iz kojeg je za djelatnost Poliklinike utrošeno 2.049.000,00 kn. *Udruga „Hrabri telefon"*- provodi različite oblike savjetodavnog rada s djecom i roditeljima, projekti udruge financiraju se putem natječaja nadležnih gradskih ureda (sa ukupno 115.000,00 kn u 2012.).

Održan je značajan broj javnih skupova, edukacija i radionica u suradnji s organizacijama civilnog društva koje se bave zaštitom i unapređenjem položaja osoba s invaliditetom, osobito vezano uz **temu nasilja nad ženama s invaliditetom** te njihovom višestrukom diskriminacijom, utrošena sredstva 68.000,00 kn, od toga 28.000,00 kn za projekt „SOIH-SOS telefon za žene s invaliditetom Grada Zagreba žrtve nasilja", te 40.000,00 kn za program SOIH-a „Za nasilje nad ženama (s invaliditetom) nema opravdanja".

U Zagrebačkoj strategiji dodana je jedna nova aktivnost vezana za osnivanje i početak rada *Centra za koordiniranje postupanja u slučajevima nasilja u obitelji na području Grada Zagreba* **(Centar za koordiniranje**), koji će omogućiti brzu i efikasnu akciju u kriznom trenutku nasilja u obitelji, kontinuirano praćenje postupanja svih subjekata na području Grada Zagreba, razmjenu informacija među subjektima o poduzetim radnjama i vođenje evidencije o svim pojedinim slučajevima u jedinstvenoj bazi podataka. Pravobraniteljica podržava provođenje ove aktivnosti i smatra je dobrom idejom i za druge jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave.

Vezano za **unaprjeđenje sustava psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja**, Dom „Duga –Zagreb" ima od svibnja 2009. godine odobrenje za provođenje psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u obitelji, koji se provodi na izdvojenoj lokaciji, svakodnevno, u dvije smjene, uz financijsku podršku Grada. U 2012., od sudova je upućeno 235 osoba (179 muškaraca i 56 žena), od kojih se 30 nije odazvalo u tretmanski centar, 89 je odbijeno u postupku procjene (ovisnost, kapacitet za rad u grupi, otpor i odbijanje suradnje za sudjelovanje u tretmanu), 67 je uključeno u tretman, tretman je uspješno završilo 58 osoba, a 49 počinitelja je prošlo je tretman u tijeku. Dvostruko veći broj počinitelja upućenih od strane sudova u 2012. nego u 2011., posljedica je činjenice što je Društvo za psihološku pomoć zbog nedostatka sredstava prestalo provoditi ovaj tretman, ali i činjenice što je u 2012. prvi put potpisan ugovor o provedbi psihosocijalnog tretmana između Doma „Duga-Zagreb" i Ministarstva pravosuđa. Evaluacija se odvija na dva nivoa, prvi kroz samo-procjenu polaznika na zadnjem tretmanskom susretu, a drugi nakon 6 mjeseci kroz neposredni kontakt s počiniteljem i žrtvom, te pokazuje da nije bio evidentiran niti jedan slučaj ponavljanja

nasilnog ponašanja unutar 6 mjeseci od završetka tretmana. Dom „Duga-Zagreb“ za ovu namjenu dobio je iz proračuna Grada Zagreba 448.566,78 kn, a putem Ministarstva pravosuđa 20.000, kn.
Uz pomoć gradskih ureda provodile su se **aktivnosti tiskanja i distribuiranja informativnih** materijala, edukacije, tribine, okrugli stolovi, a uz potporu Ureda gradonačelnika tiskan je informativni letak na temu suzbijanja nasilja u obitelji, namijenjen distribuciji studentima/icama, plakati su postavljeni u sredstva javnog prijevoza, Dom „Duga-Zagreb“, Poliklinika za zaštitu djece Grada Zagreba i Udruga „Ženska soba“ tiskali su brošure, publikacije, te se navodi da distribuiranje tih materijala u ordinacijama, uredima socijalne skrbi i policijskim postajama uvijek rezultira povećanim brojem prijava nasilja. Za te namjene iz proračuna Grada Zagreba utrošeno je 72.500,00 kn. *Datumi vezani za ljudska prava i unaprjeđivanje položaja žena žrtava nasilja u obitelji* obilježeni su kroz aktivnosti nekoliko gradskih ureda, kao sastavni dio programa gradskih predškolskih i odgojno-obrazovnih ustanova, te kroz aktivnosti različitih organizacija civilnog društva. Većina aktivnosti bila je popraćena i medijski, te je iz proračuna Grada Zagreba utrošeno 85.000,00 kn.
Sveukupno utrošena sredstva za mjere i aktivnosti Zagrebačke strategije u 2012., iz Proračuna Grada Zagreba iznosila su 8.064.817,92 kn.

2.1.17.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Pravobraniteljica i nadalje, kao i 2011., drži da je Zagrebačka strategija svakako iskorak i dobar primjer rada i nastojanja jedne lokalne, odnosno područne (regionalne) zajednice da stvori strategiju zaštite od nasilja u obitelji prilagođenu potrebama zajednice, u konkretnom slučaju potrebama Grada Zagreba. Bogatstvo organizacija civilnog društva, široke lepeze usluga, znatan broj programa i projekata, značajna izdvojena sredstva za te namjene, nisu samo odraz veličine Grada Zagreba, već i posljedica politike i nastojanja nadležnih tijela da prepoznaju problem, priznaju njegovo postojanje, sagledaju ga u njegovom opsegu i svim pojavnim oblicima, te spremnosti za poduzimanje društvenih akcija u cilju suzbijanja nasilja u obitelji. Iz Zagrebačke strategije kao dokumenta kao i iz Izvješća o provođenju, razvidan je ozbiljan pristup problematici koja zahtjeva sustavan i cjelovit pristup svih nadležnih tijela, kao i nužnost da se, osim provođenja zakonskih obveza, zahtijeva i poduzimanje niza drugih mjera kojima će se utjecati na prevenciju pojave novih slučajeva nasilja u obitelji, ali i osigurati pravodobnu nužnu pomoć svim žrtvama nasilja u obitelji. Pravobraniteljica bi posebno *izdvojila napore usmjerene zapošljavanju žrtava nasilja u obitelji* kroz povećanje mogućnosti davanja potpora obrtnicima, čime bi se povećale mogućnosti i prava obrtnika u odnosu na ona koja su im omogućena na nacionalnoj razini u okviru Nacionalnog plana za poticanje zapošljavanja 2011.-2012., jer HZZ u svom Izvješću o aktivnostima na provođenju Nacionalne strategije navodi da poslodavci iz profitnog sektora nisu senzibilizirani, a neprofitni sektor ne može koristiti potpore za zapošljavanje zbog zakonskih propisa. Kako se kod obrtnika radi o profitnom sektoru za koje su već predviđene mjere za poticanje zapošljavanja, to je za podržati planirane akcije, kojima se planira povećati motivacija obrtnika za zapošljavanje žrtava nasilja u obitelji. Pravobraniteljica predlaže:

(1) Ugraditi zadane rokove za izvršavanje mjera, a realizaciju prikazati po pokazateljima uspješnosti određenim Nacionalnom strategijom.

2.1.18. Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji – ANALIZA provedbe u 2012.

Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji (dalje u tekstu: Protokol) donijela je Vlada Republike Hrvatske 2005.,[102] kojim su predviđene obveze nadležnih tijela[103] i drugih čimbenika[104] koji sudjeluju u otkrivanju i suzbijanju nasilja te pružanju pomoći i zaštite osobama izloženim nasilju u obitelji. Obveze nadležnih tijela predviđene Protokolom uključuju određene aktivnosti i na lokalnoj i regionalnoj razini sa *koordinatorima/icama za* ravnopravnost spolova u tijelima državne uprave te *povjerenstvima za ravnopravnost spolova* u županijama. U cilju praćenja provedbe navedenih obveza predviđenih Protokolom, Pravobraniteljica je i ove godine uputila upite svim koordinatorima/icama za ravnopravnost spolova u uredima državne uprave po županijama (njih 20) te svim povjerenstvima za ravnopravnost spolova u 20 županija i Gradu Zagrebu.

2.1.18.1. Uloga koordinatora/ica za ravnopravnost spolova u uredima državne uprave u provedbi Protokola

Protokolom je predviđena obveza koordinatora/ica za ravnopravnost spolova u uredima državne uprave da na osnovi prikupljenih podataka od nadležnih tijela i organizacija civilnoga društva, koje programski djeluju u cilju zaštite žrtava nasilja i afirmacije njihovih prava, izrade izvješća vezano uz nasilje u obitelji te da ih 2-3 puta godišnje dostave nadležnim institucijama[105] i Pravobraniteljici za ravnopravnost spolova. Pravobraniteljica napominje kako su svega 2 koordinatora/ice za ravnopravnost spolova, i to u Brodsko-posavskoj (kao i prethodne godine) i Virovitičko-podravskoj županiji, samoinicijativno dostavili/e Pravobraniteljici za ravnopravnost spolova navedeno polugodišnje izvješće (za period 01.01.-30.06.2012.) vezano uz nasilje u obitelji.

Kao i prijašnjih godina, zatraženo je od koordinatora/ica za ravnopravnost spolova u uredima državne uprave, dostava podataka o provedbi Protokola putem standardiziranog obrasca

[102] Izmjene i dopune Protokola donijela je Vlada Republike Hrvatske (2006).
[103] Prema Protokolu nadležna tijela su: policija, centri za socijalnu skrb, zdravstvene ustanove, odgojno-obrazovne ustanove i pravosudna tijela.
[104] Od čimbenika koji sudjeluju u otkrivanju i suzbijanju nasilja te pružanju pomoći i zaštite osobama izloženim nasilju u obitelji, Protokol navodi jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, organizacije civilnoga društva, vjerske zajednice, obiteljska savjetovališta te stručnjake/kinje koji/e se bave problematikom nasilja u obitelji.
[105] Kao nadležne institucije kojima koordinatori/ice za ravnopravnost spolova u uredima državne uprave trebaju dostaviti predmetna izvješća Protokolom su, pored Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, utvrđeni i ministarstvo nadležno za obitelj, ministarstvo nadležno za poslove pravosuđa, Povjerenstvo za praćenje i unapređivanje rada tijela kaznenog i prekršajnog postupka te izvršenja sankcija vezanih za zaštitu od nasilja u obitelji, Pravobraniteljica za djecu i Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske.

predviđenog za izvještavanje o provedbi Protokola[106]. Zaprimljeni su odgovori od 19 koordinatora/ica[107] za ravnopravnost spolova u uredima državne uprave, a koji/e su tražene podatke dostavili/e putem navedenog obrasca. Uvidom u dostavljene podatke vidljivo je kako su gotovo svi koordinatori/ice pribavili/e podatke od policije (njih 18)[108], a velika većina i od nadležnih Centara za socijalnu skrb i pravosudnih tijela (15 koordinatora/ica). Međutim, podaci se još uvijek rjeđe pribavljaju od zdravstvenih (6 koordinatora/ica) i odgojno-obrazovnih ustanova (5 koordinatora/ica) pa je u tom pogledu situacija slična kao i prijašnjih godina. Gotovo polovina koordinatora/ica (njih 10) pribavila je podatke i od drugih nadležnih tijela zaduženih za provedbu Protokola i to najviše od Obiteljskih centara, Caritasa, SOS telefona te organizacija civilnog društva odnosno autonomnih ženskih skloništa i savjetovališta za žene i njihovu djecu žrtve nasilja u obitelji. Podatke od *svih tijela* zaduženih za provedbu Protokola prikupila je i dostavila samo koordinatorica u Brodsko-posavskoj županiji.[109]

Kao i prijašnjih godina, većina koordinatora/ica (njih 14) je navelo kako imaju uspostavljenu *suradnju i razmjenu podataka s jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave*, ali neki od njih navode kako ta suradnja ipak nije dostatna i da bi trebalo „dodatno raditi na poboljšanju suradnje i financiranju“[110] odnosno da bi trebalo „inicirati formiranje Povjerenstava po svim općinama i gradovima na području županije te uspostaviti kvalitetniju suradnju, posebice na prevenciji nasilja u obitelji“[111]. Pojedini koordinatori/ice (njih 5) su izričito naveli/e kako predmetna suradnja uopće nije uspostavljena, između ostaloga i jer „u županiji na nivou općina i gradova još uvijek nisu imenovana povjerenstva za ravnopravnost spolova niti se toj problematici pridaje dužna pažnja“[112]. U odnosu na uspostavu suradnje i razmjenu podataka s povjerenstvima za ravnopravnost spolova u županijama, situacija je znatno bolja jer su svi koordinatori/ice naveli/e uspostavljenu suradnju, a koja se očituje kroz njihovo članstvo u županijskom povjerenstvu za ravnopravnost spolova.[113] Većina koordinatora/ica (njih 13) navelo je kako imaju uspostavljenu suradnju i sa organizacijama civilnog društva koje programski djeluju u cilju zaštite žrtava nasilja. Međutim, još uvijek pojedini koordinatori/ice (kao i prijašnjih godina) nemaju uspostavljenu navedenu suradnju (njih 5), a uslijed nepostojanja „niti jedne udruge registrirane s ciljem postupanja u

[106] Navedeni obrazac je izradilo tadašnje Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
[107] Naime, samo koordinatorica za ravnopravnost spolova u Sisačko-moslavačkoj županiji, niti nakon usmenih požurnica, nije dostavila zatražene podatke.
[108] Koordinatorica za ravnopravnost spolova u Zagrebačkoj županiji jedina nije pribavila relevantne podatke od policije.
[109] Koordinatori/ice u pojedinim županijama su pribavili/e i dostavili/e podatke samo od jednog tijela zaduženog za provedbu Protokola (Zagrebačka, Bjelovarsko-bilogorska, Ličko-senjska županija) dok su pojedini koordinatori/ice pribavili/e podatke od gotovo svih nadležnih tijela (Karlovačka, Varaždinska, Koprivničko-križevačka, Požeško-slavonska županija).
[110] Koordinatorica za ravnopravnost spolova u Splitsko-dalmatinskoj županiji.
[111] Koordinatorica za ravnopravnost spolova u Karlovačkoj županiji.
[112] O navedenom je pravobraniteljicu u svom izvješću obavijestila koordinatorica za ravnopravnost spolova u Krapinsko-zagorskoj županiji, a sličan problem navodi i koordinatorica u Primorsko-goranskoj županiji.
[113] Ipak, pojedini koordinatori/ice smatraju da bi se „kroz pojačan rad Povjerenstva na ovoj problematici mogli polučiti bolji rezultati“ (Splitsko-dalmatinska županija).

slučajevima nasilja u obitelji“[114] odnosno radi toga što „predstavnici civilnoga društva nisu ni zastupljeni u Županijskom povjerenstvu za ravnopravnost spolova“[115].

Iz dostavljenih izvješća koordinatora/ica proizlazi da se još uvijek u većini županija ne održavaju sastanci vezano uz problematiku *pojedinačnih* slučajeva nasilja u obitelji (negativan odgovor dalo je 5 koordinatora/ica dok se njih 6 o tome nije očitovalo). Pritom je samo 5 koordinatora/ica[116] navelo kako su održavali/e takve sastanke, dok iz izvješća 3 koordinatora/ice proizlazi da se na sastancima raspravljalo općenito o problematici nasilja u obitelji. Stoga Pravobraniteljica ukazuje kako po tom pitanju još uvijek nije uspostavljeno zadovoljavajuće stanje i suradnja, a na razini predviđenoj Protokolom. Obzirom na navedenu situaciju, Pravobraniteljica napominje (kao i prijašnjih godina) kako bi koordinatori/ice za ravnopravnost spolova, državni službenici/ice trebali primati i *novčanu naknadu za taj rad* budući da im to nije u opisu poslova njihovog radnog mjesta.

2.1.18.2. Obveze i aktivnosti županijskih povjerenstava prema Protokolu

Osim koordinatora/ica za ravnopravnost spolova u tijelima državne uprave, Protokolom su predviđene i obveze županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova. Naime, povjerenstva za ravnopravnost spolova su radno-savjetodavna tijela županijskih skupština i skupštine Grada Zagreba u čijem sastavu su zastupljeni članovi/ice županijskih skupština odnosno skupštine Grada Zagreba, koordinatori/ice u uredima državne uprave, predstavnici/ice organizacija civilnoga društva i nezavisni stručnjaci/kinje.[117] Zatražene podatke (u većoj ili manjoj mjeri) dostavila su sva povjerenstva za ravnopravnost spolova.

Iz pribavljenih podataka proizlazi kako je većina povjerenstava (njih 16) navela uspostavljenu *suradnju i razmjenu podataka sa relevantnim subjektima* predviđenim Protokolom. Pritom je suradnja najviše uspostavljena sa koordinatorima/icama za ravnopravnost spolova[118] u uredima državne uprave (13 povjerenstava) i organizacijama civilnog društva (12 povjerenstava), a u manjoj mjeri i sa policijom (7). Samo pojedina povjerenstva navode suradnju i razmjenu podataka sa obiteljskim centrima (5)[119] te sa županijom odnosno odjelima i službama unutar županije (5 povjerenstava)[120]. Međutim, pojedina povjerenstva još uvijek

[114] O navedenom je pravobraniteljicu obavijestila koordinatorica u Krapinsko-zagorskoj županiji.
[115] Navedeni problem je navela koordinatorica u Požeško-slavonskoj županiji.
[116] Koordinatori/ice u Virovitičko-podravskoj, Šibensko-kninskoj, Vukovarsko-srijemskoj, Splitsko-dalmatinskoj i Međimurskoj županiji.
[117] Čl.28. st.1. Zakona o ravnopravnosti spolova, Narodne novine broj 82/08.
[118] Jedino je predsjednica Povjerenstva za ravnopravnost spolova Splitsko-dalmatinske županije navela kako „sa koordinatoricom za ravnopravnost spolova po ovom pitanju nemamo nikakvu razmjenu podataka, a ni nikakvu drugu razmjenu bilo kakvih podataka.“
[119] To su povjerenstva u slijedećim županijama: Krapinsko-zagorskoj, Koprivničko-križevačkoj, Primorsko-goranskoj, Šibensko-kninskoj i Dubrovačko-neretvanskoj.
[120] Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Koprivničko-križevačke županije navodi da kao radno savjetodavno tijelo Županijske skupštine surađuje sa Županijskom skupštinom i Županom te da im u radu pravnim savjetima pomaže Stručna služba koja za povjerenstvo obavlja i druge stručne, administrativne i tehničke poslove. Suradnju sa Županijom navode i povjerenstva za ravnopravnost spolova u Primorsko-goranskoj, Ličko-senjskoj, Požeško-slavonskoj i Međimurskoj županiji.

nisu uspostavila potrebnu suradnju već su „izvršili pripremne radnje odnosno aktivnosti za uspostavljanje suradnje“[121] dok Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Virovitičko-podravske županije navodi kako postojeća suradnja još uvijek nije na zadovoljavajućoj razini. Sve navedeno ukazuje kako *razmjena podataka i održavanje sastanka* sa relevantnim čimbenicima još uvijek (kao i prijašnjih godina) nije na razini predviđenoj Protokolom iako je uspostavljena zadovoljavajuća suradnja povjerenstava sa koordinatorima/icama u uredima državne uprave.

U odnosu na sastanke na kojima bi se raspravljalo o *pojedinačnim slučajevima obiteljskog* nasilja a što je također obveza iz Protokola, iz pribavljenih izvješća proizlazi kako se najviše povjerenstava (njih 8) o tome očitovalo negativno jer „u proteklom razdoblju Povjerenstvo nije zaprimilo nijedan podnesak o bilo kakvom slučaju nasilja u obitelji, niti je o navedenom bilo obaviješteno“ (Dubrovačko-neretvanska), a slično navode i neka druga povjerenstva (Osječko-baranjska i Ličko-senjska). Samo 7 povjerenstava[122] je izričito navelo kako su održavali takve sastanke dok se 6 povjerenstava o toj problematici nije izričito očitovalo.

Pojedina povjerenstva su Pravobraniteljicu obavijestila o *poteškoćama i preprekama* sa kojima se susreću u svom radu. Tako predsjednica Povjerenstva za ravnopravnost spolova Virovitičko-podravske županije smatra kako „rad Povjerenstva bez stalno angažirane osobe i osiguranog i osposobljenog prostora za rad gubi na kvaliteti i zasniva se na entuzijazmu pojedinaca što naravno dugoročno nije održivo“[123]. Također navodi kako sredstva za rad povjerenstava (koja se osiguravaju iz proračuna) nisu dostatna za njegov rad te smatra da „nije zaživjela uloga Povjerenstva kao savjetodavnog tijela županijske skupštine“.

Gotovo sva povjerenstva su u 2012. (kao i prijašnjih godina) provodila određene aktivnosti koje se odnose na *obilježavanje važnijih datuma i obljetnica* iz područja ljudskih prava[124]. Također su povjerenstva održavala i/ili sudjelovala na okruglim stolovima, tribinama i seminarima koji su se odnosili na problematiku obiteljskog nasilja. Također su u svojim izvješćima spomenula i projekt „SEE WoRD – Žene Jugoistočne Europe u mreži za ruralni razvoj“[125] koji je provodio GTF Regionalni Centar za jednakost spolova, a na čijem

[121] Navedeno je u svom izvješću navelo Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Sisačko-moslavačke županije. Pravobraniteljica ukazuje kako je navedeno Povjerenstvo navelo identičan odgovor i u svom prošlogodišnjem izvješću iz čega je vidljiva njegova neaktivnost po tom pitanju.
[122] To su povjerenstva u slijedećim županijama: Sisačko-moslavačkoj, Koprivničko-križevačkoj, Virovitičko-podravskoj, Zadarskoj, Vukovarsko-srijemskoj, Splitsko-dalmatinskoj i Međimurskoj.
[123] Također smatra da bi članovi/ice Povjerenstva trebali/e za svoj rad primati i naknadu jer je „rad u povjerenstvu vrlo zahtjevan i iziskuje dosta vremena“. Smatra da bi se rad Povjerenstava trebalo unaprijediti kroz bolje financiranje koje nikako ne bi smjelo biti na principu dobre volje ili neke vrste zadovoljavanja forme ili dobrih odnosa.
[124] To su: Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama, Nacionalni dan borbe protiv nasilja nad ženama, Međunarodni dan žena, Svjetski dan seoskih žena, a pojedina povjerenstva su obilježila i Majčin dan te Međunarodni dan obitelji.
[125] Više o navedenom projektu i problematici vidjeti u poglavlju koje se odnosi na žene u ruralnom području (točka 4.1.).

predstavljaju je govorila i pravobraniteljica[126], pruživši tako institucionalnu potporu projektu. Navedeni projekt je predstavljen u sklopu tematskih sjednica povjerenstava za ravnopravnost spolova.

Većina povjerenstava (11) je navela kako su tijekom 2012. bili *doneseni akcijski planovi* za provedbu mjera Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011.- 2015.[127], a što je jedna od mjera predviđenih u navedenoj Nacionalnoj politici[128]. Pojedina povjerenstva[129] navode i sudjelovanje na V. Koordinaciji županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova koja je održana 26. listopada 2012. u Šibeniku.

Osim navedenih zajedničkih aktivnosti, pojedina povjerenstva su imala i dodatne specifične aktivnosti:
Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Krapinsko-zagorske županije navodi kako je prošle godine provedena edukacija za volonterke SOS telefona namijenjenog ženama žrtvama nasilja na području njihove županije. Navedeni SOS telefon je započeo sa radom 09.10.2012. na broju 049-639-281, a na njemu je angažirano 12 volonterki. Projekt se provodi uz financijsku potporu Županije u iznosu od 85.000,00 kn.
Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Varaždinske županije navodi kako je u suradnji s Fakultetom organizacije i informatike provelo istraživanje pod nazivom „Demografska struktura i kvalitetno informiranje javnosti“ čiji cilj je analiza rodne, obrazovne i kronološke dobi pojedinih članova/ica upravnih i izvršnih tijela Županije. Tijekom 2012. izdan je i Bilten te je navedene istraživanje predstavljeno.
Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Koprivničko-križevačke županije navodi kako je poduzimalo aktivnosti vezano uz pokrenuti model specijaliziranog udomiteljstva (kao jedinstveni model u Republici Hrvatskoj), a koji je tijekom 2012. ukinut izmjenama Zakona o udomiteljstvu. Radi navedenoga Povjerenstvo je uputilo Zaključak Ministarstvu socijalne politike i mladih te svoje primjedbe i prijedloge vezano uz izmjene i dopune Zakona o udomiteljstvu, a koje nisu bile prihvaćene.[130]
Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Ličko-senjske županije u svom izvješću navodi kako su krajem mjeseca listopada članovi/ice Povjerenstva sudjelovali/e na održavanju trodnevne radionice u Otočcu pod nazivom „Nacionalna strateška radionica za žene u ruralnom razvoju Republike Hrvatske“, a u organizaciji GTF – Regionalnog centra za jednakost spolova, Udruge Gračanka Otočac i Grada Otočca. Na navedenoj radionici osnovana je Nacionalna

[126] Projekt je predstavljen u svim županijama, a pravobraniteljica je sudjelovala na predstavljanju projekta u 11 županija i to: Virovitičko podravska (05.06.2012.), Koprivničko-križevačka (06.06.2012.), Primorsko-goranska (14.06.2012.), Karlovačka (15.06.2012.), Šibensko-kninska (18.06.2012.), Zadarska (19.06.2012.), Splitsko-dalmatinska (20.06.2012.) Sisačko-moslavačka (29.06.2012.), Međimurska (10.07.2012.), Varaždinska (11.07.2012.) i Bjelovarsko-bilogorska županija (13.07.2012.).
[127] Narodne novine broj 88/11 od 27.07.2011.
[128] O provođenju navedene mjere (koja se nalazi pod brojem 7.1.5.) tijekom 2012., kao i ostalih mjera iz Nacionalne politike za ravnopravnost spolova, za razdoblje od 2011.-2015., vidjeti u poglavlju koje se odnosi na provedbu navedenog dokumenta.
[129] Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Grada Zagreba, Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Vukovarsko-srijemske, Požeško-slavonske, Primorsko-goranske i Varaždinske županije.
[130] Vezano uz izmjene i dopune Zakona o udomiteljstvu, Povjerenstvo je uputilo dopis i Pravobraniteljici sa zamolbom za pomoć te je u tom smislu pružila institucionalnu podršku Povjerenstvu.

inicijativa za žene u ruralnom razvoju Republike Hrvatske te je dogovoreno da će Grad Otočac postati centar za ruralne žene.
Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Osječko-baranjske županije navodi kako je u skladu sa Planom provedbe glavnog projekta „Promicanje svijesti o ravnopravnosti spolova“, a pod pokroviteljstvom i u organizaciji Povjerenstva, tijekom 2012. realizirano 16 emisija na Televiziji Slavonije i Baranje. Tematika navedenih emisija odnosila se na promicanje ravnopravnosti spolova i jednakih mogućnosti žena i muškaraca.
Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Vukovarsko-srijemske županije navodi kako je u veljači 2012. održana konferencija pod nazivom „Žensko poduzetništvo u Vukovarsko-srijemskoj županiji“ u organizaciji Udruge žena Vukovar i u suradnji s Ministarstvom poduzetništva i obrta, a sa ciljem promoviranja malog i srednjeg poduzetništva. Isti mjesec je osnovana i Udruga žena poduzetnica Vukovarsko-srijemske županije sa ciljem osnaživanja žena u poduzetništvu.
Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Grada Zagreba navodi kako predsjednica i članica Povjerenstva sudjeluju u radu Povjerenstva za zaštitu od nasilja u obitelji Grada Zagreba koje Povjerenstvo je tijekom 2012. pratilo provedbu Zagrebačke strategije zaštite od nasilja u obitelji 2011.-2016.

2.1.18.3. Financiranje županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova

Gotovo sva povjerenstva[131] su navela i iznose dobivenih sredstava od županije u 2012. Uvidom u navedene podatke uočeno je kako su pojedina povjerenstva dobila za svoj rad znatno veća sredstva od drugih povjerenstava. Najviše sredstava je dobilo povjerenstvo u Splitsko-dalmatinskoj županiji (90.000,00 kn), a veće iznose su dobila i povjerenstva u Zagrebačkoj (80.000,00 kn), Koprivničko-križevačkoj (70.000,00 kn), Brodsko-posavskoj (60.000,00 kn) i Sisačko-moslavačkoj županiji (50.000,00 kn). Najmanje sredstava za rad dobila su povjerenstva u Ličko-senjskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji (po 2.000,00 kn), a manje iznose dobila su i povjerenstva u Požeško-slavonskoj (3.000,00 kn) te Virovitičko-podravskoj, Osječko-baranjskoj i Zadarskoj županiji (po 5.000,00 kn). Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Bjelovarsko-bilogorske županije navelo je kako za njegov rad u 2012. nisu bila osigurana sredstva.[132] Međutim, pokazalo se kako povjerenstva koja su za svoj rad dobivala veće iznose sredstava nisu nužno bila i aktivnija u svom radu od povjerenstava koja su dobivala manje iznose, a što je Pravobraniteljica uočila i prošle godine. Tako npr. iz izvješća o radu Povjerenstva za ravnopravnost spolova Sisačko-moslavačke županije (koje je ove, kao i prošle godine, dobilo za rad 50.000,00 kn) ne proizlazi da je ono u svom radu bilo aktivnije od npr. Povjerenstva za ravnopravnost spolova Krapinsko-zagorske županije (koje je za svoj rad dobilo 11.000,00 kn) ili Varaždinske županije (koje je dobilo 15.000,00 kn). Iz navedenog je vidljivo kako između županija postoji neujednačenost u iznosima sredstava

[131] Samo 3 povjerenstva se u svojim dopisima uopće nisu očitovala o iznosima sredstava koje su dobili od županije u 2012., a to su povjerenstva u Primorsko-goranskoj, Šibensko-kninskoj i Istarskoj županiji.
[132] Naime, Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Bjelovarsko-bilogorske županije je u svom izvješću navelo kako se „u dosadašnjem mandatu nije sastajalo zbog bolesti predsjednice Povjerenstva“ te kako „na 17. sjednici održanoj 05.10.2012. je Županijska skupština imenovala novu predsjednicu Povjerenstva“. Radi navedenoga, Povjerenstvo navodi kako u 2012. nisu bila niti osigurana sredstva za njegov rad.

koja povjerenstva dobivaju za svoj rad, ali isto tako i neujednačenost u njihovom radu koja nije uvijek nužno povezana i sa visinom dobivenih sredstava.

2.1.18.4. Zaključno razmatranje i preporuke

Uvidom u pribavljene podatke vidljivo je kako koordinatori/ice za ravnopravnost spolova u uredima državne uprave surađuju sa povjerenstvima za ravnopravnost spolova, u većem broju slučajeva oni/e su njihovi/e članovi/ce. Iz izvješća pojedinih povjerenstava vidljiva je njihova pasivnost, a na što utječe visina financijskih sredstava dobivenih za rad, ali i motiviranost njihovih članova/ica za predmetnu problematiku kao i razumijevanje njihove uloge. U cilju poboljšanja postojeće situacije, Pravobraniteljica ukazuje na potrebu ujednačavanja načina financiranja rada svih zakonom predviđenih mehanizama na lokalnoj razini za provedbu Zakona o ravopravnosti spolova (naknada koordinatorima/icama za ravnopravnost spolova i općenito rada povjerenstava za ravnopravnost spolova u županijama, gradovima i općinama), kao i sustavan rad na njihovoj edukaciji. Isto tako, Pravobraniteljica podržava aktivnosti na osnivanju lokalnih (općinskih i gradskih) povjerenstava za ravnopravnost spolova na njihovom području, a o čemu su izvijestila i pojedina povjerenstva[133], kao i koordinatori/ice za ravnopravnost spolova.

2.1.19. ISTRAŽIVANJE: Primjena zaštitnih mjera propisanih Zakonom o zaštiti nasilja u obitelji

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je tijekom 2012. provela istraživanje čiji cilj je bio osigurati uvid u primjenu zaštitnih mjera iz čl. 11. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji u praksi prekršajnih sudova radi prevencije obiteljskog nasilja. U svrhu provođenja istraživanja Pravobraniteljica je izradila evaluacijski upitnik koji se sastojao od 23 parametra kojima se utvrđivala učestalost zahtjeva za mjerama sigurnosti, učestalost izricanja mjera sigurnosti, vrste traženih i izricanih mjera, predlagatelj, frekventnost žalbene uspješnosti, spol žrtve i nasilnika i njihov odnos itd.

Mjere zaštite široko su prihvaćene u stručnim krugovima kao jedan od najučinkovitijih instrumenata zaštite žrtava obiteljskog nasilja i sprječavanja tog izuzetno društveno štetnog problema. Istovremeno postoji vrlo malo konkretnih podataka na temelju kojih bi se moglo konkretnije ocjenjivati njihova uporaba u stvarnoj praksi. Ovo istraživanje Pravobraniteljice omogućava takav uvid i predstavlja dobru podlogu za ocjenu učinkovitosti mjera sigurnosti u praksi. Pravobraniteljica želi naglasiti kako istraživanje ove vrste ne bi bilo moguće uspješno

[133] *Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Krapinsko-zagorske županije* je 05.11.2012. pozvalo jedinice lokalne samouprave da pristupe osnivanju gradskih i općinskih povjerenstava za ravnopravnost spolova, uz njihovu potporu i pomoć. *Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Varaždinske županije* u svom Programu rada ima predviđeno i poticanje osnivanja lokalnih povjerenstava za ravnopravnost spolova u svojoj županiji. *Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Zagrebačke županije* je navelo kako je u 2012. „inicirano osnivanje općinskih i gradskih povjerenstava za ravnopravnost spolova tako da su u proteklom razdoblju osnovana povjerenstva u gradovima Samoboru i Vrbovcu te općinama Križ, Dubrava i Brdovec“.

provesti bez podrške i suradnje Prekršajnog suda u Zagrebu koji je pomogao u identifikaciji odgovarajućih predmeta za analizu.

Glavni zaključak koji se nameće nakon ***analize 500 prekršajnih predmeta*** koji se odnose na nasilje unutar obitelji je da, iako su prihvaćene kao vrlo učinkovito sredstvo zaštite žrtava obiteljskog nasilja, nadležna ***pravosudna tijela još nisu počela upotrebljavati ovaj instrument u dovoljnoj mjeri*** što otvara veliki prostor za podizanje učinkovitosti pravne zaštite u ovom području. Pravobraniteljica ovaj zaključak temelji na sljedećim rezultatima analize prekršajnih predmeta tijekom istraživanja.

Prvo, od ukupnog broja analiziranih prekršajnih odluka jedna od mjera zaštite žrtve od nasilja u obitelji izrečena je tek u 10,5% slučajeva. Iz odnosa broja predmeta u kojoj su izričito zatražene mjere zaštite i broja predmeta s izrečenim mjerama zaštite proizlazi da su mjere zaštite izrečene u 25% predmeta radi nasilja u obitelji u kojima su zatražene. Imajući u vidu činjenicu da se mjere zaštite mogu izricati kako na zahtjev podnositelja optužnog akta tako i temeljem samostalne inicijative suda, jasno je kako postoji izuzetno velik prostor za unaprjeđivanje učinkovitosti ovog oblika zaštite.

Drugo, iz istraživanja proizlazi da su zaštitne mjere zatražene od strane podnositelja optužnog akta u 45% analiziranih predmeta. U 98% slučajeva zaštitnu mjeru je zatražila policija kao ovlašteni podnositelj optužnog akta. Tek je u 2% slučajeva zaštitnu mjeru zatražila sama žrtva. Ovaj poražavajući podatak jasno ukazuje na potrebu učinkovitijeg upoznavanja osoba koje žive s rizikom izloženosti obiteljskom nasilju s njihovim pravima i mogućnostima zaštite. Štoviše, s obzirom da su žrtve obiteljskog nasilja često osobe slabijeg ekonomskog statusa jasna je potreba za njihovim učinkovitim pristupom besplatnoj pravnoj pomoći kroz koju bi dobile kvalitetan uvid u svoja prava.

Iz istraživanja također proizlazi da su zaštitne mjere izrečene na inicijativu suda po provedenom dokaznom postupku suda tek u 9% analiziranih predmeta što ukazuje na potrebu za pro-aktivnijim pristupom sudaca/tkinja u pogledu ovog oblika zaštite žrtava od obiteljskog nasilja.

Također je utvrđeno da je tek u 43% slučajeva u kojima je od suda zatražila izricanje neke zaštitne mjere policija svoj zahtjev obrazložila konkretnim razlozima, (što iznosi 18,5% svih analiziranih predmeta), što zasigurno ne pridonosi općenitoj uspješnosti takvih zahtjeva.

Treće, od svih mjera koje je policija kao predlagatelj optužnog akta zatražila od suda u analiziranim predmetima, policija najčešće predlaže mjeru obveznog psihosocijalnog tretmana - u 41% zahtjeva. Slijede mjera zabrane približavanja žrtvi u 20% zahtjeva i mjera obveznog liječenja od ovisnosti u 19,7% zahtjeva. Policija puno rjeđe predlaže dvije potencijalno najučinkovitije mjere zaštite. Tako je mjeru zabrane bilo kojeg oblika uznemiravanja i/ili uhođenja zatražila u tek 9,5% zahtjeva, a mjeru udaljenja iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora u 7,5% podnesenih zahtjeva. Slični odnosi proizlaze i iz analize vrste mjera koje je izricao sud. U predmetima u kojima je sud izrekao neku mjeru zaštite žrtve od obiteljskog nasilja najčešće nalazimo mjeru zabrane približavanja žrtvi – u 27% predmeta u kojim je sud izrekao neku zaštitnu mjeru. Slijede mjere obveznog psihosocijalnog tretmana i obveznog liječenja od ovisnosti – svaka u 24% predmeta u kojim su izricane mjere. Sudovi nisu skloni izricanju potencijalno najučinkovitijih mjera. Tako mjeru udaljenja iz stana, kuće ili drugog

stambenog prostora nalazimo samo u 12% predmeta u kojima su mjere izricane, a mjeru zabrane bilo kojeg oblika uznemiravanja i/ili uhođenja u tek 4,8% takvih predmeta.
U svjetlu ovakvih podataka, Pravobraniteljica zaključuje kako bi s nadležnim pravosudnim tijelima bilo korisno raditi na podizanju svijesti o potrebi i svrsi mjera zaštite u obitelji, a posebno onih koje imaju najveći potencijal zaštite žrtve bez obzira što često sadrže najznačajnija ograničenja interesa počinitelja. S obzirom da su pravosudna tijela sklona najčešće predlagati i izricati mjeru obveznog psihosocijalnog tretmana, odnosno mjeru obveznog liječenja od ovisnosti, Pravobraniteljica ponovo ukazuje na izrazito zabrinjavajući trend smanjenja sredstava za provođenje ovih mjera u praksi čime se dovodi u pitanje smislenost zaštitnih mjera od obiteljskog nasilja nakon njihova izricanja.
Četvrto, zabrinjava nedosljedan pristup policije kao ključnog aktera primjene zaštitnih mjera od obiteljskog nasilja u praksi. Kao što je navedeno policija je iskoristila svoju ovlast predlaganja zaštitnih mjera sudu u manje od pola (43,2%) analiziranih predmeta. Još je više zabrinjavajuće što policija niti u jednom od analiziranih prekršajnih predmeta radi obiteljskog nasilja nije iskoristila svoju ovlast ***predlaganja primjene zaštitne mjere sudu prije samog pokretanja prekršajnog postupka*** radi sprječavanja daljnjeg nasilja prema žrtvi. Istraživanje je pokazalo kako policija također nije sklona koristiti ovlast žalbe na odluke sudova. Istraživanje je pokazalo kako se ***policija žalila tek u 1,2%*** svih analiziranih predmeta, odnosno u 3% predmeta ako se usredotočimo samo na one predmete u kojima sud nije optuženog našao krivim. Istovremeno policija se odrekla prava na žalbu u 16% svih analiziranih predmeta, odnosno u 27% predmeta ako se usredotočimo na one predmete gdje je sud izrekao neku kaznu ili u 36% predmeta ako se usredotočimo na one predmete u kojima sud nije optuženog našao krivim. Istovremeno, istraživanje je pokazalo kako je prekršajni postupak završio odlukom suda kojom optužnog nije našao krivim za obiteljsko nasilje u 43% analiziranih predmeta. U predmetima u kojima je sud počinitelja našao krivim najčešće je izricana kazna uvjetnog zatvora – u 59% osuđujućih presuda. Novčanu kaznu sud je izrekao u 32% osuđujućih presuda. Bezuvjetnu kaznu zatvora sud je izrekao u 17,5% osuđujućih presuda.
Iz navedenog je jasno je kako postoji potreba za pro-aktivnijim pristupom policije u pogledu zaštite žrtava obiteljskog nasilja kroz sudski postupak. U tom smislu Pravobraniteljica potiče nadležna tijela vlasti da osiguraju sredstva za podizanje institucionalnih kapaciteta policije i stručno osposobljavanje policijskih djelatnika/ca za ovu pravosudnu ulogu.
Pravobraniteljica naglašava kako je obiteljsko nasilje najviše pogađa žene pa onda djecu. Istraživanje je pokazalo kako žene čine 72% svih žrtva obiteljskog nasilja involviranih u analizirane prekršajne predmete. Usporedbe radi, muškarci su bili žrtve u 38% analiziranih predmeta. No ovaj podatak treba sagledati u kontekstu činjenice da su muškarci najčešće žrtve obiteljskog nasilja od samih muškaraca, a ne žena dok je kod žena situacija obrnuta. Tako 78% svih optuženika za obiteljsko nasilje u analiziranim predmetima čine muškarci. Ovakvi podaci jasno pokazuju kako je podizanje učinkovitosti sustava zaštite od obiteljskog nasilja nužan preduvjet za uklanjanje nejednakog položaja žena u hrvatskom društvu.

U skladu s navedenim, Pravobraniteljica smatra korisnim naglasiti potrebu za sljedećim koracima:

(1) Poticati i stručno osposobljavati policijske djelatnike/ce za pro-aktivniju ulogu u prekršajnim postupcima povodom obiteljskog nasilja i učvršćivati institucionalne kapacitete policije u tu svrhu;
(2) Poticati programe za prekršajne suce/tkinje kroz koji bi im pružili priliku za daljnju specijalizaciju u području suzbijanja obiteljskog nasilja kao oblika diskriminacije koja najviše pogađa žene;
(3) Osigurati dostupniji pristup besplatnoj pravnoj pomoći žrtvama obiteljskog načina gdje bi bile detaljno upoznate sa svojim pravima i svim mogućnostima učinkovite zaštite;
(4) Osigurati sredstva za provođenje zaštitnih mjera - mjeru obveznog psihosocijalnog tretmana odnosno mjeru obveznog liječenja od ovisnosti.

2.1.20. Besplatna pravna pomoć i žrtve obiteljskog nasilja

U Republici Hrvatskoj i dalje je na snazi Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, izmijenjen i dopunjen tijekom 2011. Na žalost, Pravobraniteljica ponovno mora konstatirati kako učinjene izmjene i dopune iznimno štete žrtvama nasilja, jer ne mogu dobiti onu vrstu pravne pomoći koja im je također nužno potrebna, a postupak stjecanja prava na besplatnu pravnu pomoć je produžen sa 15 na 30 dana. O svemu tome Pravobraniteljica je detaljno izvijestila u prošlogodišnjem izvješću.[134]

Na sjednici Odbora za ravnopravnost spolova Hrvatskoga sabora, održanoj 18. veljače 2012., se raspravljalo o *Izvješću o ostvarivanju prava na pravnu pomoć i utrošku sredstava u 2011.*, slijedom čega je Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova ukazala na nedostatak Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći koji žrtvama obiteljskog nasilja (1) ne osigurava besplatnu pravnu pomoć u kaznenim i prekršajnim postupcima kao niti u zemljišno-knjižnim poslovima (što je važno obzirom na diobu imovine, zabrane raspolaganja imovinom i sl.) i (2) žrtve obiteljskog nasilja nisu upućene u mogućnost predlaganja mjera opreza prije pokretanja kaznenog, odnosno prekršajnog postupka, kao što je zabrana približavanja žrtvi ili udaljenje iz kuće, ukoliko to nije učinila policija ili državni odvjetnik, o čemu u konačnici ovisi sigurnost žrtve. Navedene primjedbe argumentira slijedećim:

(1) Žrtve nasilja ne mogu sve svoje probleme riješiti kroz parnični i/ili upravni postupak ili pravnim savjetom. Za takve postupke besplatna pravna pomoć im je i dalje dostupna, a žrtve nasilja je i traže i dobivaju, što dokazuju podaci koje je Pravobraniteljica prikupila od ureda državne uprave nadležnih za zaprimanje zahtjeva i odobravanje korištenja besplatne pravne pomoći. Međutim, nekoliko pritužbi koje je Pravobraniteljica zaprimila tijekom 2012. pokazale su svu slabost sustava pružanja besplatne pravne pomoći žrtvama nasilja. Pritužbe su

134 http://www.prs.hr/attachments/article/97/Izvjesce_o_radu_za_2011_Pravobranitelja_ice_za_ravnopravnost_spolova_.pdf

podnijele žrtve dugotrajnog nasilničkog ponašanja u obitelji koje su, između ostalog, *protiv nasilnika podnijele kaznene prijave* radi vrlo teških oblika nasilja (prijetnje raznošenjem žrtve, zajedničke djece i kuće bombom, fizički napad pokušajem davljenja u kadi u sred noći pred troje mldb. djece i sl.). Nakon policijske obrade, osumnjičenima za ta djela bi bio određen jednomjesečni pritvor, tijekom kojega je proveden istražni postupak. Iz iskustva Pravobraniteljica zna da nasilnici najčešće budu pušteni iz pritvora nakon isteka 30 dana, uz obrazloženje da nema više opasnosti od utjecaja na svjedoke. Također joj je dobro poznato da *nadležni državni odvjetnici nisu skloni od nadležnog suda zatražiti izricanje odgovarajućih mjera opreza* koje bi zaštitile žrtve nasilja do pravomoćnog okončanja postupka. Isto tako, niti nadležno državno odvjetništvo niti sud žrtvi nasilja ne kaže sa sigurnošću hoće li nasilnik biti pušten ili ne, ili koji će dan biti pušten. Žrtva najčešće ne zna ni pred kojim tijelom se vodi postupak, niti kome se može obratiti radi eventualnog izricanja mjera opreza kao alternative pritvoru. Žrtve najčešće nemaju financijske sigurnosti, imaju djecu ili stare roditelje, a nasilnik ih često drži u financijskoj ovisnosti i tako ih kontrolira. Ukoliko žrtva i ima mogućnost angažirati odvjetnika/cu, često to bude samo radi raščišćavanja imovinsko-pravnih odnosa sa nasilnikom. Neki su odvjetnici/e nevoljko davali pravnu pomoć i u kaznenim postupcima, ili se time i ne bave.
Stoga se Pravobraniteljica tijekom 2012. ne jednom našla suočena sa uplašenom žrtvom teškog oblika nasilja, koja je skupa sa svojom djecom iskazivala pred nadležnim sudom o nasilničkom ponašanju svog supruga/partnera, a sada je suočena s mogućnošću da isti za koji dan izađe iz pritvora bez ijedne izrečene zaštitne mjere, te se pojavi na vratima kuće i ima puno pravo zahtijevati da ga žrtva pusti unutra, osobito ukoliko je suvlasnik ili vlasnik tog stambenog prostora. U takvim slučajevima su žrtve nasilja uplašene, usamljene i nemaju od koga tražiti pravnu pomoć, i to upravo zbog toga što je izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći 2011. **ukinuto pravo na besplatnu pravnu pomoć za prekršajne i kaznene postupke ali i zemljišno-knjižne postupke.**

OPIS SLUČAJA (PRS 03-02/12-09) Pravobraniteljici se obratila M.F., koja je zajedno sa svoje troje mldb. djece žrtva nasilničkog ponašanja svog supruga, koji ju je jedne noći izvukao iz kreveta gušeći je objema rukama i bacio u kadu, a zatim ju je tukao rukama po tijelu. Događaj je vidjelo sve troje djece. Nakon konzultacija sa pravobraniteljicom, pritužiteljica je događaj prijavila policiji, koja ga je uhitila i podnijela protiv njega kaznenu prijavu radi pokušaja ubojstva na štetu pritužiteljice, koja je zatim prekvalificirana nas nasilničko ponašanje u obitelji. Okrivljeniku je određen pritvor od 30 dana, nakon čega je mogao biti pušten, no pritužiteljici to nije nitko sa sigurnošću mogao potvrditi. Isto tako, pritužiteljica je zaposlena na određeno vrijeme, sa plaćom od 2.100,00 kn, suprug ne doprinosi uzdržavanju niti plaća hipotekarni kredit, ona ne može tražiti posao izvan Pitomače jer nema prijevozno sredstvo, a plaća koju ostvaruje nije joj dovoljna da podmiri potrebe sebe i sve troje djece. Također je zabrinuta što će biti s njom i sa djecom ukoliko njenom suprugu odrede pritvor, ne izreknu mu niti jednu zaštitnu mjeru, a kuća u kojoj su sadanjih četvero je u pola dijela njegovo vlasništvo.
PODUZETE MJERE: Pritužiteljica je po savjetu pravobraniteljice kontaktirala sutkinju istrage, te sačinila podnesak kojim joj je zatražila da nadležni sud, ukoliko njenog supruga

pusti iz pritvora, istome odredi mjere opreza- zabranu približavanja i kontaktiranja s njom i djecom kao žrtvama nasilja, te udaljenje iz kuće. Tako je okrivljeni otišao u kuću kod svojih roditelja,jer mu je izrečena i zabrana izlaska iz roditeljska kuće osim na posao. Mjere opreza je često kršio, osobito u odnosu na djecu, i to zabranu približavanja. Oštećena je isto navodno prijavljivala policiji, no ništa se nije desilo. Oštećenoj pritužiteljici Pravobraniteljica je izdala preporuku, da joj ista posluži u dokazivanju statusa žrtve nasilja, u cilju zapošljavanja iste kroz programe HZZ-a za zapošljavanje žrtava nasilja, pribavljanja stipendije i školskih knjiga za djecu, te ostvarivanje prava na socijalnu pomoć, ako i smještaj uz pomoć jedinice lokalne samouprave (općine P.).
ISHOD: nakon 30 dana pritvora, suprug pritužiteljice je pušten, uz tri mjere opreza-zabrane približavanja i kontakta sa žrtvama nasilja (oštećenom i djecom) i zabranom napuštanja mjesta boravišta osim odlaska na posao. Nakon provedenog kaznenog postupka, suprug pritužiteljice je proglašen krivim za kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji i izrečena mu je zatvorska kazna od tri mjeseca koja je zamijenjena radom za opće dobro u trajanju od 40 dana, te mjera sigurnosti obveznog psihijatrijskog liječenja, dok su mu mjere opreza ukinute. Čim je izašao iz pritvora, suprug pritužiteljice je počeo sa psihičkim zlostavljanjem- pokušao se prijaviti na adresu gdje je prije mjera opreza živio sa obitelji, podnio je prijavu za zapuštanje i zlostavljanje mldb. djeteta protiv pritužiteljice, koja se kasnije pokazala lažnom, zvao je u tvrtku gdje je tada bila zaposlena ocrnjujući je kako bi izgubila posao, predlagao joj je da sve riješe „na zajedničkom roštilju kod kuće“, premda je i prije ovog događaja bio kažnjavan radi nasilničkog ponašanja u obitelji. Ovakvo ponašanje svog supruga je pritužiteljica po uputi pravobraniteljice prijavila policiji kao psihičko i ekonomsko nasilje, no policija je držala da se ne radi o nasilju i odbila je isto procesuirati. Pritužiteljici je istekao ugovor o radu na određeno vrijeme, i sada je nezaposlena jer posao kao žrtva nasilja nije uspjela pronaći. Nije uspjela ishoditi niti stipendije, niti besplatne udžbenike i opremu za školu za djecu, niti socijalnu pomoć. Sa suprugom je u brakorazvodnoj parnici, a on je, kako se čini, u izvanparničnom postupku uspio postići razvrgnuće suvlasničke zajednice i sada slijedi prodaja kuće na javnoj dražbi, a pritužiteljica i djeca nemaju osiguran smještaj, jer općina P. ne raspolaže adekvatnom stambenom jedinicom.

(2) Žrtva nasilja nije *samo svjedok/inja*. Žrtve nasilja su svjedokinje-oštećenice tzv. privilegirane svjedokinje, a takvi svjedoci/kinje u kaznenom/prekršajnom postupku imaju poseban status, jer se radi o osobama koje su izravne žrtve kaznenog/prekršajnog djela koje trpe “fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda“ te stoga, između ostalih prava[135], imaju pravo i na zaštitu u tim postupcima, odnosno imaju pravo predlagati sudu mjere opreza i zaštitne mjere. Zakon o kaznenom postupku[136] oštećenu osobu naziva „žrtvom“. Ovo i stoga što zbog prirode kaznenog djela kojega su žrtve i emotivnog angažmana i pritiska kojemu su izložene u postupku niti ne mogu funkcionirati

[135] Čl.52. i čl.221. Zakona o kaznenom postupku, Narodne novine broj 121/11.
[136] Čl.184. Zakona o kaznenom postupku, Narodne novine broj 121/11. Čl.116. Prekršajni zakon, Narodne novine broj 107/07.

kao drugi svjedoci, već im je *potrebna stručna pravna pomoć.*[137] Pravobraniteljica napominje da je Kaznenim zakonom koji je stupio na snagu 01. siječnja 2013., opseg različitih mjera koje je moguće izreći okrivljeniku/kažnjeniku znatno proširen.

(3) Ponovno valja naglasiti kako žrtva prekršajnog djela nasilničkog ponašanja u obitelji ima *pravo zatražiti primjenu mjera sigurnosti udaljenja iz kuće, zabrane približavanja i zabrane uznemiravanja i uhođenja i prije pokretanja samog prekršajnog postupka*, a koja mogućnost se u praksi malo ili nikako ne koristi. Mjere opreza predviđene Zakonom od zaštite nasilja u obitelji ipak se češće koriste, iako za njihovo kršenje nije predviđena momentalna reakcija pravosudnog aparata. Naime, o postupanju okrivljenika protivno zabrani ili neispunjavanju obveze koja je određena mjerom opreza, tijelo koje izvršava mjeru opreza odmah obavještava sud. Na temelju pribavljenog izvješća, sud može okrivljenika koji postupa protivno određenoj mjeri opreza ili je u cijelosti ili djelomično ne ispunjava kazniti novčanom kaznom do 10.000,00 kuna. Ovako izrečena novčana kazna ne utječe na prekršajno-pravnu sankciju koja će se eventualno izreći za počinjeni prekršaj. Protiv rješenja kojim se izriče kazna okrivljenik ima pravo žalbe.[138] Konkretno, to znači da je okrivljenik u mogućnosti kršiti izrečenu mjeru opreza i time ugrožavati sigurnost žrtve, čekajući rješenje suda o novčanoj kazni i zatim se na isto žaliti. Ovakva zakonska regulativa nimalo ne doprinosi sigurnosti žrtve. Radi toga je Pravobraniteljica tijekom izvještajnog razdoblja predložila Hrvatskom saboru izmjenu Prekršajnog zakona u dijelu koji se odnosi na *izvršavanje* mjere opreza zabrane približavanja određenoj osobi i zabrane uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom izmjeni tako da se uvrsti nova odredba koja će kršenje navedene mjera opreza predviđati kao zaseban prekršaj, ili predviđati kao jedan od zakonskih razloga za uhićenje počinitelja, ili sankcionirati na način da se pol. službenicima/icama koji/e interveniraju po dojavi o kršenju predmetne mjere omogući da na licu mjesta počinitelju izreknu prekršajni nalog.
U takvim rizičnim slučajevima je Pravobraniteljica koristila svoje zakonsko ovlaštenje pružanja pravne pomoći prilikom pokretanja sudskog spora, savjetujući pritužiteljicama kako da se zaštite u trenutku kada okrivljeni bude pušten na slobodu, jer je prestao postojati zakonski razlog za zadržavanje istog u pritvoru, a nije bilo naznaka da će u postupku biti izrečene ikakve mjere opreza. Uglavnom tek tada bi sudovi, na usmeni/pisani zahtjev oštećenica, izricali okrivljeniku mjere opreza zabrane približavanja /kontaktiranja sa žrtvom nasilja, zabrane napuštanja kuće (ukoliko bi okrivljeni živio negdje drugdje) osim za potrebe odlaska na posao i sl. Takve pravne radnje bi u kaznenom/prekršajnom postupku za žrtve nasilja trebao obavljati njihov/a odvjetnica/ik.

(4) Pravobraniteljica također naglašava kao znatan problem ukidanje besplatne pravne pomoći *u zemljišno-knjižnim postupcima*. Ovo stoga što se žrtve nasilja sve više odlučuju na

[137] Prilikom ispitivanja okrivljenika, prilikom davanja iskaza, kao i prilikom utvrđivanja mjera opreza predviđenih Kaznenim ili Prekršajnim zakonom a koje je potrebno izreći okrivljeniku kako bi žrtva, jednom kada on izađe iz pritvora, bila zaštićena te kako bi okrivljeniku u kaznenom postupku bila eventualno izrečena adekvatna zaštitna mjera.
Čl.54. Zakona o kaznenom postupku, Narodne novine broj 121/11. Čl.116. Prekršajni zakon, Narodne novine broj 107/07.
[138] Čl.132. Prekršajnog zakona, Narodne novine broj 107/07.

brakorazvodne parnice (o tome svjedoče kasnije iznijeti brojčani podaci), a brakorazvodna parnica žrtve nasilja i zlostavljača vrlo često se nastavlja ili vodi usporedno sa parnicom za utvrđivanje i/ili diobu bračne stečevine, razvrgnuće suvlasničke zajednice, ovrhom radi prodaje nekretnine i sl., neki put protivno volji žrtve, a neki put na njenu inicijativu, kako bi dobila svoju imovinu s kojom bi mogla započeti samostalan život. S obzirom na prirodu odnosa sa zlostavljačem, u situaciji kad je žrtva pokrenula postupak za razvod braka, logično je očekivati (osobito kada se radi o zlostavljaču koji žrtvu drži u ekonomskoj zavisnosti, odnosno ostvaruje veći ili jedini prihod u obitelji) da će zlostavljač pribjeći svim pravnim sredstvima da onemogući žrtvu u tom nastojanju, odnosno da će pokušati otuđiti nekretninu kojoj je možda samovlasnik i prije pokretanja parnice za utvrđivanje i diobu bračne stečevine. Jedino pravno sredstvo kojim se može omesti takav razvoj događaja su privremene mjere[139] zabrane otuđenja nekretnine, koje se provode zabilježbom u zemljišnim knjigama a moguće ih je ishoditi istovremeno sa pokretanjem parnice. Radi se o primjeni zemljišno-knjižnog prava. Žrtva koja ne može dobiti besplatnu pravnu pomoć za takve postupke, onemogućena je, s obzirom na specifičnost zemljišno-knjižnog prava, u svojim nastojanjima da spriječi otuđenje nepokretne imovine stavljanjem zabilježbe zabrane raspolaganja/otuđenja na istu. Stoga se može desiti da zlostavljač jednostavno proda ili daruje nekretninu i prije utvrđenja koji dio bračne stečevine pripada žrtvi.

2.1.20.1. Korisnice/i besplatne pravne pomoći u 2012.

Prema podacima dobivenim od Ministarstva pravosuđa, tijekom 2012. je u Državnom proračunu bilo osigurano na ime troškova besplatne pravne pomoći 2.278.000,00 kn koja svota je i utrošena, dok je bilo 5.853 korisnika/ca besplatne pravne pomoći. **Podaci razvrstani prema spolu korisnika nisu dostupni, budući da se prema tom kriteriju ne vode,** a što je suprotno odredbi čl.17.st.1 ZRS-a**.** Prema podacima državnih ureda za upravu (21) tijekom 2012. je 238 žena i 3 muškarca-žrtve obiteljskog nasilja zatražilo besplatnu pravnu pomoć. Navedeni broj čini 4,15 % od ukupnog broja osoba koje su zatražile besplatnu pravnu pomoć. Ukupno je podneseno 250 zahtjeva, od kojih se 229 odnosilo na sekundarnu a 21 na primarnu pravnu pomoć. Pravnu pomoć radi razvoda braka zatražilo je 157 osoba, pravnu pomoć u vezi sa odlukom s kojim će roditeljem djeca (dijete) živjeti, kao i izmjenu odluke o viđanju i uzdržavanju djeteta zatražila je 31 osoba. Pravnu pomoć oko imovinsko-pravnih pitanja (utvrđenje i dioba bračne stečevine, razvrgnuće suvlasničke zajednice, smetanje posjeda, privremena mjera za ponovno uključenje struje i plina) zatražilo je 35 osoba te je još podneseno nekoliko zahtjeva za sekundarnom pravnom pomoći iz raznih razloga (zahtjevi za izdavanjem privremenih mjera i sl.). Od svih zahtjeva odbijeno ih je 12, i to iz razloga što su se odnosili na zastupanje u prekršajnom ili kaznenom postupku, radi toga što je osoba sudjelovala u nasilju ili radi imovinskog cenzusa. U 9 slučajeva podnositelj/ica je odustao/la od postupka, odustavši od tužbenog zahtjeva, ili se uopće ne obrativši odvjetniku/ci sa izdanim rješenjem te je u tim slučajevima postupak obustavljen.

[139] Čl.340-345. Ovršnog zakona, Narodne novine broj 112/12.
Čl.89.-89.a Zakona o parničnom postupku, Narodne novine broj 112/12, 148/11.

Iz izloženih podataka koji su dobiveni od 21 ureda državne uprave koji se bave odobravanjem prava na besplatnu pravnu pomoć slijedi da je u 2012. gotovo jednak broj osoba podnijelo zahtjev za besplatnom pravnom pomoći, a da je usvojen jedan zahtjev manje (238) u odnosu na prošlo izvještajno razdoblje te da su besplatnu pravnu pomoć kao žrtve nasilja u obitelji tražile u ogromnoj većini samo žene. **Daleko više zahtjeva u 2012. se odnosilo na pomoć u razvodu braka** (157 naprama 65), nešto više nego prošle godine bilo je zahtjeva za utvrđenje i diobu bračne stečevine (35 naprama 26) dok su se ostali odnosili na probleme s uzdržavanjem, odlučivanje o tome s kime će djeca živjeti, tko će ih uzdržavati, smetanje posjeda, problem ponovnog uključivanja plina i struje, diobu suvlasničke zajednice, iseljenje i sl.

Žrtvama nasilja u samo 8 županija - Brodsko-posavskoj, Gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji, Karlovačkoj županiji, Koprivničko-križevačkoj županiji, Osječko-baranjskoj županiji, Primorsko-goranskoj županiji i Splitsko-dalmatinskoj županiji je pozicija uvelike olakšana budući da su ondje *formirane liste odvjetnica/ka* koje pružaju besplatnu pravnu pomoć svojevoljno, a ne po sili zakona, tako da se korisnice/i besplatne pravne pomoći mogu istima obratiti bez straha da će biti odbijeni/e.

Ostaje i dalje nejasno zbog čega između pojedinih županija postoje takve oscilacije u broju osoba koje su zatražile pravnu pomoć, pa je tako u Primorsko-goranskoj županiji besplatnu pravnu pomoć zatražila 31 osoba na 644 pružene intervencije radi obiteljskog nasilja, u Varaždinskoj županija i 29 osoba uz 961 pruženu intervenciju, te u 32 osobe u Primorsko – goranskoj županiji uz 644 policijske intervencije. Nasuprot tome, u Istarskoj županiji besplatnu pravnu pomoć nije zatražila niti jedna osoba, premda je intervencija radi obiteljskog nasilja zatražena u 544 slučaja, u Gradu Zagrebu je besplatna pravna pomoć zatražena od 11 osoba, premda je najveći broj intervencija policije (6.104) zabilježen upravo ondje, zatim u Splitsko- dalmatinskoj županiji od 6 osoba, a intervencija policije bilo je 1.670, te u Osječko-baranjskoj županiji od 13 osoba, a intervencija policije bilo je 1.339. Slijedom izloženih podataka, može se zaključiti da žrtve obiteljskog nasilja čine zapravo vrlo mali postotak od ukupnog broja korisnika besplatne pravne pomoći, možda zato što ne poznaju dovoljno taj institut.

2.1.20.2. Romkinje-žrtve obiteljskog nasilja kao korisnice besplatne pravne pomoći

Prema obrascima za primjenu Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, prilikom prikupljanja podataka o tražiteljicama/ima besplatne pravne pomoći nije predviđeno tražiti podatke o narodnosti podnositeljice/a zahtjeva. Stoga većina ureda državne uprave nije niti dostavila tražene podatke o Romkinjama kao korisnicama. Podaci o 8 Romkinja koje su zatražile besplatnu pravnu pomoć, ali ne kao žrtve obiteljskog nasilja, dostavljeni su iz Istarske županije. Kako se radi o skupini žena koje su posebno ranjive i podložne višestrukoj diskriminaciji Pravobraniteljica smatra da bi radi lakše dostupnosti i zaštite, trebalo prikupiti podatke o Romkinjama-žrtvama nasilja, pa u tom smislu preporuča - Izmijeniti obrazac za

zaprimanje zahtjeva za besplatnu pravnu pomoć tako da se uvede i rubrika „nacionalnost“ a koja bi se mogla popuniti uz dobrovoljni pristanak stranke.

2.1.20.3. Zaključno razmatranje i preporuke

Broj osoba koje su zatražile besplatnu pravnu pomoć od trenutka ustanovljenja iste je rastao, a zatim postao konstantan, bez obzira na vrlo vjerojatnu činjenicu što je besplatna pravna pomoć, iz vizure žrtve, teško dohvatljiva, s obzirom na složenost obrasca, poteškoće oko dolaska u nadležni ured radi podnošenja zahtjeva i problematičnog imovinskog cenzusa koji uključuje i saznanje o prihodima ostalih odraslih članova kućanstva (od kojih jedan može biti, i najčešće je, nasilnik). No, ukoliko se ovi podaci stave u kontekst s podacima MUP-a o optužnim prijedlozima podnesenim radi prekršaja nasilničkog ponašanja u obitelji te brojem osoba prijavljenih radi počinjenja tih prekršaja, može se zaključiti (u odnosu na broj postupaka kojih je manje za 1,2 % nego u 2011. te broja prijavljenih osoba kojih je za 2,1 % manje nego u 2011.), da je zapravo relativno više osoba-žrtava nasilničkog ponašanja u obitelji zatražilo besplatnu pravnu pomoć nego u 2011. Evidentno je da žrtva nasilja ne može očuvati niti boriti se za svoja prava (imovinska prava te da bude zaštićena) samo u okviru građanskog postupka, a izvan dometa kaznenog/prekršajnog i zemljišno-knjižnog prava.
Pravobraniteljica preporučuje slijedeće izmjene Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći u odnosu na tražiteljice/e besplatne pravne pomoći-žrtve obiteljskog nasilja:

(1) Iz obrasca za traženje besplatne pravne pomoći izostaviti podatke o imovini ostalih članova obitelji, jer to nije imovina kojom bi žrtva nasilja mogla samostalno upravljati i koristiti je;
(2) Izmjenama navedenog Zakona omogućiti tražiteljicama/ima da zahtjev za besplatnom pravnom pomoći upute putem propisanog obrasca i iz sjedišta lokalne samouprave (drugih gradova pripadajućim županijama te općina), budući da iste uglavnom raspolažu i osobnim računalima i internet vezom;
(3) Izmjenama navedenog Zakona omogućiti tražiteljicama/ima primitak rješenja kojim se odobrava/odbija zahtjev za besplatnu pravnu pomoć na isti način kao pod gore navedenom toč.2.;
(4) Ukoliko tražiteljici/u zahtjeva bude priznat zahtjev za besplatnu pravnu pomoć, priznati joj troškove dolaska i odlaska u nadležni ured državne uprave kao dio troška za besplatnu pravnu pomoć;
(5) Ponovno uvesti mogućnost dobivanja besplatne pravne pomoći i za kaznene, prekršajne i zemljišno-knjižne postupke za žrtve nasilja u obitelji;
(6) Skraćenje roka za odlučivanje o pravu na besplatnu pravnu pomoć sa postojećih 30 na prethodnih 15 dana;
(7) Odobravanje besplatne pravne pomoći ograničiti isključivo na objektivne čimbenike (imovno stanje same žrtve i vrstu postupka) te izostaviti ovlast diskrecione prosudbe tražiteljice/a besplatne pravne pomoći od strane postupajućih službenika o tome kakva je tražiteljica/elj besplatne pravne pomoći, o vrsti i složenosti pravnog problema i sl.

2.1.21. ANALIZA SOS TELEFONA ZA ŽRTVE NASILJA U OBITELJI

U svom dosadašnjem radu Pravobraniteljica je posebnu pažnju pridavala problematici obiteljskog nasilja, pa tako i skloništima za žrtve nasilja u obitelji kao i svim problemima s kojima se takva skloništa i njihove korisnice svakodnevno susreću. Imajući u vidu postojeću situaciju oko financiranja rada skloništa za žrtve nasilja u obitelji i njihovih savjetovališta, Pravobraniteljica je provela istraživanje o SOS telefonima koje koriste skloništa i savjetovališta za žrtve obiteljskog nasilja. Naime, radi dobivanja adekvatne pomoći žrtve nasilja u obitelji se često putem SOS telefona prvo obraćaju upravo organizacijama civilnog društva, odnosno savjetovalištima. Međutim, u pojedinim slučajevima žrtve obiteljskog nasilja oklijevaju s traženjem pomoći na navedeni način iz straha da bi nasilnik, odnosno partner s kojim žive, putem mjesečnog ispisa telefonskih poziva od strane operatera mogao saznati da su one tražile pomoć zbog nasilja, a što bi moglo rezultirati ponovljenim nasiljem. Osim toga, u pojedinim slučajevima takvi telefonski pozivi i nisu besplatni pa žrtvama nasilja mogu izazvati i dodatne troškove, a što ih također može odbiti od traženja navedene pomoći.[140] Uvidom u *Adresar ustanova, organizacija i ostalih institucija koje pružaju pomoć, podršku i zaštitu žrtvama nasilja u obitelji*[141], Pravobraniteljica je ustanovila kako samo pojedini subjekti (10) iz navedenog Adresara imaju (besplatni) SOS telefon koji započinje s predbrojem 0800[142]. Međutim, većina preostalih subjekata iz Adresara (njih 32) koristi SOS telefone koji nemaju navedeni predbroj usluge besplatnog poziva. Prema Planu numeriranja koji je donijela Hrvatska agencija za poštu i elektroničke telekomunikacije[143], usluge besplatnog poziva imaju predbroj 0800 te se stoga takvi pozivi, a sukladno navedenom Pravilniku, neće prikazivati prilikom ispisa poziva.[144]

---

[140] O navedenim problemima Pravobraniteljica je saznala iz pojedinih pritužbi građana/ki.

[141] Navedeni adresar je izdalo Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2010.)

[142] To su: Autonomna ženska kuća Zagreb, B.a.B.e., Hrabri telefon - telefon za zlostavljanu i zanemarenu djecu, Savjetovalište za djecu i odrasle žrtve obiteljskog nasilja, Dugin telefon, Ženska udruga „Izvor“ Tenja, GORD, Agencija lokalne demokracije, Udruga za zaštitu obitelji – Rijeka (U.Z.O.R.) i Društvo „Naša djeca“ Pula.

[143] Narodne novine broj 154/09., 41/12.

[144] Naime, Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća 2002/22/EZ od 7. ožujka 2002. o osnovnoj usluzi i pravima korisnika u svezi s elektroničkim komunikacijskim mrežama i uslugama (Direktiva o osnovnoj usluzi) u čl.10. uređuje pitanje kontrole troškova dok u Dodatku I. (koji se odnosi na čl.10.) propisuje kako se besplatni pozivi od strane pretplatnika pozivatelja, uključujući pozive na telefone za pomoć, ne trebaju navoditi u računu sa izlistanjem pretplatnika pozivatelja. Osim toga, i Direktiva 2002/58/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 12.07.2002. o obradi osobnih podataka i zaštiti privatnosti na području elektroničkih komunikacija (Direktiva o privatnosti i elektroničkim komunikacijama) u čl. 34. Preambule uređuje pitanje prikaza broja pozivatelja[144], dok se u čl.7.st.1. navedene Direktive predviđa pravo pretplatnika da prima račune bez detaljnog ispisa. U kontekstu međunarodnih propisa koji uređuju predmetnu problematiku potrebno je spomenuti i Konvenciju Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja (tzv. Istanbulska konvencija)[144], a koju Konvenciju je 22.01.2013. potpisala i Republika Hrvatska i to kao 26. članica Vijeća Europe koja je to učinila. Navedena Konvencija u čl.24. uređuje pitanje SOS telefona na način da predviđa obvezu država članica da poduzimaju neophodne zakonodavne odnosno druge mjere za uspostavljanje 24-satne besplatne SOS telefonske linije koja će pokrivati područje čitave države, radi davanja savjeta pozivateljima, povjerljivo, odnosno čuvajući pritom njihovu anonimnost, i to u vezi sa svim oblicima nasilja koji su obuhvaćeni tom Konvencijom. Istom Konvencijom je u čl.23. uređeno pitanje sigurnih kuća na način da države članice trebaju poduzeti sve neophodne zakonodavne i druge mjere kako bi se omogućilo otvaranje odgovarajućih, lako dostupnih sigurnih kuća u dovoljnom broju za siguran smještaj i pro-aktivnu pomoć žrtvama nasilja, posebno ženama i njihovoj djeci.

2.1.21.1. Inicijativa Pravobraniteljice

Imajući u vidu gore navedeno, Pravobraniteljica je uputila prijedloge skloništima i savjetovalištima koja nemaju besplatni SOS telefon s predbrojem 0800 (njih ukupno 32) da u cilju rješavanja navedene problematike razmotre uvođenje besplatnog SOS telefona s predbrojem usluge besplatnog poziva 0800 te im istodobno ukazala na značaj navedenoga prijedloga. Pravobraniteljica je zaprimila odgovore od 24 skloništa i savjetovališta dok se njih 8 nije uopće očitovalo o tome[145]. Načelnu zainteresiranost za navedenu inicijativu navelo je 11 skloništa i savjetovališta[146] dok ih je 13 izričito navelo kako nisu zainteresirani. Analizirajući sve zaprimljene odgovore Pravobraniteljica je uočila kako skloništa i savjetovališta (kako ona koja su načelno zainteresirana za inicijativu tako i ona koja to nisu) iznose određena pitanja i dvojbe oko uvođenja besplatnih SOS telefona s predbrojem 0800. Naime, kao glavni problem vezano uz uvođenje besplatnog SOS telefona, skloništa i savjetovališta su navela lošiju financijsku situaciju u kojoj se trenutno nalaze obzirom da bi takva inicijativa za njih predstavljala „dodatnu financijsku obvezu u nepoznatom opsegu, a za koju trenutno nije osigurano financiranje“[147], dok su neka skloništa pokušavala pronaći sponzora koji bi financirao uvođenje besplatne telefonske linije[148]. Štoviše, neka skloništa i savjetovališta su navela kako su već imala otvoreni besplatni SOS telefon s predbrojem 0800 „što je bila donacija telekomunikacijskog operatera, te je ta linija funkcionirala dvije godine“[149]. Nadalje, pojedina skloništa i savjetovališta navela su kako bi uvođenje novog besplatnog SOS telefona s predbrojem 0800, pored troškova samih telefonskih poziva, uzrokovalo i troškove vezane uz tiskanje novih plakata i letaka koja su skloništa već distribuirala[150], odnosno „doštampavanje svih postojećih materijala“[151]. Naime, pojedina skloništa[152] navode kako su tijekom 2012. tiskala „veliku količinu (10.000 primjeraka) promotivnog materijala s postojećim telefonskim brojem koji je u velikoj količini već

[145] Odgovore nije dostavilo osam skloništa i savjetovališta i to: SOIH- SOS telefon za žene s invaliditetom žrtve nasilja, Udruga „MiRTa“ Split, Udruga žena Dalj, „S.O.S. telefon-POZIV U POMOĆ“ Virovitica, Centar za podršku i razvoj civilnog društva „DELFIN“, Klub žena Pakrac, Dom za žrtve obiteljskog nasilja „Utočište Sveti Nikola“ Varaždin i Centar za žene Adela.

[146] To su: Ženska soba – Centar za seksualna prava, Ženska pomoć sada, Udruga „Plavi telefon“, Psihološki centar TESA, „Feniks“ – Udruga za zaštitu djece i mladeži od zanemarivanja, zlostavljanja i nasilja u obitelji, Udruga žena Vukovar, Udruga Brod – grupa za ženska ljudska prava (Ženska grupa „Brod“), Caritas biskupije Đakovo, Dom za žrtve obiteljskog nasilja „Sigurna kuća“, Udruga žena „Hera“ Križevci i SOS TELEFON – Grad Rijeka.

[147] Navedeno je u svom dopisu navelo Savjetovalište za žrtve obiteljskog nasilja Slavonski Brod, a slično navode i SOS TELEFON – GRAD RIJEKA, „Feniks“ – Udruga za zaštitu djece i mladeži od zanemarivanja, zlostavljanja i nasilja u obitelji,

[148] To je pokušala Ženska pomoć sada.

[149] Radi se o Caritasovom domu za žene i djecu žrtve obiteljskog nasilja u Rijeci koji je naveo kako je nakon proteka toga vremena dobio obavijest od operatera da više nije u mogućnosti besplatno održavati postojeću liniju te da bi tu liniju nadalje sklonište trebalo samo financirati, a što nije bilo moguće zbog nedostatka financijskih sredstava. Stoga je protekom toga vremena besplatni SOS telefon s predbrojem 0800 bio ukinut.

[150] To navodi DUGA – udruga za pomoć ženi i djetetu. Sličan problem iznosi i Ženska grupa Karlovac „Korak“ navodeći: „SOS telefon od samih početaka djeluje na određenom broju telefona, koji je sada već dobro poznat široj javnosti, te koji se nalazi na svim promotivnim materijalima, logu, memorandumima Koraka.“

[151] Ženska soba – Centar za seksualna prava

[152] Sigurna kuća Istra

distribuiran diljem županije“ pa bi novi telefonski broj onemogućio korisnike/ice da stupe u kontakt sa skloništem. Osim navedenih problema koji su financijske prirode, pojedina skloništa su iznijela i pitanje zloupotrebe besplatnih SOS telefona jer se na takve besplatne tel. brojeve „često obraćaju osobe kojima pomoć i ne treba“[153]. Tako Ženska soba – Centar za seksualna prava navodi kako je u svom dosadašnjem radu na dvije godine koristila besplatnu telefonsku liniju (u periodu od 2005.-2006.) te da se za to vrijeme pokazalo kako takva tel. linija može biti prednost, ali istodobno i nedostatak za rad savjetovališta. Naime, navode kako je savjetovalište u tom periodu imalo „iznimno povećan broj ometajućih telefonskih poziva, koji su stalno zauzimali liniju za stvarne žrtve“, a uslijed čega je došlo do ukidanja linije. Stoga u cilju pružanja adekvatne pomoći žrtvama nasilja pojedina savjetovališta (po prethodnom dogovoru) zovu žrtve na dogovoreni broj u dogovoreno vrijeme[154], odnosno uzvraćaju im pozive[155]. Pojedina skloništa i savjetovališta navela su i dodatne argumente zbog kojih nisu skloni uvođenju besplatnih SOS telefona s predbrojem 0800, istodobno navodeći kako su oni riješili tu problematiku. Svoj stav i način rada vezano uz navedeno Pravobraniteljici je opisala DUGA – udruga za pomoć ženi i djetetu koja smatra kako korisnice koje nazivaju njihov broj „nisu dovoljno tehnički educirane da bi brisale pozive koje naprave na telefonu“ odnosno na mobitelu pa postoji opasnost da nasilnik prilikom kontroliranja žrtvinih telefonskih poziva lakše i brže uoči broj koji počinje sa 0800 nego običan broj. Stoga sklonište uzvraća poziv žrtvi koristeći pritom *svoj prikriveni telefonski broj* koji se ne prikazuje na displeju u trenutku zvanja niti se očitava na ispisu telefonskog računa[156]. Navedeno, po mišljenju Pravobraniteljice, svakako predstavlja primjer dobre prakse, a za koju je zaslužna i lokalna zajednica jer troškove navedenih poziva snosi Grad Zadar.

U cilju razmatranja mogućnosti uvođenja besplatnih SOS telefona s predbrojem 0800, Pravobraniteljica je održala sastanak s predstavnicima/icama 7 skloništa i savjetovališta[157] koji su iskazali svoju načelnu zainteresiranost za uvođenje takvih tel. linija.

[153] „SUNCE“ Društvo za psihološku pomoć navodi kako su njegovi/e djelatnici/ice koje su vodile udrugu prije, pokrenuli/e i aktivnosti vezane za promjenu broja. Međutim, navode kako je tijekom jednog supervizijskog sastanka sa stručnjacima/kinjama drugih SOS telefona pomoći naglašen rezultat svjetskog istraživanja o velikoj zlouporabi takvih telefona te da je njihova udruga dobila preporuku za zadržavanje postojećeg broja.

[154] Ženska soba – Centar za seksualna prava.

[155] DUGA – udruga za pomoć ženi i djetetu.

[156] Prvi tel. poziv žrtve prema skloništu se nažalost evidentira na njezinom telefonu i ispisu poziva ali je svakako, po mišljenju udruge, manje vidljiv od tel. broja koji počinje s predbrojem 0800. Nakon prvog poziva žrtve sklonište joj uzvraća poziv u dogovoreno vrijeme i na dogovoreni broj i taj poziv odnosno tel. broj skloništa je prikriven i ne prikazuje se na displeju niti se očitava na ispisu tel. poziva.

[157] To su: Ženska soba – Centar za seksualna prava, Ženska pomoć sada, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja, Udruga žena Vukovar, Dom za žrtve obiteljskog nasilja „Sigurna kuća“ Čakovec, Udruga žena „Hera“ Križevci, SOS telefon- Grad Rijeka, Udruga za pomoć žrtvama nasilja i Psihološki centar Tesa. Na sastanku je sudjelovala i Lidija Vujanić koja je sudionica dvogodišnjeg programa (2011.-2013.) pod pokroviteljstvom bugarskog Instituta za zaštitu ženskih ljudskih prava (Women′s Human Rights Training Institut/WHRTI) čija je svrha promicanje i zaštita ženskih ljudskih prava širom Europe kao i umrežavanje odvjetnika/ica, odnosno pravnika/ica radi ostvarivanja međunarodne suradnje.

2.1.21.2. Zaključno razmatranje i preporuke

Usprkos prednostima besplatnih SOS telefona s predbrojem 0800, i dalje se kao problem postavlja financiranje. Stoga su zaključno dogovorena tehnička rješenja i pojedinačno razmatranje procjene troškova pojedinih skloništa i savjetovališta. U tom smislu je Pravobraniteljica pružila daljnju institucionalnu potporu skloništima i savjetovalištima te preporučuje:

(1) Daljnje sustavno i kontinuirano bavljenje problematikom financiranja skloništa i savjetovališta, a što će doprinijeti i poboljšanju kvalitete usluga koje skloništa i savjetovališta pružaju žrtvama obiteljskog nasilja,

(2) Poticanje jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave da sudjeluju u snošenju troškova besplatnih SOS telefona za skloništa i savjetovališta.

2.1.22. Suradnja s Policijskom akademijom vezano za obrazovanje policije

U kontekstu primarne zadaće institucije Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova vezano za rad po pritužbama građana/građanki, a u dijelu koji se odnosi na postupanje policije u slučajevima obiteljskog nasilja, na inicijativu Policijske akademije sklopljen je 07. prosinca 2012. **Sporazum o suradnji između dviju institucija**. Sporazumom je planiran niz aktivnosti koje će se provoditi tijekom 2012/2013., s mogućnošću nastavka daljnje suradnje, a radi poboljšanja postupanja policijskih službenika/ica u slučajevima obiteljskog nasilja, s naglaskom na rodni senzibilitet navedenih slučajeva kao i na podizanje svijesti o navedenoj problematici. Teme izobrazbe odnose se na zakonodavni okvir i institucionalne mehanizme u području ravnopravnosti spolova te ovlasti rada anti-diskriminacijske institucije pravobraniteljice, ovlasti postupanja po diskriminacijskim osnovama, povezivanje znanja o obiteljskom nasilju s diskriminacijom temeljem spola vezano za postupanje policijskih službenika/ica i interaktivne komunikacije s Ravnateljstvo policije po pojedinim slučajevima obiteljskog nasilja.

Pravobraniteljica je u kolovozu održala radionicu pod nazivom „Rodno-osjetljivi pristup u slučajevima obiteljskog nasilja“ za 50-tak nastavnika/ica i odgajatelja/ica Policijske škole „Josip Jović“. Tijekom listopada/studenog održala je 16 interaktivnih radionica za polaznike/ice četvrtog razreda Policijske škole „Josip Jović“. U prosincu je održala izlaganje na Specijalističkom tečaju za maloljetničku delikvenciju i kriminalitet na štetu obitelji i mladeži koji se provodi za policijske službenike/ice kriminalističke policije iz čitave Hrvatske. Navedenim Sporazumom predviđene su i interaktivne radionice za redovne studente/ice Visoke policijske škole.

2.1.22.1. Analiza evaluacijskih listića

Nakon održanih predavanja, Pravobraniteljica je provela anonimno vrednovanje istog putem anketnih listića. Predavanje je održano za ukupno 282 učenice i učenika, 249 (88%) ih je predavanje ocijenilo pozitivno, dok ih je 20 (7%) predavanje ocijenilo negativnim, 13 ispitanika (5%) nije uopće pokazalo volju da suvislo odgovori na postavljena pitanja. Razlozi nezadovoljstva predavanjem su slijedeći: 12 (60%) ispitanika smatra da se previše govori o ženama i napada muškarce, 7 (35%) ispitanika predavanje nalazi nezanimljivim jer su to već sve znali. Unatoč tome, 16 (80%) ispitanika, koji su izrazili nezadovoljstvo, ipak smatra da institucija Pravobraniteljice pridonosi ostvarivanju ustavnog načela ravnopravnosti spolova.
Zanimljivo je što su svi odgovori koji problematiziraju isticanje činjenice da su žene većinom žrtve nasilja dolaze upravo iz ove skupine ispitanika tako primjerice, ispitanici/e na pitanja zašto nisu zadovoljni predavanjem odgovaraju:
„Pravobraniteljica svu krivnju prebacuje na muškarce.“
„Jer se previše priča o ženama, a u nekim stvarima (fizičkim)zaista žene ne mogu zamijeniti mušku ruku.“
„Nekad treba saslušati mušku stranu.“
„Smatram da iznesene činjenice nisu istinite te da žene imaju dosta prednosti u odnosu na muškarce.“
„Zato što se govori jedino o ženama, a muškarce se stavlja u položaj kao da su oni za sve krivi!“
„Jer se gleda samo na ženu i kako one nemaju nikakva prava, a da muškarci vladaju, i to nije istina…“
„..ovo nije bilo realno i sve je na strani žena.“
„Iz razloga što se stalno spominje nasilje prema ženama, a muškarci kao da ne postoje, ne znam iz kog razloga smo mi uvijek krivi. Moje je mišljenje da svako nasilje u 90% slučajeva žene započnu to nasilje, i mi muškarci puknemo i desi se nasilje i onda smo mi krivi.“
„Napadaju samo muškarce.“
„Nisam baš jer ste više na strani žene.“

Pozitivnim je ocijenilo predavanje 88% ispitanika/ca. 132 (53%) je izjavilo da je saznalo nešto novo o radu Pravobraniteljice, 90 (36%) saznalo je nešto novo o ravnopravnosti spolova, 213 (85,5%) iz predavanja je moglo zaključiti zašto se nasilje smatra spolnom diskriminacijom. Također ih 196 (78,7%) navodi kako smatra da institucija Pravobraniteljice doprinosi ostvarivanju ustavnog načela ravnopravnosti spolova, a 207 (83,1%) anketiranih izjavilo je da su zadovoljni predavanjem. Nekolicina njih su do te mjere svjesni utjecaja Pravobraniteljice na društvo, da su rekli između ostalog i slijedeće: *„Da, zadovoljan sam, ali smatram da nismo trebali imati (predavanja, op.prs.), jer mi nećemo moći utjecati bar iduće 2 godine. Najviše toga naučit ćemo od svojih mentora. Smatram da bi oni trebali imati više ovakvih predavanja.“ „Rad čini čovjeka, pa smatram da pravobraniteljica svojim znanjem i strukom može i doprinosi hrvatskom društvu.“*

Veoma važno u cijeloj seriji predavanja je to što su ispitanici/e ocijenili rad Pravobraniteljice kao vjerodostojan, predavanja utemeljena na praktičnim slučajevima, koji su ispitanicima/ama dali novi pogled na problem obiteljskog nasilja kao na vid diskriminacije žena te ih potakli na razmišljanje o tome, ali im ukazali i na praktična rješenja slučajeva obiteljskog nasilja na terenu. O tome svjedoče slijedeći odgovori na pitanje „Zašto ti se svidjelo predavanje?“:

„Saznao sam puno stvari koje nisam znao."
„Prikazuje stvarnost.“
„Bilo je vrlo kvalitetno i pravobraniteljica se trudila što više primjere pretvoriti u praksu i objasniti nam.“
„Mislim da je najvažnije što nam je ukazano na propuste policije koji se ne smiju događati.“
„Saznao sam dosta informacija o nasilju u obitelji.“
„Saznao sam neke nove stvari pri postupanju u obiteljskom nasilju.“
„Zbog kvalitetno obrađenog područja.“
„Zbog toga što sam shvatio gdje se rade propusti.“
„Zbog novih saznanja i načina na koji je prezentacija održana (razumljivo i pristupačno 18-godišnjacima).“
„Jer je dobro čuti razmišljanja kolega iz odjela o rodnoj temi, a ovo je bila prilika bez koje vjerojatno ne bi razgovarali o tome.“
„Zbog danih primjera iz života, stvarne situacije.“
„Jer mi je drago da postoje osobe koje se bave tim slučajevima.“
„Zbog načina predavanja, govornica dobro govori, a ima i primjere iz prakse za sve što ispriča.“
„Jer sam više upućen u samu problematiku diskriminacije spolova, te nasilje u obitelji.“
„Svi podaci i statistike koje sam saznao dobro će mi doći u daljnjem obavljanju policijskog posla i daljnjem postupanju prema počiniteljima nasilja u obitelji.“
„Susreo sam se s nekim propustima svog budućeg posla,nadam se da ću to ispraviti.“
„O saznanjima novih informacija za koje prije nisam čula.“
„Smatram da su me neke stvari koje je pravobraniteljica rekla još i više usmjerile pravom putu i dobrom radu.“
„Jer su mi jasni postali oni dijelovi koji su mi bili nejasni, i uopće nije dosadno na satu.“
„Zbog toga što ste mi dali novu sliku o obiteljskom nasilju.“
„Rad čini čovjeka, pa smatram da pravobraniteljica svojim znanjem i strukom može i doprinosi hrvatskom društvu.“
„Zato jer sam naučio nešto novo o diskriminaciji.“
„Zbog saznanja i spoznavanja različitih oblika nasilja u obitelji.“
„Potaknulo me na razmišljanje.“

Zanimljiv je podatak o tome da je grupa koja se pozitivno izrazila o predavanju uglavnom izjavila da nisu saznali ništa novog niti o Pravobraniteljici niti o onome što je predmet izlaganja, jer su to sve znali od ranije. Također je činjenica i da je održano predavanje, po mišljenju Pravobraniteljice, uzrokovalo i promjenu određenih stavova bitnih za valjano, zakonito i savjesno obavljanje policijskog posla kod ispitanika/ca, kao što slijedi iz citiranih izjava:

„Pa imam više obzira prema žrtvama.“
„Zato što je bilo zanimljivo i poučno.“
„Nadam se da će se nešto promijeniti u zemlji.“(glede ravnopravnosti spolova, op.prs.)
„Spoznao sam nove stvari o životu.“
„Trebate biti uporniji i više vremena posvetiti educiranju drugih.“
„Saznala sam više o (ne)ravnopravnosti spolova.“
„Pravobraniteljici bi se trebala pridavati veća važnost i ovlasti.“
„Trebalo bi brže reagirati, a ne tek tada kad se nešto dogodi, tj. dok je kazneno djelo već izvršeno.“
„Trebalo bi brže intervenirati i reagirati.“

2.1.22.2. Zaključno razmatranje i preporuke

Razmatrajući izložene rezultate provedenog vrednovanja, Pravobraniteljica zaključuje da je predavanje održano učenicima i učenicama srednje policijske škole bilo vrlo pozitivno te da djeluje ohrabrujuće. Činjenica jest da se prema postotku negativnih stavova može zaključiti da u svakoj generaciji policijskih službenika/ca postoje osobe koje ne razumiju načelo ravnopravnosti spolova. Isto tako svjedoči i o tome kako u zvanju policajaca/ke vrlo vjerojatno i sada radi određen broj osoba kojima nije jasno zbog čega se nasilje nad ženama smatra spolnom diskriminacijom, niti im je jasno da raspoloživi podaci iz gotovo svih segmenata društvenog života svjedoče o tome da je naše društvo još uvijek podržava jednu stereotipnu ulogu žene kao majke i domaćice. No isto tako je činjenica da veliki broj ispitanika/ica ima vrlo pozitivan stav prema institutu Pravobraniteljice, poslu kojim se ona bavi, da im je jasno zašto takva institucija postoji i mora postojati, da im je jasno da žene i muškarci nisu potpuno ravnopravni, te da poboljšanju takvog stanja moraju doprinijeti i oni svojim radom. No, ono što zapravo najviše ohrabruje kod obje kategorije ispitanika/ica je to da se radi o mladim ljudima, koji su svi redom u upitniku odgovorili da se ljudsko ponašanje i razmišljanje može promijeniti, kao što se i oni sami mogu promijeniti. Kad se taj način razmišljanja dovede u vezu s izjavama ispitanika/ca da su nakon predavanja počeli drugačije razmišljati i gledati na problem obiteljskog nasilja, jedini zaključak koji se nameće je da se s takvom edukacijom treba nastaviti. Pri tome valja razmisliti jesu li dva školska sata godišnje dovoljno da se ljudima toga uzrasta dovoljno razjasni problem obiteljskog nasilja, njegovo porijeklo, aktualni uzroci pojave istog u našem društvenom kontekstu i konkretni mehanizmi suzbijanja istog, i to na temelju konkretnih primjera iz prakse, budući su taj način učenja ispitanici uglavnom pohvalili kao vrlo koristan. Stoga Pravobraniteljica preporučuje :

(1) da se u nastavni plan i program tijekom dvije godine izobrazbe za policajca/policajku implementiraju sadržaji o ljudskim pravima, ravnopravnosti spolova i diskriminaciji, kako bi se način razmišljanja, a samim time i djelovanja policijskih službenika/ca čvrsto usmjerio u zakonitom pravcu.

2.1.23. Posjeti Pravobraniteljice centrima za socijalnu skrb

Tijekom 2012. Pravobraniteljica je u okviru terenskih obilazaka pojedinih županija posjetila 9 centara za socijalnu skrb i to u slijedećim gradovima: Slatini (05. lipnja), Karlovcu (15. lipnja), Zadru (19. lipnja), Splitu (20. lipnja), Šibeniku (27. lipnja), Hrvatskoj Kostajnici (29. lipnja), Čakovcu (10. srpnja), Varaždinu (11. srpnja) i Bjelovaru (13. srpnja). Pritom se susrela s ravnateljima/icama navedenih centara, a na većini sastanaka su prisustvovali/e i pojedini/e stručni/e djelatnici/ice centara. Cilj posjeta centrima za socijalnu skrb bila je razmjena informacija vezano uz slučajeve obiteljskog nasilja, pritužbe građana/ki na propuste i prepreke s kojima se susreću u postupanju centara, udio slučajeva obiteljskog nasilja u odnosu na ostale predmete iz nadležnosti rada centara, suradnja centara s ostalim dionicima u sustavu Protokola o postupanju u slučajevima obiteljskog nasilja, njihove inicijative, preventivne kampanje kao i mogućnosti dodatne izobrazbe i edukacije.

Ravnatelji/ice centara su prilikom posjete Pravobraniteljicu obavijestili/e o postojećoj situaciji te *problemima na koje nailaze u svom radu*. Naime, gotovo svi ravnatelji/ice su kao problem naveli/e nedostatak ljudskih potencijala odnosno potkapacitiranost centara[158], a pojedini ravnatelji/ice navode i problem učestale fluktuacije zaposlenika/ica što se odražava i na sam rad centra[159]. Osim navedenog problema, Pravobraniteljica je uočila kako pojedini centri za socijalnu skrb imaju mjesnu nadležnost na širem geografskom području, a neka od tih područja su pritom i prometno izolirana odnosno teško prometno dostupna (CZSS Zadar, CZSS Hrvatska Kostajnica). Ravnatelj Centra za socijalnu skrb Split je naveo i problematiku otočnih podružnica (Vis i Hvar) koje, uslijed slabije prometne povezanosti, otežano funkcioniraju kroz djelovanje mobilnih timova iz CZSS Split. Nadalje, pojedini ravnatelji/ice navode i nedostatak sustavne i kvalitetne dodatne izobrazbe svojih djelatnika/ica[160] dok pojedini kao specifičnost navode i strukturu stanovništva na području svoje mjesne nadležnosti[161]. Gotovo svi centri naveli su zadovoljavajuću suradnju s policijom, a sa kojom pojedini centri provode radionice po školama[162] odnosno preventivne kampanje[163]. Suradnja pojedinih centara sa policijom rezultirala je i osnivanjem međuresornog tima na županijskoj razini[164]. Centri navode dobru suradnju i sa organizacijama civilnog društva odnosno sa sigurnim kućama, a suradnja je (u većoj ili manjoj mjeri) uspostavljena i sa ostalim nadležnim

[158] Jedino je ravnateljica CZSS Bjelovar situaciju na području ljudskih resursa u centru opisala zadovoljavajućom.
[159] Navedeni problem je navela ravnateljica CZSS Hrvatska Kostajnica.
[160] Navodi ravnatelj CZSS Split.
[161] Tako ravnateljica CZSS Hrvatska Kostajnica navodi kako na području njihove mjesne nadležnosti postoji slabija obrazovanost stanovništva i nizak životni standard, a što je vidljivo i iz podataka o broju korisnika/ica socijalne skrbi (preko 400 obitelji), a koja pomoć predstavlja uglavnom i jedini izvor prihoda. Slično navodi i ravnateljica CZSS Čakovec obzirom da u ukupnom broju korisnika/ica novčane pomoći za uzdržavanje, romska populacija čini udio od 82 %.
[162] Ravnateljica CZSS Hrvatska Kostajnica navodi kako u suradnji s policijom provode radionice u 4 OŠ i 1 SŠ.
[163] CZSS Čakovec navodi kako je u suradnji s policijom provodio preventivne kampanje vezano uz obiteljsko nasilje.
[164] To je slučaj kod CZSS Bjelovar, a slično navodi i CZSS Šibenik koji sudjeluje u međuresornom vijeću za suzbijanje obiteljskog nasilja.

tijelima i čimbenicima iz Protokola (državno odvjetništvo i prekršajni sudovi). Međutim, pojedini centri još uvijek nemaju zadovoljavajuću suradnju sa obiteljskim centrima[165], a pojedini smatraju kako bi ovlasti obiteljskih centara trebalo urediti na drugačiji način nego što je to predviđeno postojećim Zakonom o socijalnoj skrbi[166]. Suradnju sa županijskim povjerenstvom za ravnopravnost spolova navodi jedino Centar za socijalnu skrb Čakovec dok pojedini centri još uvijek nemaju uspostavljen takav vid suradnje[167].

U odnosu na *obiteljsko nasilje*, Pravobraniteljica je uočila kako takvi predmeti zauzimaju značajniji udio[168] u ukupnom broju predmeta. Navedeno je, prema mišljenju pojedinih centara[169], posljedica osvješćivanja javnosti o toj problematici, a što dovodi do većeg i učestalog prijavljivanja nasilja. Osim problematike obiteljskog nasilja, na sastancima se raspravljalo i o aktivnostima centara na području *roditeljske skrbi*. (Vidjeti u toč.2.3.)

S centrima je dogovorena daljnja suradnja i razmjena iskustava, a radi čega je Pravobraniteljica svim centrima za socijalnu skrb u Republici Hrvatskoj uputila *pisani poziv za suradnju* vezano uz sva pitanja iz djelokruga njezine zakonske nadležnosti i primjene Zakona o ravnopravnosti spolova.

2.2. DRUGI OBLICI NASILJA

2.2.1. Partnersko nasilje

Partnersko nasilje je svako nasilje koje se odvija u okviru jednog para. U ovom izvještajnom razdoblju Pravobraniteljica je usmjerila svoje aktivnosti prema prevenciji i suzbijanju partnerskog nasilja, od čega se izdvajaju sljedeće aktivnosti: (1) Pravobraniteljica je sudjelovala na *okruglom stolu "Za veze bez nasilja"* u organizaciji udruge CESI na kojem je predstavljeno istraživanje i analiza strategija i programa prevencije nasilja u partnerskim vezama mladih te je u okviru 18 predavanja na (2) *Policijskoj akademiji govorila i o partnerskom nasilju.*

S obzirom na to da se Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji[170] ne pruža izravna zaštita svim partnerima/icama, osim partnera/ica koji žive u izvanbračnoj vezi ili imaju djecu, zaštita žrtava partnerskog nasilja još uvijek nije našla odgovarajuće i dosljedno zakonodavno rješenje u Republici Hrvatskoj. Naime, partnerima/icama koji/e su žrtve nasilja, a ukoliko im se ne

[165] Ravnatelj CZSS Split smatra kako bi suradnja s Obiteljskim centrom trebala biti usklađena i podignuta na znatno višu razinu.
[166] Tako ravnatelj CZSS Varaždin navodi kako postoji suradnja sa Obiteljskim centrom, ali da (po njegovom mišljenju) njegovi kapaciteti još uvijek nisu maksimalno iskorišteni. Ravnateljica CZSS Bjelovar smatra kako bi Obiteljski centri trebali imati veće ovlasti od postojećih.
[167] To su centri za socijalnu skrb Zadar, Hrvatska Kostajnica i Bjelovar.
[168] U CZSS Zadar takvi predmeti čine 1/3, a u CZSS Hrvatska Kostajnica čine oko 1/4 svih predmeta. CZSS Split godišnje zaprimi oko 400 obavijesti policije o obiteljskom nasilju, a CZSS Čakovec oko 135 takvih obavijesti.
[169] Navedeno je stav ravnatelja CZSS Split.
[170] Narodne novine broj 137/09., 14/10. i 60/10.

pruža zaštita u okviru Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, *zaštitu mogu dobiti u okviru čl.31. Zakona o ravnopravnosti spolova.* Tom odredbom se kažnjivim proglašava ponašanje kojemu je cilj uzrokovanje straha drugoga ili stvaranja neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja na temelju razlike u spolu, bračnom ili obiteljskom statusu ili spolnoj orijentaciji, i koje povrijedi dostojanstvo žrtve te predviđa kažnjavanje počinitelja/ice novčanom kaznom. Navedena odredba čl.31. započela se primjenjivati tek u 2010., i to na inicijativu bivše Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.

2.2.1.1. Postupanje policije i prekršajnih sudova - prepreke

Prema pribavljenim podacima Ravnateljstva policije, tijekom 2012. policija je podnijela ukupno 37 optužnih prijedloga protiv ukupno 38 počinitelja/ica prekršaja iz čl.1. Zakona o ravnopravnosti, od čega je 36 počinitelja bilo muškog spola, a 2 počiniteljice su osobe ženskog spola. Za usporedbu, u 2011. policija je podnijela samo 8 optužnih prijedloga. S obzirom na to da Ravnateljstvo policije nije imalo na raspolaganju odluke prekršajnih sudova, nije moglo dostaviti podatke o broju osuđenih.
Međutim, Ravnateljstvo policije izvješćuje o poteškoćama u postupanju policije, a koje se odnose na pitanje ovlaštenog tužitelja za prekršajni progon prema čl.31. Zakona o ravnopravnosti spolova. Poteškoće su se pojavile pred nekim nadležnim prekršajnim sudovima, jer ti prekršajni sudovi odbacuju optužne prijedloge koje je podnijela policija smatrajući da oni nisu ovlašteni tužitelji. Naime, navode sljedeće: Zakonom o ravnopravnosti spolova nije propisano tko je ovlašteni tužitelj, dok je prema odredbama Prekršajnog zakona[171] optužni prijedlog ovlašten podnijeti državni odvjetnik. Iz navedenog proizlazi da policija nije ovlaštena podnositi optužne prijedloge zbog kršenja odredbi Zakona o ravnopravnosti spolova. S obzirom na to da je optužni prijedlog ovlašten podnijeti i sama žrtva, odnosno oštećenik/ica, u budućim postupanjima policija će žrtve upućivati da kao ovlašteni/e tužitelji/ice podnose optužne prijedloge nadležnim prekršajnim sudovima. Naposljetku, navodi se da će ujedno policija o svemu utvrđenom, uz dostavu prikupljene dokumentacije, obavještavati nadležna državna odvjetništava, kako bi i državni odvjetnici kao ovlašteni tužitelji mogli podnositi optužne prijedloge nadležnim prekršajnim sudovima.

2.2.1.2. Zdravstveni/e radnici/e, ostala tijela i nasilje (obiteljsko i partnersko)

U proteklom izvještajnom razdoblju Pravobraniteljica je izdala preporuku jednoj zdravstvenoj ustanovi, uz obvezu da ista bude prenesena svim njenim djelatnicima/ama. U konkretnom slučaju nije se radilo o nasilju unutar obitelji, nego o partnerskom nasilju koje je rezultiralo ubojstvom žene za koju je njen partner posumnjao da želi izaći iz veze. Čini se da su u ovom slučaju i policija i liječnica obavili sve radnje u skladu sa zakonom, osim što cijelom događaju nisu pristupili s dužnom pažnjom, niti su međusobno razmijenili sve informacije koje su se odnosile na ubojicu, jer da jesu, moguće je da bi tragičan ishod ovog događaja bio izbjegnut.

[171] Narodne novine broj 107/07.

Naime, isti je nakon zadržavanja po policiji priveden dežurnoj liječnici, budući da je bio pod utjecajem alkohola. Tada je policija već znala da isti uza sebe ima pištolj za ubijanje stoke i odgovarajuću količinu streljiva, jer su mu isti predmeti nešto ranije privremeno oduzeti, te da je partnerici, sada pokojnoj, prijetio da će se ubiti. Liječnica, kako se čini, tom informacijom nije raspolagala, i bez obzira što je dotični bio pod utjecajem alkohola, a ona nije bila specijalistica psihijatrije, nakon kraćeg razgovora pri kojem je ubojicu ocijenila kao pristojnu i suzdržanu osobu koja ne pokazuje da je nasilna, zaključila je da nema potrebe za zadržavanjem. Također su i policijski službenici/ce zaključili da dotičnoga više ne treba zadržavati, jer da nije opasan, i pušten je, time što je pozvan jedan njegov prijatelj da ga odvede kući. Tako je i bilo, osim što se ubojica zatim vratio, nabavivši pušku, ubio svoju partnericu i zatim pokušao ubiti sebe, sve pred mldb. djecom svoje žrtve. Vještačenje tijekom suđenja je pokazalo da postoji opasnost da isti ponovi djelo i izrečena mu je nepravomoćna kazna u trajanju od 15 godina zatvora.
Kao što je već konstatirano, ovdje nema evidentnih, grubih propusta u postupanju, već se radi o slaboj procjeni potencijalno opasne situacije. Naime, radi se o klasičnom prebacivanju odgovornosti za situaciju s jednog tijela na drugo. Policija smatra da nije odgovorna za posljedice, jer je liječnica odlučila da počinitelj može biti pušten na slobodu, a liječnica smatra da nije bilo razloga da to ne učini, jer je počinitelj bio potpuno pri sebi, pristojan i ugodan, a od policije nije dobila potvrdu da je do tada bio nasilan ili nešto slično.

Zbog čega je važno istaknuti ovaj slučaj? U ovom slučaju čak nije niti bitno što počinitelj i žrtva nisu bili u braku - bili su u vezi, koja je za počinitelja očito bila toliko bitna da je odlučio svoju partnericu lišiti života pri samoj naznaci da želi izaći iz te veze. Takva situacija mogla se desiti i da su žrtva i počinitelj bili u braku. Bitno je istaknuti da u određenim situacijama postupajućim tijelima nije dovoljno samo obaviti sve radnje predviđene zakonom i time otkloniti svaku daljnju odgovornost za eventualne posljedice. Vrlo je bitna neprekidna koordinacija i razmjena svih informacija, osobito na relaciji policija-liječnička služba, radi donošenja pravilne i pravovremene odluke radi li se o potencijalno opasnoj situaciji, i kako u tom slučaju postupiti s njenim sudionicima/ama. To i je svrha timova koji su na svim razinama zajednica formirani radi efikasnijeg postupanja svih službi i prevencije nasilja (u obitelji). Konkretno, u ovom slučaju je valjalo cijeniti činjenice da su počinitelj i žrtva bili u nekoj vrsti veze, da je počinitelj žrtvi SMS-porukama prijetio da će se ubiti, da je nabavio sredstvo koje je i moglo poslužiti u te svrhe, da to dežurna liječnica nije znala, da je bio pod utjecajem alkohola, da je dežurna liječnica koja nije bila psihijatrijske struke procijenila da je bezopasan jer je s njom uljudno komunicirao, i da je nakon kraće procedure u policijskoj postaji i prostorijama HMP ostavljen na slobodi, a nitko nije obavio razgovor sa žrtvom čime se moglo dodatno razjasniti situaciju, da je nakon toga otišao, nabavio pušku i ubio majku dvoje mldb. djece u stanu u kojem se i ona nalazila, i zatim pokušao ubiti sebe, te da je tijekom suđenja vještak potvrdio da se radi o osobi koja bi mogla ponoviti isto djelo te preporučio psihijatrijsko liječenje.

2.2.1.3. Zaključno razmatranje i preporuke

Pravobraniteljica smatra da do sveobuhvatne zaštite žrtava partnerskog nasilja, ovaj zakonski mehanizam primjene čl.31. Zakona o ravnopravnosti spolova, relativno je učinkovit u suzbijanju zabranjenog diskriminatornog ponašanja. Međutim, smatra da bi se trebalo:

(1) propisati i kaznu zatvora pri kažnjavanju težih pojavnih oblika opisanog djela prekršaja te odgovarajuće zaštitne mjere,
(2) Zakonom o ravnopravnosti spolova odrediti da je Ministarstvo unutarnjih poslova ovlašteni tužitelj za sve prekršajne odredbe propisane Zakonom o ravnopravnosti spolova.

2.2.2. Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa

Iz podataka Ministarstva unutarnjih poslova razvidno je kako je u 2012., 89 od ukupno 512 kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa bilo silovanje (79) ili pokušaja silovanja (10), počinjeno na štetu punoljetnih i maloljetnih osoba. Počinitelji 72 djela silovanja su muškarci, dok spol počinitelja u preostalih 6 slučajeva nije poznat (slučajevi nisu razriješeni). Od 89 žrtava silovanja i pokušaja silovanja, 88 su ženskog spola. Žrtve su bile iz svih dobnih skupina, no najviše ih je u rasponu od 14-40 godina. Isključivo ženske osobe su bile žrtve kaznenog djela podvođenja, u dobi od 14-60 godina. Isključivo ženske osobe u dobi od 14-22 godine bile su žrtve rodoskvrnuća, kojega je počinitelj bio muškarac.

2.2.2.1. Zaključno razmatranje i preporuka

Usporede li se podaci iz 2011. i 2012., može se reći da je *broj silovanja više ili manje konstantan,* te da su sve žrtve ženskog spola svih dobi, a počinitelji, koliko je za sada poznato, isključivo muškarci. Iz navedenih podataka slijedi zaključak da se žena i dalje percipira kao seksualni objekt i stoga postaje žrtva teških, nasilnih kaznenih djela kao što su silovanje ili podvođenje ili rodoskvrnuće, koja mogu ostaviti dugotrajne i teško otklonjive fizičke i psihičke posljedice. Često patrijarhalno i konzervativno okruženje, koje drži žene manje vrijednim jedinkama društvene zajednice, potiče takvo ponašanje. No kao mogući uzrok nasilničkog ponašanja prema ženama ne bi smjela biti zanemarena niti činjenica da se žensko tijelo posljednjih godina potpuno nekritički (zlo)upotrebljava i trivijalizira kao objekt, i to na razne načine i u razne svrhe, kroz neprimjereno prikazivanje žena u reklamama, osobito u javnom, medijskom prostoru. Stoga Pravobraniteljica preporučuje:

(1) pojačati nastojanja zajednice u promjeni ovakve percepcije žena, i to sustavnim radom na edukaciji o promicanju načela ravnopravnosti spolova i zabrani diskriminacije, na svim društvenim razinama, počevši od odgojno-obrazovnih ustanova, medija.

2.2.3. Žene silovane u ratu

Jedan od najtežih oblika kršenja ljudskih prava žena svakako predstavlja ratni zločin silovanja, a navedena problematika se u Republici Hrvatskoj pojavljuje vezano uz silovanja žena tijekom rata. Naime, silovanje žena u ratu predstavlja ratni zločin i genocid, a na što upućuje i Konvencija UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, temeljem čega je i Statutom Kaznenog suda u Rimu određena posebna povjerenica za savjetovanje u slučajevima ratnog nasilja. Poticaj za angažman po navedenom pitanju bila je pritužba koju je Pravobraniteljica zaprimila 31. svibnja 2012. u Hrvatskom saboru, a prilikom rasprave o njezinom Izvješću o radu za 2011. Pravobraniteljica je, pored postupanja po pritužbi sukladno svojim ovlastima iz Zakona o ravnopravnosti spolova, poduzimala i daljnje aktivnosti.
Naime, Pravobraniteljica je na inicijativu predsjednice Povjerenstva za ravnopravnost spolova Splitsko-dalmatinske županije, predložila sazivanje tematske sjednice Odbora za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora, a na kojoj bi se raspravila problematika žena silovanih tijekom rata. Slijedom navedenoga, u organizaciji Odbora za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora održan je 28. lipnja 2012. *sastanak vezano uz status silovanih žena u Domovinskom ratu*.[172] Pravobraniteljica je tom prilikom naglasila važnost pružanja psihofizičke potpore žrtvama zločina sustavnog silovanja u ratu i pripremanja za sudske procese koji su dugotrajni i iznimno traumatični za žrtvu. Zaključno je konstatirano[173] da je ovo problem čitavog društva, ne samo određenih institucija, sudova ili dijela državne uprave. Nažalost, tijekom dva desetljeća iskazi žena žrtava ovog zločina i njihovo obraćanje državnim institucijama nije naišlo na pravi odgovor pa je tako većina zločina pala u zaborav[174] iz različitih razloga, iako nema zastare za ova kaznena djela. Konstatirano je da je procesuiranje svih ratnih zločina koji su počinjeni na teritoriju Hrvatske strateški cilj i prioritet DORH-a i Ministarstva unutarnjih poslova,[175] koji će zajednički raditi na otkrivanju počinitelja i njihovog procesuiranja. Ministarstvo branitelja je, radi pripreme i izrade Prijedloga o pravima žrtava silovanja tijekom rata, tijekom 2012. započelo s prikupljanjem relevantnih podataka o žrtvama silovanja. Od žena - koje imaju priznati status hrvatskog/e branitelja/ice iz Domovinskog rata, a doživjele su silovanje u slučajevima zatočenja, do sada su 4 žene ostvarile status temeljem ozljeđivanja tijekom zatočenja. Međutim, najveći broj silovanih

[172] Na sastanku su, osim Pravobraniteljice, sudjelovali i ministrica vanjskih i europskih poslova, ministar pravosuđa, predstavnici/e Ministarstva unutarnjih poslova, Ministarstva obrane, Ministarstva branitelja, Državnog odvjetništva Republike Hrvatske, Ureda za ravnopravnost spolova Vlade RH, predsjednica Udruge Žene u Domovinskom ratu te članice i članovi Odbora za ravnopravnost spolova Hrvatskoga sabora. Navedeni sastanak je otvorila predsjednica Odbora za ravnopravnost spolova Hrvatskoga sabora, s ciljem davanja odgovora nadležnih institucija što sve država može napraviti da bi žrtve ratnog zločina silovanja tijekom Domovinskog rata dobile zadovoljštinu na koju čekaju punih dvadeset godina.
[173] Stranice Hrvatskoga sabora, *Održan sastanak o problematici sustavnog silovanja žena u Domovinskom ratu,* 28.06.2012. http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=49067&sec=17
[174] Ministar pravosuđa ustvrdio je kako je u procesuiranju zločinaca koji su silovali žene tijekom rata veliki problem protek vremena, budući da mnogi počinitelji više ne žive u Hrvatskoj, a neki nisu ni živi.
[175] Načelnik krim-policije MUP-a obećao je da će policija pristupiti izradi posebne baze podataka sa žrtvama silovanja tijekom Domovinskog rata, budući da taj pojedinačni zločin trenutačno vode u jednoj bazi pod nazivom ratni zločini.

žena u neprijateljskim logorima bile su civilne osobe koje temeljem propisa o zaštiti civilnih žrtava iz Domovinskog rata ne mogu ostvariti prava temeljem tog stradanja. Državne institucije suglasne su da žrtve trebaju dobiti obeštećenje koje im pripada i dužno poštovanje koje zaslužuju kao ratne stradalnice.

2.2.3.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Iako je predmetna problematika u nadležnosti pravosudnih institucija odnosno Državnog odvjetništva RH, Pravobraniteljica podržava napore za potrebnim procesuiranjem počinitelja ratnih zločina, imajući u vidu kako ratni zločini nikada ne zastarijevaju. Također, Pravobraniteljica nastoji biti uključena u napore i aktivnosti organizacija civilnog društva koje rade sa žrtvama ratnog nasilja, a radi podizanja javne svijesti i institucionalnog procesuiranja počinitelja takvih djela. Pravobraniteljica preporučuje:

(1) Potreba psihološke potpore žrtvama ratnih silovanja;
(2) Stvaranje zakonodavnog okvira kojim bi se *žrtvama ratnog silovanja* (ženama i muškarcima), kao civilnim žrtvama rata, osigurala određena materijalna naknada i priznao status;
(3) Sačiniti bazu podataka žrtava ratnog silovanja;
(4) Neophodna edukacija i senzibilizacija sudaca/sutkinja te djelatnika/ica Državnog odvjetništva za procesuiranje u ovoj posebno osjetljivoj problematici i pristupu žrtvama kako bi se izbjegla dodatna viktimizacija i traume odnosno stereotipi o tome da su žrtve „suodgovorne“ za počinjeno zlodjelo.

OPIS SLUČAJA (PRS 10-01/12-01) Pravobraniteljica je dana 31. svibnja 2012. zaprimila pritužbu saborskog zastupnika u vezi ratnog zločina počinjenog silovanjem nad ženama u Vukovaru tijekom okupacije Vukovara 1991., a nekoliko dana kasnije još i dvije predstavke vezane za iste događaje.
PODUZETE MJERE: Po navedenim pritužbama Pravobraniteljica je (sukladno svojim ovlastima iz Zakona o ravnopravnosti spolova) od Državnog odvjetništva RH zatražila podatke o poduzetim radnjama vezano uz istragu predmetnih zločina i identifikaciju počinitelja, kao i informacije o mogućnostima procesuiranja počinitelja ukoliko se oni nalaze izvan teritorija Republike Hrvatske.
ISHOD: Državno odvjetništvo RH je obavijestilo Pravobraniteljicu kako ima u radu određeni broj predmeta zbog kaznenih djela ratnih zločina počinjenih silovanjem. Navode kako su povodom podataka objavljenih u knjizi pod naslovom „Sunčica“, a koju im je dostavila udruga Žene u Domovinskom ratu, analizirani podaci te da je od nadležne policijske uprave i odgovarajućih sigurnosnih agencija zatraženo kriminalističko istraživanje radi utvrđenja počinitelja predmetnih kaznenih djela. DORH navodi kako je tijekom siječnja 2012. postupanje preneseno u Županijsko državno odvjetništvo u Osijeku, kao jedno od četiri specijalizirana državna odvjetništva za postupanje u predmetima kaznenih djela ratnih zločina te da je u Odsjeku za ratne zločine navedenog odvjetništva započelo uzimanje detaljnih iskaza žena – žrtava predmetnih kaznenih djela. Nadalje, DORH navodi kako Županijsko državno odvjetništvo u Osijeku nastavlja s provođenjem dokaznih radnji i koordiniranjem intenzivne

kriminalističke obrade s ciljem utvrđivanja počinitelja predmetnih kaznenih djela i njihovog procesuiranja. Međutim, DORH navodi kako o detaljima i vrsti izvida i radnji koje se poduzimaju ne može dati obavijesti, a sukladno čl.36.st.3.toč.2.,3.-4. Zakona o državnom odvjetništvu i čl.231. Zakona o kaznenom postupku koji propisuju da se spisi državnog odvjetništva za vrijeme izvida i drugih radnji u državnom odvjetništvu, smatraju tajnima kao i da je postupanje tijekom istrage tajno.

2.3. RODITELJSKA SKRB

Obiteljskim zakonom[176] je, između ostalog, propisano da se uređenje obiteljskih odnosa temelji na načelima ravnopravnosti žene i muškarca i odgovornosti obaju roditelja za podizanje i odgoj djeteta (čl.2.) te da se roditelji, bez obzira žive li zajedno ili odvojeno, ravnopravno, zajednički i sporazumno skrbe o djetetu (čl.99.). Ravnopravno podijeljena skrb između roditelja odraz je ravnopravnosti spolova u hrvatskom obiteljskom zakonodavstvu, ali i ravnopravnosti majke i oca kao roditelja. Pod ravnopravnosti roditelja podrazumijeva se jednaka odgovornost, prava i dužnosti oba roditelja u svim sadržajima roditeljske skrbi, u jednakom opsegu. O svim sadržajima roditeljske skrbi odlučuju roditelji sporazumno. Iz navedenog proizlazi da tijekom vođenja postupaka i odlučivanja o skrbi za djecu, osobito se mora voditi računa o ravnopravnosti roditelja i ravnopravnosti spolova. Nijedan od roditelja nema veću pravnu ulogu ni povlašteni položaj u odnosu na drugoga roditelja ili na dijete, osim ako je odlukom nadležnog tijela odlučeno suprotno. Postojeći Obiteljski zakon afirmira načelo ravnopravnosti spolova, te pruža snažna anti-diskriminacijska jamstva, koja se moraju uvijek provjeravati u praksi. S obzirom na to da jednakost žena i muškaraca podrazumijeva njihovu jednakost u pravima i dužnostima u odnosu na njihovu djecu, očekivanja su bila da će postepeno poboljšavati položaj žena u odnosu na njihov veći ulazak na tržište rada, što bi trebalo dovesti do smanjivanja tradicionalne slike da su isključivo majke odgovorne za djecu. S druge strane, očekivanja su bila da se što više očeva uključi u aktivniju ulogu oko skrbi za djecu i za kućanstvo.

Međutim, prema podacima DZS-a[177] u 2010. u 85,1% slučajeva je odlučeno da djeca žive kod majke, uz stalni trend rasta broja takvih odluka (u 1960. u 78,8% slučajeva je odlučeno da djeca žive kod majke). Ti podaci su svakako zabrinjavajući, posebice nepoželjni trend. Osim što ti podaci ukazuju na moguću diskriminaciju očeva (muškarac), oni također ukazuju na svekoliku i prisutnu diskriminaciju žena, tj. pokazuju da je diskriminacija još uvijek duboko ukorijenjena u našem društvu, ali i na stereotipnu podjelu uloga muškaraca i žena, još uvijek nažalost prisutnih u odlučivanju o skrbi za djecu. Stavovi o tradicionalnim ulogama očeva kao hranitelja obitelji i majki kao kućanica i onima koje vode brigu o djeci još uvijek su prisutni u Hrvatskoj. Žene su povijesno bile primarno odgovorne za brigu o djeci. Tako su se rodne uloge muškarca organizirale oko statusa radnika i hranitelja, dok se rodna uloga žene u pravilu usmjerila prema majčinstvu i kućanstvu. Zbog toga je veoma važno da se žene što više

[176] Narodne novine broj 116/03., 17/04., 136/04., 107/07., 57/11. i 61/11.
[177] Publikacija Državnog zavoda za statistiku „Žene i muškarci u Hrvatskoj 2012.“, Zagreb, 2012.

uključe na tržište rada, te da se na taj način postigne usklađivanje poslovnog i privatnog života. Žene često moraju birati između skrbi o djeci i karijere zbog nepostojanja fleksibilnih uvjeta rada i servisa za skrb o djeci, održavanju stereotipa i neravnomjerne raspodjele obiteljskih obveza s muškim partnerima. U tom smislu, uloga muškaraca je značajna. Iako u tom dijelu ne postoje podaci, moguće je da u dijelu slučajeva, sami očevi nakon raspada bračne i izvanbračne zajednice dragovoljno prepuštaju da se o djeci brinu majke, ili pokazuju potpunu nezainteresiranost. Ovaj nepovoljni trend i postojeće stanje potvrđuju i pritužbe koje je razmatrala Pravobraniteljica.

U ovom izvještajnom razdoblju znatno je povećan broj pritužbi koje se odnose na ravnopravnost u području roditeljske skrbi. Pravobraniteljica je radila na ukupno 64 predmeta iz ovog područja. Za razliku od drugih područja diskriminacije, u ovom području **najviše pritužitelja (oštećene osobe) su osobe muškog spola, oko 70,31%. Žene kao oštećene osobe se pojavljuju u 25% predmeta,** a ostali predmeti oko 4,68 % se odnose na grupe. Dakle, povećani broj pritužbi od strane muškaraca svjedoči da se muškarci u praksi sve više suočavaju s rodnim stereotipima i predrasudama. S druge strane, povećani broj pritužbi od strane muškaraca odnosno očeva, ukazuje na njihovu povećanu rodnu osviještenost. U tom smislu, Pravobraniteljica ističe ulogu i ostvarenu dobru suradnju s Hrvatskom udrugom za ravnopravno roditeljstvo, čiji je cilj promicanje ravnopravnog roditeljstva, zaštita prava djeteta na cjelovitu obitelj te pomoć djeci i njihovim obiteljima u cilju ostvarenja prava na oba roditelja. Pritužitelji/ice u svojim pritužbama najčešće iznose uopćenu argumentaciju da su diskriminirani/e temeljem spola, odnosno zato što su muškarci (očevi) ili žene (majke). U ponekim predmetima pritužitelji/ce iznose konkretniju argumentaciju, odnosno smatraju da nisu u skrbi za svoju djecu tijekom i nakon razvoda dobili odgovarajuću, pravodobnu, nepristranu, profesionalnu i stručnu pomoć institucija sustava, posebice centara za socijalnu skrb, a sve to povezuju s pripadnošću određenom spolu, odnosno s prisutnim rodnim stereotipima i predrasudama. Od pritužbenih tijela oko 68,65% se odnosi na rad centara za socijalnu skrb, a oko 7,46 % se odnosi na pravosudna tijela te 7,46 % na policiju. Dakle, daleko najveći broj pritužbi se odnosio na rad i nezadovoljstvo radom centara za socijalnu skrb. Pritužitelji/ce smatraju kako su od strane nadležnih centara za socijalnu skrb stavljeni/e u nepovoljniji položaj u odnosu na drugog roditelja temeljem spola, što je u konačnici, po njihovom mišljenju, rezultiralo stručnim mišljenjima koja su išla u prilog drugog roditelja, a time posredno i sudskim odlukama da dijete nastavlja živjeti s drugim roditeljem.

Pritužbe koje su uputili očevi na rad centara za socijalnu skrb odnosile su se i na: ne pružanje pomoći kod onemogućavanja održavanja redovitih i nesmetanih susreta i druženja s mldb. djecom, kašnjenje s postupanjem, ne reagiranje čak i kad roditelj nekoliko mjeseci ili godina nije vidio dijete, ili ignoriranje uredne i argumentirane prijave (da majka ometa i sprječava kontakte s djetetom, o zanemarivanju i zlostavljanju djeteta itd.), izostanak očitovanja u pisanom obliku, različit tretman i različita obrada majke i oca, čime se pokazuju pristranost, odnosno pogoduje se najčešće majci i dr.

Manji broj pritužbi upućen je od strane majki, koje se djelomično pritužuju iz istih razloga kao i muškarci. Međutim, ono što je specifično za majke je to da se pritužuju da su zbog izloženosti obiteljskog nasilja dovedene u nepovoljniji položaj kao majke u roditeljskoj skrbi.

Pravobraniteljica je, vezano uz pritužbe na neravnopravan tretman od strane centara za socijalnu skrb, u svakom pojedinačnom slučaju, zatražila izvješća i cjelokupnu dokumentaciju koja se tiče konkretnog slučaja. U tom dijelu uspostavljena zadovoljavajuća suradnja s centrima za socijalnu skrb. Ipak, pojedini centri nisu uvijek u cijelosti postupali po zahtjevu Pravobraniteljice za dostavom izvješća i dokumentacije. S obzirom na to da su dostavljali samo nepotpuna izvješća i/ili nepotpunu dokumentaciju, Pravobraniteljica je o tome izvještavala nadležno ministarstvo u cilju okončanja takve prakse. Pravobraniteljica je nakon razmatranja pojedinačnih slučajeva davala centrima za socijalnu skrb sljedeća upozorenja: da je jedan od roditelja neopravdano stavljen u nepovoljniji položaj (npr. jednog roditelja nisu uključivali u postupke, obradu i dr.) odnosno da su oba roditelja imala neopravdano jednak tretman (npr. majka djeteta je bila žrtva nasilja u obitelji), nisu poduzeli sve mjere i aktivnosti iz svoje nadležnosti (npr. radi pomoći ocu djeteta u ostvarivanju susreta i druženja s djecom), da je izostao rodno-senzibilni tretman, da se neizravno diskriminira roditelj s kojim dijete ne živi (npr. kod izdavanja putovnice za dijete) i dr.
Vezano za navedenu problematiku, Pravobraniteljica je bila u posjeti ravnateljima/cama centara za socijalnu skrb u 11 županija. Pojedini centri su naveli kako po tom pitanju ne postoje spolni stereotipi te da se rukovode isključivo interesom djeteta. Štoviše, pojedini centri su naveli kako se u znatnijem postotku djeca povjeravaju na skrb očevima[178], a što je ponekad posljedica i neadekvatne skrbi majke za dijete[179]. Centri su se usuglasili oko potrebe provođenja edukacija i kampanja radi uklanjanja spolnih stereotipa te osvješćivanja očeva vezano uz ravnopravno roditeljstvo (njihovu ulogu u odgoju i skrbi za djecu), a što je Pravobraniteljica poduprla.

2.3.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Iako se poduzimaju određene inicijative kako bi se pomirile obaveze vezane uz posao s onima iz obiteljskog života, žene i nadalje preuzimaju najveći dio odgovornosti oko skrbi o djeci, što se odražava na postojeću statistiku. S ciljem daljnjeg povećanja sudjelovanja očeva u skrbi o djeci, u Republici Hrvatskoj slijede nove promjene u cilju novog stimuliranja očeva na korištenje roditeljskog dopusta. Pravobraniteljica daje preporuke:

(1) Poticati i ostvarivati ravnomjernu zastupljenost žena i muškaraca na svim mjestima odlučivanja;

[178] Navodi CZSS Karlovac.
[179] Ravnateljica CZSS Hrvatska Kostajnica istaknula je visok stupanj povjeravanja djece očevima nakon prestanka bračne zajednice upravo zbog navedenog razloga. Međutim, ravnateljica CZSS Čakovec navodi kako se najveći broj djece povjerava majkama jer očevi ne izražavaju za to ni želju ni spremnost. Slično navodi i ravnatelj CZSS Varaždin iako navodi kako se u praksi djeca povjeravaju na skrb i očevima jer se nakon provedene obrade pokažu kao podobniji za roditeljsku skrb.

(2) Smanjivanje i ukidanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja, ukidanje rodnih stereotipa;
(3) Kontinuirana izobrazba stručnih radnika/ca centara za socijalnu skrb o provedbi načela ravnopravnosti spolova, o provedbi aktivnosti za poticanje jednake raspodjele kućanskih i obiteljskih poslova;
(4) Promicanje korištenja roditeljskog dopusta od strane očeva.

2.3.2. Opisi slučajeva i postupanje Pravobraniteljice vezano za roditeljsku skrb

OPIS SLUČAJA (PRS 03-01/12-08) Pravobraniteljici se pisanom pritužbom obratio A.P. iz Z. smatrajući da je kao otac i muškarac spolno diskriminiran od strane nadležnog CZSS Z., te navodi da je 9 godina onemogućen u kontaktima sa svojim mldb. sinom, kao i onemogućen u pravu na roditeljsku skrb. Pritužitelj navodi pasivnost i nesposobnost navedenog Centra, tromost pravosudnih tijela, manipulacije od strane majke djeteta, te da su sve nadležne institucije od samog početka bile na strani majke djeteta.
PODUZETE MJERE**:** Nakon razmatranja pribavljenog izvješća i cjelokupne dokumentacije nadležnog CZSS-a, Pravobraniteljica je upozorila nadležni Centar da je s njegove strane izostao aktivan rad, kao i pravovremeno učinkovito poduzimanja svih radnji i mjera iz svoje nadležnosti, koje bi dovele ili pomogle u realizaciji susreta i druženja pritužitelja s njegovim mldb. djetetom. Pravobraniteljica smatra da je nadležni Centar svojim propuštanjem ili nepravovremenim postupanjem doveo pritužitelja, kao oca djeteta i muškarca, u nepovoljniji položaj naspram majke djeteta i žene, odnosno u potpuno neravnopravan položaj u izvršavanju sadržaja roditeljske skrbi. Pravobraniteljica je posebno naglasila, da su u svakom takvom slučaju - u kojemu nadležni Centar kasni s postupanjem, ne reagira čak i kada pritužitelj više godina nije vidio svoje dijete, a s druge strane, Centar se oglušuje na argumentirani zahtjev pritužitelja da majka ometa i sprječava kontakte s djetetom - diskriminirani u prvom redu očevi, a onda i majke. Kako su učinci takvih propuštanja ili nepravovremenih postupanja toliko predvidivi, nadležni Centar je morao znati da će se na taj način perpetuirati diskriminirajući položaj pritužitelja.
ISHOD: S obzirom na to da je pritužitelj ostao u diskriminirajućem položaju, Pravobraniteljica je dala nadležnom Centru preporuku da u konkretnom slučaju pruži pritužitelju svu podršku i pomoć u ostvarivanju nesmetanih i kontinuiranih susreta i druženja s djetetom, kao i ostvarivanju drugih sadržaja roditeljske skrbi. Centar je obavijestio Pravobraniteljicu o poduzetim mjerama u konkretnom slučaju, a sukladno upozorenju i preporuci.

OPIS SLUČAJA (PRS 03-01/12-19) U regionalnom tjedniku „Podravski list“ objavljen je novinski napis pod nazivom „*Oduzimaju mi sina bez pravog razloga*“. U tekstu se navodi „*da 26-godišnjakinja iz jednog prigradskog naselja se boji da će uskoro ostati bez 7-godišnjeg sina, te da će joj sina oduzeti socijalna skrb jer smatraju da ona nije dobra majka“*. U tekstu se također navodi da je majka djeteta izjavila da je bivši suprug bio problematičan i da ne plaća alimentaciju za dijete, te da sa sinom ima zdrav odnos i nije joj jasno zašto ga žele

oduzeti. S druge strane, CZSS je, između ostalog, izjavila da je predmetna obitelj već dugo u njihovom tretmanu zbog učestalog nasilja u obitelji.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Pravobraniteljica je po vlastitoj inicijativi pribavila izvješće i dokumentaciju, te dopunu izvješća i dokumentacije CZSS K., te nakon što je razmotrila slučaj nije uočila nepravilnosti u postupanju nadležnog Centra, odnosno nije utvrdila neravnopravni tretman majke djeteta (kojoj se oduzima dijete) u odnosu na bivšeg supruga – oca djeteta, niti postupanje koja bi odstupala od pravilne primjene propisa, a da bi se to moglo povezati sa spolom. Naime, iz dokumentacije je vidljivo da je ista majka djeteta ujedno žrtva i počiniteljica nasilja u obitelji, te da su postupanje i poduzete mjere nadležnog Centra usmjerene za zaštitu interesa mldb. djeteta, te da su one podjednako usmjerene i pogađaju oba roditelja. Dakle, u ovom slučaju postupanje je uvjetovano stručnim razlozima, a nije uvjetovano spolom.

OPIS SLUČAJA (PRS – 03-01/12-22) Pravobraniteljici se obratila se gospođa I.Š. iz R. vezano za odugovlačenje kaznenog postupka, te navodi da se od strane ODO u R. protiv E.M. iz R. vodi kazneni postupak zbog povrede dužnosti uzdržavanja djeteta već više od 8 godina. Pritužiteljica smatra da se navedeni postupak nepotrebno odugovlači jer je ona ODO u R. pružila sve potrebne informacije o kaznenom djelu.
PODUZETE MJERE I ISHOD: S obzirom na to da je pitanje plaćanja uzdržavanja, kao i povrede dužnosti uzdržavanja djeteta povezano s ukupnim položajem žena u društvu, Pravobraniteljica je od nadležnog ODO zatražila da ju izvijesti u kojem se stupnju nalazi predmetni kazneni postupak. Naime, nakon prestanka partnerske zajednice između žena i muškaraca, maloljetna djeca tradicionalno ostaju živjeti s majkama, odnosno ženama. U tom smislu, neplaćanje uzdržavanja ili izbjegavanje plaćanja uzdržavanja od strane muškaraca (očeva) još u većoj mjeri održava ili čak poveća ekonomsku nejednakost žena u društvu u odnosu na muškarce. Stoga, Pravobraniteljica smatra da se svi postupci vezani za određivanje uzdržavanja, kao i povrede dužnosti uzdržavanja djeteta, moraju provesti i okončati žurno, kako bi se na taj način ublažila neravnopravnost žena. Nadležno ODO je obavijestilo Pravobraniteljicu da je u dva navrata podnescima požurivalo zakazivanje glavne rasprave, te da su u međuvremenu održane dvije glavne rasprave, i to dana 11. lipnja i 9. srpnja 2012. te da je zbog nadolazećih godišnjih odmora glavna rasprava odgođena na neodređeno pa će se po prispijeću traženih podataka zakazati naknadno pisanim putem.

OPIS SLUČAJA (PRS 03-01/11-24) Pritužbu na rad CZSS C. podnio je M.S. iz K. zbog diskriminacije u odnosu na suprugu, navodeći da je u tijeku postupak razvoda braka, u kojem je donesena privremena mjera o susretima i druženjima s djetetom, da majka djeteta na sve načine otežava i onemogućava te kontakte i nastoji ga isključiti iz života djeteta, te da u svemu ima podršku djelatnika CZSS C. Navodi na dalje da su djelatnici pristrani, unaprijed na strani majke, da pišu izvješća i mišljenja sudu, a da uopće nisi izišli na teren niti znaju stvarne činjenice. Kao primjer pristranosti navodi na dalje slučaj kada su djelatnici CZSS napisali izviješće o njemu tvrdeći da je izrađeno nakon višekratnih razgovora s njim, koji su se „odvijali“ u vrijeme kada je on plovio izvan RH. Navodi da majka djeteta konstruira protiv njega prijave za nasilje, manipulirajući s djetetom, na način koji bi stručni djelatnici CZSS

trebali prepoznati kao manipulaciju, da ne budu pristrani i u svemu na strani majke djeteta, te zbog svega smatra da je kao muškarac, otac djeteta, diskriminiran u odnosu na majku, ženu, koju CZSS štiti u svakom slučaju, a njegova prava krši na sve moguće načine.
PODUZETE MJERE: Postupajući po pritužbi Pravobraniteljica je pribavila očitovanje i odgovarajuću dokumentaciju, na temelju koje je utvrdila da su učinci neodgovarajućeg, ili nedovoljnog postupanja djelatnika CZSS u konkretnom slučaju doveli pritužitelja, kao oca djeteta i muškarca u nepovoljniji položaj u ostvarivanju svojih prava u odnosu na majku djeteta i ženu, čime je nadležni CZSS prema čl.7. Zakona o ravnopravnosti spolova izravno diskriminirao pritužitelja, kao oca i muškarca, te je Pravobraniteljica sukladno ovlastima upozorila nadležni CZSS da u konkretnom slučaju u svom postupanju nije pridavao dužnu pažnju prijavama pritužitelja o problemima koje ima u ostvarivanju susreta i druženja s djetetom, da je pritužitelju davao krive ili nepotpune upute, da CZSS nije u cilju sagledavanja cjelokupne situacije i odnosa roditelja, uključivao u odgovarajućoj mjeri oca djeteta u svoje postupke, a osobito nije od CZSS nadležnog za oca djeteta, zatražio podatke, mišljenja, zapisnike i sl., već je primjerice svoje prijedloge sudu o zajedničkom djetetu davao samo na temelju saznanja o majci te da CZSS nije poduzeo sve mjere koje je ovlašten poduzeti da pomogne ocu djeteta u realizaciji susreta i druženja s djetetom, ali i drugih sadržaja roditeljske skrbi.
ISHOD: CZSS je nakon jedne požurnice izvijestio Pravobraniteljicu o mjerama i radnjama poduzetim u skladu s upozorenjima i preporukama, pa tako da je izrečena mjera nadzora nad roditeljskom skrbi koja je već dala rezultate. Međutim, i dalje se navode pokušaji i nastojanja CZSS da se roditelji dogovaraju, a nakon što je majka odbijala predati dijete bez prisutnosti treće osobe, istoj je izrečena mjera upozorenja. Pri tome je CZSS u svojim „nastojanjima“ zanemario činjenicu postojanja odluke Prekršajnog suda u C. po kojoj roditelji imaju zabranu prilaska jedno drugom, što sve ukazuje na nužnost pojačane i kontinuirane edukacije djelatnika/ica CZSS o problematici nasilja u obitelji.

OPIS SLUČAJA (PRS 03-01/12-36) Pravobraniteljici je Hrvatska udruga za ravnopravno roditeljstvo proslijedila pritužbu Z.O. iz Zagreba, na CZSS Z. zbog diskriminacije po spolu temeljene na predrasudama i stereotipima, u kojoj navodi da ima problema u odvijanju susreta i druženja s djetetom, koje majka opstruira navodeći da dijete „ne želi na susret“, da su se problemi pojačali nakon donošenja sudske odluke, a da djelatnici Centra to podržavaju, odnosno ništa ne poduzimaju.
PODUZETE MJERE**:** Postupajući po pritužbi Pravobraniteljica je pribavila očitovanje i dokumentaciju nadležnog CZSS, te je utvrdila da su navodi iz pritužbe osnovani, a da CZSS, kao tužena strana nije dokazao i dokumentirao da je poduzeo sve mjere i aktivnosti iz svoje nadležnosti u cilju jednakog tretiranja oba roditelja. Naime, u izvješću CZSS navodi se da se susreti i druženja djeteta s ocem ne odvijaju po presudi, jer da je izostao dogovor roditelja, da je CZSS odredio mjeru nadzora, da se intenzivno radilo s oba roditelja, o čemu nema dokumentacije, da je po preporuci pedijatra dječak obrađen u Poliklinici, gdje je preporučeno odvijanje susreta i druženja bez prisutnosti majke, da su protiv oca vođeni prekršajni i kazneni postupci po prijavama majke za nasilje u obitelji, ali da je u svima otac djeteta oslobođen optužbi, odnosno krivnje, o čemu se također ne dostavlja dokumentacija. Navodi se nadalje da

je otac u više navrata upućen od strane CZSS u Školu za roditelje, o čemu nema dokumentacije, pa nije moguće utvrditi razloge zašto se samo otac upućivao, kada se u nalazu Poliklinike i u izvješćima voditeljica mjere nadzora navodi da majka otežava i onemogućava kontakte oca s djetetom, da dječak pruža aktivni otpor tim susretima, navodi se nadalje da su oba roditelja upućena u Školu za roditelje, te da je otac upućen na mogućnost ovrhe sudske odluke o kontaktima. CZSS navodi nadalje da su oba roditelja upućena u više navrata na njihova prava i obveze, te da je majka „upozorena i upućena da je redovitost u susretima i druženjima djeteta s onim roditeljem s kojim ne živi jedno od temeljnih dječjih prava“, o čemu nije priložena odgovarajuća dokumentacija (pisano upozorenje na obveze poštivanja sudske odluke i posljedice, ili bilješka, zapisnik i sl. o usmenim upozorenjima).Kako nije bilo rezultata, jer se zbog djetetovog otpora kontakti ne mogu realizirati, navodi se nadalje da je CZSS uputio prijedlog Općinskom građanskom sudu za izmjenom odluke o susretima i druženjima djeteta s ocem na drugom mjestu, ali opet u prisutnosti majke, prvih 6 mjeseci. Iz svega proizlazi da pritužitelj, kao muškarac i otac djeteta nije uspio ostvariti susrete i druženja s djetetom, određene odlukama suda, odnosno da se oni, prema izvješćima o nadzoru odvijaju sve teže, u sve manjem opsegu, a da se u nalazu i mišljenju Poliklinike navodi da „dječak spontano i bez zadrške prilazi ocu, nakon nekog vremena mu sjeda u krilo i odlazi s njim iz prostorije dok ispitivač nastavlja razgovarati s majkom“. U istom nalazu navodi se nadalje da se majka u više navrata optužujući odnosi spram oca dječaka, „navodi da ga nije htio priznati, da ne brine o njemu, da ga financijski ne pomaže“, a u zaključnom mišljenju tima Poliklinike preporuča se omogućiti dječaku susrete s ocem bez prisutnosti majke, kako bi se izbjeglo izlaganje djeteta neadekvatnom, napetom i optužujućem odnosu roditelja. Izvješća o nadzoru pokazuju da majka odbija susrete i druženja djeteta s ocem i predlaže ovrhu sudskog rješenja koja bi pokazala da dijete ne želi iste, izjavljuje da će Centru predložiti odgodu kontakata, te da za to već ima angažiranog odvjetnika, da ne želi pristati na druge načine susreta osim onog predviđenog sudskim rješenjem i sl. Iz navedenog slijedi da nisu utvrđeni razlozi na strani oca koji bi objašnjavali otpor dječaka susretima i druženju s ocem, da dijete ni nakon toliko vremena s poteškoćama u kontaktima s ocem, ne pokazuje separacijske teškoće, već „u odnosu prema oba roditelja pokazuje privrženost“. Prema izvješćima o nadzoru očito je da su problemi nastali kada je određeno da majke ne bude prisutna kontaktima, ali da otac dolazi po dijete u zgradu gdje žive majka i dijete, jer je majka iskoristila tu činjenicu pozivajući se na to da dijete ne želi ići na kontakte. Pretpostavku o manipuliranju majke s dječakom potvrđuju brojni navodi i incidenti prikazani u gore navedenim izvješćima o nadzoru, jer majka ne želi nikakve dogovore, ne želi telefonske kontakte dječaka s ocem, ne želi pripremiti i podržati dječaka da sjedne s ocem u auto i odveze se s njim da se malo provozaju, pretjeruje u držanju dnevnog rasporeda, što prema mišljenju voditeljice nadzora ukazuje na odbijanje suradnje i dogovora, a incident opisan u izvješću za ožujak 2012. jasno ukazuje na manipulaciju majke s dječakom, svjesno laganje djetetu o ocu i dr. u podučavanju dječaka o negativnim karakteristikama oca. Rezultat tog „podučavanja“ je takva utreniranost dječaka da već samostalno odbija kontakte, a majka se sada samo trudi da to svi uoče i znaju. U postupku je utvrđeno da otac ima sve veće probleme u susretima i druženju s dječakom, da na njegovoj strani nisu utvrđeni razlozi za strah i otpor koji dječak sada pruža, da je u cjelokupnoj

dostupnoj dokumentaciji utvrđeno da dječak pokazuje privrženost u odnosu prema oba roditelja, da je majka ta koja onemogućava i sprječava kontakte s ocem.
ISHOD: Imajući sve to u vidu Pravobraniteljica je zaključila da CZSS nije poduzeo sve što je mogao i trebao poduzeti, utvrđujući posljedice otežavanja i onemogućavanja prava djeteta na kontakte s ocem, utjecaj takvog ponašanja na utvrđivanje roditeljske podobnosti majke i dr., te slijedom toga primjerice istoj uputiti pisano upozorenje na posljedice, podnijeti kaznenu prijavu za nepoštivanje sudske odluke (st.1.čl.215. Kaznenog zakona), predložiti donošenje nove odluke o tome kod kojeg roditelja će dijete živjeti, s obzirom na očitu roditeljsku nepodobnost majke da razluči partnerske odnose od roditeljskih, kao i druge vrste intervencija i mjera, te da su stoga navodi iz pritužbe osnovani, a postupci i odluke CZSS ne temelje se na objektivnim kriterijima nevezanim za spol. Nevezano za razloge i motive takvog ponašanja djelatnika/ica nadležnog CZSS, učinci takvog postupanja doveli su pritužitelja, kao oca djeteta i muškarca u nepovoljniji položaj u ostvarivanju svojih prava u odnosu na majku djeteta i ženu, čime je nadležni CZSS prema st.1. čl.7. Zakona o ravnopravnosti spolova izravno diskriminirao pritužitelja, kao oca i muškarca, stavljajući ga u nepovoljniji položaj prema majci djeteta, ženi, u usporedivoj situaciji. Slijedom tako utvrđenog činjeničnog stanja upućeno je nadležnom CZSS upozorenje i preporuku.

OPIS SLUČAJA (PRS 03-01/12-42) Hrvatska udruga za ravnopravno roditeljstvo proslijedila je Pravobraniteljici pritužbu M.V. iz V., na CZSS V. i CZSS R. zbog diskriminacije po spolu temeljene na predrasudama i stereotipima. U pritužbi se navodi da pritužitelj ima problema u odvijanju susreta i druženja s djecom, određenih pravomoćnim sudskim rješenjem iz 2011., koje majka opstruira, a da djelatnici Centra to podržavaju, odnosno ništa ne poduzimaju.
PODUZETE MJERE: Pravobraniteljica je pribavila od CZSS V. očitovanje i dokumentaciju, a od CZSS R., tek nakon telefonske intervencije samo očitovanje bez tražene dokumentacije. Uvidom u navode iz pritužbe, očitovanje CZSS R. i dostavljenu dokumentaciju od CZSS V., Pravobraniteljica je utvrdila da su navodi iz pritužbe osnovani. Kako CZSS Rijeka, kao pritužena strana nije dokazao i dokumentirao da je poduzeo sve mjere i aktivnosti iz svoje nadležnosti u cilju jednakog tretiranja oba roditelja, to je Pravobraniteljica u konkretnom slučaju, a primjenom čl. 30. ZRS-a i Direktive 97/80/EEC o teretu dokazivanja u slučajevima koji se odnose na diskriminaciju na temelju spola, prebacila teret dokazivanja na CZSS R. kao prituženu stranu. Nadalje, Pravobraniteljica je uvidom u dokumentaciju koju je dostavio CZSS V. utvrdila da je u konkretnom slučaju pritužitelj, kao otac djece i muškarac, postupanjem odnosno nedovoljnim ili neodgovarajućim postupanjem nadležnog CZSS R. u ostvarivanju prava na susrete i druženja s djecom, kao i ostalih sadržaja roditeljske skrbi, bio u nepovoljnijem položaju od majke djece, jer CZSS R. nije pridavao dužnu pažnju prigovorima oca i saznanjima o problemima oko održavanja susreta i druženja s djecom, te nije poduzeo sve mjere koje je ovlašten poduzeti da pomogne ocu djece u realizaciji istih. S obzirom na činjenicu da djeca žive kod majke, koja bi, kao roditelj koji je utvrđen kao podobniji da djeca žive kod nje, trebala biti dovoljno podobna da prihvati, bez obzira na eventualne neriješene partnerske odnose sa ocem djece, da je pravo djece na sudjelovanje oca u njihovom životu, što uključuje i pravo na redovite, česte i nesmetane kontakte, te da se

njena podobnost kao roditelja procjenjuje i na taj način. Kako iz očitovanja i dostupne dokumentacije nije moguće zaključiti da su utvrđivani i utvrđeni razlozi na strani oca koji bi objašnjavali otpor dječaka susretima i druženju s ocem, to se zaključak o manipuliranju majke s djecom nameće kao jedini moguć.
ISHOD: Imajući sve to u vidu, Pravobraniteljica je zaključila da CZSS R. nije poduzeo sve što je mogao i trebao poduzeti, utvrđujući posljedice otežavanja i onemogućavanja prava djece na kontakte s ocem, utjecaj takvog ponašanja na utvrđivanje roditeljske podobnosti majke i dr. te slijedom toga primjerice istoj uputiti pisano upozorenje na posljedice, podnijeti kaznenu prijavu za nepoštivanje sudske odluke (st.1.čl.215. Kaznenog zakona), predložiti donošenje nove odluke o tome kod kojeg roditelja će djeca živjeti, s obzirom na očitu roditeljsku nepodobnost majke da razluči partnerske odnose od roditeljskih, kao i druge vrste intervencija i mjera, te da su stoga navodi iz pritužbe osnovani, a postupci i odluke CZSS R. ne temelje se na objektivnim kriterijima nevezanim za spol. Nevezano za razloge i motive takvog ponašanja djelatnika/ica CZSS R., učinci takvog postupanja doveli su pritužitelja, kao oca djece i muškarca u nepovoljniji položaj u ostvarivanju svojih prava u odnosu na majku djece i ženu, čime je CZSS R. prema st.1. čl.7. ZRS-a izravno diskriminirao pritužitelja, kao oca i muškarca, stavljajući ga u nepovoljniji položaj prema majci djece, ženi, te je uputila CZSS R. upozorenje.

OPIS SLUČAJA (PRS 03-01/12-48) - *Pravobraniteljici su dostavili Pravobraniteljica za djecu i Pučki pravobranitelj* dopis Udruge dijete-razvod iz Zagreba na nadležno postupanje, u kojem se ukazuje na uočeni problem koji imaju roditelji koji ne žive zajedno kod izdavanja putovnice za maloljetne osobe.
PODUZETE MJERE: Pritužuju se Pravobraniteljici na MUP zbog ***diskriminacije prema roditelju s kojim dijete ne živi u postupcima izdavanja putovnice***. Postupajući po navedenoj pritužbi Pravobraniteljica je pribavila od MUP-a odgovor u kojem se navodi da se u slučajevima izdavanja putovnice za maloljetnu osobu postupa prema uputama MUP-a, koje glase da u slučajevima kada su roditelji razvedeni, zahtjev za izdavanje putne isprave djetetu može podnijeti samo roditelj s kojim dijete živi na temelju odluke nadležnog suda. Kao obrazloženje Ministarstvo navodi da „navedena uputa o postupanju proizlazi iz pravomoćne odluke nadležnog suda koji je u jednom posebnom postupku ocijenio s kojim roditeljem će dijete živjeti i koji će poduzimati radnje u interesu djeteta“. Nadalje se navodi da takvo postupanje ne priječi roditelja s kojim dijete živi i koji je djetetu ishodio putovnicu, da istu preda drugom roditelju i dozvoli mu da dijete s njim putuje u inozemstvo. U protivnom, navodi se nadalje, roditelj s kojim dijete prema odluci nadležnog suda ne živi, mogao bi postupiti protivno toj odluci i dijete bez suglasnosti drugog roditelja odvesti u inozemstvo. Uvidom u navode iz pritužbe, te očitovanje MUP-a, Pravobraniteljica je utvrdila da navedeni naputak MUP-a, te postupci koji se u skladu s njim provode, nisu u skladu s postojećim propisima, a prije svega sa Obiteljskim zakonom i ZRS, te da su navodi iz pritužbe osnovani. Pored upućivanja na odredbe ZRS-a, a prije svega na odredbu st.2.čl.7. Zakona koji regulira neizravnu diskriminaciju, kada neutralna pravna norma, kriterij ili praksa stavljaju osobe jednoga spola u nepovoljniji položaj u odnosu na osobe suprotnog spola, osim ako je ta pravna norma, kriterij ili praksa objektivno opravdana legitimnim ciljem, a sredstva

usmjerena postizanju tog cilja su primjerena i nužna, Pravobraniteljica je uputila i na odredbe st.1.čl. 99. Obiteljskog zakona[1] (OZ) koje određuju ravnopravnu, zajedničku i sporazumnu roditeljska skrb, bez obzira žive li roditelji zajedno ili odvojeno. Iznimno od navedenog pravila, st.2. čl.99. određeno je da samo jedan roditelj skrbi o djetetu ako je drugi umro, proglašen umrlim, lišen roditeljske skrbi, lišen potpuno poslovne sposobnosti, djelomice lišen poslovne sposobnosti u odnosu na roditeljsku skrb ili je spriječen. Ravnopravno podijeljena skrb između roditelja odraz je ravnopravnosti spolova u hrvatskom obiteljskom zakonodavstvu, ali i ravnopravnosti majke i oca kao roditelja. Ravnopravnost roditelja podrazumijeva jednaku odgovornost, prava i dužnosti oba roditelja u svim sadržajima roditeljske skrbi, u jednakom opsegu. Odredba o ravnopravnoj, zajedničkoj i sporazumnoj roditeljskoj skrbi pretpostavlja sudjelovanje, dogovaranje i suodlučivanje oba roditelja u svim pitanjima koja se tiču djeteta, pa i u onim situacijama kada više ne žive zajedno. Roditelj koji ne živi s svojim djetetom (npr. nakon razvoda braka) ima pravo i dužnost obavljati sve sadržaje roditeljske skrbi kao i drugi roditelj s kojim dijete živi, ako odlukom suda nije drugačije određeno. Ako se roditelji ne mogu sporazumjeti o ostvarivanju sadržaja roditeljske skrbi ili o ostvarivanju djetetovih prava, sud će, prema čl.101. OZ u izvanparničnom postupku na prijedlog roditelja, centra za socijalnu skrb prebivališta djeteta ili djeteta donijeti odluku radi zaštite dobrobiti djeteta. Pravobraniteljica smatra da eventualna zlouporaba izvršavanja pojedinih sadržaja roditeljske skrbi od strane jednog roditelja za koju ne postoje niti je nadležno tijelo navelo ikakve konkretne podatke koji bi ukazivali na stvarno postojanje tog rizika ne može biti razlog za donošenje uputa za postupanje u postupcima izdavanja putovnice djetetu suprotnih postojećim propisima RH, kako OZ tako i ZRS, kao organskog zakona koji utvrđuje opće osnove za zaštitu i promicanje ravnopravnosti spolova kao temeljne vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske, te definira i uređuje način zaštite od diskriminacije na temelju spola i stvaranje jednakih mogućnosti za žene i muškarce. Navedenom uputom MUP neizravno, posredno diskriminira roditelja s kojim dijete ne živi, jer učinci takve odluke (upute) stavljaju osobe jednoga spola u nepovoljniji položaj u odnosu na osobe suprotnog spola, a MUP, osim nepravilnog tumačenja zakona i sudskih odluka, nije ničim dokazao da je takva odluka objektivno opravdana legitimnim ciljem, a da su sredstva usmjerena postizanju tog cilja primjerena i nužna. U konkretnom slučaju ključan je test nužnosti. Naime, mjera kojom bi se roditelju kojem nije dodijeljena skrb nad djetetom omogućilo podnošenje zahtjeva za izdavanje putovnice djeteta uz uvjet da osigura supotpis drugog roditelja ili da drugi roditelj na kraju postupka njenog izdavanja dođe osobno podignuti putovnicu bi na jednako kvalitetan način ostvarila cilj onemogućavanja zlouporabe roditeljskog položaja u pogledu odvođenja djeteta, ali uz manje štetnih posljedica za interese roditelja kojima sud nije dodijelio skrb. Kako se, prema podacima DZS-a, publikacija „Žene i muškarci u Hrvatskoj 2012.“ u 2010. donose odluke u 85,1% slučajeva da djeca žive kod majke, uz stalni trend rasta broja takvih odluka (u 1960. 78,8%), to učinci takve upute MUP-a očito u nerazmjerno većem broju neizravno pogađaju muškarce, očeve djece koja ne žive s njima, odnosno stavljaju osobe jednog spola, u ovom slučaju muškarce, u nepovoljniji položaj u odnosu na osobe suprotnog spola, u ovom slučaju žene.

ISHOD: Osim upozorenja Pravobraniteljica je dala preporuku MUP-u da odmah izmjeni navedenu uputu i uskladi je sa postojećim propisima RH, prije svega sa ZRS i OZ.

Pravobraniteljica je obavijestila Udrugu dijete-razvod da je MUP dostavio na znanje presliku dopisa koji su uputili Ministarstvu socijalne politike i mladih, u kojem traže mišljenje Ministarstva vezano za upozorenje i preporuku pravobraniteljice

3

SPOLNE I RODNE MANJINE

3.1. Pravna osnova i ocjena stanja

Primjećuje se daljnji napredak policije u osvješćivanju važnosti pravovremenog i učinkovitog suzbijanja zločina iz mržnje prema osobama istospolne orjentacije. U izvještajnoj godini to se posebno ocrtavalo u ozbiljnosti i organiziranosti s kojom je policija pristupila jamčenju sigurnosti sudionika splitske i zagrebačke povorke ponosa. Za razliku od 2011., kada policija nije uspjela spriječiti izljeve homofobnog nasilja prema splitskoj povorci ponosa, isti događaj je u 2012. prošao s manjim incidentima. Pravobraniteljica smatra sudjelovanje predstavnika/ica Vlade, Hrvatskoga sabora i osobno ministra unutarnjih poslova, izuzetno dobrom praksom poticanja tolerancije i međusobnog poštovanja u hrvatskom društvu.
Policija je također ostvarila napredak u odnosu na prepoznavanje zločina iz mržnje motiviranih istospolnom orijentacijom žrtve i odgovarajuću pravnu kvalifikaciju takvog djela. Dok je u prošlosti Pravobraniteljica imala prigovor na blagu kaznenopravnu kvalifikaciju ovakvih djela od strane policije, ove godine se u tom pogledu vidi značajan napredak. Treba naglasiti kako je od svih tijela vlasti uključenih u suzbijanje homofobne diskriminacije građana/nki istospolne orijentacije, policija pokazala najviše interesa za osvješćivanjem i stručnim usavršavanjem svojih djelatnika/ca. To nikako ne znači da nema ili da neće biti nikakvih problema s postupcima policije u ovom području. No, trud koji za sada ulaže policija ohrabruje. Vrijedi istaknuti kako je na sve upite koje je Pravobraniteljica uputila policiji u odnosu na procesuiranje zločina iz mržnje protiv osoba istospolne orijentacije policija odgovorila u roku i sa dužnom pažnjom. Također je pohvalna volja policije da u pogledu osvješćivanja i stručnog usavršavanja svojih djelatnika/ca surađuje s udrugama civilnog društva koja promiču prava građana/ki istospolne orijentacije.
Uvidom u statističke podatke prikupljene od strane MUP-a s jedne strane i organizacija civilnoga društva s druge strane, Pravobraniteljica je utvrdila kako je tijekom izvještajne godine policija procesuirala 4 djela motiviranih mržnjom prema osobama istospolne orijentacije. Dva djela su procesuirana kao kaznena djelo i odnose se na 1) govor mržnje putem virtualnih društvenih mreža i 2) fizički nasrtaj i verbalno omalovažavanje istospolnog para. Dva djela su procesuirana kao prekršaj i oba se odnose na prijetnje koje su počinitelji upućivali sudionicima splitske odnosno zagrebačke povorke ponosa.

S druge strane, podaci koji se odnose na sudsko procesuiranje zločina iz mržnje nisu toliko ohrabrujući. Prema podacima prikupljenim od strane Ministarstva pravosuđa, tijekom 2012. se pred hrvatskim sudovima vodio tek 1 kazneni postupak radi diskriminacije temeljem spolne orijentacije. Predmet je prenesen iz 2011. i do kraja 2012. nije bio pravomoćno riješen. Situacija nije znatno drugačija niti u pogledu prekršajnih postupaka povodom diskriminacije istospolnih osoba. Prema prikupljenim podacima do kraja rujna 2012., pred prekršajnim sudovima vodila su se 4 prekršajna postupka povodom diskriminacije istospolnih osoba. Sva 4 su prenesena iz prethodne godine što znači da do kraja rujna nije bio pokrenut niti jedan novi prekršajni postupak. Niti jedan od 4 postupka nije bio pravomoćno završen do kraja rujna izvještajne godine.

Podaci vezani uz anti-diskriminacijske parnične postupke su ipak nešto više ohrabrujući. Tijekom izvještajne godine, Ministarstvo pravosuđa je registriralo 9 anti-diskriminacijskih postupaka temeljem Zakon o suzbijanju diskriminacije. Od toga su 7 prenesena iz prethodne godine, a 2 su započeta u zadnjem tromjesečju 2012. Od 9 postupaka, 2 su okončana presudama od čega je 1 pravomoćna. U obje presude utvrđena je diskriminacija temeljem istospolne diskriminacije. Ovi podaci pokazuju da anti-diskriminacijska jamstva polako postaju dio sudske prakse što je ohrabrujuće. Vrijedi istaknuti kako je razvoj sudske prakse u ovom području puno učinkovitiji nego razvoj sudske prakse u području suzbijanja spolne diskriminacije. Posebne zasluge za ovaj razvoj idu udrugama civilnog društva koje se bave promicanjem prava građana/ki istospolne orijentacije koje su do sada ulagale znatna sredstva u pružanje pravne pomoći osobama diskrimininiranim zbog svoje seksualne orijentacije tako da većina anti-diskriminacijskih tužbi u ovom području ne bi bila ostvarena bez njihove pomoći. Pravobraniteljica je koristeći svoje ovlasti dosljedno pružala stručnu pomoć udrugama koje žrtvama diskriminacije olakšavaju pristup sudskoj zaštiti i nastavit će s takvom praksom.

Tijekom izvještajne godine donesene su sudske odluke u 4 anti-diskriminacijska sudska postupka u kojima je Pravobraniteljica koristila svoju ovlast umješačice. Tri postupka su pravomoćno okončana, a 1 je trenutno u žalbenom postupku. U 2 predmeta sud je utvrdio diskriminaciju temeljem spolne orijentacije i odredio odgovarajuće mjere uklanjanja diskriminacije. Jedan predmet odnosio se na homofobnu diskriminaciju na radnom mjestu što je prva sudska odluka takve vrste u Republici Hrvatskoj, a dva na uznemiravanje osoba istospolne orijentacije u sportskoj djelatnosti. U trećem postupku koji se također odnosio na uznemiravanje osoba istospolne orijentacije u sportskoj djelatnosti isti sud u paralelnom postupku s vrlo sličnim činjenicama, ali različitim tuženikom utvrdio je da nije došlo do diskriminacije. Povodom ove odluke podnesen je revizijski zahtjev.

Sagledani u cjelini svi navedeni podaci ukazuju na određene nedosljednosti. Prije svega, s obzirom na podatke Ministarstva pravosuđa prema kojima nije pokrenut niti jedan novi kazneni, odnosno prekršajni postupak vezan uz diskriminaciju temeljem spolne orijentacije, nije jasno što je s 4 procesuirana zločina iz mržnje koji su evidentirani kroz podatke prikupljene od strane Ministarstva unutarnjih poslova, odnosno udruga civilnog društva koja se bave promicanjem pravima spolnih i rodnih manjina. Štoviše, Pravobraniteljica je prateći medije utvrdila kako je tijekom 2012. donesena barem 1 presuda za kazneno djelo zločina iz mržnje zbog napada na istospolni par u Zagrebu. No, to nije evidentirano u službenim statističkim podacima. Nadalje, od 6 anti-diskriminacijskih sudskih postupaka u kojima je

Pravobraniteljica sudjelovala kao umješačica donesene su 3 odluke. Uz navedeno, praćenjem medijskih napisa i putem informacija prikupljenih od udruga civilnog društva, Pravobraniteljica je evidentirala barem još 1 pravomoćnu sudsku odluku u anti-diskriminacijskom parničnom postupku. Presudom je riječki sud utvrdio diskriminaciju povodom homofobnog govora na web blogu. Istovremeno službeni podaci odražavaju samo 2 donesene presude. Navedeno jasno pokazuje kako **sustav prikupljanja pravosudnih podataka u području zaštite od homofobne diskriminacije treba značajno unaprijediti.**

U izvještajnoj godini građani/ke istospolne orijentacije su i dalje bili izloženi homofobnom ponašanju koje je još uvijek rašireno u hrvatskom društvu.[180] Pravobraniteljica je tijekom 2012. u nekoliko navrata reagirala javnim priopćenjem apelirajući na sudionike/ce javnih rasprava da se **suzdrže od homofobnog govora.** Ova vrsta govora stavlja izuzetno osjetljiv zadatak pred tijela vlasti zadužena za suzbijanje diskriminacije i promicanje u kojem se od njih zahtjeva da konstantno iznova procjenjuju granicu između temeljne slobode izražavanja i govora mržnje.[181]

Pravobraniteljica ponavlja konstataciju iz prošlogodišnjeg Izvješća o radu kako **nacionalni zakonodavni okvir ne zadovoljava zahtjevima pravne zaštite** osoba istospolne orijentacije koji proizlaze iz pravnog sustava Vijeća Europe i pravnog poretka Europske unije. Tijekom izvještajne godine neusklađenost pravne regulative je postala još očiglednija s obzirom na konstantan razvoj sudske prakse Europskog suda za ljudska prava u ovom području. U predmetu *Gas i Dubois protiv Francuske* (2012), Sud je jasno potvrdio svoju prijašnju odluku kako *stabilna emocionalna istospolna zajednica predstavlja obiteljsku jedinicu koja uživa prava zajamčena obiteljima čl.8. Europske konvencije* za zaštitu ljudskih prava. Sud je također našao da istospolne obiteljske zajednice uživaju u najmanju jednak položaj i prava kao i raznospolne izvanbračne zajednice uključujući i prava koja se odnose na mogućnost posvajanja djece. Ovakvo stajalište dobilo je još jasniju potvrdu u nedavnoj presudi u predmetu *X protiv Austrije*. U toj odluci Europski sud za ljudska prava našao je kako je Austrija prekršila zabranu diskriminacije na temelju spolne orijentacije propisanu Konvencijom jer je onemogućila istospolnim obiteljskim zajednicama mogućnost da jedan od partnera, odnosno partnerica, posvoji biološko dijete svog partnera, odnosno partnerice, iako je isto bilo dopušteno raznospolnim izvanbračnim zajednicama. S obzirom da istospolne zajednice u Republici Hrvatskoj ne uživaju status kao obiteljske jedinice i ograničene su u svojim pravima, jasno je da je pred hrvatskim pravnim poretkom izuzetan posao usklađivanja sa zahtjevima koji proizlaze iz pravnog sustava Vijeća Europe, a čija je Republika Hrvatska članica. Vrijedi napomenuti kako je evolucija pravne regulative koja se odnosi na položaj osoba istospolne orijentacije u prošloj godini bila još brža u nacionalnim pravnim porecima država članica Europske unije. Tu posebno treba spomenuti Francusku, Veliku Britaniju i

[180] U slučaju organizacije splitske povorke ponosa, Pravobraniteljica je reagirala sa 2 javna priopćenja kojima je upozorila javnost i nadležna tijela vlasti na konkretne diskriminatorne postupke gradskih vlasti.
[181] Granice između ustavnog jamstva slobode govora i diskriminacije je tema koja zavrjeđuje široku javnu raspravu i puno aktivniji doprinos hrvatskih sudova koji bi trebali odigrati značajnu ulogu u izgradnji ove granice kroz svoju sudsku praksu.

Njemačku.[182] U obzir treba uzeti kako trenutno u Europskoj uniji - Belgija, Danska, Nizozemska, Portugal, Španjolska i Švedska, a uz njih Island i Norveška određuju brak kao zajednicu dviju osoba neovisno o njihovom spolu i seksualnoj orijentaciji.[183] Nakon odluke njemačkog ustavnog suda, tzv. registrirano partnerstvo istospolnih osoba je *de facto* izjednačeno s brakom. Uz Njemačku, još je 12 država članica Europske unije svojim građanima i građankama istospolne seksualne orijentacije omogućilo sklapanje tzv. registriranog životnog partnerstva (u ovu brojku su uključene i Velika Britanija odnosno Francuska). Ovoj skupini država koje su osigurale tzv. registrirano životno partnerstvo vrijedi još pridodati i Švicarsku. U EU samo 7 država članica - Cipar, Estonija, Grčka, Italija, Malta, Rumunjska te Slovačka - nisu istospolnim građanima/kama pružili statusnu zaštitu ove vrste.

3.1.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Pravobraniteljica smatra ohrabrujućim činjenicu kako je Vlada Republika Hrvatske krenula s izradom prijedloga novog zakonskog okvira kojim će se urediti građanskopravni status istospolnih zajednica u Republici Hrvatskoj. Pravobraniteljica smatra korisnim naglasiti potrebu za sljedećim koracima:

(1) Donošenje novog zakonodavnog okvira kojim će se poboljšati položaj spolnih i rodnih manjina u društvu, a hrvatsko zakonodavstvo u potpunosti uskladiti za zahtjevima koji proizlaze iz međunarodnih akata i prakse europskih sudova;

(2) nastaviti s daljnjim osvješćivanjem i osposobljavanjem policijskih djelatnika/ica u području suzbijanja zločina motiviranih mržnjom i netrpeljivošću prema osobama istospolne orijentacije;

(3) unaprijediti statistiku praćenja sudskih postupaka – kaznenih/prekršajnih i građanskih - u području suzbijanja diskriminacije na temelju spolne orijentacije;

(4) poticati da se u visoko obrazovne institucije pravne edukacije kao i institucije stručnog usavršavanja pravosudnih djelatnika/ica uvrsti edukacija u području anti-diskriminacijskog prava;

[182] U Francuskoj se u vrijeme pisanja izvješća u gornjem domu Parlamenta očekuje potvrda novog zakona kojim se pristup braku i svim statusnim pravima vezanim uz brak ravnopravno omogućuje svim građanima i građankama bez obzira na njihovu spolnu orijentaciju odnosno spol. U Velikoj Britaniji sličan zakon prolazi zakonodavnu proceduru u oba doma Parlamenta i njegovo donošenje se očekuje u listopadu tekuće godine. U Njemačkoj je poticaj za zakonodavnim poboljšanjima položaja istospolnih zajednica stigao od Saveznog ustavnog suda kao jedne od najutjecajnijih sudskih institucija u Europskoj uniji. Savezni ustavni sud odlučio je u predmetu *1 BvL 1/11 - 1 BvR 3247/09* kako je zakonska odredba koja nije dopuštala posvajanje djece registriranim istospolnim parovima iako je to omogućeno bračnim drugovima suprotna zabrani diskriminacije propisane Ustavom Savezne Republike Njemačke. Ovim je Ustavni sud poslao jasan signal njemačkom zakonodavcu kako će registrirane istospolne zajednice štiti na jednak način kao i bračne drugove. S obzirom da je od samog početka njene neovisnosti hrvatski ustavni poredak svoje uzore pronalazio u francuskom i njemačkom ustavnom modelu ovakav razvoj situacije u tim pravnim porecima nije zanemariv.

[183] Kada im se uskoro pridruže Francuska i Velika Britanija osam EU država članica osiguravat će potpuno ravnopravnost u pogledu pristupa sklapanja braka. Sa Norveškom i Islandom kao državama vezanim uz EU kroz EEA sporazum ta brojka se penje na deset država.

(5) podržati aktivnosti onih udruga civilnog društva za promicanjem prava spolnih i rodnih manjina koje ulažu znatna sredstva kako bi žrtvama diskriminacije pružile pravnu podršku pred hrvatskim sudovima;
(6) nastaviti pružati podršku promicanju slobode izražavanja osoba istospolne orijentacije kroz postojeće povorke ponosa na svim razinama vlasti u Republici Hrvatskoj.

3.2. Projekti i aktivnosti Pravobraniteljice vezano za promicanje prava spolnih i rodnih manjina

Pravobraniteljica se aktivno uključila u rad Radne skupine zadužene za izradu nacrta prijedloga novog zakonskog okvira, pri Ministarstvu uprave. Pravobraniteljica smatra kako novi zakonodavni okvir treba istospolnim životnim zajednicama osigurati potpunu statusnu ravnopravnost sa bračnim zajednicama te izjednačiti njihova prava u cijelom nizu regulatornih područja počevši s obiteljskim pravima (s obzirom da je Europski sud za ljudska prava jasno odredio kako se radi o obliku obiteljske zajednice), ali također izjednačujući njihova imovinska, porezna, socijalna, mirovinska, stambena, radna i zdravstvena prava i obveze. Pravobraniteljica pozdravlja Zaključak o normativnom planu godišnjih aktivnosti Vlade Republike Hrvatske prema kojem bi novi zakonski okvir pred Vladu trebao stići u drugom kvartalu tekuće godine. Istovremeno, s obzirom na opsežnost i osjetljivost zadatka Pravobraniteljica potiče predlagatelja da u raspravu o predloženim rješenjima uključi što širi spektar predstavnika istospolne zajednice, a naročito one osobe koje već žive u stabilnim obiteljskim zajednicama te se osloni na primjere dobre prakse koji postoje u već značajnom broju EU država.

Kako bi pružila podršku radu Radne skupne Ministarstva uprave za izradu novog zakonskog okvira kojim će se urediti položaj istospolnih zajednica u Republici Hrvatskoj Pravobraniteljica je, uz podršku veleposlanstva Velike Britanije, organizirala *okrugli stol „Položaj istospolnih zajednica – novi pravni okvir“*[184] na kojem su uz članovi/ice radne skupine sudjelovali i ugledni hrvatski akademski stručnjaci/kinje ali i iz Velike Britanije, Nizozemske i Francuske. Okrugli stol se sastojao od tri panela: (1) komparativni uvid u različite modele uređenja položaja istospolnih zajednica u tri članice Europske unije - Velike Britanije, Francuske i Nizozemske, (2) rasprava o opsegu radnih i socijalnih prava, (3) pravni položaj djece u istospolnim zajednicama. Tijekom izvještajne godine, Pravobraniteljica je uspostavila uspješan odnos sa veleposlanstvom Velike Britanije koji je rezultirao zajedničkim projektom poticanja javne rasprave o položaju istospolnih zajednica. Organizacija okruglog stola bila je jedna od projektnih aktivnosti.

[184] http://www.prs.hr/index.php/suradnja/ocd-3/512-okrugli-stol-polozaj-istospolnih-zajednica-novi-pravni-okvir

Pravobraniteljica je organizirala još i okrugli stol posvećen suzbijanju diskriminacije LGBT građana i građanki. *Okrugli stol „Pravni položaj LGBT osoba u Republici Hrvatskoj"*[185] organiziran je u povodu obilježavanja Međunarodnog dana borbe protiv homofobije. Okrugli stol okupio je ugledne političke predstavnike/ce iz izvršne i parlamentarne vlasti, diplomacije, akademske stručnjake/inje i udruge.[186]
Pravobraniteljica se odazvala pozivu za sudjelovanjem na *povorci ponosa održanoj u Splitu i Zagrebu.* U Splitu je održala govor zajedno s organizatorima kao i s Marijom Cornelissen, članicom Europskog parlamenta, dok je u Zagrebu bila jedina predstavnica državnih institucija. Na javnom nastupu tijekom skupa, Pravobraniteljica se založila za donošenje novog zakonskog okvira kojim će se regulirati položaj istospolnih zajednica u Republici Hrvatskoj u skladu sa pravnim standardima i obvezama koje za Republiku Hrvatske proizlaze iz pravnog sustava Vijeća Europe i Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

3.3. Opis predmeta u području suzbijanja diskriminacije na temelju spolne orijentacije

OPIS SLUČAJA (PRS 03-06/12-03) Pravobraniteljica je pokrenula postupak na vlastitu inicijativu kako bi reagirala na javni nastup čelnika lokalne vlasti koji je opravdavajući svoju odluku o uklanjanju web portala postavljenog na službenim stranicama lokalne vlasti izjavio za utjecajni lokalni list kako uklanja portal jer „*pet pedera i tri nezadovoljne žene non-stop kroje politiku grada*". Pravobraniteljica je upozorila čelnika lokalne vlasti kako je s obzirom na činjenicu da je sudionik javne vlasti te kao takav ima temeljnu obvezu jednakog dužnog poštovanja prema svim građanima i građankama kojima javna vlast služi, takav nastup u javnosti putem medija suprotan zabrani diskriminacije osoba temeljem njihove seksualne orijentacije ili spola iz Zakona o ravnopravnosti spolova. Nakon upozorenja upozoreni čelnik zatražio je sastanak s Pravobraniteljicom koji je i održan. Na sastanku je objasnio razvoj događaja , ali ujedno i priznao neprimjerenost takvog nastupa. Nakon sastanka, čelnik lokalne vlasti javno se ispričao za neprimjerenu izjavu u medijima.

OPIS SLUČAJA (PRS 03-06/12-24) Postupajući na vlastitu inicijativu, Pravobraniteljica je *reagirala javnim priopćenjem kojim je osudila napad na 6 djevojaka* koje su počinitelji fizički i verbalno napali jer su smatrali da se radi o lezbijkama. Pravobraniteljica je u javnoj osudi

[185]http://www.prs.hr/index.php/suradnja/ocd-3/201-okrugli-stol-povodom-medunarodnog-dana-protiv-homofobije-i-transfobije
[186] Na okruglom stolu izlagali su u tom smislu: Višnja Ljubičić, pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, Nicole Davison, zamjenica vlp. Velike Britanije, Jerome Pasquier, vlp. Francuske, Hoyt Yee, zamjenik vlp. Sjedinjenih Američkih Država, dr.sc. Mirela Holly, ministrica zaštite okoliša i prirode RH, Arsen Bauk, ministar uprave RH, Sonja Konig, potpredsjednica Odbora za ravnopravnost spolova Sabora RH, Sanja Juras, Lezbijska grupa Kontra, Marko Jurčić, Savez udruga „Centar za LGBT ravnopravnost", Andrea Grgić, Pravni fakultet Zagreb, Sanja Bezbradica, odvjetnica, prof.dr.sc. Siniša Rodin, Pravni fakultet Zagreb, Goran Selanec, S.J.D., zamjenik pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, Jagoda Botički, pomoćnica ministra uprave.

naglasila kako napadi kojima se ugrožava tjelesni integritet osobe, a koji su motivirani predrasudama prema osobama određene spolne orijentacije predstavljaju zločin iz mržnje te je zatražila od nadležnih tijela da postupi u skladu sa takvom pravnom kvalifikacijom. S obzirom da se u medijima pojavila informacija o neprimjerenom postupanju policijskih službenika koji su na poziv napadnutih osoba došli na mjesto događaja, Pravobraniteljica je od Ravnateljstva policija zatražila očitovanje o poduzetim mjerama kojima bi se ocijenila primjerenost reakcije konkretnih policijskih službenika. *Pravobraniteljica je prilikom službenog posjeta PU u Splitu razgovarala o navedenom incidentu i s ravnateljem PU.* Ravnateljstvo policije dostavilo je detaljan opis poduzetih istražnih radnji odnosno izvještaj o poduzetim disciplinskim mjerama iz kojeg proizlazi da su internom istragom utvrđeni propusti u postupanju službujućeg šefa smjene protiv kojeg je zbog toga pokrenut disciplinski postupak, dok je policijskom službeniku koji je postupao na mjestu događaja izrečena usmena disciplinska opomena zbog neprofesionalnog postupanja prema napadnutim osobama.

OPIS SLUČAJA (PRS 03-06/12-31) Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova zaprimila je pritužbu od strane udruge civilnog društva na javni nastup sveučilišnog profesora koji je na javnoj tribini pred studentskim tijelom, koristeći se svojom znanstvenom titulom i nastupajući kao zaposlenik sveučilišta javno, jasno i izričito izražavao svoje osobne homofobne stavove odnosno načelo ravnopravnosti spolova i rodne jednakosti opisivao kao „*nametanje nove ideologije koja je sastavni dio ideologije kulture smrti*“. Pravobraniteljica je na takav govor *reagirala javnim upozorenjem* u kojem je sporni govor jasno okarakterizirala homofobnim govorom zasnovanim na predrasudama o osobama istospolne orijentacije. Štoviše, Pravobraniteljica je upozorila da s obzirom da se u konkretnom slučaju radilo o zaposleniku sveučilišta koje predstavlja tijelo s javnim ovlastima koji je pred studentskim tijelom nastupio upravo u tom svojstvu te nije naglasio kako se radi o isključivo osobnim stavovima (koji nisu vezani uz njegovu akademsku poziciju), takav govor predstavlja kršenje zabrane diskriminacije temeljem spolne orijentacije propisane Zakonom o ravnopravnosti spolova.

OPIS SLUČAJA PRS (03-06/12-39) Postupajući po zamolbi udruge civilnog društva za promicanje i zaštitu prava spolnih i rodnih manjina, Pravobraniteljica je iskoristila svoju ovlast iz čl.19. st.2. toč.2. Zakona o ravnopravnosti spolova i udruzi pružila pravnu podršku pri pokretanju revizijskog postupka pred Vrhovnim sudom Republike Hrvatske. Revizijski zahtjev podnesen je protiv negativne odluke drugostupanjskog suda u anti-diskriminacijskom postupku pokrenutom temeljem udružne tužbe od strane konkretne udruge u kojem je zatraženo od suda da sankcionira diskriminatorno postupanje utjecajnog nogometnog djelatnika i člana izvršnog odbora krovne nogometne institucije koji je u javnosti iznio svoje stajalište kako osobe istospolne orijentacije ne smjele sudjelovati u nogometnim timovima odnosno nacionalnoj reprezentaciji. S obzirom da je kao umješačica uspješno sudjelovala u paralelnom anti-diskriminacijskom postupku koji se vodio protiv još jednog utjecajnog nogometnog djelatnika radi vrlo sličnih izjava u javnosti i u kojem je drugostupanjski sud odlučujući na temelju vrlo sličnih činjenica našao da je takvim izjavama povrijeđena zabrana diskriminacije na temelju spolne orijentacije, Pravobraniteljica je podnositeljima revizijskog

zahtjeva dala stručnu podršku i savjet do pokretanja revizijskog postupka pred Vrhovnim sudom.

3.4. Problemi rodno-disforičnih osoba (transrodne osobe)

Pravobraniteljici se tijekom izvještajnog razdoblja obratila novo-osnovana udruga Trans Aid Croatia, kojoj je zadatak promicanje i zaštita prava rodno-disforičnih osoba te nekoliko osoba koje su u procesu promjene spola, radi stavljanja pritužbe na postupanje nadležnih matičnih ureda državne uprave u postupcima povodom zahtjeva za promjenom spola u matičnim knjigama. Rodno-disforičnim osobama nazivamo one osobe koje su rođene s osobnošću jednog spola u tijelu drugog spola. Rodna disforija je po klasifikaciji bolesti opisana kao vrsta bolesti/poremećaja u okviru grupe koja se naziva „Poremećaji ličnosti". O problemima s kojima se susreću rodno-disforične, tzv. transrodne osobe, Pravobraniteljica je tijekom 2012. u dva navrata govorila i u medijima.[187]

Prvi i osnovni problem s kojim se transrodne osobe susreću je **nemogućnost upisa promjene spola** kod nadležnog matičnog ureda. Ovo stoga što, prema Pravilniku o dokumentaciji potrebnoj za promjenu spola, stoji da se spol može promijeniti operativnim zahvatom, hormonalnom terapijom i na „drugi način". Međutim, svi zahtjevi za upisom promjene spola u izvještajnom razdoblju su odbijeni do daljnjeg jer je Ministarstvo zdravlja zaključilo da je predmetni Pravilnik „nedorečen". U stvarnosti, osoba ne može ishoditi promjenu spola u matici rođenih dok spol ne promijeni operativnim putem.

Pravobraniteljica se s takvim stavom ne može složiti. Neke rodno-disforične osobe proces tranzicije u drugi spol završe psihoterapijom i hormonskom terapijom te određenim korektivno-estetskim zahvatima (ugradnjom implantata, uklanjanjem brade i sl.) te nemaju niti potrebe obaviti tzv. „veliku operaciju", odnosno operaciju odstranjenja spolnih organa jednog spola i eventualno, konstrukciju spolnih organa drugog spola. Druge osobe, koje su još maloljetne, prolaze hormonsku terapiju i psihoterapiju, ali ne žele/nisu sigurne da li bi ili ne obavile tzv. „veliku operaciju". Zajedničko tim osobama jest da one izgledaju kao osobe jednog spola, pa kako mogu promijeniti i ime u skladu s time kako se osjećaju i kako žive, u stvarnom životu svakodnevno nailaze na teškoće i nerazumijevanje u pokušaju ostvarivanja građanskih prava, budući da izgledaju i zovu se kao npr. osobe ženskog spola, a u relevantnim dokumentima (osobnoj iskaznici, putovnici i sl.) upisane su kao muškarci. To im ometa i priječi normalan život, a predstavlja diskriminaciju temeljem spola, jer često, u okviru takve situacije, dolaze ili mogu doći u nepovoljniji položaj od drugih građana i građanki. Inzistirati isključivo na „velikoj operaciji" kao jedinom načinu promjene spola, znači i narušavati prvo pacijenta/ice na slobodan odabir liječenja. Uvjetovati činjenicu promjene upisa spola u matične knjige operativnim zahvatom, određenom broju pacijenata/ica znači zauvijek uskratiti to pravo, jer se neki od njih, primjerice, zbog određenih zdravstvenih problema ne smiju podvrći takvom operativnom zahvatu koji je za njih prerizičan.

[187] U svibnju 2012. za TV Novu i u rujnu 2012. za HTV.

Stoga Pravobraniteljica smatra kako *uvjet za dozvolu izmjene spola u matičnim knjigama* rođenih nikako ne može biti samo i isključivo obavljena operacija izmjene spola (odstranjivanje i/ili konstrukcija genitalija suprotnog spola), već smatra da odluka u kojem trenutku će se svakoj pojedinoj osobi dozvoliti upis izmjene spola u maticu rođenih mora biti strogo individualizirana i donesena za svakog pacijenta/icu posebno nakon sveobuhvatnog razmatranja načina liječenja i rezultata istog, od strane za to ovlaštenih i osposobljenih liječnika/ica. Slijedom navedenog, Pravobraniteljica predlaže ustanovljenje liste Mreže liječnika/ica-specijalista, na kojoj bi se nalazilo više liječnika/ica iste struke (endokrinologa, psihijatara, kirurga itd.), kojima bi se pacijenti/pacijentice mogli/e obratiti i čije mišljenje bi bilo jednako vrijedno u smislu ishođenja liječničke potvrde o činjenici promjene spola.

Druga krajnje problematična situacija s kojom se susreću osobe koje žele i operacijom promijeniti spol nakon dovršene psiho i hormonalne terapije jesu **mjesto i troškovi operativnog zahvata**. Naime, s obzirom da je rodna disforija priznata kao bolest/poremećaj u okviru grupe bolesti koje se nazivaju „Poremećaji ličnosti“, *de facto* to znači da bi troškove liječenja, barem u jednom dijelu, ako ne i u cijelosti, trebao podmiriti HZZO. Međutim, iz pritužbi rodno-disforičnih osoba slijedi kako HZZO ne plaća niti punu cijenu preparata za hormonalnu terapiju, već dio sredstava moraju nadoknaditi sami pacijenti/ce, što im predstavlja veliki materijalni trošak. Također je nejasno gdje se u Republici Hrvatskoj na teret HZZO-a može obaviti operacija promjene spola. Jedna pritužiteljica je s majkom u više navrata dolazila u KBC Zagreb i KBC Dubrava, u namjeri da dogovori operaciju, ali nije uspjela saznati niti ime liječnika/ce-kirurga/inje koji/a bi izveo/la taj zahvat kako bi se s njim/njom konzultirala, niti broj operacija te vrste koje su dosad izvedene, niti njihove rezultate, već joj je rečeno samo da se takve operacije „kod nas rade“. S obzirom na složenost zahvata odstranjenja postojećih spolnih organa i rekonstrukciju vanjskih suprotnog spola, pritužiteljica se našla u nedefiniranoj situaciji, pri kojoj je, s obzirom na nepoznate uvjete i ishod, vrlo rizično odlučiti hoće li se podvrgnuti operativnom zahvatu ili ne. Poznato joj je da se operacije promjene spola uspješno obavljaju na privatnim klinikama u Srbiji, no za takvo što nema novca. S obzirom na opisanu situaciju, pritužiteljici također nije odobrena izmjena upisa spola u matice rođenih, premda izgleda kao žena, a u matične knjige je upisana kao muškarac. To je u svakodnevnom životu dovodi ili može dovesti u nepovoljniju situaciju, te predstavlja diskriminaciju temeljem spola.

Treći problem s kojim se transrodne osobe susreću je problem tzv.“malih operacija“, koje osobi pomažu da potpuno obavi tranziciju u drugi spol. Radi se o ugradnji silikonskih implantata, proteza, uklanjanju Adamove jabučice, laserskom uklanjanje brade i sl. HZZO takve zahvate tretira kao estetske, te ih ne želi platiti, iako su upravo ovi završni detalji ti koji će označiti tranziciju iz jednog u drugi spol, a bitni su za normalan život među drugim ljudima, jer se upravo po vanjskim spolnim obilježjima ljudi svrstavaju u određeni spol i rod.

Pravobraniteljica drži otvorenim i pitanje **nadležnosti Nacionalnog zdravstvenog vijeća** da daje mišljenje u pitanjima promjene spola. Naime, sudeći po stilizaciji odredbe čl.115. Zakona o zdravstvenoj zaštiti, Nacionalno zdravstveno vijeće ne bi imalo ovlast rješavati o pojedinačnim slučajevima pacijenata/ica. No, čak i da je takva ovlast izričito propisana, pitanje je može li Nacionalno zdravstveno vijeće donijeti kompetentnu odluku, budući da odlučuje o pravima osoba sa dijagnozom duševnog poremećaja, a u svom sastavu nema niti

jednog psihijatra/ice ili barem psiholog/inje. Naime, nesumnjivo je da je upravo liječnik/ca koji se bavi dijagnosticiranjem i liječenjem različitih oblika duševnih poremećaja (ili bolesti) taj/ta koji/a može izreći kompetentan sud o tome je li i u kome trenutku liječenja određena osoba promijenila spol ili nije.

3.4.1. Opis slučaja vezano za prava rodno-disforičnih osoba odnosno transrodnih osoba

OPIS SLUČAJA (PRS 03-03/11-01) Pravobraniteljici se obratila S.S. kao majka i zakonska zastupnica mldb. muške osobe, koji je transrodna osoba, budući da je rođen sa ženskim spolnim obilježjima, ali inače u potpunosti živi u muškom spolu, pa je tako već šest godina, od svoje devete godine, na terapiji hormonima, koji blokiraju djelovanje ženskih spolnih hormona. Za sada još nije obavio, niti želi, kirurški zahvat promjene spola. Ima potvrdu liječnika specijalista psihijatrije i endokrinologije da je u tim aspektima promjena spola završena. S obzirom na postojeću medicinsku dokumentaciju, i činjenicu da mu predstoji obveza ishodovanja osobne iskaznice te nove putovnice, mldb. osoba je, prethodno ishodivši promjenu imena i prezimena, pokušao kod nadležnog Gradskog ureda za opću upravu ishoditi i upis promjene spola u matične knjige. S tim zahtjevom je odbijen, te je podnio tužbu Upravnom sudu koji je prvostupanjsku odluku ukinuo i vratio na ponovno odlučivanje. Kako je u međuvremenu na snagu stupio Pravilnik o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije o promjeni spola, temeljem istog Pravilnika je pritužitelj upućen da pokrene postupak pred nacionalnim zdravstvenim vijećem. Međutim, taj postupak se otegnuo, a Ministarstvo zdravlja je izrazilo stav da je zbog „nedorečenosti propisa rješavanje svih podnesenih zahtjeva odgođeno do daljnjega“. Zbog toga je mldb. pritužitelj podigao novu tužbu radi šutnje administracije pred Upravnim sudom te je zatražio miješanje Pravobraniteljice i u taj spor.
PODUZETE MJERE: Pravobraniteljica je tijekom svog postupanja po pritužbi provela ispitni postupak, te je Ministarstvu uprave uputila upozorenje da krši zabranu izravne diskriminacije temeljem spola dovodeći transrodne osobe koje se ne žele podvrgnuti kirurškom zahvatu promjene spola u tešku društvenu poziciju, da krše načelo učinkovite pravne zaštite od diskriminacije, te je preporučila da se odustane od prakse prema kojoj je za upis promjene spola u maticu rođenih potrebna kirurška operacija osobe, da su u slučaju pritužitelja promijeni temeljni upis spola u maticu rođenih i to ne u obliku naknadnih zabilješki već u obliku promjene temeljnog upisa, kao i to da se do sada nadležni ured izuzme iz dosadašnjeg postupanja, jer pritužitelj smatra da isti ne čuva njegove podatke kao tajne, da ga time stigmatizira, i zbog toga je potpuno izgubio povjerenje u isto tijelo.
ISHOD: Nakon toga, niti pritužitelj niti njegova zakonska zastupnica nisu se javljali Pravobraniteljici, već je majka mldb. pritužitelja pokrenula spor pred Upravnim sudom u Rijeci. Pravobraniteljica je Ministarstvu zdravlja uputila inicijativu za donošenje potpuno nove zakonske regulative o postupku promjene spola budući je Ministarstvo uprave zakonske izmjene potrebne za rješavanje ovog problema već učinilo (izmjene Zakona o osobnom imenu).

3.4.2. Zaključno razmatranje i preporuke

Pravobraniteljica je tijekom izvještajnog razdoblja ministru zdravlja uputila opširan dopis, u kojem je opisala sve gornje probleme te predložila donošenje novog jedinstvenog propisa kojima bi se regulirali postojeći problemi. Do isteka izvještajnog razdoblja na dopis nije odgovoreno. Temeljem svega navedenog, Pravobraniteljica daje slijedeće preporuke:

(1) Ministarstvo zdravlja trebalo bi barem pri jednom KBC-u u Republici Hrvatskoj ustanoviti specijalistički medicinski tim koji bi obavljao operativne zahvate promjene spola, djelujući u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i Zakonom o pravima pacijenata.

(2) HZZO se prema svakom pacijentu/ci koji/a mijenja spol treba točno odrediti glede plaćanja opsega i troška operativnih zahvata. HZZO bi trebao prihvatiti plaćanje troškova tzv. malih operativnih zahvata, koje je do sada tretirao kao nepotrebne estetske operacije koje su nepotrebne, jer su upravo te operacije bitnije za normalan život transrodne osobe, budući da čine spolnu i rodnu predodžbu osobe.

(3) Ustanoviti *Mrežu liječnika/ica-specijalista/ica,* na kojoj bi se nalazilo više liječnika/ica iste struke (endokrinologa, psihijatara, kirurga itd.), kojima bi se pacijenti/pacijentice mogli/e obratiti i čije mišljenje bi bilo jednako vrijedno u smislu ishođenja liječničke potvrde o činjenici promjene spola.

(4) Individualizirati odluku u kome trenutku liječenja će se svakoj pojedinoj osobi dozvoliti upis izmjene spola u maticu rođenih te je donijeti za svakog pacijenta/icu posebno nakon sveobuhvatnog razmatranja etapa i načina liječenja i rezultata istog, od strane za to ovlaštenih i osposobljenih liječnika/ica sa utvrđene liste.

(5) Obzirom da je zakonska i podzakonska regulativa u Republici Hrvatskoj koja se odnosi na liječenje rodno disforičnih osoba očigledno manjkava i nejasna, dok se odgovarajući Pravilnik u praksi ne provodi, predlaže se cjelovito regulirati postojeću problematiku jedinstvenim propisom.

4

RIZICI VIŠESTRUKE DISKRIMINACIJE

4.1. Žene u ruralnim područjima

Položaj žena u ruralnom području još uvijek nije dovoljno istražen niti se toj problematici, prema mišljenju Pravobraniteljice, pridaje dužna pažnja. Stoga je Pravobraniteljica dio svojih aktivnosti u 2012. usmjerila upravo prema ženama u ruralnim područjima,[188] kao posebno osjetljivoj društvenoj skupini koja je izložena riziku višestruke diskriminacije. Naime, da se radi o ugroženoj kategoriji žena ukazuje i Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena koja u čl. 14. predviđa uzimanje u obzir i posebnih problema s kojima se suočavaju žene na selu[189]. Imajući u vidu nepovoljniji položaj žena u ruralnim područjima, Pravobraniteljica je tijekom 2012. aktivno sudjelovala u provedbi dva projekta koja obuhvaćaju navedenu problematiku: projektu „*SEE WoRD – Žene Jugoistočne Europe u mreži za ruralni razvoj*“ te projektu „*GARD – ravnopravnost spolova u ruralnom razvoju – osnaživanje žena u ruralnom društvu*“. Pravobraniteljica predlaže razvojne strategije koje će dovesti do ekonomskog osnaživanja žena i njihove uključenosti u socijalne i kulturne aktivnosti kroz potpore razvoja lokalnih udruga (osnaživanjem LAG-ova), osigurati mjere za povoljniji pristup poljoprivrednim kreditima i zajmovima te ih sustavno osposobljavati za javno djelovanje.

[188] Kriteriji prema kojima se određeno područje može smatrati ruralnim područjem navedeni su u Strategiji ruralnog razvoja u Republici Hrvatskoj 2008.-2013. koju je donijelo Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog. U navedenoj Strategiji koristi se definicija OECD-a koja se temelji na gustoći naseljenosti stanovništva, a prema kojoj se na lokalnoj razini (LAU 1/2 – općine, gradovi u Republici Hrvatskoj), područja klasificiraju kao ruralna ili urbana temeljem praga od 150 stanovnika na km2. Na regionalnoj razini (NUTS 3 – županije u Republici Hrvatskoj), OECD definira tri skupine područja, ovisno o udjelu stanovništva u regiji koje živi u ruralnim lokalnim područjima: pretežito ruralne regije (više od 50 % stanovništva regije živi u lokalnim ruralnim područjima), značajno ruralne regije (15-50 % stanovništva regije živi u lokalnim ruralnim područjima) i pretežito urbane regije (manje od 15 % stanovništva regije živi u lokalnim ruralnim područjima).
Primjenom navedenog kriterija, a u svrhu definiranja ruralnih područja u Republici Hrvatskoj dolazi se do sljedećih zaključaka: 91,6% ukupnog područja Republike Hrvatske klasificira se kao ruralno područje a 8,4% kao urbano područje; 88,7% naselja smješteno je u ruralnim područjima, a 11,3% u urbanim područjima sa 35% stanovništva u 14 gradova sa više od 30.000 stanovnika; 47,6% ukupnog stanovništva živi u ruralnim područjima, a 52,4 % stanovništva u urbanim područjima.

[189] Naime, prepreke s kojima se suočavaju žene u svim aspektima političkog i javnog, ali i privatnog života, vrlo su složene u ruralnim područjima. Više od 90 % teritorija u JI Europi je ruralno i nerazvijeno, bez osmišljenog poticaja za razvoj ljudskih potencijala, a što sve dovodi do trendova depopulacije.

4.1.1. Aktivnosti Pravobraniteljice vezano za položaj žene u ruralnom području

Pravobraniteljica je pružila institucionalnu ***potporu projektu „SEE WoRD – Žene Jugoistočne Europe u mreži za ruralni razvoj“*** koji je provodio GTF – Gender Task Force / Regionalni centar za jednakost spolova[190]. Navedeni projekt je financiran od strane Europske unije i provodi se u 7 država regije, a svrha projekta je otvaranje dijaloga po pitanju žena u ruralnom razvoju i njihova koordinacija na nacionalnoj i regionalnoj razini, uz predstavljanje perspektive i interese žena u tim područjima. Stoga je Pravobraniteljica svim povjerenstvima za ravnopravnost spolova po županijama uputila prijedlog za održavanje zajedničkog sastanka u svakoj županiji tijekom mjeseca svibnja ili lipnja 2012., a radi upoznavanja i uključivanja njihovih članova/ica u provedbu navedenog projekta. Naime, Pravobraniteljica je predložila povjerenstvima da po svom izboru na navedeni sastanak pozovu žene[191] iz ruralnog područja dok je Pravobraniteljica istodobno osigurala dolazak članova/ica projektnog odbora i predstavnica Regionalnog centra za jednakost spolova. Pritom je sugerirano da se sastanak održi u jednoj od ruralnih općina na području županije kako bi sastanku, pored pozvanih osoba, mogao prisustvovati i što veći broj žena iz tog ruralnog područja, a koje su ujedno i ciljana skupina projekta. Pravobraniteljica je također istaknula i važnost sudjelovanja predstavnica iz organizacija civilnog društva koje je od velike važnosti. Navedeni projekt je prezentiran po svim županijama u Hrvatskoj, a Pravobraniteljica je sudjelovala u prezentaciji projekta u 11 županija i to u: Virovitičko-podravskoj (Slatina, 05. lipnja), Koprivničko-križevačkoj (Đurđevac, 06. lipnja), Primorsko-goranskoj (Stara Sušica, 14. lipnja), Karlovačkoj (Draganić, 15. lipnja), Šibensko-kninskoj (Šibenik, 18. lipnja), Zadarskoj (Lišani Ostrovički, 19. lipnja), Splitsko-dalmatinskoj (Sinj, 20. lipnja), Sisačko-moslavačkoj (Majur, 29. lipnja), Međimurskoj (Sv. Juraj na Bregu, 10. srpnja), Varaždinskoj (Varaždin, 11. srpnja) i Bjelovarko-bilogorskoj (13. srpnja).

Prezentacija projekta održana je u obliku radionica sa povjerenstvima za ravnopravnost spolova i ženama sudionicama iz ruralnog područja. Prilikom terenskih obilazaka županija i predstavljanja navedenog projekta, Pravobraniteljica je dobila neposredan uvid u probleme lokalnih zajednica, a prvenstveno po pitanju položaja žena i ravnopravnosti spolova. Pritom je uočila kako su pojedini problemi, koji u znatnoj mjeri pogađaju i žene, zajednički većini ruralnih područja. Naime, kao jedan od glavnih problema istaknuto je pitanje loše prometne infrastrukture i to prvenstveno slabije povezanosti ruralnih područja sa županijskim centrima (kako u primorskim i otočnim krajevima tako i u kontinentalnim područjima[192]). Navedeno za posljedicu ima otežanu dostupnost lokalnog stanovništva gotovo svim servisima (kulturnim,

[190] GTF – Gender Task Force / Regionalni centar za jednakost spolova osnovan je 1999. u sklopu Pakta Stabilnosti u Sarajevu, a 2001. GTF osniva Regionalni centar za jednakost spolova u Zagrebu, sa naglaskom na rodnu ravnopravnost.

[191] Ciljana skupina su bile prvenstveno lokalne političarke, saborske zastupnice sa područja županije, predstavnice civilnog društva, gospodarstvenice i poduzetnice, nositeljice obrta, osobito ukoliko promiču stare zanate i obrte, zaposlene u agroturizmu, poljoprivredi.

[192] Prilikom posjete Sisačko-moslavačkoj županiji (Majur) kao jedan od većih problema naveden je upravo problem slabe infrastrukture i prometne povezanosti, kao i visoke cijene lokalnog prijevoza na tom području. Slični problemi postoje i u Virovitičko-podravskoj, Splitsko-dalmatinskoj te Bjelovarsko-bilogorskoj županiji.

ekonomskim, društvenim) odnosno socijalnu isključenost[193] koja najčešće pogađa upravo žene, a čemu pridonosi i njihova slabija razina obrazovanja te ekonomska ovisnost. Nadalje, veliki problem još uvijek predstavljaju postojeće snažne tradicionalne uloge unutar obitelji odnosno spolni stereotipi, a koji otežavaju ženama mogućnost aktivnog bavljenja tradicijskim obrtom, poduzetništvom, kulturnom baštinom i sl. Naime, društveni doprinos žena u ruralnim područjima nikako se ne može održati temeljem njihovog entuzijazma, volonterizma i upornosti bez valoriziranja njihovog rada.

Žene u ruralnim područjima su prilično *aktivne u vođenju* obiteljskih gospodarstava, inovativnih radionica namijenjenih učenju šlinganja, krojenja, našivavanja, kukičanja i sl., u bavljenju obnovom narodnih nošnji i ostale kulturno-povijesne baštine, u bavljenju pčelarstvom, promicanju natjecanja za izbor najuzornije seoske žene i sl.[194]

Osim što *snažne tradicijske uloge predstavljaju prepreku* za razvoj potencijala ruralnih žena, izražena patrijarhalnost u ruralnim područjima često za posljedicu ima i ekonomsku ovisnost žena, a što pogoduje i ekonomskom nasilju kao i ostalim oblicima obiteljskog nasilja. Međutim unatoč lošijem položaju žena u ruralnim područjima, pojedine županije još uvijek na svom području nemaju niti jednu žensku organizaciju civilnog društva[195] koja bi provodila edukaciju o ostvarivanju načela ravnopravnosti spolova i okupljala žene.

Obzirom na lošu ekonomsku situaciju, Pravobraniteljica se posebno osvrnula i na pitanje *zapošljavanja žena u ruralnim područjima*. Naime žene u ruralnim područjima se zbog slabije obrazovanosti[196], ali i loše prometne infrastrukture kao i nepostojanja dječjih vrtića, otežano zapošljavaju te uglavnom vode brigu o kućanstvu, o starijim članovima obitelji i djeci, pritom aktivno sudjelujuću i u svim poljoprivrednim poslovima. U cilju poboljšanja postojeće situacije i Nacionalna politika za ravnopravnost spolova, za razdoblje od 2011.-2015. predviđa dvije mjere radi unaprjeđivanja znanja i svijesti o položaju žena u ruralnim područjima[197], a koje mjere (između ostaloga) obuhvaćaju i područje zapošljavanja, samozapošljavanja i obrazovanja ruralnih žena.

Sve navedeno dovodi i do *slabije političke participacije žena* u tijelima lokalne vlasti, ali i općenito u tijelima političkog odlučivanja na svim razinama[198]. Stoga je radi poboljšanja

[193] Tako je primjerice na području Karlovačke županije zbog loše povezanosti malih mjesta te nedostataka vrtića i igraonica napušteno čak 75 škola, a što dovodi do socijalne isključenosti takvih mjesta.

[194] O navedenom su Pravobraniteljicu izvijestile žene sa područja Koprivničko-križevačke županije. Slične aktivnosti postoje i na području Karlovačke županije (otkupljivanje starih nošnji, motiviranje mladih vezano za prijenos znanja vezano uz plisiranje, izrada rijetke čipke „jalbe“ čije porijeklo je iz starog Egipta, poticanje inicijative za izgradnju Kordunskog etno sela). Na području Splitsko-dalmatinske županije postoji intencija razvoja eko-turizma i eko-uzgoja, poticanje uzgoja rogača, sušenja voća i njihova prerada, prikupljanje ljekovitog bilja iz ekološkog uzgoja i sl. U Varaždinskoj županiji postoje aktivnosti koje uključuju seoski turizam i poljoprivredu, a postoji i zadruga Lepoglavska čipka koja djeluje 10 godina i ima 26 vrhunskih čipkarica te je u 2011. proglašena najuspješnijom zadrugom u RH. I pojedine druge županije navode postojanje sličnih aktivnosti.

[195] Šibensko-kninska i Zadarska županija.

[196] O tome je Pravobraniteljica obaviještena posebno prilikom posjete Zadarskoj i Sisačko-moslavačkoj županiji.

[197] Radi se o mjerama br. 1.4.1. i 1.4.2., a više o provedbi navedenih mjera, kao i općenito Nacionalne politike za ravnopravnost spolova, vidjeti u poglavlju koje odnosi na provedenu navedenog dokumenta.

[198] Prema rezultatima lokalnih izbora koji su održani 2009., županijskih vijećnica je 21,9%, gradskih vijećnica je 21,4 %, a općinskih vijećnica je 15,5%. Prosječna zastupljenost svih vijećnica u predstavničkim tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave iznosi 15,4%. Negativan trend vidljiv je i iz podataka prema kojima je izabrana samo 21 načelnica općine (4,9%), 6 gradonačelnica (4,7 %) te 1 županica (5%).

postojeće situacije svakako nužna pomoć i potpora upravo lokalne vlasti koja odlučuje o ciljevima, smjernicama i strategijama lokalnih sredina, a koje zatim određuju daljnji smjer razvoja i prioritete lokalne zajednice. Naime, upravo su lokalne zajednice te koje imaju prvi i neposredni kontakt sa stanovništvom na svom području te stoga i najbolje poznaju njihove potrebe. U svjetlu navedenog, Pravobraniteljica ukazuje kako bi lokalna vlast trebala voditi posebnu brigu i o rodno-osjetljivom proračunu.

U sklopu završne faze projekta „*SEE WoRD – Žene Jugoistočne Europe u mreži za ruralni razvoj*“, Pravobraniteljica je dana 26. studenog 2012. otvorila ***izložbu fotografija pod nazivom „Žene u ruralnom razvoju Republike Hrvatske“*** u prostorijama Hrvatske etno kuće „Materina priča“ naglasivši pritom kako su žene u ruralnim područjima i dalje podzastupljene u svim sferama javnog i privatnog života.

Pravobraniteljica je u 2012. sudjelovala i u provedbi ***projekta „GARD – ravnopravnost spolova u ruralnom razvoju – osnaživanje žena u ruralnom društvu“*** kojeg provodi Organizacija za građanske inicijative – OGI iz Drniša, u partnerstvu s udrugama IDM iz Albanije, ACED iz Bosne i Hercegovine te CERAI iz Španjolske.[199] Pravobraniteljica je članica Nacionalne mreže za pitanja rodne ravnopravnosti u ruralnom razvoju te je sudjelovala na radionici održanoj 31. srpnja 2012. u Drnišu te na radionici održanoj 28. rujna 2012. u Zagrebu.

4.1.2. Istraživanje o statusu, svijesti i potrebama ruralnih žena

Osim provedbe navedenih projekata, za žene u ruralnim područjima značajno je i trogodišnje istraživanje (2009.-2011.) koje je iniciralo i provelo Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja, a čiji rezultati su objavljeni u publikaciji „*101 pitanje za ženu iz ruralnih područja“* – Rezultati istraživanja o statusu, svijesti i potrebama ruralnih žena u Republici Hrvatskoj. Navedenim istraživanjem obuhvaćeno je 1.656 žena iz ruralnih područja u 18 županija. Rezultati navedenog istraživanja ukazuju na nepovoljniji položaj ruralnih žena i to na svim područjima života (zapošljavanje, obiteljsko nasilje, obrazovanje, politička participacija i sl.), a u što se Pravobraniteljica uvjerila i prilikom terenskih obilazaka županija u sklopu projekta *„SEE WoRD – Žene Jugoistočne Europe u mreži za ruralni razvoj*“. Naime, većina ispitanica koje su sudjelovale u navedenom istraživanju (56,40%) ima završenu srednju školu dok ih čak 21,07% ima završenu samo osnovnu školu, a što ukazuje na slabiju razinu obrazovanja ruralnih žena. Vezano uz radni status, 33,57% ispitanica je odgovorilo da su domaćice, 26,63% ih je navelo da su nezaposlene dok ih je samo 23,01% navelo kako su zaposlene. Istodobno, čak 77,11% ispitanica smatra kako bi žene na selu trebale biti zaposlene i izvan domaćinstva. Da je patrijarhalnost u društvu najviše vidljiva upravo kroz podjelu na

[199] Opći cilj projekta je doprinos osnaživanju žena te omogućavanje i jačanje uloge žena u programima ruralnog razvoja i poboljšanja pristupa žena razvojnim programima u lokalnim zajednicama u ciljanim zemljama

muške i ženske poslove i uloge, navelo je 87,62% ispitanica navedenog istraživanja.[200] U navedenom kontekstu treba spomenuti i podatke prema kojima je u 47,58% slučajeva vlasnik obiteljskog gospodarstva na kojem žena živi njezi suprug/partner, u 14,55% slučajeva to su suprugovi roditelji, u 12, 98 % slučajeva vlasnici su roditelji ispitanice dok su same ispitanice vlasnice u samo 12,98 % slučajeva. Slični podaci odnose se i na vlasništvo zemljišta koje se obrađuje.[201] Za Pravobraniteljicu su zabrinjavajući podaci da 74,52% žena često ili ponekad proživljava nasilje dok ih samo 25,06 % ne proživljava obiteljsko nasilje.
U kontekstu istraživanja navedenog Ministarstva, vrijedno je spomenuti i istraživanje HZZ-a, pod nazivom *„Doprinos žena u ruralnom razvoju u Hrvatskoj"* (2009)[202] koje potkrjepljuje dosad navedene probleme ruralnih sredina: (1) u kućanskim poslovima nema gotovo nikakve podjele obaveza između spolova, riječ je o strogo ženskom zadatku; (2) nema kvalitetnih usluga brige o djeci i starijim osobama; (3) nedostaju kvalitetne usluge podrške za samozapošljavanje, poduzetništvo; (4) nepostojanje pouzdane prometne mreže; (5) praktično nepostojanje aktivnosti za zabavu i slobodno vrijeme i usluga Interneta.

4.1.3. Zaključno razmatranje i preporuke

Žene u ruralnim područjima susreću se sa brojim preprekama, njihov potencijal još uvijek nije u dovoljnoj mjeri prepoznat te im je neophodna potpora lokalnih vlasti. Problematika položaja žena u ruralnim područjima zahtjeva sveobuhvatni pristup svih razina državne vlasti. Podaci o obiteljskom nasilju kojem su izložene ruralne žene ukazuju na potrebu i nužnost osnivanja ženskih organizacija civilnog društva koje bi se bavile ravnopravnošću spolova i preventivnim programima. Položaj žena u ruralnim područjima je dodatno otežan i lošom ekonomskom situacijom. Stoga Pravobraniteljica preporuča :

(1) Provođenje mjere 1.4.1. iz Nacionalne politike za ravnopravnost spolova za razdoblje 2011.-2015. koja, između ostalog, predviđa izradu Akcijskog plana za promicanje i unapređivanje uloge i statusa žena u ruralnim područjima (2012.-2013.)

4.2. Ovisnost u žena

Problematika ovisnosti u žena (o alkoholu i drogama) često obuhvaća i brojne popratne probleme kao što su obiteljsko nasilje, prostitucija, tretman žena ovisnica u zatvorskom sustavu te tretman majki ovisnica, a koji problemi zahtijevaju rodno-senzibilni pristup. Stoga

[200] Naime, pitanje br.87. glasi: „*U kojim situacijama Vi osobno najviše primjećujete patrijarhalnost u društvu*?", a ispitanice su u najvećem postotku navele kako se ona primjećuje upravo u podjeli na muške i ženske poslove. Osim navedenog, patrijarhalnost se primjećuje i u nedovoljnom vrednovanju ženskog rada u svakodnevnom životu (84,24 %), razlici u odgoju djevojčica i dječaka (82,27 %), isticanju muških osoba u obitelji, politici, medijima i sl. (78,20 %) te podjeli kućanskih poslova na teret žena (77,96 %).
[201] U 23,03 % slučajeva vlasnik zemljišta je suprug, u 12,43 % slučajeva to je djed, u 10,53 % slučajeva vlasnik je otac dok su ispitanice vlasnice zemljišta u svega 8,55 % slučajeva.
[202] Vidjeti u Studiji „Položaj žena na hrvatskom tržištu rada", Hrvatski zavod za zapošljavanje, 2011.

Pravobraniteljica u svom radu posebnu pažnju pridaje i ovoj kategoriji žena, a za koje društvo još uvijek nije u dovoljnoj mjeri senzibilizirano.

Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj,2012.-2017.[203] predviđa „specifične oblike tretmana za posebne skupine ovisnika" te usmjeravanje veće pozornosti upravo programima namijenjenim ženskoj populaciji ovisnika[204]. Također, i *Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012.-2020.*[205] sadrži podatke iz kojih je vidljivo kako su pušenje, zlouporaba alkohola te zlouporaba droga i dalje prisutni kod žena[206].

Prema podacima HZJZ-a[207], tijekom 2011.[208] od ovisnosti o psiho-aktivnim drogama liječeno je ukupno 7.665 osoba od čega 1.385 žena (predstavlja udio od 17,7 %). Pritom je prosječna dob žena liječenih od ovisnosti zbog zloupotrebe psiho-aktivnih droga u 2011. bila 31,1 g., a muškaraca 32,4.[209] Prema podacima Zavoda za javno zdravstvo dr. Andrija Štampar, zbog duševnih poremećaja i poremećaja ponašanja uzrokovanih *alkoholom* u bolnicama na području Grada Zagreba tijekom 2011. bilo je ukupno 4.488 hospitalizacija od čega se 80,6 % odnosilo na muškarce (3.617 osoba) dok se 19,4 % odnosilo na žene (871 osoba)[210]. U odnosu na hospitalizacije zbog duševnih poremećaja i poremećaja ponašanja uzrokovanih uzimanjem *opojnih sredstava*, na području Grada Zagreba u 2011. bilo je ukupno 221 hospitalizacija od čega se 27,14 % odnosilo na žene (60 osoba), a 72,85 % na muškarce (161 osoba)[211]. Dakle, iz navedenih podataka vidljivo je kako je na području Grada Zagreba u 2011. udio žena liječenih od ovisnosti o opojnim sredstvima (27,14 %) bio veći nego udio žena liječenih zbog ovisnosti o alkoholu (19,4 %).

U cilju poboljšanja društvenog položaja žena ovisnica kao posebno osjetljive skupine te dodatne senzibilizacije društva za navedenu problematiku, na inicijativu Pravobraniteljice a u suradnji s Odborom za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora te potporu Ureda za

---

[203] Narodne novine broj 122/12.

[204] Kao jedan od načela liječenja i psihosocijalnog tretmana ovisnika/ica Strategija navodi i individualizirani pristup svakom bolesniku odnosno pristup koji je „prilagođen potrebama bolesnika prema kliničkoj slici bolesti, motivaciji, dobi, spolu, socijalnim uvjetima i drugim karakteristikama bolesnika". Osim toga, kao jedan od posebnih ciljeva u području liječenja i psihosocijalnog tretmana Strategija navodi i poticanje osnivanja kapaciteta u postojećim i otvaranje novih terapijskih zajednica za maloljetnike, žene ovisnice i ovisnike s dvojim dijagnozama.

[205] Narodne novine broj 116/12.

[206] Prema podacima iz Nacionalne strategije razvoja zdravstva 2012.-2020., u Hrvatskoj je 2003. pušilo 27,4 % osoba (33,8 % muškaraca i 21,7 % žena) u dobi od 18 i više godina. Smrti povezane s alkoholom procjenjuju se na 92/100.000 stanovnika, odnosno 17 % od ukupnih smrti za muškarce, a za žene na 21/100.000 stanovnika, odnosno 9 % smrti. Godišnje se u Hrvatskoj hospitalizira oko 8.500 muškaraca i oko 1.200 žena zbog problema s alkoholom. U odnosu na zlouporabu droga, odnos liječenih muškaraca i žena je 4,8 : 1.

[207] Hrvatski zavod za javno zdravstvo relevantne podatke objavljuje u svojim godišnjim Izvješćima o osobama liječenim zbog zlouporabe psiho-aktivnih droga u Hrvatskoj. Međutim u odnosu na alkoholizam, ne postoji slična evidencija pa stoga analogni podaci koji se odnose na alkoholizam, Pravobraniteljici nisu bili dostupni.

[208] Podaci za 2012. nisu bili objavljeni niti dostupni Pravobraniteljici u vrijeme pisanja ovoga Izvješća (veljača 2013.), pa se stoga navode podaci za 2011.

[209] Navedeni podaci se nalaze u *Izvješću o osobama liječenim zbog zlouporabe psihoaktivnih droga u Hrvatskoj u 2011.* U istom izvješću nalaze se i podaci za 2005. kada je prosječna dob muškaraca liječenih zbog ovisnosti o psiho-aktivnim tvarima bila 28,4 g., a žena 28.1 g. iz čega je vidljivo kako ovisnička populacija sve više stari odnosno da prosječna dob liječenih osoba pokazuje trend rasta.

[210] Navedeni omjer (muškaraca i žena liječenih od alkohola tijekom 2011. u Gradu Zagrebu) iznosi 4,15 (M) : 1 (Ž).

[211] Navedeni omjer (muškarac i žena liječenih zbog opojnih sredstava tijekom 2011. u Gradu Zagrebu) iznosi 2,68 (M) : 1 (Ž).

suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske, dana 12. prosinca 2012. je u prostorijama Hrvatskog sabora organiziran okrugli stol pod nazivom *„Žene ovisnice“*.[212] Navedeni okrugli stol održan je kao tematska sjednica Odbora za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora, a na njemu su sudjelovali/e i stručnjaci/kinje koji/e se predmetnom problematikom bave u sustavu socijalne skrbi, zdravstva, pravosuđa, akademske zajednice i lokalne samouprave te se pritom svaki od njih osvrnuo na položaj žena ovisnica iz perspektive svojega područja djelovanja.

Ovisnost u žena je u velikoj mjeri **povezana s nasiljem u obitelji** jer se pokazalo kako su *žene ovisnice znatno češće bile zlostavljane ili su češće svjedočile nasilju u obitelji*, a u odnosu na muškarce ovisnike. Također, u obiteljima žena ovisnica češće je bio prisutan alkoholizam i duševne bolesti kao i pokušaji suicida[213]. Važnu ulogu u liječenju ovisnosti kod žena ima upravo obitelj jer se pokazalo kako je potpora obitelji jedan od odlučujućih uvjeta prilikom donošenja odluke o liječenju. Naime, žene se teže odlučuju za liječenje iz razloga što tijekom liječenja ne mogu obavljati roditeljske i obiteljske obveze, a vrlo često i njihovi partneri imaju problema sa ovisnošću te im u tom smislu nisu potpora. Nadalje, još uvijek su prisutni brojni stereotipi u društvu vezani uz ovisnost[214], a uslijed čega se onda i provode tzv. muški programi u liječenju[215]. Stoga je nužno uvođenje specifičnih pristupa u liječenju ovisnosti kod žena.

Prema podacima HZJZ-a, u 2010. je 65 **rodilja/majki ovisnica** izjavilo kako su tijekom trudnoće uzimale psiho-aktivne droge. U odnosu na roditeljski status osoba liječenih zbog zlouporabe droga, iz dostavljenih podataka[216] vidljivo je kako je u 2011., od ukupnog broja takvih osoba (2.376) njih 31,0% imalo djecu. Prema roditeljskom statusu, ovisnice majke (43,0%) su bile zastupljenije od ovisnika očeva (28,7%). Pritom je roditeljska skrb roditeljima ovisnicima bila oduzeta u 18 slučajeva (0,2 %), od toga u 13 slučajeva očevima ovisnicima te u 5 slučajeva majkama ovisnicama. Dakle, iako su majke ovisnice bile zastupljenije u većem postotku od očeva ovisnika, ipak im se roditeljska skrb u dvostruko manjoj mjeri (0,2 %) oduzimala nego očevima ovisnicima (0,4%).

U slučajevima kada je ovisnost otkrivena te kad su ovisnici/ice već prošli/e proces liječenja, mogu se uključivati u terapijske zajednice.[217] koje imaju potpisani ugovor o međusobnim odnosima sa Ministarstvom socijalne politike i mladih. Prema podacima navedenog Ministarstva, od 4 pružatelja usluga stalnog smještaja i organiziranog stanovanja, žene ovisnice smještavaju se jedino u Domu za odrasle osobe ovisnike „Zajednica Susret“ iz Splita, odnosno u podružnici Čiovo. Od ukupno 132 ugovorena smještajna kapaciteta 22 kreveta su osigurana za žene ovisnice, a 5 kreveta za djecu koja se po potrebi mogu smjestiti s majkama.

---

[212] Uvodno izlaganje na temu: „*Žene ovisnice – razlike u obilježjima obitelji i obilježjima psihosocijalnog razvoja između žena i muškaraca ovisnika o drogama*“ održala je dr. sc. Jadranka Ivandić Zimić.

[213] Istraživanje „Žene ovisnice – razlike u obilježjima obitelji i obilježjima psihosocijalnog razvoja između žena i muškaraca ovisnika o drogama“, dr. sc. Jadranka Ivandić Zimić.

[214] Npr. alkoholizam se još uvijek percipira kao isključivo „muška“ bolest, kao svojevrstan „stil života“, kao obiteljska bolest i sl.

[215] To je posebno vidljivo kod alkoholizma.

[216] Podatci su pribavljeni od Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo.

[217] Da bi terapijske zajednice mogle djelovati, one moraju ispunjavati uvjete iz Pravilnika o vrsti i djelatnosti doma socijalne skrbi, načinu pružanja skrbi izvan vlastite obitelji, uvjetima prostora, opreme i radnika doma socijalne skrbi, terapijske zajednice, vjerske zajednice, udruga i drugih pravnih osoba te centara za pomoć i njegu u kući; Narodne novine broj 64/09.

Prema podacima iz prosinca 2012., u „Zajednici Susret“ smješteno je 15 žena ovisnica o drogama, a njihova prosječna dob je 23 godine i većinom imaju srednju stručnu spremu. Prema dostavljenim podacima, tretman u terapijskoj zajednici uspješno završava 60% korisnica.[218] Pitanje koje iziskuje posebnu pažnju kod majki ovisnica su *posljedice* (prije svega zdravstvene) *koje ovisnost ima za majčinstvo, kako za ženu tako i za dijete*. Naime, kod djece majki ovisnica često se upravo kao posljedica ovisnosti javlja neonatalni apstinencijski sindrom. Osim toga, *takva djeca su, kao i njihove majke[219], često stigmatizirana u društvu* te im je potrebno omogućiti socijalizaciju. Upravo radi navedenih predrasuda i stigmatizacije, dio majki ovisnica ne priznaje svoju ovisnost tijekom trudnoće i poroda već tek nakon rođenja djeteta, i to kada se počinju pojavljivati problemi vezani uz (neadekvatnu) roditeljsku skrb.

Specifičnu kategoriju predstavljaju **žene ovisnice u zatvorskom sustavu** kojima je potreban poseban tretman u liječenju te cjeloviti multidisciplinarni pristup prilikom izvršavanja kazne zatvora. Naime, prema podacima Ministarstva pravosuđa, tijekom 2012. kaznu zatvora izdržavalo je ukupno 4.741 osoba, a od toga je bilo 4.534 muškaraca (95,63%) te 207 žena (4,36%). U odnosu na broj ovisnika/ica, na izdržavanju kazne zatvora u 2012. bilo je 1.790 muškaraca ovisnika (čine udio od 39,47% svih muškaraca zatvorenika) te 38 žena ovisnica (čine udio od 18,35% svih žena zatvorenica). Pritom je udio ovisničke populacije (zatvorenika i zatvorenica) na izdržavanju kazne zatvora u 2012. bio 38,55 %. Uvidom u navedene podatke vidljivo je kako *žene čine vrlo malen udio u zatvoreničkoj populaciji* (4,36 %), a udio žena ovisnica u ukupnoj zatvoreničkoj populaciji iznosi svega 0,8%. Obzirom kako žene ovisnice u ukupnoj zatvoreničkoj populaciji čine gotovo zanemariv udio, one svakako *zahtijevaju rodno-senzibilni tretman kako prilikom liječenja tako i prilikom izvršavanja kazne zatvora*.

Ovisnost kod žena je ponekad povezana i s prostitucijom, a pomoću koje žene ovisnice dolaze do novca kojim nabavljaju drogu i/ili alkohol. Naime, žene ovisnice kroz prostituciju lakše dolaze do novca (za razliku od muškaraca), a što može biti jedan od faktora zbog kojeg se one teže odlučuju za liječenje. Međutim, istodobno pojedine žene koje se bave prostitucijom postaju ovisnice upravo kako bi se lakše nosile sa time i tako upadaju u „začarani krug“ ovisnosti i prostitucije iz kojega je vrlo teško izaći[220].

[218] U okviru modela psihosocijalne rehabilitacije ženama ovisnicama u terapijskoj zajednici pružaju se slijedeće usluge: 1. socijalnog i savjetodavnog rada- uključuje njihov prihvat, suradnju s obitelji tijekom cijelog programa, suradnju sa zavodom za zapošljavanje, socijalnim i zdravstvenim ustanovama radi što uspješnije reintegracije i resocijalizacije; 2. socijalne i psihosocijalne pomoći i podrške – uključujući individualnu dijagnostičku obradu, individualni i grupni rad s korisnicama pomoći u prevladavanju životnih teškoća; 3. radne terapije i radno-okupacijskih aktivnosti – obuhvaća rad na razvoju radnih i higijenskih navika, osposobljavanje za rad i usvajanje novih vještina, organizirano provođenje slobodnog vremena; 4. brige o zdravlju i edukacije ovisnica – radi prevencije recidiva i sprječavanja zaraznih bolesti; 5. psihološke podrške i pomoći – kroz individualni i grupni rad s korisnicom i njezinom obitelji.

[219] Naime, majke ovisnice su više stigmatizirane nego muškarci – očevi ovisnici jer ih se u većoj mjeri percipira kao lošije roditelje.

[220] Više o ženama u prostituciji vidjeti u poglavlju 4.5. koje se odnosi na navedenu problematiku.

4.2.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Važnu ulogu u liječenju ovisnosti kod žena ima obitelj, a upravo su rizični obiteljski uvjeti (nasilje, alkoholizam) značajan preduvjet pojave ovisnosti kod žena. U cilju poboljšanja položaja žena ovisnica i uklanjanja njihove višestruke diskriminacije, Pravobraniteljica ukazuje na potrebu:

(1) senzibilizacije odnosno osvještavanja društva o navedenoj problematici kao i na potrebu uklanjanja stereotipa,
(2) individualiziranog rodno-senzibilnog medicinskog pristupa u liječenju žena ovisnica.

4.3. Žene i HIV/AIDS

Od 1985., kada su u Hrvatskoj zabilježeni prvi slučajevi HIV zaraze, pa do kraja 2012., u Hrvatskoj je ukupno registrirano 1.017 osoba kojima je dijagnosticirana HIV infekcija (udio muškaraca je 86%), od čega je 371 osoba oboljela od AIDS-a (udio muškaraca je 88%).[221] Dobnu skupinu koja je najviše izložena riziku zaraze čine osobe u dobi od 25-44 godine života, a najučestaliji put prijenosa virusa HIV-a je spolni put i to muški homoseksualni odnos (55%) i heteroseksualni odnos (32%). Ukupan broj osoba koje su do kraja 2012. u Republici Hrvatskoj umrle od AIDS-a je 160.[222] Usprkos tome što među zaraženima u Republici Hrvatskoj i dalje dominiraju muškarci (86%), **u svijetu je sve više žena zaraženo HIV virusom** i one danas predstavljaju gotovo 50% novo zaraženih osoba. Iako stigmatizacija prati i muškarce i žene zaražene HIV-om, žene su još uvijek u većoj mjeri **izložene stigmatizaciji i društvenoj osudi kao i riziku višestruke diskriminacije**. Naime, žene zaražene virusom HIV-a nalaze se u nepovoljnijem položaju ne samo u odnosu na osobe koje nisu zaražene virusom HIV-a, već i u odnosu na HIV pozitivne muškarce.

Žene zaražene virusom HIV-a izložene su većem riziku od siromaštva nego muškarci zaraženi HIV-om, a što je posljedica i njihovog nepovoljnijeg položaja na tržištu rada[223], odnosno manjim mogućnostima zapošljavanja. Navedeno dovodi i do **ekonomske ovisnosti žena zaraženih HIV-om** jer one postaju financijski ovisne najčešće o partneru, a što može dovesti i do ekonomskog nasilja kao i svih drugih oblika obiteljskog nasilja.

Nadalje, patrijarhalno društvo još više produbljuje društveno nepovoljniji položaj žena zaraženih HIV-om jer im se uskraćuje mogućnost izbora i odlučivanja vezano uz pitanja koja

[221] Navedeni podaci su objavljeni u Registru za HIV/AIDS za Hrvatsku (1985.-2012.) koji vodi Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Služba za epidemiologiju.
[222] Prema procjenama Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) i UNAIDS-a (Zajednički program UN za borbu protiv HIV/AIDS-a), od početka epidemije umrlo je oko 25 milijuna ljudi u svijetu, a krajem 2011. živjelo je 34 milijuna ljudi zaraženih HIV-om. Učestalost i smrtnost od HIV/AIDS-a u Hrvatskoj prati i proučava Registar za HIV/AIDS, nacionalni populacijski registar pri Hrvatskom zavodu za javno zdravstvo.
[223] Treba imati u vidu kako se žene na tržištu rada ionako nalaze u nepovoljnijem položaju u odnosu na muškarce, a što je još više izraženo kod žena zaraženih virusom HIV-a.

se odnose na njihova *reproduktivna prava i zdravlje*, a što za posljedicu može imati učestala silovanja, prisilne brakove, trgovanje ljudima, prostituciju kao i sve ostale oblike kršenja načela ravnopravnosti spolova (nemogućnost planiranja i odlučivanja o broju djece, pitanje korištenja kontracepcije i sl.). Navedeno dovodi do toga da žene zaražene HIV-om nemaju gotovo nikakvu moć prilikom donošenja odluka u seksualnim vezama, a što predstavlja oblik spolnog nasilja.[224]

Prema podacima HZJZ-a, **najčešći put prijenosa virusa HIV-a u žena (59% svih zaraženih žena) je heteroseksualni i to su stalne partnerice ili supruge partnera koji je HIV pozitivan**. Iz rizične promiskuitetne skupine dolazi 18% HIV zaraženih žena, dok su na trećem mjestu intravenske ovisnice.

U cilju provedbe politike suzbijanja HIV-a, Vlada RH je donijela *Hrvatski nacionalni program za prevenciju HIV/AIDS-a 2011.-2015.,* a koji predviđa provođenje anti-diskriminacijskih programa u cilju smanjenja stigmatizacije i diskriminacije zaraženih osoba te promoviranje individualnih prava i odgovornosti osoba koje žive s HIV-om.

Vezano uz **reproduktivno zdravlje žena,** potrebno je spomenuti kako virus HIV-a može ubrzati prirodni tijek nekih reproduktivnih bolesti, a može i **otežavati trudnoću**. Prema podacima HZJZ-a[225], tijekom 2012. u Zagrebu nije rodila niti jedna žena zaražena virusom HIV-a dok je jedna bila trudna (termin poroda je u 2013.). U razdoblju od 1985-2012. ukupno je registrirano 12 HIV pozitivne djece koja su virus HIV-a dobila od svojih zaraženih majki[226]. Ovaj mali rizik od transplacentarnog prijenosa HIV-a je prvenstveno vezan uz nisku incidenciju HIV-a, a posebno nisku incidenciju HIV infekcije u žena. Taj mali rizik još je znatno smanjen s mogućnošću primjene preventivne terapije kod HIV pozitivnih trudnica i novorođenčadi.

Prema podacima Ministarstva pravosuđa, u 2012., zatvorsku kaznu izdržavalo je 4.534 muškaraca zatvorenika i 207 žena zatvorenica. Od navedenog broja samo su 4 muškarca zatvorenika bila zaražena virusom HIV-a. Iako se na izdržavanju zatvorske kazne nije nalazila niti jedna **HIV pozitivna zatvorenica**, **u zatvorskom sustavu je potrebno razviti i rodno senzibilni tretman za liječenje zatvorenica prilikom izvršavanja kazne zatvora**.

Prema podacima vladinog Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, u okviru natječaja za projekte udruga, (P-6, Projekti udruga koje se bave problematikom HIV/AIDS-a - provođenje preventivnih programa i destigmatizacijskih aktivnosti) financiran je projekt Udruge za unaprjeđenje kvalitete življenja „LET“ u iznosu od 30.000,00 kn pod nazivom „*Zaštita ranjivosti žena od HIV/AIDS-a“*.

[224] Najteži oblik kršenja ženskih ljudskih reproduktivnih prava predstavlja sterilizacija žena zaraženih virusom HIV-a, kao što je to bio slučaj u Namibiji gdje su žene zaražene HIV-om bile prisiljene na sterilizaciju nakon poroda.

[225] Hrvatski zavod za javno zdravstvo je navedene podatke pribavio od Klinike za infektivne bolesti „Dr. Fran Mihaljević“.

[226] Navedene podatke iznio je Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Služba za epidemiologiju.

4.3.1. Aktivnosti Pravobraniteljice vezano za HIV pozitivne žene

Pravobraniteljica je sudjelovala na tribini pod nazivom „*Neka se i ženski glas čuje*“, a koji je povodom Svjetskog dana borbe protiv AIDS-a organizirala Udruga za unapređenje kvalitete života LET. Pravobraniteljica je u svom pozdravnom govoru istaknula neka od specifičnih pitanja vezana uz žene i virus HIV-a kao što su veći rizik od siromaštva, izloženost ekonomskom i spolnom nasilju (kao i ostalim oblicima obiteljskog nasilja), problem stigmatizacije žena zaraženih HIV-om i njihove višestruke diskriminacije, položaj trudnica zaraženih virusom HIV-a te istaknula potrebu edukacije zdravstvenih djelatnika/ica i provođenja anti-diskriminacijskih programa u cilju smanjenja stigmatizacije.

4.3.2. Zaključno razmatranje i preporuka

Velike su razlike u životu između žena i muškaraca zaraženih virusom HIV-a, kako u zdravstvenom smislu (HIV pozitivne žene su više izložene infekcijama te su žene općenito podložnije zarazi HIV-om), tako i u društvenom pogledu (žene su izložene većoj stigmatizaciji i siromaštvu kao i društvenoj osudi i rodnim stereotipima). U cilju poboljšanja položaja žena zaraženih virusom HIV-a, Pravobraniteljica preporuča:

(1) provođenje edukacija i preventivnih kampanja radi uklanjanja stigmatizacije i diskriminacije svih osoba zaraženih virusom HIV-a, a prvenstveno HIV pozitivnih žena koje su izložene riziku višestruke diskriminacije.

4.4. Žene s invaliditetom

Sukladno *Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom*[227], žene i djevojke s invaliditetom izložene su višestrukoj diskriminaciji (čl.6.).[228] Naime, diskriminacija žena s invaliditetom prisutna je gotovo na svim područjima života uključujući područje rada i zapošljavanja, nasilja u obitelji, medicinske skrbi, obrazovanja, sudjelovanja u političkom i javnom životu te seksualnih i reproduktivnih prava. Pritom je posebno težak položaj žena s invaliditetom koje žive u ruralnim područjima, a kojima je dodatno otežan pristup društvenim servisima i uslugama. Radi svega navedenog, Pravobraniteljica kontinuirano prati položaj žena s invaliditetom te ukazuje na potrebu senzibilizacije društva i uklanjanje prisutnih stereotipa.

[227] Konvencija o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativni protokol uz Konvenciju usvojeni su u New Yorku 13.12.2006.g., a objavljeni su u Narodnim novinama – Međunarodni ugovori 6/07. Isti su stupili na snagu u odnosu na Republiku Hrvatsku dana 03.05.2008., a što je objavljeno u Narodnim novinama – Međunarodni ugovori 03/08 od 14.05.2008.

[228] Navedeni članak Konvencije glasi: 1. Države stranke priznaju da su žene i djevojke s invaliditetom izložene višestrukoj diskriminaciji te će u tom smislu poduzeti mjere radi osiguranja punog i ravnopravnog uživanja svih njihovih ljudskih prava i temeljnih sloboda. 2. Države stranke će poduzeti sve odgovarajuće mjere radi osiguranja punog razvoja, napretka i osnaživanja položaja žena kako bi im zajamčile korištenje i uživanje ljudskih prava i temeljnih sloboda navedenih u ovoj Konvenciji.

Prema podacima HZJZ-a (koji vodi Registar osoba s invaliditetom) na dan 31.12.2012., u Republici Hrvatskoj bili su registrirani parametri za 520.837 osoba s invaliditetom[229] od čega je bilo 207.468 žena (udio od 39,8%) i 313.369 muškaraca (udio od 60,2%). Prema podacima DZS-a[230], u 2010. je udio žena s invaliditetom u Republici Hrvatskoj iznosio 9,3% a najveći postotak žena s invaliditetom se nalazio u dobnoj skupini iznad 65. godine života.

U cilju poboljšanja društvenog položaja žena s invaliditetom, i *Nacionalna politika za ravnopravnost spolova, za razdoblje od 2011.- 2015.*[231] Sadrži mjere koja se odnose na unaprjeđivanje društvenog položaja žena s invaliditetom[232].

Iz podataka o **obrazovanju i stručnoj spremi te zvanjima osoba s invaliditetom** vidljivo je kako **66% osoba s invaliditetom nema osnovnu školu ili ima završenu samo osnovnu školu**. Nadalje, srednju stručnu spremu ima 26% osoba s invaliditetom, a višu ili visoku stručnu spremu ima svega njih 3% dok ih 5% ima specijalno obrazovanje. Kada se podaci o stručnoj spremi osoba s invaliditetom iskažu po spolu proizlazi kako čak 77% žena s invaliditetom ima osnovnu školu ili nezavršenu osnovnu školu u odnosu na 52% muškaraca s invaliditetom. Međutim, srednju stručnu spremu ima 37% muškaraca i samo 17% žena dok visoku ili višu stručnu spremu ima 4% muškaraca i 3% žena. Dakle, iz navedenoga je vidljivo kako **žene s invaliditetom imaju niži stupanj obrazovanja u odnosu na muškarce s invaliditetom**, a što ima za posljedicu i njihov nepovoljniji položaj na tržištu rada. U odnosu na zvanja osoba s invaliditetom, prema pribavljenim podacima vidljivo je kako su njihova najčešća zvanja NKV radnik/ica, poljoprivredni radnik/ica i trgovac/kinja.[233].

Slabiji stupanj obrazovanja žena s invaliditetom svakako dovodi i do njihovog **nepovoljnijeg položaja na tržištu rada.** Naime, prema podacima HZJZ-a, 31.12.2012. registrirani su parametri za 16.178 zaposlenih osoba s invaliditetom, a što predstavlja udio od svega 3,1% od ukupnog broja osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj. Od navedenog broja zaposlenih osoba s invaliditetom njih 10.480 (65%) čine muškarci, a 5.698 **(35%) čine žene**. Prema podacima HZZ-a[234] na dan 31.12.2012. evidentirano je 6.607 nezaposlenih osoba s invaliditetom[235] od čega žene čine 41,7% (2.716 osoba). Istodobno je prema podacima HZZ-a u 2012. bila 1.421 novozaposlena osoba s invaliditetom, a od čega su njih 64,8% bili muškarci dok su žene činile preostalih 35,18%. Vezano uz zapošljavanje žena s invaliditetom, Pravobraniteljica ukazuje kako se one *nalaze u nepovoljnijem položaju ne samo u odnosu na osobe bez invaliditeta, već i u odnosu na muškarce s invaliditetom.* Takva situacija je posljedica (još uvijek) prisutnih stereotipa prema kojima se često žene s invaliditetom ne

[229] Na taj način osobe s invaliditetom, prema podacima HZJZ-a čine oko 12 % ukupnog stanovništva u Republici Hrvatskoj.
[230] Podaci su objavljeni u publikaciji „Žene i muškarci u Hrvatskoj 2011."
[231] Narodne novine broj 88/11.
[232] Mjera 1.3.2. glasi: „U programe rada županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova uvrstit će se mjere za unaprjeđenje položaja žena s invaliditetom na lokalnoj razini."
[233] Pet najčešćih zvanja kod muškaraca s invaliditetom prema rangu učestalosti su: NKV radnik, poljoprivredni radnik, vozač, zidar i trgovac, dok je kod žena s invaliditetom redoslijed slijedeći: domaćica, NKV radnica, poljoprivredna radnica, trgovkinja i krojačica.
[234] Navedeni podaci se razlikuju od podataka Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo jer Hrvatski zavod za zapošljavanje nema podatke o svim nezaposlenim osobama (pa tako niti osobama s invaliditetom) već samo o onim nezaposlenim osobama koje su evidentirane odnosno prijavljene na Zavod za zapošljavanje.
[235] Nezaposlene osobe s invaliditetom čine u ukupno nezaposlenim osobama udio od 1,8%.

smatra „profitabilnima“ u ekonomskom smislu, a takvi stereotipi su svojevrsna prepreka njihovom uključivanju na tržište rada i ostanku na tom tržištu sve do umirovljenja.
Naime, žene s invaliditetom su u većoj mjeri[236] **izložene obiteljskom nasilju** od strane svojih partnera, ali i od strane ostalih članova/ica njihove obitelji. Pritom je nepovoljniji položaj žena s invaliditetom žrtava obiteljskog nasilja još više produbljen njihovim slabijim obrazovanjem i zaposlenošću a što uzrokuje njihovu ekonomsku ovisnost kao i veću izloženost ekonomskom nasilju. Osim ekonomskog nasilja, žene s invaliditetom su izložene i svim ostalim oblicima nasilja (tjelesno, psihičko i spolno nasilje)[237], ali i zanemarivanju te socijalnoj izolaciji koja predstavlja specifičan oblik nasilja nad ženama s invaliditetom. Naime prema podacima HZJZ-a, na dan 31.12.2012. je 83% muškaraca s invaliditetom i 72% žena s invaliditetom živjelo u obitelji dok je 12,7% muškaraca i 24,5% žena s invaliditetom živjelo samo. Istodobno je 7,3% žena s invaliditetom i 2,5% muškaraca s invaliditetom bilo smješteno u ustanovu. Dakle, vidljivo je kako *žene s invaliditetom u većoj mjeri žive same ili se smještavaju u ustanove* nego muškarci s invaliditetom, a što svakako ukazuje na njihovu veću socijalnu izolaciju.
Ministarstvo socijalne politike i mladih navodi kako je u 2012. poduzimalo aktivnosti vezano uz poboljšanje položaja žena s invaliditetom i to na način da je financiralo Društvo multiple skleroze Koprivničko-križevačke županije, a koje je provodilo program „*Osnaživanje žrtava nasilja u obitelji – žene s invaliditetom u lokalnoj zajednici*“[238] za 85 žena. Cilj programa je bilo obuhvaćanje usluga psihosocijalnog savjetovanja žena oboljelih od multiple skleroze, a koje su žrtve obiteljskog nasilja te podizanje društvene svijesti o tom problemu.
Nepovoljniji položaj žena s invaliditetom očituje se i na području **političkog i javnog života**, a radi čega *Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007.-2015. godine* [239] sadrži mjeru br.7. kojom se predviđa promicanje sudjelovanja žena i mladih osoba s invaliditetom u javnom i političkom djelovanju na svim razinama. Za projekte poboljšanja uključenosti žena i mladih s invaliditetom u javni i politički život, vladin Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina je financirao 140.000,00 kn, 7 projekata[240] (svaki u iznosu od 20.000,00 kn).
Ženama s invaliditetom veliki problem predstavlja **pristupačnost zdravstvenim uslugama** te ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu. Navedeno posebno dolazi do izražaja kod ostvarivanja prava na *ginekološku i stomatološku zaštitu* kao i vezano uz ostvarivanje *spolnih i reproduktivnih prava* te zasnivanja obitelji, a obzirom na predrasude po tom pitanju. Prema podacima pribavljenim od HZJZ, u 2012. su rodile 42 žene s invaliditetom dok ih je u 2011. bilo 79.

[236] Prema podacima koje je iznijela Zajednica savez osoba s invaliditetom Hrvatske, žene s invaliditetom su trostruko više izložene obiteljskom nasilju nego ostale žene.
[237] Što se smatra nasiljem u obitelji propisano je u čl.4. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, Narodne novine broj 137/09., 14/10., 60/10.
[238] Navedeni projekt je Ministarstvo socijalne politike i mladih financiralo u iznosu od 157.500,00 kn.
[239] Narodne novine broj 63/07.
[240] Projekte su provodile slijedeće organizacije civilnog društva: Udruga osoba s invaliditetom Slatina, Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske – SOIH, Društvo osoba s invaliditetom „Podunavlje“ Vukovar, Udruga za pomoć osobama s mentalnom retardacijom Križevci, Hrvatska udruga gluhoslijepih osoba „Dodir“, Udruga djece i mladih s poteškoćama u razvoju „Zvono“ Belišće, Društvo osoba s invaliditetom „Zvjezdice“ Gunja.

Ostvarivanje prava na ginekološku zaštitu žena s invaliditetom uvjetovano je prije svega opremljenošću zdravstvenih ustanova ginekološkim stolovima prilagođenim ženama s invaliditetom. Naime prema podacima Ministarstva zdravlja, na području tri županije[241] još uvijek *ne postoje takvi ginekološki stolovi u ustanovama primarne zdravstvene zaštite* (Domovima zdravlja i ordinacijama privatne prakse). U odnosu na Domove zdravlja, šest županija[242] nije opremljeno ginekološkim stolovima namijenjenim ženama s invaliditetom, a najviše stolova - 5 imaju Domovi zdravlja na području Zadarske i Osječko-baranjske županije. U odnosu na opremljenost ordinacija privatne prakse, najviše ginekoloških stolova namijenjenih ženama s invaliditetom (11) nalazi se na području Zagrebačke županije, dok u šest županija još uvijek ne postoje takvi ginekološki stolovi. Na području bolničke zdravstvene zaštite, a prema podacima Ministarstva zdravlja, u čak 17 ustanova ne postoje ginekološki stolovi prilagođeni za žene s invaliditetom dok je 12 ustanova opremljeno takvim ginekološkim stolovima[243]. Pritom su u Kliničkom bolničkom centru Split svi ginekološki stolovi prilagođeni (njih ukupno 17), kao i u Kliničkom bolničkom centru Zagreb (gdje se svi stolovi mogu prilagoditi).

Prema podacima Ministarstva pravosuđa, na **izdržavanju zatvorske kazne** su se u 2012. nalazila 83 muškarca s invaliditetom (čine udio od 1,83% muškaraca zatvorenika) te jedna žena s invaliditetom (čini udio od 0,48 % žena zatvorenica). Pritom je udio osoba s invaliditetom u zatvoreničkoj populaciji iznosio 1,77 %. Iz navedenih podataka vidljivo je kako se radi o populaciji koja čini gotovo zanemariv udio u ukupnoj zatvoreničkoj populaciji, ali koja je u znatnoj mjeri izložena riziku višestruke diskriminacije. Stoga je ženama-zatvorenicama s invaliditetom potrebno osigurati rodno-senzibilni tretman, a što uključuje i uklanjanje arhitektonskih barijera.

Prema podacima HZJZ-a, u 2012. osobe s invaliditetom su **ostvarivale svoja prava** iz više resora i to iz resora HZMO-a, Ministarstva branitelja, Ministarstva zdravlja, Ministarstva socijalne politike i mladih te Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta. Međutim, iz dostavljenih podataka vidljivo je kako su u gotovo svim resorima, osim u resoru Ministarstva socijalne politike i mladih, muškarci s invaliditetom ostvarivali češće prava od žena s invaliditetom. Tako su žene s invaliditetom ostvarivale **invalidsku mirovinu** (resor HZMO) u **40%** slučajeva, invalidsku mirovinu za branitelje Domovinskog rata (resor Ministarstva branitelja) u svega **2%** slučajeva, invalidska prava za stradalnike II. svjetskog rata (resor Ministarstva zdravlja) u 20,17 % slučajeva, a prilagođeni oblik školovanja (resor Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta) 36,38 % žena. Međutim, prava iz resora Ministarstva socijalne politike i mladih (tuđa pomoć i njega) koristilo je 55,5 % žena s invaliditetom. Prema podacima HZMO, koji se odnose na pravo na naknadu zbog tjelesnog oštećenja, u 2012. su 31,25 % korisnica toga prava bile žene s invaliditetom, a prosječna svota naknade zbog tjelesnog oštećenja iznosila je 180,30 kn. Muškarci s invaliditetom bili su korisnici te naknade u 68,75 % slučajeva, a prosječan iznos za muškarce je iznosio 190,10 kn.

[241] To su Brodsko-posavska, Požeško-slavonska i Međimurska županija.

[242] To su: Sisačko-moslavačka, Brodsko-posavska, Ličko-senjska, Požeško-slavonska, Međimurska i Splitsko-dalmatinska županija.

[243] To su: Opća Bolnica „Dr. J. Benčević“ Slavonski Brod, KBC Zagreb, Klinička bolnica „Sveti Duh“, Opća bolnica Pula, Opća bolnica Karlovac,, KBC Osijek, Opća županijska bolnica Pakrac, Opća županijska bolnica Požega, Opća bolnica „Dr. Ivo Pedišić“ Sisak, KBC Split, Opća bolnica Virovitica i Opća bolnica Vukovar.

4.4.1. Aktivnosti Pravobraniteljice vezano uz položaj žena s invaliditetom

Jedna od aktivnosti Pravobraniteljice bilo je i sudjelovanje na okruglom stolu pod nazivom *„Nasilje nad ženama s invaliditetom“*, a koji je u povodu Nacionalnog dana borbe protiv nasilja nad ženama (22.09.) organizirala Ženska soba. Pravobraniteljica je imala priliku istaknuti postupanje vezano za 4 pritužbe žena s invaliditetom, zaprimljene posljednjih godina. Tako se na primjer, postupalo po pritužbama dviju gluhonijemih studentica koje je Sveučilište u Puli odbilo upisati upravo zato što su gluhonijeme zbog čega im je bio problem organizirati nastavu. Pravobraniteljica im je izrekla upozorenje i preporuku, što je omogućilo da jedna od te dvije djevojke u međuvremenu završi fakultet i radi kao asistentica osobe s invaliditetom. Pravobraniteljici se obratila i gluhonijema mlađa žena koju je nadređeni grubo spolno uznemiravao. Pravobraniteljica je započela ispitni postupak, no tijekom istoga pritužiteljica je povukla pritužbu pod pritiskom svoje obitelji i kolega/ica na poslu. Čak se i kolegica koja je s pritužiteljicom dolazila pravobraniteljici na kraju donekle distancirala od nje zbog toga što je osobno bila pod pritiskom. Pritužiteljica je premještena na drugo radno mjesto dok je osoba koja ju je uznemiravala ostala raditi tamo gdje je i bila.

4.4.2. Zaključno razmatranje i preporuke

Žene s invaliditetom, kao žene izložene riziku višestruke diskriminacije, potrebno je osnaživati na svim područjima života te istodobno senzibilizirati javnost o toj problematici i tako doprinositi njihovom boljem položaju u društvu. Problem višestruke diskriminacije žena s invaliditetom treba se rješavati kontinuirano i sveobuhvatno imajući pritom u vidu kako višestruka diskriminacija žena s invaliditetom može istodobno obuhvaćati više diskriminatornih osnova (kao npr. rasna ili etnička pripadnost, boja kože, nacionalno podrijetlo, bračni i obiteljski status, dob, spolna orijentacija, rodni identitet[244]) i to na brojim područjima života, a što žene s invaliditetom može dovesti u izrazito nepovoljni društveni položaj. Stoga se preporučuje:

(1) Neophodna edukacija u području senzibiliziranja stručnih osoba čiji je posao pomagati ili osigurati dostupnost zdravstvenih ali i svih ostalih usluga ženama s invaliditetom,
(2) daljnja senzibilizacija javnosti o položaju žena s invaliditetom, a koja će pridonijeti i uklanjaju prisutnih stereotipa i diskriminacije,
(3) ženama-zatvorenicama s invaliditetom potrebno osigurati rodno-senzibilni tretman, a što uključuje i uklanjanje arhitektonskih barijera,
(4) daljnje osnaživanje žena s invaliditetom na svim područjima života.

[244] Navedene diskriminatorne osnove utvrđene su u čl.1. Zakona o suzbijanju diskriminacije, Narodne novine broj 85/08., 112/12.

4.5. Žene u prostituciji

Tijekom proteklog izvještajnog razdoblja izrađen je prijedlog novog Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira (u daljnjem tekstu: Prijedlog zakona) koji još nije donesen. Predmetni Prijedlog zakona, između ostalih prekršaja, čl.12.[245] sankcionira i prostituciju. Krajem 2011. izglasan je novi Kazneni zakon[246], koji stupa na snagu 01. siječnja 2013. Intencija zakonodavca je bila da se usklađivanjem prekršajnih i kaznenih odredbi izbjegne dvostruko kažnjavanje osoba koje se bave prostitucijom. Usporedbom načina na koji ova dva propisa sankcioniraju prostituciju kao kažnjivo ponašanje, može se uočiti da Prijedlog zakona predviđa kažnjavanje osoba koje se bave prostitucijom te kažnjavanje osoba koje koriste usluge istih. Istovremeno, Kazneni zakon u čl.157.[247] propisuje *kazne za svodništvo*. Iz navedenog slijedi da zakonodavac smatra da kod osoba koje se bave podvođenjem postoji viši stupanj odgovornosti, pa je svodništvo utvrdio kaznenim djelom koje ima i kvalificirani oblik (ukoliko se primjenjuje sila, prijetnja ili sl. prema osobi koju se na taj način sili da se prostituira), time što je novost *uvođenje kaznene odgovornosti i za osobe koje koriste usluge osoba koje su na prostituciju prisiljene*, a korisnik/ca usluge je za prisilu mogao i morao znati. Premda novopostavljeni opisani sustav kažnjavanja u određenim aspektima predstavlja **napredak u pokušaju suzbijanja prostitucije** kao vida društveno štetnog ponašanja, osobito stoga što se *uvodi prekršajno kažnjavanje osoba koje koriste usluge osoba koje se prostituiraju,* isti sustav ipak pokazuje nedostatak svijesti o društvenoj poziciji žena koje čine većinu osoba koje se bave prostitucijom. Prema podacima Ravnateljstva policije za 2012., osoba oštećenih kaznenim djelom podvođenja bilo je ukupno 30, i sve su bile žene. Od ukupno 343 osobe koje su se odale prostituciji (čl.12. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira), 297 su bile žene.

Radi počinjenja **kaznenog djela podvođenja** (čl. 195. KZ-a) evidentirane su 22 osobe, od toga 14 muškaraca i 8 žena, a radi prekršajnog djela omogućavanja prostitucije (čl.7. važećeg Zakona) ukupno 10 osoba, 6 muškaraca i 4 žene. Iz navedenih podataka vidljivo je da se **podvođenjem podjednako bave i muškarci i žene, ali da su isključivo žene te za koje je evidentirano da se prostituiraju.**

---

[245] Čl.12. Prijedloga zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira glasi: (1) Tko na javnom mjestu ponudi spolne usluge za novčanu ili drugu korist ili na javnom mjestu zatraži spolne usluge, nudeći novčanu ili drugu korist, kaznit će se novčanom kaznom u iznosu od 1.000,00 do 5.000,00 kuna ili kaznom zatvora u trajanju do 30 dana. (2) Tko pruži spolne usluge za novčanu ili drugu korist ili koristi spolne usluge takve osobe za novčanu ili drugu korist, kaznit će se novčanom kaznom u iznosu od 2.000,00 do 6.000,00 kuna ili kaznom zatvora u trajanju do 60 dana.

[246] Narodne novine broj 125/11.

[247] Članak 157. Kaznenog zakona: (1) Tko radi zarade ili druge koristi drugu osobu namamljuje, vrbuje ili potiče na pružanje spolnih usluga ili organizira ili omogući drugoj osobi pružanje spolnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina. (2) Tko drugu osobu radi zarade silom ili prijetnjom, obmanom, prijevarom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa ovisnosti, prisili ili navede na pružanje spolnih usluga, ili tko koristi spolne usluge takve osobe uz naplatu, a znao je ili je morao i mogao znati za navedene okolnosti, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina. (3) Tko putem sredstava javnog informiranja i drugih sličnih sredstava oglašava prostituciju, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine. (4) Bez utjecaja je na postojanje kaznenog djela iz ovoga članka okolnost je li osoba koju se namamljuje, vrbuje, potiče ili iskorištava za prostituciju na to pristala i je li se već time bavila.

Međutim, sasvim je sigurno da se ne radi o potpunim i realnim podacima. Prema nekim mišljenjima, u Republici Hrvatskoj ne postoji tzv. ulična prostitucija, već se ista odvija isključivo po hotelima i sličnim mjestima, dogovara se telefonom, a žene koje se prostituiraju „to čine dobrovoljno, i u relativno pristojnim uvjetima“. Pravobraniteljica smatra da ne mora posebno napominjati kako činjenica da se prostitucija većim dijelom preselila s ulice u hotele nikako ne znači da se radi o onome što se često u javnom govoru zna okarakterizirati tzv.“elitnom“ prostitucijom. Potpuno je pogrešno shvaćanje da su se žene koje se prostituiraju tim poslom počele baviti dobrovoljno, pa čak i ako to više ne čine nudeći se na ulici, nego putem mobitela dogovaraju sastanak s korisnikom u opskurnim hotelima koji nude „poludnevni odmor“. Ogromna većina žena koje se prostituiraju to čine jer su iz raznih razloga došle do ruba egzistencije i nemaju drugog načina uzdržavanja same sebe, svoje djece, obitelji, a dio njih je svakako ovisan i o narkoticima i/ili alkoholu. Radi se o ženama koje su najčešće žrtve zlostavljanja u obitelji i/ili drugih kaznenih i/ili prekršajnih djela te su živjele i žive u nepovoljnim socijalno-ekonomskim uvjetima.

Prijedlog zakona bavljenje prostitucijom i kupovanje usluga osoba koje se prostituiraju tretira **isključivo kao prekršaj protiv javnog reda i mira**, dakle kao djelo koje uznemirava ili može uznemiriti građane. Zbog toga se čini da ideja zakonodavaca prilikom propisivanja prekršajnog, ali i kaznenog djela i kazne, nije bila utemeljena na svijesti o tome da prostitucija predstavlja eksploataciju (uglavnom) žena, te da u konačnici predstavlja nasilje nad ženama koje provode muškarci i koje se provodi (uglavnom) radi muškaraca. Da je zakonodavac imao drugačiju namjeru, odnosno svijest o iznesenom, predvidio bi kazneno sankcioniranje korisnika/ca usluga osoba koje se bave prostitucijom, dok bi osobe koje se prostituiraju oslobodio odgovornosti.

Nadalje, predložena izmjena čl.12. Prijedloga zakona u odnosu na odredbu sada važećeg Zakona, *proširuje krug odgovornosti osoba koje se bave prostitucijom*, budući da propisuje kažnjavanje i za osobu koja nudi i za osobu koja pruža seksualne usluge. Do sada je kažnjavanju podlijegala samo osoba koja se odaje prostituciji. U tom smislu je Prijedlog novog zakona nepovoljniji za žene, koje se u najvećem dijelu bave prostitucijom, jer širi opseg odgovornosti. Tako postavljen koncept i doseg kažnjivosti predstavlja zaštitu javnog reda i mira od prostitucije kao pojave, a ne namjeru zakonodavca da zaštiti fizički i psihički integritet žena od zlouporabe kroz prostituciju. Jasno je da se ne problematizira uzrok prostituiranja, već samo krajnji rezultat. Osobe (žene) koje se bave prostitucijom implicitno se tretira kao osobe koje se time bave dobrovoljno, a prostitucija kao nesporno štetna pojava nastoji se eliminirati iz javne sfere gotovo isključivo kažnjavanjem prostituiranih osoba (žena), koje su zapravo same žrtve tih kažnjivih ponašanja. S obzirom na navedeno, odredba čl.12. Prijedloga zakona predstavlja rješenje koje nije zadovoljavajuće.

4.5.1. Aktivnosti Pravobraniteljice vezano za (ne)legalizaciju prostituciju

Zbog svih gore navedenih razloga, Pravobraniteljica je tijekom izvještajnog razdoblja na **Prijedlog zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira** stavila nekoliko primjedbi,

sudjelovala u raspravi saborskog Odbora za ravnopravnost spolova te ostaje za vidjeti hoće li iste biti usvojene i u kojem opsegu.

Kako su se tijekom 2012. inicirale **rasprave o potrebi legalizacije prostitucije**, Pravobraniteljica je sudjelovala u javnim raspravama kao i u medijima[248] iznoseći razloge kojima se protivi legalizaciji prostitucije u Republici Hrvatskoj.

Pravobraniteljica ukazuje na sustav dobre prakse koja postoji u Švedskoj, Norveškoj i Islandu gdje se kazneno procesuira korisnik seksualnih usluga. Švedska je postigla to da se, donošenjem Zakona o zabrani kupovanja seksualnih usluga (1999) zabranjuje kupovanje seksualnih usluga, čime se potražnja za seksualnim uslugama naglo smanjila te je u stagnaciji do danas, stigmatizirani su korisnici tih usluga, a ne žene koje ih pružaju.

„Deset razloga protiv legalizacije prostitucije" iznijela je u svom istraživanju prof. Janice Raymond[249] (2003), koja apelira na države koje razmatraju mogućnost legaliziranja i dekriminaliziranja seksualne industrije da navedena činjenica *ne osnažuje žene u prostituciji nego samo jača seksualnu industriju*. U prilog tome govore i podaci iz istraživanja provedenog u Viktoriji (Australija, 2005), gdje se broj poduzeća koje se bave uslugama prostitucije u razdoblju od 1984. (od kada je prostitucija legalizirana) do 2004., popeo s 40 na 184. Njihovi prihodi zauzimaju i do 80% prihoda u ljestvici industrija „osobnih usluga", prostituiraju se gotovo isključivo žene, koje 50-60% svojih prihoda daju vlasnicima tvrtke, nemaju plaćeni godišnji odmor niti bolovanje, rade u smjenama po deset sati, a konkurencija je takva da su od strane poslodavca prisiljavane primati sve korisnike (pa i one koje smatraju nasilnima, ili koji su pijani) sve u cilju ostvarenje više zarade. Posljedica je konkurencije i da su konzumenti postali ekstremno zahtjevni i da prostitutka više ne može kontrolirati što hoće, a što neće napraviti. Stoga o ideji o tome da se radi o dobrovoljnom radnom odnosu, odnosno „karijeri" kojom žena upravlja, nema niti govora. Osim toga, u svijesti ljudi, ozakonjenje nečeg što je do tada bilo zabranjeno, povlači za sobom i svijest da i druge stvari mogu biti dozvoljene, a što neminovno, barem kod jednog dijela populacije, vodi u kriminalno i nasilno ponašanje. Legalizacija prostitucije, istini za volju, dekriminalizira prostitutke, ali također dovodi do dekriminalizacije svodnika/ca, koji preko noći postaju „poduzetnici", društveno prihvatljiva skupina ljudi. Trgovanje ljudima i prostitucija su neodvojivo povezane, te se bavljenje prostitucijom teško može nazvati dobrovoljnim radom ili dobrovoljnim ugovornim odnosom, osobito u svjetlu činjenice da se žene katkad „kupuju" za nekoliko eura, a na zapadnim, kapitalističkim tržištima svodnicima donose prosječnu godišnju zaradu od cca 150.000 eura. Navedeno proizlazi iz najnovijeg istraživanja francuske zaklade Scalles provedenog u 54 države svijeta[250]. Prema podacima Europskog ženskog lobija,[251] između 80-95% osoba u prostituciji je doživjelo neki od oblika nasilja (silovanje, incest, pedofilija), 62% žena u prostituciji je bilo silovano, **9 od 10 žena u prostituciji bi željelo izići iz prostitucije, ali ne znaju kako ili nemaju podršku,** 68% žena ima PTS-sindrom, prema podacima

[248] Centar za ženske studije, okrugli stol u Centru za ljudska prava, HR 1 „Ništa nevažno".

[249] *Journal of Trauma Practice*, 2, 2003., str. 315-332; *Prostitution, Trafficking and Traumatic Stress*. Melissa Farley (Ed.). Binghamton: Haworth Press, 2003.
http://action.web.ca/home/catw/attach/Ten%20Reasons%20for%20Not%20Legalizing%20Prostitution.pdf

[250] http://biologija.com.hr/modules/AMS/print.php?storyid=8892

[251] European Women's Lobby/EWL, Konferencija „Together for a Europe free from prostitution" u Europskom parlamentu, 04. prosinca 2012.)

Interpola svodnici zarade cca 100.000 eura godišnje po osobi koja je u prostituciji, prema podacima UN-a, trgovanje ljudima (gdje žene čine 70% udio) je drugi najveći izvor kriminalnog profita nakon trgovine drogom.

4.5.2. Zaključno razmatranje i preporuka

U današnjoj ekonomskoj situaciji u Republici Hrvatskoj, čak i svjesno upuštanje žene u prostituiranje mora biti uvjetno razmatrano kao dobrovoljno, jer je najčešće uzrokovano ekonomskom nuždom. Osim toga, kad god se otvori pitanje legalizacije prostitucije, postoje društvene grupacije koje su za i koje su protiv. Evidentno je da egzaktna ispitivanja i podaci potvrđuju da legalizacija prostitucije vodi u njenu hipertrofiju, da je usko povezana s trgovanjem ljudima te da rezultira uvlačenjem sve većeg broja žena u taj posao uz sve gore i gore uvjete. Gledano etički, radi se trgovanje ljudskim tijelom, a tijelo je najčešće žensko. Kad nestanu pravne barijere istodobno nestaju i društvene, etičke barijere i žena se tretira kao seksualni predmet, što nikako nije dobra poruka novim generacijama i mladim muškarcima da tretiraju ženu kao manje vrijednu. Slijedom navedenog, Pravobraniteljica se protivi legalizaciji prostitucije i zalaže se za:

(1) dekriminalizaciju osoba koje pružaju seksualne usluge i kažnjavanje korisnika njihovih usluga.

5

PODRUČJE OBRAZOVANJA

5.1. Novi propisi i kurikulumi koji se odnose na pitanja ravnopravnosti spolova

5.1.1. Uvođenje nastavnog predmeta Zdravstveni odgoj u osnovne i srednje škole

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (u daljnjem tekstu: Ministarstvo) je dana 27. kolovoza 2012. organiziralo javnu prezentaciju ***„Prijedlog kurikuluma zdravstvenog odgoja*** u osnovnim i srednjim školama“ kojom se najavilo uvođenje Zdravstvenog odgoja s početkom ove školske godine 2012./2013., a u okviru već postojećih predmeta (Priroda i društvo, Priroda, Biologija, Tjelesna i zdravstvena kultura, Psihologija) i u sklopu satova razredne zajednice (30% - do 12 sati godišnje). Agencija za odgoj i obrazovanje provodit će stručno usavršavanje razrednika/ca, stručnih suradnika/ca, učitelja/ica i predmetnih nastavnika/ica, a osim njih Zdravstveni odgoj provodit će i liječnici/ce opće prakse. Premda tada dokument u cjelini nije javno ponuđen na uvid, predstavljena su četiri modula Kurikuluma zdravstvenog odgoja: Živjeti zdravo, Prevencija ovisnosti, Prevencija nasilničkog ponašanja i Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje. Posljednja dva su vrlo značajna za područje rada Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.

Kurikulum zdravstvenog odgoja objavljen je 28. rujna 2012. na internetskim stranicama Ministarstva, kao i Odluka o uvođenju, praćenju i vrednovanju provedbe Kurikuluma zdravstvenog odgoja u osnovnim i srednjim školama (donesena 27. rujna 2012.). Od tada pa sve do kraja 2012., vodile su se brojne javne polemike oko uvođenja ovog novog obveznog nastavnog predmeta u program osnovne i srednje škole. Stoga je Pravobraniteljica izdala javno priopćenje sa vlastitim stručnim mišljenjem o navedenome i istaknula nekoliko važnih činjenica na koje je propušteno ukazati u medijski vrlo pomno popraćenoj i žustroj javnoj raspravi.

Pravobraniteljica je u svom stajalištu istaknula da prije svega treba razlikovati *Kurikulum zdravstvenog odgoja* u kojem je razrađen nastavni plan i program Zdravstvenog odgoja, zatim *preporučenu literaturu namijenjenu učiteljima/cama i nastavnicima/ama* za svaki od četiri modula Kurikuluma, te *Priručnik za učitelje/ice i nastavnike/ice* koji će koristiti učiteljima/cama i nastavnicima/ama u razradi nastavnih jedinica, a koji je prema najavama Agencije za odgoj i obrazovanje u fazi izrade. Od ukupno 4 navedena modula koje Kurikulum

sadrži, polemike su se najviše vodile upravo oko modula Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje koji se najizravnije tiče područja rada institucije Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.

U svom ***priopćenju Pravobraniteljica*** je prije svega naglasila da je nakon temeljite analize zaključila da nijedan dio Kurikuluma zdravstvenog odgoja po pitanju spolne i rodne ravnopravnosti nije u suprotnosti sa ustavno-pravnim poretkom Republike Hrvatske niti sa međunarodnim i nacionalnim anti-diskriminacijskim zakonodavstvom, pa tako niti modul Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje. Štoviše, Pravobraniteljica smatra da je spomenuti modul kvalitetno izrađen i značajan u smislu edukacije o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u području obrazovanja, kojom bi se trebalo doprinijeti prevenciji zdravstvenih problema s kojima se suočavaju djeca i mladi, a koji proizlaze upravo zbog nedostatne edukacije o takvim sadržajima u nacionalnom odgojno-obrazovnom sustavu. Pravobraniteljica ocjenjuje da je Kurikulum zdravstvenog odgoja, osim što je u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova i ostalim nacionalnim antidiskriminacijskim propisima, također u skladu i sa vrlo relevantnim međunarodnim dokumentima vezano za seksualnu edukaciju: Međunarodnim stručnim smjernicama za seksualnu edukaciju (UNESCO)[252], Standardima za seksualnu edukaciju u Europi (Svjetska zdravstvena organizacija)[253] i Međunarodnim smjernicama za HIV/AIDS i ljudska prava (UNAIDS)[254].

Pored toga, važno je naglasiti da je Kurikulum u potpunosti u skladu i sa, za spolnu i rodnu ravnopravnost, značajnim čl.4.st.1.al.3. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi[255] u kojem se kao jedan od ciljeva odgoja i obrazovanja u školskim ustanovama navodi i sljedeći: *odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima i pravima djece, osposobiti ih za življenje u multikulturalnom svijetu, za poštivanje različitosti i toleranciju te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom razvoju društva*.

Nadalje, treba spomenuti čl.64. Ustava Republike Hrvatske prema kojem su *roditelji dužni odgajati, uzdržavati i školovati djecu te imaju pravo i slobodu da samostalno odlučuju o odgoju djece*. Međutim, isti članak također obvezuje roditelje da su *odgovorni osigurati pravo djetetu na potpun i skladan razvoj njegove osobnosti*. U tom smislu treba ukazati na činjenicu da djeca imaju pravo na informaciju, a roditelji im je nemaju pravo uskratiti sukladno UN-ovoj Konvenciji o pravima djeteta što je potvrdio i Europski sud za ljudska prava u predmetu *Dojan i drugi* donijevši presudu kako obvezatni zdravstveni odgoj koji uključuje obvezatna predavanja o spolnim različitostima, seksualnosti, kontracepciji, seksualnom nasilju i sl. ne predstavlja povredu: 1) temeljnog prava roditelja na slobodu odgoja i obrazovanja svoje djece, 2) temeljnog prava djece na obrazovanje i 3) temeljnog prava roditelja i djece na slobodu vjeroispovijesti. U skladu s tim, Pravobraniteljica želi ukazati na važnost uvođenja

[252] International Technical Guidance on Sexuality Education: An evidence-informed approach for schools, teachers and health educators, UNESCO, 2009.
[253] Standards for Sexuality Education in Europe: A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists, WHO, 2010.
[254] International Guidlines on HIV/AIDS and Human Rights, UNAIDS, 2006.
[255] Narodne novine - pročišćeni tekst 126/12.

Zdravstvenog odgoja kao obveznog nastavnog predmeta i nepobitnu ulogu njime obuhvaćenih sadržaja za potpuni i skladan razvoj osobnosti učenica i učenika.

Također, u Preporuci CM/Rec(2010)5 Odbora ministara/ministrica Vijeća Europe državama članicama o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta čl.32. govori o tome da je, *uzimajući u obzir primarno interes djeteta, potrebno poduzeti odgovarajuće mjere na svim razinama s ciljem promoviranja međusobne tolerancije i poštivanja u školama, bez obzira na seksualnu orijentaciju i rodni identitet što uključuje i pružanje objektivnih informacija, zaštitu i potporu kako bi mogli živjeti u skladu s vlastitom seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom*. U suprotnome, postoji opasnost ostavljanja zdravstvenih posljedica na psihu pojedinca/ke te je evidentno da su upravo iz tog razloga ti sadržaji uključeni u modul Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje Kurikuluma zdravstvenog odgoja, pa tako u tekstu uvoda u spomenuti modul u Kurikulumu između ostaloga stoji da je cilj modula *omogućiti učenicima usvajanje vještina potrebnih za donošenje odgovornih odluka važnih za očuvanje njihova fizičkog i mentalnog zdravlja te im pomoći da kroz razumijevanje različitosti i kritičko promišljanje izgrade pozitivan odnos prema sebi i drugima*. Pored toga, u istom članku Preporuke CM/Rec(2010)5 spominje se da *države članice također trebaju izraditi i provoditi ravnopravne i sigurne školske politike i akcijske planove da mogu osigurati pristup primjerenom anti-diskriminacijskom obrazovanju ili pomoćnim i obrazovnim pomagalima*. No također treba uzeti u obzir da se u istom članku spominje da *te mjere trebaju uzeti u obzir prava roditelja u vezi obrazovanja svoje djece*. U tom smislu ponovo treba uzeti u obzir prava djeteta zajamčena UN-ovom Konvencijom o pravima djeteta i odluku Europskog suda za ljudska prava u gore navedenom predmetu *Dojan i drugi* u kojoj je navedeno da premda države članice koje su odgovorne za svoje obrazovne programe ne smiju kroz iste omalovažavati vjerska stajališta roditelja i djece, obrazovanje vezano uz spolni odgoj *mora poticati toleranciju među ljudima bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju i identitet*. S obzirom na oštrinu izjava koje su se oko zdravstvenog odgoja iznosile u javnoj raspravi, a od kojih su neke prelazile granicu slobode izražavanja, Pravobraniteljica posebno apelira da se u obzir uzme i činjenica kako u odgojno-obrazovnom sustavu, baš kao i u ostalim segmentima društvenog života, ravnopravno sudjeluju i djeca istospolne seksualne orijentacije koje takve izjave, bez sumnje, grubo pogađaju.

Posebno valja istaknuti dijelove modula Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje koji potiču da se temama pristupa multidisciplinarno s naglaskom na pluralnost svjetonazora pa se tako učiteljima i nastavnicima primjerice u ishodima učenja za taj modul između ostalog sugerira: *usporediti različite stavove o seksualnosti i uporabi zaštite* tj. metoda kontracepcije (1. razred SŠ); *usporediti medicinska, religijska i feministička stajališta o prekidu trudnoće* (3. razred SŠ) i *analizirati različite pristupe (znanstveni, religijski i aktivistički) ljudskoj homoseksualnosti* (3. razred SŠ).

Pored modula Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje u Kurikulumu zdravstvenog odgoja također je vrlo značajan ***modul Prevencija nasilničkog ponašanja*** u smislu prevencije spolno i rodno uvjetovanog nasilja. Međutim, pregledom sadržaja tog modula za sve razrede osnovne i srednje škole, Pravobraniteljica je ustanovila da se među

njegovim ishodima učenja u nijednom dijelu ne spominje usvajanje znanja o spolno i rodno uvjetovanom nasilju kao prevencije nasilja u obitelji. To je posebno važno istaknuti iz razloga što je Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji[256] i Kaznenim zakonom[257] propisano da nasilničko ponašanje u obitelji predstavlja prekršajno, odnosno kazneno djelo, te također iz razloga što se nasilje nad ženama, pa tako i obiteljsko nasilje, smatra oblikom spolne diskriminacije sukladno Konvenciji o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena[258] te Deklaraciji UN-a o uklanjanju nasilja nad ženama (1993.). Stoga Pravobranitelja preporučuje da se u modul Prevencija nasilničkog ponašanja u Kurikulumu zdravstvenog odgoja, među ishode učenja uvrsti i poduka o spolno i rodno uvjetovanom nasilju.

Pravobraniteljica je ***urgirala na sudionice i sudionike javne rasprave da ne potenciraju sukob*** različitih svjetonazora već da se usredotoče isključivo na dobrobit učenika/ca kako bi im se pružio znanstveno i stručno utemeljen odgoj i obrazovanje o predmetu Zdravstvenog odgoja koji je vrlo značajan u pogledu odgoja i obrazovanja za spolnu i rodnu ravnopravnost.

Pravobraniteljica izražava nadu da će *Priručnik za učitelje i nastavnike/ce* koji će pratiti Kurikulum zdravstvenog odgoja biti jednako kvalitetno izrađen kao što je to i sam Kurikulum te pozdravlja najavu Agencije za odgoj i obrazovanje da će se sa provedbom Zdravstvenog odgoja krenuti tek nakon stručnog usavršavanja učitelja/ica, nastavnika/ca i svih ostalih odgojno-obrazovnih djelatnika/ca zaduženih za njegovu provedbu u nastavi i izdavanja Priručnika za učitelje/ice i nastavnike/ice. Stoga Pravobraniteljica apelira na sve sudionike/ce javne rasprave da konačan sud o cjelokupnom uvođenju ovog novog nastavnog predmeta donesu nakon najavljenog izdavanja Priručnika a čime će se dobiti potpuna slika na koji način je predviđeno da se sadržaji obuhvaćeni Kurikulumom implementiraju u nastavu.

Zaključno, premda ocjenjivanje Zdravstvenog odgoja nije predviđeno, Pravobraniteljica preporučuje da se u Kurikulum zdravstvenog odgoja uvede poticajna mjera za učenice i učenike kojom bi se predvidjelo davanje naputka razrednicama i razrednicima da se aktivnost i usvojenost sadržaja učenica i učenika na nastavnim satovima Zdravstvenog odgoja bilježi u imeniku u razrednoj knjizi u sklopu rubrike „Vladanje“.

5.1.2. Uvođenje nastavnog predmeta Građanski odgoj i obrazovanje u osnovne i srednje škole

Na temelju svih analiza nastavnih planova i programa te udžbenika za osnovne i srednje škole koje je Pravobraniteljica do sada provela u svojoj dugogodišnjoj praksi, može se utvrditi da su sadržaji vezani za diskriminaciju na temelju bračnog i obiteljskog statusa te spolne orijentacije,[259] ***nedovoljno i neadekvatno zastupljeni u nacionalnom odgojno-obrazovnom*** sustavu. Sadržaji vezani za diskriminaciju temeljem spola također često nisu implementirani na odgovarajući način. Iz tog razloga je uvođenje Građanskog odgoja i obrazovanja kao obveznog nastavnog predmeta i uvrštavanje takvih tema u Kurikulum tog predmeta od

[256] Narodne novine broj 137/09., 14/10., 60/10.
[257] Narodne novine broj 125/11.
[258] Narodne novine broj 03/01.
[259] Čl.6.st.2.-3. Zakona o ravnopravnosti spolova.

izuzetne važnosti u pogledu usklađivanja odgojno-obrazovne politike sa zahtjevima rodno osjetljivog obrazovanja predviđenog odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova te mjerama Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011.-2015.[260]

Podsjećamo, Pravobraniteljica je u 2011. uputila Agenciji za odgoj i obrazovanje (u daljnjem tekstu: Agencija) preporuke da se u *Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja* (koji je tada bio u fazi izrade) uvrste teme o suzbijanju diskriminacije temeljem spola, bračnog i obiteljskog statusa te spolne orijentacije, kao i drugih diskriminacijskih osnova definiranih čl.14. Ustava Republike Hrvatske[261] i čl.1.st.1. Zakona o suzbijanju diskriminacije.[262] Kasnije, uvidom u Nacrt kurikuluma koji je objavljen za javnu raspravu, bilo je razvidno da su sadržaji vezani za suzbijanje diskriminacije temeljem spola uvršteni na odgovarajući način i u kvalitativnom i u kvantitativnom pogledu, međutim sadržaji vezani za suzbijanje diskriminacije temeljem bračnog i obiteljskog statusa te spolne orijentacije, kao i drugih diskriminacijskih osnova, nisu pojedinačno uvršteni. Stoga je Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta (u daljnjem tekstu: Ministarstvo) upućen prijedlog koji se odnosio na uvrštenje važnog i neophodnog ishoda učenja u prvi razred srednjih škola: *„znati prepoznati i objasniti različite osnove diskriminacije (navedene u Zakonu o suzbijanju diskriminacije)“,* čime bi se doprinijelo usvajanju temeljne terminologije nacionalnog anti-diskriminacijskog zakonodavstva. Također je predloženo uvrštenje sljedećih propisa i publikacija među izvore učenja i poučavanja (za različite razrede): Zakon o ravnopravnosti spolova, Zakon o pravobranitelju za osobe s invaliditetom,[263] Zakon o suzbijanju diskriminacije, Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima (2004.), Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji (2008.), Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda s pripadajućim protokolima, Opća deklaracija o ljudskim pravima, Modul odgoja i obrazovanja za promicanje ravnopravnosti spolova, Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline[264] te Povijest gej i lezbijskog života i kulture.[265]

Dana 27. kolovoza 2012. Ministarstvo je donijelo *Odluku o eksperimentalnoj provedbi i praćenju provedbe Kurikuluma građanskoga odgoja i obrazovanja* u 12 osnovnih i srednjih škola, u 2012./2013. i 2013./2014. školskoj godini.[266] Uvidom u završnu verziju Kurikuluma prema kojemu se nastava Građanskog odgoja i obrazovanja planira eksperimentalno provoditi u naredne dvije školske godine u 8 osnovnih i 4 srednje škole u Republici Hrvatskoj, Pravobraniteljica je utvrdila u kojoj mjeri su usvojeni njeni prijedlozi vezano za sadržaj Kurikuluma koje je uputila Agenciji i Ministarstvu. Neki prijedlozi Pravobraniteljice su usvojeni, međutim većina njih nije uvrštena u Kurikulum. Tako u Kurikulumu nema sadržaja

[260] Narodne novine broj 88/11.
[261] Narodne novine - pročišćeni tekst broj 85/10.
[262] Narodne novine broj 85/08.
[263] Narodne novine broj 107/07.
[264] Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. i Josipović, V., Zagreb, 2003.
[265] Aldrich, R., Zagreb/Beograd, 2011.
[266] Navedena je Odluka zajedno sa dovršenim Kurikulumom građanskog odgoja i obrazovanja objavljena 06. rujna 2012. na internetskim stranicama MZOS.

izravno vezanih za suzbijanje diskriminacije temeljem bračnog i obiteljskog statusa te spolne orijentacije, kao i drugih diskriminacijskih osnova. Tek se na nekoliko mjesta spominju općeniti pojmovi kao što su *„druge razlike“, „ljudska prava“, „diskriminacija“, „različite osnove“* što je neprihvatljivo iz razloga što se na taj način nastavnicima/cama dopušta previdjeti i izostaviti vrlo važne pojmove vezano za temeljnu anti-diskriminacijsku terminologiju koje bi se trebalo obavezno uključiti u nastavu Građanskog odgoja i obrazovanja te ih poimence objasniti učenicama i učenicima.

Također, u dokumente odnosno literaturu za učitelje/ice i nastavnike/ice u odnosu na prijedloge Pravobraniteljice nisu uvršteni: Zakon o suzbijanju diskriminacije, Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima (2004.), Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji (2008.), Zakon o pravobranitelju za osobe s invaliditetom), Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline te Povijest gej i lezbijskog života i kulture. S obzirom da Kurikulum predstavlja glavnu smjernicu za učitelje/ice i nastavnike/ice na koji način ovaj nastavni predmet implementirati u nastavu, Pravobraniteljica smatra iznimno značajnim *definiranje različitih osnova diskriminacije* u Kurikulumu prema Zakonu o suzbijanju diskriminacije, posebice diskriminacije temeljem bračnog i obiteljskog statusa te spolne orijentacije. Također je posebice važno u literaturu odnosno dokumente *uvrstiti Zakon o suzbijanju diskriminacije,* ali i druge propise i publikacije koji su predloženi.

5.1.3. Odluka o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u srednje škole u školskoj godini 2012./2013.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (u daljnjem tekstu: Ministarstvo) jednom godišnje uoči početka svake nadolazeće školske godine donosi Odluku o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u srednje škole. Pravobraniteljica je temeljem rezultata analiza zastupljenosti žena i muškaraca u području obrazovanja (koja redovito uključuje u svoja godišnja Izvješća o radu, pa tako i u ovo) koja pokazuju postojanje tendencije dijeljenja na tradicionalno „muška“ i tradicionalno „ženska“ zanimanja i produbljivanje tih razlika, a s ciljem ublažavanja podzastupljenosti spolova u pojedinim područjima obrazovanja i znanosti, Ministarstvu uputila preporuku za uvođenjem *kriterija podzastupljenosti spolova* u Odluku o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u srednje škole u školskoj godini 2012./2013. Na taj način kandidatu/tkinji podzastupljenog spola otvara se mogućnost davanja prednosti pri upisu u srednju školu što je u skladu s čl. 9. Zakona o ravnopravnosti spolova koji predviđa uvođenje posebnih mjera kao specifičnih pogodnosti kojima se osobama određenog spola omogućuje ravnopravno sudjelovanje u javnom životu čime se otklanjaju postojeće nejednakosti radi ostvarivanja stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca. Te mjere ne smatraju se diskriminacijom sukladno st.3. istog članka nego se uvode kako bi se spriječio ili nadoknadio nepovoljniji položaj određenog spola, a kako bi bio u skladu sa samom definicijom ravnopravnosti spolova u čl.5. istoga Zakona u kojem stoji da ravnopravnost spolova između ostalog znači i da su žene i muškarci jednako prisutni u svim područjima javnog i privatnog života.

S obzirom da je vidljivo da ne postoje biološki uvjetovani razlozi zbog kojih je u mnogim područjima obrazovanja prisutna velika podzastupljenost jednog spola, iz toga proizlazi logičan zaključak da su ti *razlozi isključivo društveno determinirani kao posljedica tradicionalno uvriježenih stereotipnih podjela na „muška" i „ženska" zanimanja* i područja rada. Iz tog razloga vrlo je važno poticati obrazovanje žena u tradicionalno „muškim" zanimanjima i obratno, kako bi se postigao cilj iz same definicije ravnopravnosti spolova u čl.5. Zakona o ravnopravnosti spolova u kojem stoji da ravnopravnost spolova između ostalog znači i da su žene i muškarci jednako prisutni u svim područjima javnog i privatnog života.

Ministarstvo je 02. travnja 2012. donijelo novu Odluku o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u srednje škole u školskoj godini 2012./2013. te je uvelo *kriterij podzastupljenosti spolova* na način da kandidat/kandidatkinja podzastupljenog spola ostvaruje pravo na 2 dodatna boda prilikom upisa u srednju školu. Konkretno, u glavi XIX. pod nazivom *Upis kandidata u skladu s Nacionalnom politikom za ravnopravnost spolova* dodan je pasus sljedećeg sadržaja: *„Ukoliko je za upis u određenu strukovnu kvalifikaciju prijavljenih kandidata pripadnika istog spola 80 % ili više, kandidatu podzastupljenog spola dodaju se 2 boda na broj bodova koji je utvrđen tijekom postupka vrednovanja. S tako utvrđenim brojem bodova škola rangira kandidata na ukupnoj ljestvici poretka."*

Pravobraniteljica ovogodišnje uvođenje kriterija podzastupljenosti spolova na ostvareni način u Odluku o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u srednje škole u školskoj godini 2012./2013. smatra izuzetno značajnim jer je u suglasju sa čl.14.st.4. Zakona o ravnopravnosti spolova kojim se propisuje da će se *na svim razinama odgoja i obrazovanja primjereno brinuti o ujednačenoj zastupljenosti po spolu u učeničkoj i studentskoj populaciji* te s ciljem 3.3. Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011.-2015.[267] koji se odnosi na *postizanje spolne ravnoteže u odabiru područja obrazovanja u srednjim školama i visokoškolskim ustanovama*.

5.2. ISTRAŽIVANJE – Rodni aspekt u udžbenicima etike za srednju školu

Prateći provedbu Zakona o ravnopravnosti spolova, sukladno čl.19.st.2.al.6. prema kojemu Pravobraniteljica provodi neovisna istraživanja, provela je rodnu analizu srednjoškolskih udžbenika etike temeljenu na odredbama nacionalnih i međunarodnih dokumenata i zakona. Cilj analize bio je utvrditi usklađenost udžbenika etike sa zahtjevima politike rodno osjetljivog obrazovanja. Provedena je analiza sadržaja udžbenika etike iz rodne perspektive, a obuhvatila je svih 9 udžbenika etike propisanih Katalogom obveznih udžbenika i pripadajućih nastavnih sredstava za gimnazije i srednje strukovne škole u školskoj godini 2010./2011., 2011./2012. i 2012./2013. Analiza posebno prati cilj 3.1. iz Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011.-2015. kojim se predviđa uvođenje rodno osjetljivog odgoja i obrazovanja u cjelokupni obrazovni sustav, *uz uklanjanje rodnih stereotipa iz udžbenika* i

[267] Narodne novine broj 88/11.

nastavnih planova i programa. Prema Zakonu o ravnopravnosti spolova pravobraniteljica prati područje 4 diskriminacijske osnove: spola, bračnog i obiteljskog statusa te spolne orijentacije[268], pa su logično sadržaji koji se odnose na te diskriminacijske osnove bili u fokusu analize.

Prvo, ono što treba istaknuti pozitivnim je činjenica da nastavnici/ce u većini slučajeva znaju prepoznati i odabrati kvalitetniji udžbenik: upravo udžbenici za koje je ovo istraživanje pokazalo da pitanja vezana za rodnu ravnopravnost obrađuju kvalitetnije i u većoj mjeri su ujedno uvjerljivom većinom i odabrani od strane stručnih aktiva nastavnika/ca etike po školama prema podacima iz *Konačnih lista odabranih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava prema odabiru stručnih aktiva po školama*: u prvom razredu to je udžbenik autorskog tima Čoh, Lamot, Matuš: *Etika 1*, u drugom razredu udžbenik *Ja, Mi, Oni…* i u trećem razredu *Bioetika*, dok se jedino u četvrtom razredu ističe nedostatak kvalitetnog rješenja po pitanju rodne ravnopravnosti jer takvih sadržaja ima vrlo malo u udžbeniku I. Čehoka *Etika 4*, a udžbenik V. Šipuš *Etika 4* obiluje diskriminirajućim sadržajima.

Međutim, čak i u pozitivnim primjerima, kao što su spomenuti udžbenici za prvi i drugi razred, javljaju se pojedini ***diskriminirajući sadržaji*** koje je potrebno preformulirati ili u potpunosti ukloniti iz udžbenika. Riječ je o dijelovima udžbenika koji na neprihvatljiv način obrađuju diskriminacijske osnove koje su u nadležnosti Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova: spol (prisutni su spolni stereotipi te se na neprimjeren način obrađuje područje reproduktivnih prava žena), bračni i obiteljski status te spolna orijentacija. Primjerice, u pojedinim udžbenicima javljaju se sadržaji poput „*zašto žene uvijek žele pričati*“; „*žena mora paziti da joj bračni drug, budući otac djeteta ne bude prestar zbog potomstva*“; o bračnim odgovornostima govori se samo o odgovornostima žene kao supruge i majke dok se u isto vrijeme odgovornosti muškarca kao supruga i oca uopće ne spominju; „*za ostvarenje ciljeva u ljubavi muškarci se koriste uspjehom, moći i bogatstvom, dok se žene trude da budu privlačne*“; „*abortus nije dobar ni zbog zdravstvenih ni zbog moralnih razloga*“; medicinski potpomognuta oplodnja poistovjećuje se s kloniranjem, žensko tijelo i maternica nazivaju se inkubatorom te se postavlja pitanje hoće li se na djeca rođena na taj način „*osjetiti usamljena među normalno rođenom djecom*“; „*misliš li da su bračna, izvanbračna i istospolna zajednica jednako vrijedne*“; „*pogledajte neki film u kome se obrađuje problem homoseksualnosti, napišite što o tome mislite i kako se sami odnosite prema tom problemu – treba li to, prema vašem mišljenju biti problem ili je stvar ukusa*“ i dr.

Nadalje, ***spolovi u likovno-grafičkim prilozima i u tekstovima nisu ravnopravno zastupljeni***: žene su u likovno-grafičkim prilozima zastupljene sa 23 %, a u tekstovima sa samo 9%. Dobar primjer u tom smislu predstavlja udžbenik *Ja, Mi, Oni…* u kojem je uspješno uvedena podjednaka zastupljenost oba spola u likovno-grafičkim rješenjima. Kada govorimo o zastupljenosti spolova u tekstovima, kao najzastupljenije uloge odnosno zanimanja velikom većinom se javljaju filozofi i religijsko-mitološki likovi pa se stoga samo po sebi podrazumijeva da će zastupljeniji spol u tekstovima biti onaj muški. Zato je teško za očekivati

[268] Čl.6.st.1.,2.-3. Zakona o ravnopravnosti spolova, Narodne novine broj 82/08.

da se podatak od samo 9% zastupljenosti žena može značajno promijeniti zbog same tekstualne materije. Međutim, na fotografijama i ilustracijama trebao se staviti veći naglasak na ravnopravniju prisutnost spolova. Usporedbe radi, analiza udžbenika povijesti za osnovnu školu koju je Pravobraniteljica objavila u Izvješću o radu za 2010., pokazala da je u tim udžbenicima zastupljenost žena 24 % u likovno-grafičkim prilozima, što je čak za 1 % više od istog podatka za srednjoškolske udžbenike etike. Takvo što je neočekivano i neopravdano ako se uzme u obzir tematika koju obrađuju ta dva različita nastavna predmeta; etika kao nastavni predmet u svakom slučaju predstavlja zahvalniju podlogu za uvođenje ravnopravnije zastupljenosti spolova u udžbenike.

5.2.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Analizom se utvrdilo da se sadržaji vezani za pitanja rodne ravnopravnosti samo u manjem dijelu udžbenika etike obrađuju na primjeren način. Pravobraniteljica je, na temelju rezultata analize koji su pokazali da diskriminirajući sadržaji postoje u 5 od ukupno 9 udžbenika etike (Čoh, Lamot, Matuš: *Etika 1*, Šipuš: *Etika 1*, Marušić Brezetić, Ćurko: *Ja, Mi, Oni…*, Šipuš: *Etika 4* i Čehok: *Etika 4*), uputila Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta (u daljnjem tekstu: Ministarstvo) u rujnu 2012. upozorenje i preporuke za izmjenama ili uklanjanjem diskriminirajućih sadržaja sa točno naznačenim dijelovima udžbenika koje je potrebno revidirati. Pravobraniteljica je preporučila da se izmjena naznačenih sadržaja u udžbenicima napravi uoči početka sljedeće školske godine 2013./2014. Udžbenik V. Šipuš *Etika 4* ističe se kao najlošiji udžbenik po pitanju rodne ravnopravnosti i on zahtijeva žurno postupanje. Glavni zaključci proizašli iz rezultata analize:

- U 5 od ukupno 9 udžbenika etike identificirani su diskriminirajući sadržaji.
- Udžbenik *Etika 4* autorice V. Šipuš sadrži velik broj diskriminirajućih sadržaja: čak 11 od ukupno 17 identificiranih diskriminirajućih sadržaja u svih 9 udžbenika etike.
- U udžbenicima za prvi razred nalazi se premalo sadržaja vezanih za rodnu ravnopravnost unatoč prostoru za uvođenje takvih sadržaja koji se otvara Programom nastavnog predmeta etika u srednjim školama gdje se u dijelu koji propisuje sadržaje za I. godište nalazi cjelina pod nazivom „osiguravanje temeljnih i drugih ljudskih prava“.
- U udžbenicima za 4. razred u usporedbi s udžbenicima ostalih razreda najviše se ističe nedostatak kvalitetnog udžbeničkog rješenja po pitanju rodne ravnopravnosti jer takvih sadržaja ima premalo u udžbeniku I. Čehoka *Etika 4*, dok udžbenik V. Šipuš *Etika 4* obiluje diskriminirajućim sadržajima.
- Likovno-grafička rješenja u većini udžbenika u velikoj mjeri se oslanjaju na predvidljive povijesno-religijske obrasce. Na taj način gube na inventivnosti i osuvremenjivanju sadržaja primjerenijih današnjem dobu, čime se ne mogu stvoriti uvjeti za ravnopravnu zastupljenost žena i muškaraca (dodatan problem u tom pogledu predstavlja i vrlo siromašna likovno-grafička opremljenost dijela udžbenika).

- Samo 2 od ukupno 9 udžbenika (Šipuš: *Etika 1* i Žunec: *Etika 2*) u potpunosti koristi rodno osjetljiv jezik u metodičkim uputama (većinom kroz obraćanje učenicama i učenicima), dok je u ostalima potrebno više ili manje dorade zbog prisutnih jezičnih nedosljednosti.

Stoga, na temelju zaključaka analize, a u svrhu postizanja ciljeva rodno osjetljivog obrazovanja, preporučeno je Ministarstvu sljedeće:

(1) Sukladno čl.4.st.2. i čl.27.st.2. Zakona o udžbenicima za osnovnu i srednju školu[269] povući iz uporabe udžbenik *Etika 4* autorice Vesne Šipuš.

(2) Do početka sljedeće školske godine 2013./2014. izmijeniti ili ukloniti iz udžbenika sve identificirane diskriminirajuće sadržaje (istaknute u cjelovitoj verziji analize) koji se javljaju u više od polovice udžbenika etike.

(3) U udžbenike etike za prvi razred SŠ uvesti više sadržaja vezanih za pitanja rodne ravnopravnosti u skladu s Programom nastavnog predmeta etika u srednjim školama.

(4) Izraditi novi udžbenik etike za četvrti razred u kojem bi sadržaji vezani za pitanja rodne ravnopravnosti bili zastupljeni u većoj mjeri nego što je to slučaj u udžbeniku I. Čehoka *Etika 4* i na primjereniji način (uz izostanak diskriminirajućih sadržaja) nego što je to u udžbeniku V. Šipuš *Etika 4.*

(5) Osuvremeniti i osvježiti likovno-grafička rješenja u udžbenicima uvrštavanjem više priloga vezanih za suvremeno doba čime bi se stvorili uvjeti za ispunjavanje zahtjeva iz Udžbeničkog standarda prema kojemu likovna rješenja trebaju promicati ravnopravnost spolova te u skladu s time težiti ravnopravnijoj zastupljenosti spolova na fotografijama i ilustracijama (također je u tu svrhu potrebno i uvrštavanje većeg broja likovno-grafičkih priloga u većinu udžbenika).

(6) Prilikom izrade i odobravanja udžbenika veću pozornost obratiti na rodnu osjetljivost jezika, posebno prilikom obraćanja čitateljima/cama kao učenicama i učenicima.

Slijedom svoje inicijative, Pravobraniteljica je zaprimila očitovanje Ministarstva u kojem su zaključci analize ocijenjeni značajnima te je istaknuto da je *detaljna analiza rodno osjetljivog sadržaja udžbenika etike uistinu značajan materijal koji će članovima povjerenstva poslužiti u njihovu radu.*

NAPOMENA: Detaljna obrada diskriminirajućih sadržaja u 9 udžbenika etike, nalazi se u cjelovitoj verziji analize objavljenoj na internetskim stranicama Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, u dijelu „Analize i istraživanja“. (www.prs.hr)

[269] Narodne novine broj 27/10., 55/11.

5.3. ISTRAŽIVANJE: Rodni aspekt u udžbenicima vjeronauka za osnovnu i srednju školu

Prateći provedbu Zakona o ravnopravnosti spolova, sukladno čl.19.st.2.al.6. prema kojemu Pravobraniteljica provodi neovisna istraživanja, provela je rodnu analizu osnovnoškolskih i srednjoškolskih udžbenika vjeronauka temeljenu na odredbama nacionalnih i međunarodnih dokumenata i zakona. Cilj istraživanja bio je utvrditi usklađenost udžbenika katoličkog, pravoslavnog i islamskog vjeronauka sa zahtjevima politike rodno osjetljivog obrazovanja. Provedena je analiza sadržaja udžbenika vjeronauka iz rodne perspektive, a obuhvatila je sve ***udžbenike: 18 katoličkog, 8 pravoslavnog i 4 islamskog vjeronauka za osnovne i srednje*** škole (32 udžbenika) propisane Katalogom obveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava za gimnazije i srednje strukovne škole u školskoj godini 2010./2011., 2011./2012. i 2012./2013. Istraživanje posebno prati cilj 3.1. iz Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011.-2015. kojim se predviđa uvođenje rodno osjetljivog odgoja i obrazovanja u cjelokupni obrazovni sustav, *uz uklanjanje rodnih stereotipa iz udžbenika* i nastavnih planova i programa.

Ministar znanosti, obrazovanja i sporta je u svibnju 2012. ***imenovao Pravobraniteljicu*** kao jednu od članova/ica *Povjerenstva za prosudbu usklađenosti udžbenika sa etičkim zahtjevima.* Predmet rada Povjerenstva su udžbenici etike, katoličkog, pravoslavnog i islamskog vjeronauka za osnovne i srednje škole.

Prema Zakonu o ravnopravnosti spolova, Pravobraniteljica prati područje četiri diskriminacijske osnove: spola, bračnog i obiteljskog statusa te spolne orijentacije[270], pa su logično sadržaji koji se odnose na te diskriminacijske osnove bili u fokusu istraživanja. Posebna pozornost pridala se pojedinim temama vezanima za ravnopravnost spolova kao što su medicinski potpomognuta oplodnja i pobačaj, obzirom da su u izvješćima o radu Pravobraniteljice za protekle godine problematizirani diskriminirajući sadržaji iz pojedinih udžbenika katoličkog vjeronauka vezano za te teme.

Rezultati analize pokazali su da **1/5** (23 od ukupno 117 sadržaja) od ukupnog broja identificiranih primjera koji se dotiču pitanja rodne ravnopravnosti ***predstavlja diskriminirajući sadržaj (19,7%).*** Kvantitativno se najviše sadržaja vezanih za rodnu ravnopravnost nalazi u 18 udžbenika[271] katoličkog vjeronauka iz čega logično proizlazi da se u njima nalazi ujedno i najviše afirmativnih, ali i diskriminirajućih sadržaja. U 8 udžbenika pravoslavnog vjeronauka sadržaji vezani za rodnu ravnopravnost gotovo da nisu zastupljeni te od njih ukupno 6 nijedan nije diskriminirajući. U 4 udžbenika islamskog vjeronauka[272] nalazi se zamjetan broj sadržaja vezanih za rodnu ravnopravnost, od kojih većina potpadaju pod

[270] Čl.6.st.1., 2. i 3. Zakona o ravnopravnosti spolova, Narodne novine broj 82/08.
[271] Preciznije, radi se o 12 udžbenika i 6 radnih bilježnica.
[272] Važno je imati na umu da se svaki od četiri udžbenika islamskog vjeronauka odnosi na dva godišta učenja, iz čega proizlazi da ta četiri udžbenika pokrivaju osmogodišnje razdoblje od 1. do 8. razreda osnovne škole.

nauk vezan za islamsku religijsku predaju (posebno izdvojen dio u cjelovitoj analizi)[273], a pronađena su i 4 diskriminirajuća sadržaja.

Udžbenici vjeronauka djelomično na vrlo afirmativan način obrađuju neke aspekte rodne ravnopravnosti (broj afirmativnih veći je od broja diskriminirajućih sadržaja – 38 naprema 23), pa valja istaknuti neke od ***brojnih primjera iz udžbenika koji pridonose promicanju rodne*** ravnopravnosti u čemu ponajviše prednjače udžbenici katoličkog vjeronauka. O tome najbolje svjedoče sljedeći citati: *„Djeca imaju pravo na jednakost, neovisno o rasi, vjeri, potomstvu i spolu“; „Isus oko sebe okuplja jednako muškarce i žene te među njima ne pravi razlike“*; *„naglašava se njezina jednakopravnost s muškarcem te jednako dostojanstvo obaju ljudskih bića pred Bogom“*; *„U crkvi nema mjesta za bilo kakav oblik diskriminacije“; „Žena više nije biće drugog reda već ima isto dostojanstvo kao i muškarac“; „Svaki oblik spolne diskriminacije je protubiblijski“; „Podijeljenost i diskriminacija koje postoje među ljudima trebaju ustupiti mjesto dijalogu, prijateljstvu i međusobnom poštovanju“ itd.*

Međutim, s druge strane u udžbenicima je prisutan ***zamjetan broj diskriminirajućih sadržaja*** koje je potrebno preformulirati ili ukloniti iz udžbenika: njih ukupno 23 od čega se 22 odnosi na diskriminaciju temeljem spola, a 1 na diskriminaciju temeljem spolne orijentacije (primjeri diskriminacije temeljem bračnog i obiteljskog statusa nisu identificirani). Primjeri diskriminirajućih sadržaja: *„Ženama, zbog njihove nježne naravi, nije preporučena nazočnost na dženazi[274] i ukopu umrlog“; „za razliku od muškarca, ljubav prožima cijelo biće žene; njoj je ljubav glavna životna energija; za ženu su ključne riječi „osoba“ i „ljubav“; „izradite plakat na temu „Tipičan muškarac i tipična žena“; „Više nisam kuhala, nisam marila za svojega zaručnika, prisjeća se 28-godišnjakinja“; „Žensku djecu majka postupno uvodi u kućanske poslove, dok otac mušku djecu uvodi u svoje svakodnevne poslove ne dodjeljujući im odmah zadatke“; „Izazvani pobačaj, kako god izvršen, namjerno je i izravno ubojstvo ljudskog bića u početnoj fazi njegova postojanja“;* o medicinski potpomognutoj oplodnji: *„U laboratorijima se stvaraju i uništavaju mnogi embriji, naravna prokreacija je potpuno izmijenjena, a otvoren je i put manipulacijama genetičkog inženjeringa“, „namjerno „proizvoditi“ embrije da bi se njima manipuliralo, eksperimentiralo, zaleđivalo ih radi pokusa, moralno je nedopustivo“;* o homoseksualnosti: *„Medicina i psihologija pronalaze različite uzroke, do kraja neistražene, takvom ljudskom stanju“ itd.*

[273] ***Specifičnost sadržaja vezanih za islamsku religijsku*** predaju nalazi se u činjenici da je dio njih u suprotnosti sa međunarodnim i nacionalnim anti-diskriminacijskim zakonodavstvom jer se u nekima nalaze stereotipni opisi uloga žena i muškaraca, osuđivanje izvanbračne zajednice, kao i izrazito negativno podučavanje o homoseksualnosti. Međutim oni o tim temama progovaraju iz vjerske perspektive i proizlaze izravno iz religijske predaje (npr. rađanje djece u izvanbračnoj zajednici spominje se kao jedan od predznaka za smak svijeta). Zato se u ovoj analizi moralo striktno primjenjivati strogo razgraničavanje onih sadržaja koji su djelo autora udžbenika i onih koji spadaju u okvire religijske predaje. Pravno gledajući, prvi spadaju pod područje zabrane sukladno anti-diskriminacijskom zakonodavstvu, dok drugi unatoč nesuglasju s njim ostaju u okvirima vjerskog nauka pravno zajamčenog vjerskim zajednicama. Stoga se oni ne mogu podvesti pod sadržaje koje se moraju ukloniti iz udžbenika. S obzirom na to da Pravobraniteljica ministarstvu nadležnom za odobravanje udžbenika upućuje preporuku za izmjenom svih diskriminirajućih sadržaja, sadržaji koji ne izlaze iz okvira religijske predaje u analizi nisu mogli biti ocijenjeni diskriminirajućima nego su posebno izdvojeni u dodatku analize.

[274] Dženaza - islamski vjerski obred u kojem se vrši sahrana.

Treba istaknuti da se u udžbenicima u ***potpunosti zanemaruje značaj uloge oca u odrastanju*** djece. Kao što je slučaj i u udžbenicima etike, tako i u gotovo svim udžbenicima vjeronauka ne postoje tekstovi koji bi barem djelomično bili posvećeni ljubavi oca prema djetetu. Jedini pozitivan primjer u tom pogledu nalazi se u udžbenicima pravoslavnog vjeronauka za niže razred u kojima se javljaju slučajevi gdje otac i majka ravnopravno sudjeluju u razgovoru s djecom. Međutim, izuzev toga, važnost uloge oca kroz udžbenike provlači se samo kada se govori o metafizičkoj percepciji božanstva i drugih religijskih likova u udžbenicima kroz uzvišenu ulogu pater familijasa, dok se u obiteljskom kontekstu kroz pregled udžbenika stječe dojam da je majka jedina koja svom djetetu pruža bezuvjetnu ljubav. Čitatelju/ici se prikazuje samorazumljivom njezina uloga njegovateljice i one koja usredotočuje svu svoju pažnju i brigu prema djetetu te kojoj se pripisuju sva zaduženja koja se tiču skrbi o djetetu. Tako se u jednom udžbeniku katoličkog vjeronauka nabraja da majka u isto vrijeme svoje dijete kupa, češlja ga, za njega pere rublje i posuđe, krpa odjeću, bdije kad je bolesno i vodi ga liječniku, radi u vrtu, pomaže mu u radu za školu te uza sve to ide i na posao. Možda stereotipan učinak ovdje ne bi bio prisutan da se očevoj ljubavi pridaje imalo pažnje u udžbenicima i da se toliko ne idealizira isključivo majčinska ljubav. Pored izdvojenih diskriminirajućih sadržaja, također i dio onih koji se odnose na religijsku predaju (npr. Muhammedovi stavovi o važnosti uloge majke u odnosu na ulogu oca pri odgoju djece: *"majka, majka, majka, a onda tek otac"*) pridonosi stvaranju opisane slike o obiteljskim ulogama. To dodatno naglašava stereotipnu podjelu uloga majke i oca gdje se majčinska brižnost i nježnost posebno ističu, dok otac ostaje „nevidljiv" zbog tradicionalne percepcije da osobine kao što su brižnost i nježnost ne mogu biti rezervirane za pripadnike „jačeg" spola. Dakako, sve odgovornosti koje ta brižnost i nježnost podrazumijevaju se pripisuju ulozi majke, dok ne spominjanje uloge oca u istom kontekstu pridonosi današnjoj neravnopravnoj raspodjeli obiteljskih obveza.

Uzimajući u obzir cjelokupan sadržaj svih udžbenika katoličkog i islamskog vjeronauka, žena se smješta u stereotipne okvire gdje se prikazuje kao majka, domaćica i kućanica, upravo suprotno od *preporuke Vijeća Europe*[275] *kojom se poziva države članice na uklanjanje religijom motiviranih stereotipa ženskih i muških uloga i patrijarhalne kulture koja kao ideal podržava uloge supruge, majke i domaćice.*

Ono na što posebno valja ukazati kao jedan od zaključaka ove analize je činjenica da se u svim udžbenicima vjeronauka u kojima se spominje ***tema pobačaja*** (osim u jednom primjeru gdje se navodi „izazvani" pobačaj) nigdje ne razlučuju različite vrste pobačaja, već se generalizirajući osuđuje svaki pobačaj zanemarujući činjenicu da se prema klasifikaciji HZJZ-a među pobačaje pored *legalno induciranih* ubrajaju još i *spontani prekidi trudnoće* i *ostali prekidi trudnoće* (izvanmaternična trudnoća, nespecificirani pobačaj itd.). Također se ne spominju niti uvjeti u kojima je pobačaj legalan, a u kojima nelegalan sukladno nacionalnom zakonodavstvu. Posebno je problematična opasnost usvajanja znanja o „moralnoj

[275] U Rezoluciji 1464 (2005) Vijeća Europe „Žene i religija u Europi" utvrđeno je da u religijama u Europi znaju biti prisutni oblici netolerancije i diskriminacije poput *odbijanja da se dovede u pitanje* ***patrijarhalna kultura koja kao ideal podržava uloge supruge, majke i domaćice*** *i odbija usvojiti pozitivne mjere u korist žena* (čl.4.); *države se moraju* ***boriti protiv religijom motiviranih stereotipa ženskih i muških uloga*** *od ranog dječjeg doba,* ***uključujući i škole*** (čl. 6.).

nedopuštenosti“ primjerice spontanog pobačaja, pri čemu se ne spominjanjem zakonskog tretiranja pitanja pobačaja pod određenim uvjetima, pored moralne implicira i zakonska nedopuštenost. Takva regulacija tematike pobačaja može rezultirati usvajanjem vrlo štetne percepcije žena o vlastitom tijelu i nekim zdravstvenim rizicima koji su prirodni i ničime inducirani, a što očigledno može ostaviti ozbiljne zdravstvene posljedice na psihički razvoj pojedinke.

Kada govorimo o ***zastupljenosti spolova u udžbenicima katoličkog, pravoslavnog i islamskog vjeronauka,*** u likovno-grafičkim prilozima žene su zastupljene sa 24 %. Uzrok brojčano neravnopravnog likovno-grafičkog prikazivanja spolova (kao i zastupljenosti spolova u tekstovima) nalazi se logično u patrijarhalnoj utemeljenosti kršćanstva i islama i znatnog prevladavanja glavnih aktera tih religija muškog spola. Stoga je teško očekivati da zbog same prirode sadržaja u takvim udžbenicima može biti ispunjen zahtjev iz Udžbeničkog standarda koji propisuje da udžbenici kroz likovna rješenja trebaju promicati ravnopravnost spolova[276]. Međutim, velika razlika između udžbenika katoličkog vjeronauka (27% zastupljenost žena) i udžbenika pravoslavnog vjeronauka (6 % zastupljenost žena) ukazuje na to da postoji značajan prostor za napredak po tom pitanju u udžbenicima pravoslavnog vjeronauka.

Rodna osjetljivost jezika većinom se poštuje u udžbenicima (57%)[277], međutim u dijelu njih postoje primjeri gdje je propušteno koristiti imenice oba roda, a gdje bi to bilo prikladno (u ukupno 43% udžbenika postoji prostor za poboljšanje u tom pogledu). Općenito gledajući, sukladno načelu rodne osjetljivosti jezika kad god je to u jezičnom smislu prihvatljivo, a da se ne narušava prirodnost hrvatskog jezika i čitljivost teksta, trebalo bi se priklanjati korištenju imenice u muškom i ženskom rodu, posebice kad se radi o obraćanju učenicima/ama ili kada se u metodičkim uputama spominju nastavnici/ce.

5.3.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Zaključno, analizom se utvrdilo da premda se u pojedinim udžbenicima nalazi zamjetan broj vrlo afirmativnih sadržaja koji na pozitivan način obrađuju teme vezane za područje rodne ravnopravnosti, identificirani su i brojni diskriminirajući sadržaji (22 temeljem spola te 1 temeljem spolne orijentacije) koje treba revidirati i ukloniti iz uporabe u nastavi. Stoga, na temelju zaključaka analize, preporučuje se Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta sljedeće:

(1) Izmijeniti ili ukloniti iz udžbenika sve naznačene diskriminirajuće sadržaje (istaknute u cjelovitoj verziji analize).

[276] Udžbenički standard, Narodne novine 07/07, glava 2.6. Likovno-grafički zahtjevi i standardi, toč. 7.
[277] U 57% koristi se neutralan ili rodno osjetljiv jezik, a u 43% njih ima primjera rodno neosjetljivog jezika gdje se imenice navode samo u muškom rodu u primjerima gdje je primjereno koristiti oba roda.

(2) Sukladno preporukama Vijeća Europe u udžbenicima se prikloniti suvremenijoj i ravnopravnijoj percepciji uloga žene i muškarca, ne podržavati povijesno i društveno uvriježene stereotipe i tradicionalni ideal žene kao supruge, majke i domaćice te također s tim u skladu posebnu pažnju obratiti na uvođenje sadržaja u udžbenike koji se odnose na naglašavanje očinske ljubavi prema djetetu (kako bi se izbjeglo favoriziranje idealizirane ljubavi majke), a koji prema rezultatima analize u potpunosti izostaju.

(3) Pri obradi tematike pobačaja u udžbenike obavezno uvesti razlikovanje spontanih, legalno induciranih i nelegalnih pobačaja sukladno klasifikaciji Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo kako bi se izbjegle generalizacije o nedopuštenosti svih vrsta pobačaja te također navesti zakonsku regulaciju pobačaja prema nacionalnom zakonodavstvu radi pružanja potpune informacije učenicama/ama.

(4) Kako bi se u što većoj mjeri odgovorilo zahtjevu iz Udžbeničkog standarda koji propisuje da udžbenici kroz likovna rješenja trebaju promicati ravnopravnost spolova[10], u udžbenike pravoslavnog vjeronauka staviti veći naglasak na zastupljenost žena u likovno-grafičkim rješenjima (kako bi se ublažio podatak od samo 6 % zastupljenosti žena) te također u tu svrhu udžbenike islamskog vjeronaka bogatije i raznovrsnije opremiti u likovno-grafičkom smislu.

(5) Obratiti pažnju na rodnu osjetljivost jezika na način da kad god je to u jezičnom smislu prihvatljivo, a da se ne narušava prirodnost hrvatskog jezika i čitljivost teksta, koriste imenice u muškom i ženskom rodu, posebice kad se radi o obraćanju učenicima i učenicama ili kada se u metodičkim uputama spominju nastavnici i nastavnice.

NAPOMENA: Cjelovita analiza je objavljena na internetskim stranicama Pravobraniteljice, u dijelu „Analize i istraživanja.“ (www.prs.hr)

5.4. ANALIZA zastupljenosti žena i muškaraca u području obrazovanja

Pravobraniteljica jednom godišnje izrađuje Analizu zastupljenosti žena i muškaraca u području obrazovanja na temelju statističkih podataka objavljenih u publikacijama Državnog zavoda za statistiku „Žene i muškarci u Hrvatskoj“ i „Statistički ljetopis“ koje se redovito objavljuju za tekuću godinu.[278] U rezultatima ove analize stavljen je naglasak na komparativni prikaz zastupljenosti žena i muškaraca u svim obrazovnim razinama sukladno Metodologiji nacionalne standardne klasifikacije obrazovanja (NSKO)[279] te dostupnim statističkim podacima po spolu DZS-a, vezano za područje obrazovanja.

[278] Pojedini podaci premda su najnoviji, nisu dostupni za 2012. tj. ne odnose se na stanje u tekućoj godini, već se objavljuju za prethodne godine za koje su u vrijeme tiskanja publikacije postojali konačni i cjeloviti podaci.

[279] Metodologija nacionalne standardne klasifikacije obrazovanja (Narodne novine 105/01.) koristi se u statistici obrazovanja na nacionalnoj razini i potpuno je usporediva s međunarodnom standardnom klasifikacijom obrazovanja ISCED '97 (International Standard Classification of Education, UNESCO, 1997.).
NSKO 0 - Predškolski odgoj i obrazovanje
NSKO 1 i 2 - Osnovno obrazovanje

Sukladno čl.5. Zakona o ravnopravnosti spolova[280] prema kojemu je ravnopravnost spolova između ostalog definirana i kao jednaka prisutnost žena i muškaraca u svim područjima javnog i privatnog života, cilj ove analize je sustavno pratiti spolnu strukturu na svim razinama obrazovnog sustava i ukazivati na područja sa značajnim nesrazmjerom u zastupljenosti spolova.

5.4.1. Spolna zastupljenost djece, učenika/ca i studenata/ica u obrazovnom sustavu Republike Hrvatske u 2011.

Grafikon 1: Zastupljenost djece, učenika/ca i studenata/tica u obrazovnom sustavu Republike Hrvatske – po spolu i razini obrazovanja (2011.)

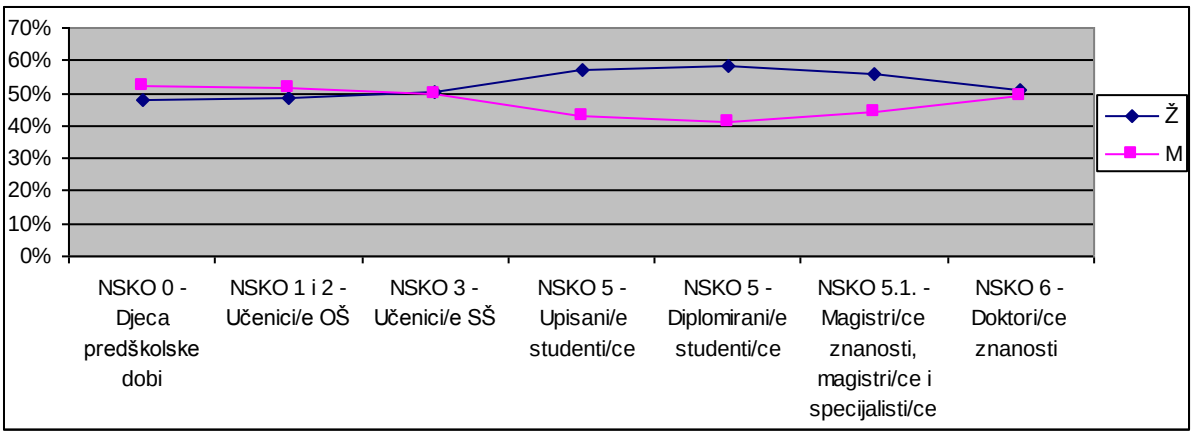

Nešto malo veći broj djece i učenika muškog spola nego ženskog prisutan je u području predškolskog i osnovnoškolskog obrazovanja, dok je u srednjoškolskom obrazovanju zastupljenost oba spola otprilike podjednaka (50,3% Ž, 49,7% M). Međutim, pri upisu na visoka učilišta primjetna je osjetna razlika u spolnoj zastupljenosti. Podaci jasno ukazuju na činjenicu da su žene uspješnije na svim razinama visokog obrazovanja: čine većinu pri upisu studija (56,8% Ž), još izrazitiju većinu čine među studentima/cama koji/e završe studij (58,6% Ž), dok među magistrima/cama znanosti, magistrima/cama i specijalistima/cama čine 55,6%. Premda su zastupljenije i među doktorima/cama znanosti (51,1% Ž), vidljiv je pad njihove zastupljenosti nakon stjecanja diplome. Kontinuirani rast zastupljenosti žena u području obrazovanja kakav je prisutan do završetka studija ne nastavlja u tolikoj mjeri pratiti takav trend pri završavanju magisterija i specijalizacije, a još je vidljiviji pad zastupljenosti žena kada je riječ o stjecanju doktorata (premda i u tom području žene čine neznatnu većinu).

Gledajući u cjelini, može se zaključiti da su ***žene nešto uspješniji spol u području obrazovanja***. To pokazuju indikatori prema kojima je sve veći udio žena u višim razinama obrazovanja što je posljedica uzročno-posljedičnog slijeda: učenice su uspješnije u području srednjoškolskog obrazovanja iz čega proizlazi da se u većoj mjeri upisuju na visoka učilišta

NSKO 3 - Srednje obrazovanje
NSKO 5 - Više, visoko i poslijediplomsko obrazovanje
NSKO 6 - Doktorat znanosti
[280] Narodne novine broj 82/08.

tako da čine veći udio studentske populacije. U još većoj mjeri nego što se *upisuju* na visoka učilišta žene *završavaju* studij u usporedbi sa studentima muškog spola. Međutim, primjetno je da takav trend rasta zastupljenosti žena prestaje nakon završetka studija pri odluci o nastavku visokoškolskog obrazovanja. Uzrok tome najvjerojatnije leži u činjenici da su žene u hrvatskom društvu i dalje većinom te na kojima leži veća odgovornost u vidu obiteljskih i kućanskih obveza, kao i neravnopravne raspodjele brige za djecu: prema podacima HZZO-a u 2012., samo 3% očeva koristilo je mogućnost uzimanja dodatnog rodiljnog dopusta i roditeljskog dopusta temeljem Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama[281], premda navedeni Zakon majkama i očevima pruža ravnopravnu mogućnost korištenja dodatnog rodiljnog dopusta i roditeljskog dopusta te očevima čak nudi mogućnost dobivanja dva dodatna mjeseca (ukoliko koristi roditeljski dopust najmanje tri mjeseca). Istovremeno treba spomenuti i podatak iz Izvješća o porodima u zdravstvenim ustanovama Hrvatske, HZJZ-a, da je dobna skupina 25-29 godina starosti već godinama najzastupljenija među ženama koje su rodile, a uzmemo li u obzir da studenti/ce većinom upisuju studij u dobi od 18 godina te da je prema DZS-u prosjek vremenskog perioda studiranja u Republici Hrvatskoj približno 7,5 godina, iz svega proizlazi da žene upravo većinom u tim godinama (25-29) završavaju studij i odabiru hoće li nastaviti s poslijediplomskim obrazovanjem ili neće. Sve upućuje na zaključak kako se žene upravo zbog neravnopravne raspodjele obiteljskih i kućanskih obveza u značajnom broju slučajeva ne odlučuju na daljnje obrazovanje nakon završenog studija jer moraju izabrati između odluke o nastavku obrazovanja ili zasnivanja obitelji, dok se isti obrazac ne pojavljuje kod muškaraca. Takav zaključak upućuje na nužnost provođenja rodno osjetljivih politika u područjima obrazovanja te rada i zapošljavanja kao i pridavanje posebne pažnje borbi protiv diskriminacije temeljem trudnoće i materinstva kako bi se takav trend zaustavio.

5.4.2. Spolna zastupljenost odgajatelja/ica, učitelja/ica, nastavnika/ica i profesora/ica u obrazovnom sustavu Republike Hrvatske u 2011.

Grafikon 2: Zastupljenost odgajatelja/ica, učitelja/ica, nastavnika/ica i profesora/ica u obrazovnom sustavu Republike Hrvatske – po spolu i zanimanju (2011.)

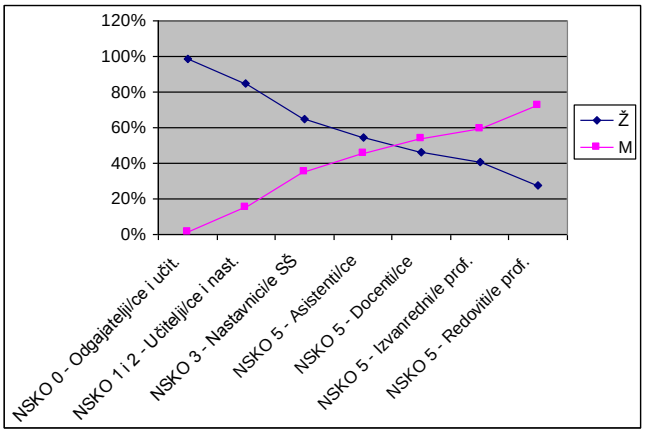

[281] Narodne novine broj 68/08., 110/08. i 34/11.

Iz grafikona 2. vidljivo je skoro pa linearno opadanje zastupljenosti žena gledajući od najnižih obrazovnih razina prema najvišima te također istovremeno povećavanje zastupljenosti muškaraca na isti način. Očita je izrazita feminizacija nižih razina obrazovanja i relativna maskulinizacija najviših profesorskih pozicija na visokim učilištima. Odgajatelji muškog spola u sustavu predškolskog odgoja i obrazovanja zastupljeni su samo s 1%, učitelji i nastavnici u osnovnim školama s 15,4%, a nastavnici u srednjim školama sa 35%. S druge strane, žene su podzastupljene kao redovne profesorice na visokim učilištima (27,4% Ž), premda je primjetna pozitivna tendencija rasta udjela žena u toj kategoriji: u petogodišnjem razdoblju porastao je za gotovo 6 % (2006: 21,7 % Ž).

Ono na što posebno treba obratiti pažnju i na što Pravobraniteljica želi staviti poseban naglasak na temelju rezultata ove analize je naglašena podzastupljenost učitelja i nastavnika muškog spola u osnovnim školama, a kao iznimno negativan trend pogotovo se ističe ***podzastupljenost odgajatelja muškog spola u sustavu predškolskog odgoja i obrazovanja***. U posljednje tri pedagoške godine za koje postoje konačni statistički podaci (2009./2010.-2011./2012.) udio muškaraca odgajatelja iznosi konstantno samo 1 % na državnoj razini. Ovdje nije na odmet spomenuti i podatak da su prema posljednjim raspoloživim podacima diplomirani studenti/ce u području obrazovanja učitelja/ica i odgajatelja/ica također značajno podzastupljeni (4,3 %), premda je riječ o nešto manje izraženom nesrazmjeru nego što je to slučaj kod stvarne zaposlenosti odgajatelja muškog spola.

Uzimajući u obzir elementarna pedagoško-psihološka polazišta o jednakom značaju uloge roditelja oba spola za cjelokupan skladan razvitak i odrastanje djeteta nakon perioda rane dojenačke dobi (u kojoj je važnija i ključna uloga majke) što jednako ***važnom čini ulogu muškaraca i žena u odgoju djece predškolskog uzrasta,*** možemo zaključiti da konstantna podzastupljenost muškog spola u ovolikoj mjeri na prvoj razini odgojno-obrazovnog sustava (NSKO 0) od samo 1 % predstavlja izrazito negativnu pojavu koja je u velikom odstupanju od čl.5. Zakona o ravnopravnosti spolova. S obzirom da se Pravobraniteljica u svojoj praksi (pa tako i u 2012.) susretala sa slučajevima muških odgajatelja koji su unatoč svim stečenim kompetencijama bezuspješno tražili posao u struci, ovim putem *upozorava* na veliki nesrazmjer spolne zastupljenosti odgajatelja u odnosu na odgajateljice u području predškolskog odgoja i obrazovanja što od samog početka obrazovanja pridonosi feminizaciji sustava odgoja i obrazovanja, a što se kasnije zasigurno reflektira i na ostale razine obrazovanja. Stoga Pravobraniteljica daje *preporuku* svim predškolskim, ali i osnovnoškolskim ustanovama u Republici Hrvatskoj, da prilikom zapošljavanja pored kriterija izvrsnosti i stručnosti temeljenim na individualnim kompetencijama vode računa i o kriteriju podzastupljenosti spolova povodom utvrđenog zabrinjavajućeg stanja u pogledu izostanka odgovarajuće uloge muškaraca u nacionalnom sustavu predškolskog i osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja.

5.5. OBRAZOVANJE – ostalo

5.5.1. Imenovanje Pravobraniteljice u Povjerenstvo za prosudbu usklađenosti udžbenika s etičkim zahtjevima

Pravobraniteljica je u svibnju od strane ministra znanosti, obrazovanja i sporta imenovana kao jedna od devet članova/ica navedenog Povjerenstva. Uključivanje u rad ovog Povjerenstva predstavlja pro-aktivan oblik suradnje s Ministarstvom putem kojeg Pravobraniteljica dobiva mogućnost biti izravno uključena u prosudbu diskriminacijskih sadržaja u školskim udžbenicima u okviru područja rodno-osjetljivog obrazovanja.

5.5.2. Suradnja s tijelima državne uprave u području obrazovanja

Pravobraniteljica se odazvala pozivu Agencije za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih te je 29. studenoga 2012. Zajedno sa savjetnicom za medije održala radionicu u Centru za odgoj i obrazovanje (Zagorska 14, Zagreb) u sklopu stručnog skupa za nastavnike/ce strukovnih škola pod nazivom *„Ravnopravnost spolova u sustavu obrazovanja i na tržištu rada“*. Radionicom je obuhvaćen nacionalni okvir i mehanizmi za provedbu načela ravnopravnosti spolova, nadležnosti i praksa institucije Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, diskriminacijski sadržaji u školskim udžbenicima i medijima te odredbe o rodno osjetljivom obrazovanju, njegovoj provedbi i rezultatima istraživanja stavova o ravnopravnosti spolova i nasilju nad ženama među mlađom populacijom.

Sudionici/e skupa iskazali/e su veliki interes za postupanje Pravobraniteljice i njezine ovlasti te joj dali podršku u njezinim daljnjim nastojanjima vezano za njenu pro-aktivnu ulogu u promicanju načela ravnopravnosti spolova.

5.5.3. Suradnja s odgojno-obrazovnim institucijama

Pravobraniteljica se odazvala pozivu *Pravnog fakulteta Sveučilišta u Osijeku* te je 27. travnja 2012. sa savjetnikom za područje obrazovanja održala radionicu o ravnopravnosti spolova i instituciji Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova prvoj generaciji studenata/ica *poslijediplomskog specijalističkog studija „Ljudska prava“ na Pravnom fakultetu u Osijeku.* Polaznici/e studija kroz radionicu upoznali/e su se sa zakonodavnim okvirom i nacionalnim mehanizmima u području ravnopravnosti spolova, posebice sa pojedinostima o neovisnoj instituciji Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, ovlastima i djelokrugom rada kao i područjima diskriminacije prema Zakonu o ravnopravnosti spolova i Zakonu o suzbijanju diskriminacije. Također se raspravljalo o rodno-osjetljivom obrazovanju i rodnim stereotipima, a u interaktivnoj raspravi polaznike/ice studija posebno je interesiralo iskustvo Pravobraniteljice u slučajevima obiteljskog nasilja, postupanje državnih institucija prema Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, prava spolnih i rodnih manjina i dr. Dogovorena je daljnja kontinuirana suradnja s Pravnim fakultetom u Osijeku.

5.5.4. Suradnja s organizacijama civilnog društva u području obrazovanja

Pravobraniteljica je podržala *projekt „Inicijativa mladića“ Organizacije mladih Status-M*, koji se provodi od 2006. i primarno je usmjeren na prevenciju nasilja među mladim muškarcima u dobi od 13-19 godina, a u sklopu kojega se provodi i kampanja „Budi muško, ne budi nasilnik“. Tim edukacijskim programom verificiranim od Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta kao preventivnim programom za srednje škole do sada je obuhvaćeno više od 5.000 mladića u Hrvatskoj. U suradnji s udrugom ostvarena je i zajednička suradnja na *konferenciji "Maske i maskuliniteti - rad s mladićima na nenasilju, rodnoj ravnopravnosti i zdravlju"* održanoj u Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta na kojoj je Pravobraniteljica bila jedna od uvodničarki i panelistica. Uzimajući u obzir zabrinjavajuće podatke o obiteljskom nasilju na koje Pravobraniteljica redovito ukazuje u svojim godišnjim izvješćima, a koji redovito pokazuju da su žrtve nasilja u obitelji uvjerljivom većinom žene (2011. – 82% osoba oštećenih kaznenim djelom nasilničkog ponašanja u obitelji bile su žene), također imajući u vidu da se od svih pritužbi koje je Pravobraniteljica zaprimila u 2011. čak 46,6 % odnosilo samo na Grad Zagreb te s obzirom da udruga aktivno radi na prevenciji rodno uvjetovanog nasilja u području obrazovanja, pa tako i na prevenciji nasilja u obitelji, upućena je Gradskom uredu za obrazovanje, kulturu i šport Grada Zagreba, preporuka da prilikom provedbe sljedećih natječaja za davanje gradskog prostora na privremeno korištenje (ukoliko se Organizacija mladih Status-M prijavi na neki od njih) Gradski ured u obzir uzme točku IV. Zaključka o davanju gradskih prostora na privremeno korištenje[282] koji pruža mogućnost davanja prostora na korištenje udruzi, umjetničkoj organizaciji i vjerskoj zajednici izvan liste prvenstva *ako gradski ured nadležan za područje na kojem udruga djeluje procijeni da postoji neodgodiva potreba za rad udruge koja je od osobitog značenja za Grad Zagreb i njegove građane*. Osim toga, Gradski ured za obrazovanje, kulturu i šport obvezao se provoditi dvije mjere koje se tiču prevencije nasilja u obitelji u Zagrebačkoj strategiji zaštite od nasilja u obitelji 2011.-2016.[283]

[282] Službeni glasnik Grada Zagreba 5/12.

[283] Službeni glasnik Grada Zagreba 18/11. - *„Financijski poduprijeti provođenje projekata i programa organizacija civilnog društva koji rade na prevenciji pojave i suzbijanju različitih oblika nasilja u obitelji te razvijati i provoditi programe primarne prevencije nasilja u partnerskim vezama u populaciji djece i mladih osoba u gradu Zagrebu.“*

6

MEDIJI

U 2012. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je, sukladno Zakonu o ravnopravnosti spolova[284] (dalje ZRS), pratila tiskane i elektroničke medije, provela 2 rodna istraživanja vezana uz medije, postupala po pritužbama građana/ki na medijske sadržaje, samoinicijativno reagirala javnim priopćenjima, održala edukacijsku radionicu za urednike/ce HRT-a i promovirala načela ravnopravnosti spolova putem izjava i intervjua te službenih web stranica (www.prs.hr).

Praćenje medija u 2012., kao i rezultati provedenog ***istraživanja naslovnica devet (9) Internet news*** portala, pokazali su da mediji i dalje perpetuiraju spolne stereotipe i seksizam i da vrlo uporno koriste uglavnom žensko tijelo ili kao objekt za privlačenje pažnje na druge sadržaje ili u svrhu vrednovanja žena isključivo temeljem njihovog izgleda.

Zbog utjecaja koji imaju, Pravobraniteljica smatra da ***mediji moraju preuzeti odgovornost*** za način na koji prikazuju žene u javnosti, jer je, kao što je već isticala i u prošlim izvješćima, dokazano da uvredljivo prikazivanje žena, posebno u svrhu profita, umanjuje ženama mogućnost da u javnosti nastupaju, djeluju i budu shvaćene kao ravnopravne, da se poštuje njihov integritet u privatnim i javnim odnosima te da ih se percipira kao ravnopravne sudionice u svim područjima javnog života, a pogotovo na mjestima gdje se donose odluke koje imaju utjecaja na cijelo društvo u kojem čine većinu. Iako se mediji za sve što objavljuju opravdavaju slobodom izražavanja, činjenica je da je sloboda javnog izražavanja regulirana zakonima i propisima za razliku od osobnog ukusa, stavova ili vrijednosti koje se izriču u privatnom okruženju.

Vezano za ***reklame koje su i dalje često uvredljive temeljem spola***, ali su „zapakirane“ u subjektivno poimanje humora, Pravobraniteljica je uputila nekoliko upozorenja i preporuka i medijima i oglašivačima, te objavila javna priopćenja i dala izjave i intervjue u kojima je istakla da humor, koji je ionako stvar osobnog ukusa, ne može biti opravdanje za seksizam tim više što humor seksizmu, kao obliku diskriminacije temeljem spola, daje privid prihvatljivosti, te stoga može biti štetniji od izravno seksističkog, ali neduhovitog sadržaja. „Provokativnost“ usmjerena privlačenju pažnje eventualnih potrošača/ica, a koja se temelji na

[284] Čl.16. Zakona o ravnopravnosti spolova.

omalovažavanju, ismijavanju i stvaranju neugode na osnovu spola, nije i ne može biti opravdanje za uvredljiv način izražavanja u javnom prostoru u kojem se i žene i muškarci imaju pravo osjećati ugodno i nediskriminirano. Činjenica je da većina reklama koristi odnos među spolovima u kojem je šala uvijek na račun žena i u kojoj je ona objekt najčešće seksualnih konotacija, no takva uobičajena praksa ne može biti opravdanje da se s njom i nastavi, iako se mediji često opravdavaju upravo na način da „tako rade i drugi". Međutim, upravo su zbog te uporne, ali neprihvatljive prakse, i donesene zakonske odredbe Zakona o ravnopravnosti spolova (čl.16.st.2.) i Zakona o medijima (čl.20.st.6.) te brojni pravno obvezujući međunarodni dokumenti.

Nakon ***upozorenja Pravobraniteljice o neprihvatljivosti seksističkog načina prikazivanja žena i muškaraca*** u reklamama i drugim medijskim sadržajima, mediji i oglašivači se često opravdavaju činjenicom da u spornim reklamama i sadržajima nema seksizma, da nisu uvredljivi i ponižavajući za žene iz razloga što u njihovom uredništvu, tvrtki ili upravi sjede žene kojima se ta reklama ili sadržaj sviđaju i koje ih ne doživljavaju seksističkima i/ili uvredljivima. Stoga Pravobraniteljica uvijek iznova skreće pažnju da se i muškarce i žene od rođenja socijalizira za prihvaćanje seksističkog razmišljanja i stereotipnu podjelu spolnih, odnosno rodnih uloga, pa stoga *ne iznenađuje da je seksizam nešto što i same žene često prihvaćaju kao normalno stanje stvari, a često ga i same perpetuiraju.*

U uredništvima medija postoji veliko nerazumijevanje o tome koliku prepreku u postizanju ravnopravnosti spolova predstavlja način na koji se javno prikazuju žene te je edukacija o rodnim aspektima i načelima ravnopravnosti spolova neophodna upravo za medijske djelatnike i djelatnice te bi se trebala sustavno provoditi i na lokalnoj razini sukladno mjeri 7.2.4. Nacionalne politike za ravnopravnost spolova u čemu bi ključnu ulogu imala županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova u suradnji s organizacijama civilnog društva.

U 2012. Pravobraniteljica je u suradnji s Edukacijskim centrom HRT-a održala jednu radionicu za 34 urednika/ca HRT-a vezano za rodni aspekt programskih sadržaja. Pravobraniteljica pozitivnim ocjenjuje najavljenu inicijativu o organizacijskim i kadrovskim promjenama na HRT-u s ciljem *„da se sukladno zakonskim ovlastima dodatno kontroliraju i pregledaju reklame koje se emitiraju na HRT-u, a koje bi mogle u svom sadržaju imati poruke društveno neprihvatljivog ponašanja*".

6.1. ISTRAŽIVANJE o zastupljenosti i načinu prikazivanja žena i muškaraca na naslovnicama Internet portala

U razdoblju od tri mjeseca, Pravobraniteljica je prikupila naslovnice 9 Internet portala. Namjera istraživanja je bila utvrditi *zastupljenost* žena i muškaraca na naslovnicama portala, *tematiku* u okviru koje su prikazani i *način* prikazivanja. Temelj za ovo istraživanje su zakonske odredbe koje reguliraju način prikazivanja žena i muškaraca u medijima[285], mjere

[285] Čl.5 i čl.16. Zakona o ravnopravnosti spolova; čl.20.st.6. Zakona o medijima.

Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011.-2015.[286] te međunarodni dokumenti vezani uz pitanja ravnopravnosti spolova koji su pravno obvezujući[287].

Napominjemo da su istraživanjem obuhvaćene samo one objave koje su bile popraćene fotografijom žene i/ili muškarca, a ne sve objavljene vijesti. Razlog odabira ovog kriterija je taj što fotografije privlače pozornost čitatelja/ica više od članaka bez fotografije. Fotografijom se određeni članak ističe između ostalih čime se sugerira i značaj same vijesti. Upravo stoga se ovim istraživanjem željelo utvrditi koje vijesti portali smatraju značajnim te u kolikoj mjeri i na koji način su u njima prikazane žene i muškarci.

Metodologija - Od početka travnja do kraja lipnja 2012., prikupljane su svakog radnog dana naslovnice devet Internet portala[288]. Prema međunarodnoj agenciji za detektiranje posjeta portalima, ove portale mjesečno posjeti blizu 6.5 milijuna individualnih posjetitelja/ica koji zajedno bilježe blizu 100 milijuna posjeta što jasno govori o dosegu njihovih sadržaja zbog kojih način prezentacije žena i muškaraca i tematika s kojom ih se veže predstavljaju društveni utjecaj koji se ne smije zanemariti.

Izrađena je statistička matrica za upis podataka o zastupljenosti žena i muškaraca na naslovnicama i o načinu njihovog prikazivanja[289]. Zastupljenost po spolu je obuhvaćala:

- broj žena i muškaraca na fotografijama, posebno i zajedno
- broj žena i muškaraca u udarnim vijestima
- smještaj fotografije na naslovnici – (gornji, srednji, donji dio)
- broj žena i muškaraca unutar pojedinih tema
- broj žena i muškaraca mlade, srednje i starije dobi

Način prikazivanja je obuhvatio: stupanj obnaženosti, položaj tijela ili dijelove tijela, izraze koji se najčešće koriste u odnosu na žene i u odnosu na muškarce, razlike u prikazivanju žena i muškaraca po temama. Osim rezultata istraživanja koje smo dobili pomoću statističke matrice i koji su navedeni u kvantitativnoj analizi, prikupljeni su i brojni konkretni primjeri koji pokazuju način prikazivanja žena i muškaraca, značajke koje im se pridaju i uloge koje im se dodjeljuju, što je detaljnije izloženo u kvalitativnoj analizi prikupljenih fotografija i članaka.

6.1.1. KVANTITATIVNA ANALIZA

Statistički pokazatelji[290] - U razdoblju od 03.04.-02.07.2012. prikupljeno je 514 naslovnica s 9 Internet portala. Naslovnice su prikupljane svaki radni dan[291]. U istraživanje nisu ušle

[286] Mjera 7.2.6. Analizirat će se sadržaj medija radi detekcije učestalosti i vrste rodnih stereotipa.
[287] Preporuka 1555 (2002) Parlamentarne skupštine Vijeća Europe; Preporuka Vijeća Europe (2002) 5 Odbora ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja i Memorandum s objašnjenima; Preporuka Rec (2003) 3 Odbora ministara državama članicama o uravnoteženom sudjelovanju žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju; Pekinška deklaracija i Platforma za djelovanje 1995. (Sekcija J.2.) i dr.
[288] 3 news portala: Index.hr, Net.hr, T-portal[288]; 3 portala dnevnih novina: Jutarnji list, Večernji list, Novi list; 2 televizijska portala: jedne javne (HRT) i jedne komercijalne televizije (NOVA TV); 1 portal tabloida: 24 sata.
[289] Matrica za svaku fotografiju sastojala se od ukupno 250 kategorija.

fotografije s naslovnica na kojima žene i muškarci nisu bili jasno vidljivi ili ukoliko se radilo o velikim grupama ljudi. Fotografije su kodirane prema tome pojavljuje li se na njima žena (Ž), muškarac (M) ili žena i muškarac zajedno (M/Ž).[292]

ZASTUPLJENOST žena i muškaraca na naslovnicama Internet portala

Na ukupno 514 prikupljenih naslovnica, objavljeno je ukupno 12.241 članaka s fotografijom[293] na kojima je bilo:

- Ž = 4.671 (38%)
- M= 6.143 (50%)
- M/Ž = 1.427 (12%)

Od ukupno 360 fotografija koje su objavljene kao udarna vijest na naslovnici, a koje su prikazivale ženu ili muškarca[294], žene su se pojavile na 73 (20%), a muškarci na 287 (80%). Budući da sugerira važnost same vijesti, prema spolu je kodiran i smještaj vijesti na naslovnici[295]. Žene se u najmanjem postotku nalaze u gornjem dijelu naslovnica (1.404 – 23% od svih fotografija na kojima se nalaze[296]), a podjednako u srednjem (2.381 – 39%) i donjem dijelu (2.313 – 38%). U odnosu na žene, muškarci su skoro dvostruko puta više zastupljeni u gornjem dijelu (2.765 – 36% od svih fotografijama na kojima se nalaze M)[297], najviše u srednjem[298] (2.994 – 40%), a najmanje u donjem dijelu (1.811 – 24%).

Teme unutar kojih se objavljuje vijest s fotografijom **-** Svaka fotografija i pripadajuća vijest kodirane su u matrici sa 19 definiranih tema, plus rubrika „ostalo“.

Grafikon 1: Pojedinačne teme poredane po zastupljenosti na naslovnicama svih 9 portala

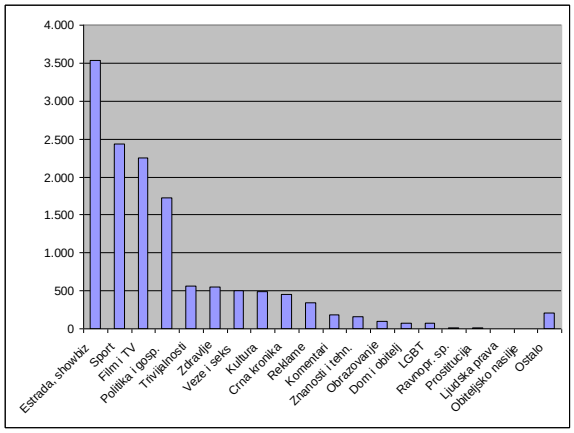

[290] Iako su podaci kodirani za svaki portal posebno, ovdje ćemo dati zbirni pregled za sve portale zajedno.
[291] U praćenom razdoblju bilo je ukupno 30 neradnih dana računajući vikende i državne praznike.
[292] Ukoliko se na fotografiji pojavljuju dvije ili više žena ili dva ili više muškaraca, nije se kodirao broj osoba na fotografiji, već prikazani spol.
[293] net.hr=1.844; 24sata=564; Novi list=999; večernji.hr list=1.455; jutarnji.hr=1.786; tportal.hr=2.179; Index.hr=813; HRT=502; dnevnik.hr=2.099.
[294] U udarnim vijestima objavljivane su i fotografije koje nisu prikazivale osobe te stoga nisu kodirane.
[295] Naslovnica 24 sata je vrlo kratka pa je kodirana kao gornja i donja. Sve ostale su imale i srednji dio.
[296] Broj fotografija na kojima su Ž posebno zbrojene s fotografijama na kojima su zajedno s M (6.098).
[297] Broj fotografija na kojima su M posebno zbrojene s fotografijama na kojima su zajedno sa Ž (7.570).
[298] Uglavnom zato što se u srednjem dijelu većine naslovnica objavljuju fotografije i vijesti iz sporta.

Poredak zastupljenosti tema pokazuje što je za praćene portale vijest vrijedna objavljivanja uz fotografiju, zbog koje računaju da će imati više Internet posjetitelja/ica. Važno je istaknuti da daleko najveći broj čine vijesti vezane uz estradu i *showbusiness* (3.534 članaka s fotografijama). Sa preko 2.000 članaka s fotografijama slijede: sport (2.440) i film i televizija (2.245), a sa preko 1.000 članaka, politika i gospodarstvo (1.720). Slijede teme zastupljene sa nekoliko stotina članaka od kojih se na visokom 5. mjestu nalaze teme koje obuhvaćaju razne bizarne i trivijalne vijesti (565)[299]. *Ravnopravnost spolova (14), ljudska prava (5) i obiteljsko nasilje (4) nalaze se na samom začelju tablice onih vijesti koje su praćeni portali popratili fotografijom kao mehanizmom privlačenja pažnje na objavljeni sadržaj*. U rubrici ostalo (212) nalaze se vijesti s fotografijom žene ili muškarca koje su se odnosile, na primjer, na prognozu vremena, turističku ponudu, gastronomiju, te savjete za kupovinu, provođenje slobodnog vremena, običaje i slično.

Tablica 1: Zastupljenost žena i muškaraca u pojedinim temama poredana po postotcima

Br.	Tema	M	%	Ž	%	Ukupno
1.	Sport	2.294	94%	146	6%	2.440
2.	Politika i gospod.	1.407	82%	313	18%	1.720
3.	Crna kronika	326	71%	130	29%	456
4.	Ostalo (razne teme)	148	70%	64	30%	212
5.	Znanost i tehnolog.	107	69%	49	31%	156
6.	Kultura	335	68%	157	32%	492
7.	Bizarno, trivijalno	357	63%	208	37%	565
8.	Veze,ljubav, seks	220	43%	286	57%	506
9.	Film/TV	919	41%	1.326	59%	2.246
10.	Estrada, showbussiness	1.008	29%	2.526	71%	3.534
11.	Reklame	66	19%	276	81%	342
12.	Zdravlje/ljepota	64	12%	483	88%	547

Iz tablice je vidljivo da su muškarci najviše zastupljeni na fotografijama i u vijestima vezanima uz sport (koji je druga tema po učestalosti objavljivanja) sa čak 94%, dok su istovremeno žene u toj temi najmanje zastupljene, sa samo 6%. Daljnja analiza zastupljenosti

[299] Primjeri: „Napaljeni dupin postao previše srdačan“, tportal.hr; „Kike Curavić pred fotografima poljubio svoju novu djevojku“, 24 sata; „Grudnjak Whitney Houston prodan za 105 tisuća kuna“, Net.hr; „Otkriveno uz čije je pjesme rađala Zeta-Jones“, Net.hr; „Ivanišević pripremio sendviče za obiteljski izlet“, Jutarnji list, „Vlatka Pokos bira naočale“, Jutarnji list i dr.

žena i muškaraca u ekipnim, pojedinačnim sportovima te temama općenito vezanima za sport, pokazala je da se:

- muškarci pojavljuju na 99% fotografija i vijesti vezanih uz *ekipni sport*
- muškarci pojavljuju na 84% fotografija i vijesti vezanih uz *pojedinačni sport*
- muškarci pojavljuju na 90% fotografija i vijesti koje su općenito vezane uz sport.[300]

Žene su najzastupljenije u temama sa začelja tablice učestalosti tema – reklamama (81%) i savjetima za zdravlje i ljepotu (88%). Visoki postotak zastupljenosti imaju i u prvoj temi po zastupljenosti – estradi i *showbusinessu* – 71%.

Što se kolumnista/ica i komentatora/ica tiče, od 187 takvih sadržaja koji su bili popraćeni fotografijom[301], u 93% slučajeva radilo se o muškarcu i u 7% o ženi.

Tablica 2: Zastupljenost tema sa ispod 100, odnosno ispod 10 članaka s fotografijama [302]:

Tema	Ukupno	M	%	Ž	%
Obrazovanje	92	53	58%	39	42%
Dom/djeca/obitelj	70	26	37%	44	63%
Spolne i rodne manjine	69	47	68%	22	32%
Ravnopravnost spolova	14	5	36%	9	64%
Prostitucija[303]	12	2	17%	10	83%
Ljudska prava	5	4	80%	1	20%
Obiteljsko nasilje	4	2	50%	2	50%

Analiza zastupljenosti muškaraca i žena na fotografijama, razvrstanih po dobi – mlađe osobe, osobe srednje i starije osobe[304] pokazala je da najveći broj osoba na fotografijama su

[300] Npr. vijesti o navijačima, sportskoj politici, komentarima i sl.
[301] Na samo dva portala: Novi list i portal HRT-a.
[302] U tablicu o zastupljenosti žena i muškaraca u pojedinim temama poredanim po postotcima nismo uvrstili teme koje su bile zastupljene sa manje od 100 članaka iz razloga što su pripadajući postotci zastupljenosti svakog spola visoki, ali u malom broju članaka pa u odnosu na članke koji broje nekoliko stotina ili nekoliko tisuća, ne bi dali pravu sliku o spolnoj zastupljenosti. Na primjer, obiteljsko nasilje bilo je zastupljeno sa svega 4 fotografije, od toga je na 2 bio muškarac, a na dvije žena, što u postotcima iznosi 50% : 50%, što bi u slučaju žena ovu temu stavilo na šesto mjesto po visini postotka zastupljenosti žena, ispred svih drugih tema koje se broje u stotinama ili tisućama članaka.
[303] Vijesti koje nisu dio sadržaja crne kronike, a vezane su uz temu prostitucije.
[304] Tamo gdje je dob bilo uopće moguće odrediti, dob je bila kodirana slobodnom procjenom s time da su se kao mlađe kodirale osobe do cca 35 godina, srednje dobi od 36-60 i starije iznad 60 godina. Navedena dob je aproksimativna budući da nije bilo moguće utvrditi točnu starosnu dob osoba na fotografiji, ali ih je uglavnom bilo moguće smjestiti unutar navedenih dobnih granica. Također dob za Ž i M je kodirana i na fotografijama gdje se nalaze pojedinačno i gdje se nalaze zajedno.

mlađe osobe (73% svih fotografija) od kojih većinu čine žene - 59% (5.276). Povećavanjem starosne dobi, žena je sve manje:
- osobe srednje dobi – 85% su muškarci (2.626) u odnosu na 474 žene (15%);
- osobe starije dobi – 83% su muškarci (747) u odnosu na 152 žene (17%).
Dok su muškarci svih dobi podjednako zastupljeni u svim temama u kojima se pojavljuju, žene se kao osobe srednje ili starije dobi pojavljuju samo u temama vezanima uz politiku i gospodarstvo.

Impressumi portala[305] - Temeljem prikupljenih podataka pokazalo se sljedeće: od ukupno 253 navedene odgovorne osobe svih portala, žene čine 43% (110), a muškarci 52% (132). Muškarci većinu čine tamo gdje se izrijekom navode članovi/ce uprava, direktori/ce, glavni/e urednici/ce (zamjenici glavnih urednika i izvršni urednici/ce), članovi/ce redakcija, novinari/ke, voditelji/ce digitalne proizvodnje. Žena uopće nema među predsjednicima uprava, producentima za nove medije, snimateljima, dizajnerima i programerima, ali čine većinu kao urednice rubrika, u marketingu te kao ostale suradnice: tajnice, lektorice, savjetnice.

NAČIN prikazivanja žena i muškaraca na naslovnicama Internet portala - Žene su prikazane na ukupno 6.098 fotografija, a muškarci na ukupno 7.570[306]. Na većini fotografija na kojima se nalaze, i muškarci i žene prikazani su do struka, odjeveni, ili se na slici vidi samo glava. Međutim, na čak 21% svih fotografija žene i muškarci su prikazani polu odjeveni, razodjeveni ili s fokusom na grudima i stražnjici, u ležećem ili klečećem položaju, najčešće u kombinaciji s razodjevenošću.

Tablica 3: Način prikazivanja žena i muškaraca

Br.	Način prikazivanja	Ukupno	Ž	%	M	%
01	U kupaćem kostimu ili donjem rublju	842	828	98 %	14	2%
02	Goli	280	259	93%	21	7%
03	Goli torzo	188	3	2%	185	98%
04	Dekolte	345	342	99%	3	1%
05	Stražnjica (u prvom planu)	159	158	99%	1	1%
06	Seksipilna odjeća	334	334	100%	0	0
07	Ležeći ili klečeći položaj	424	346	82%	78	18%
	Ukupno	2.572	2.270	88%	302	12%

[305] Impressumi su ispisani sa samih portala i odnose se na vrijeme u kojem su isti bili praćeni. Svaki portal ima svoj način objavljivanja osoba koje sudjeluju u kreiranju i održavanju portala te pisanju tekstova pa bi jedinstvena tablica bila predugačka i zbunjujuća.
[306] Zbrojene fotografije Ž (4.671) i M/Ž (1.427) = 6.098 te fotografije M (6.143) i M/Ž (1.427)= 7.570.

Iz tablice je vidljivo da su žene na gore navedene načine prikazane na čak 88% takvih fotografija, odnosno 7 puta više od muškaraca. Usporedimo li ukupan zbroj ovakvog načina prikazivanja žena (2.270) sa svim fotografijama na kojima se žene nalaze (6.098), vidimo da se žene na ove načine prikazuju na skoro svakoj 3. fotografiji (37%). Muškarce se na ove načine prikazuje na svega 4% svih fotografija muškaraca (7.570), odnosno na svakoj 25. fotografiji.

Obezglavljeni **–** Na ukupno 290 fotografija (2% od ukupnog broja), muškarci ili žene prikazani su bez glave i s fokusom na neki dio tijela. U 94% slučajeva radi se o ženama a u 6% o muškarcima. Žene se nalaze na 100% fotografija na kojima su osobe bez glave s prikazanom stražnjicom ili grudima, na 97% na kojoj su samo noge, na 98% na kojima je samo trbuh i bedra, i na 59% na kojima je prikazan cijeli torzo.

- **Zaključci kvantitativne analize**

Kvantitativna analiza pokazala je ono što mediji percipiraju kao udarnu dnevnu vijest u 80% slučajeva vezano za muškarce što korespondira sa činjenicom da muškarci čine i 82% vijesti iz politike i gospodarstva koje su najčešće i izdvajane kao udarne vijesti. Ostali statistički podaci pokazuju:

- da žena uopće nema među predsjednicima uprava medija, producentima za nove medije, snimateljima, dizajnerima i programerima;
- da žene čine većinu kao urednice rubrika, prodaje oglasnog prostora, promocije ili kao tajnice, lektorice i savjetnice;
- da se žene u najmanjem postotku nalaze u gornjem dijelu naslovnica (23%);
- da su od svih tema najmanje zastupljene u sportu (6%);
- da ih najviše ima u temama koje su najmanje zastupljene (u reklamama 81% i savjetima za zdravlje i ljepotu 88%;
- da ih najviše ima u prvoj temi po učestalosti – estradi i showbusinessu – 71%;
- da su kao kolumnistice i komentatorice zastupljene sa svega 7%;
- da im zastupljenost drastično pada povećanjem životne dobi – najviše je mladih žena, dok je žena srednje dobi za 11 puta manje, a starijih žena za čak 35 puta manje;
- da su žene na svakoj 3. fotografiji na kojoj se nalaze prikazane polu-odjevene ili razodjevene;
- da čine veliku većinu osoba koje se na fotografijama prikazuju bez glave (94%).

6.1.2. KVALITATIVNA ANALIZA

Što zaslužuje biti vijest, koja vijest će biti objavljena sa ili bez fotografije, u kojem dijelu naslovnice će biti smještena, koje dobi i spola će biti prikazane osobe, koji položaj tijela će zauzeti, na koje područje života će se vijest s fotografijom odnositi, hoće li i koliko prikazane osobe biti odjevene, te hoće li biti prikazane sa ili bez glave, sve su to parametri prikazivanja žena i muškaraca o kojima urednici/ce portala, kao i svih medija, direktno odlučuju. Oni su ti koji kreiraju ŠTO će biti prikazano i KAKO pa su stoga, prema brojnim nacionalnim i

međunarodnim dokumentima i zakonima, odgovorni za način prezentacije sadržaja. Donošenjem odluka o svakom od navedenih parametara, mediji ili doprinose promicanju ravnopravnosti spolova, uravnoteženoj zastupljenosti spolova i neuvredljivom, neponižavajućem i neomalovažavajućem prikazivanju žena i muškaraca u svim sferama javnog djelovanja ili suprotno tome, podržavaju i promoviraju seksizam i spolne stereotipe koje je Pekinška deklaracija i Platforma za djelovanje još 1995. definirala kao rodno diskriminacijske, degradirajuće i uvredljive temeljem spola, te pozvala zemlje potpisnice, među kojima je i Republika Hrvatska, da „*potaknu medije da ne predstavljaju žene kao inferiorna bića i eksploatiraju ih kao seksualne objekte i robu, već kao kreativna ljudska bića, ključne čimbenike koji doprinose i imaju koristi od razvojnog procesa*“[307]. Ovim smo istraživanjem željeli provjeriti kakvo je stanje na Internet *news* portalima 18 godina nakon Pekinške deklaracije i 9 godina nakon donošenja prvog Zakona o ravnopravnosti spolova.

Žene i muškarci u temama vezanima za ravnopravnost spolova i ljudska prava - Svega 0,7 % svih vijesti s fotografijama na naslovnicama Internet portala odnosi se na vijesti iz područja ravnopravnosti spolova (obiteljsko nasilje, prava spolnih i rodnih manjina i ravnopravnost spolova – ukupno 87) i općenito ljudskih prava (5)[308]. U 63% radi se o muškarcima (58) i u 37% o ženama (34).

Za usporedbu, ***bizarne i trivijalne vijesti*** poput: „Upoznajte svjetskog prvaka u podrigivanju“[309], „Skupljale fotke penisa svojih kolega“[310], „Od policije se sakrio u hrpi gnojiva“[311] ili „Skroz je 'skrenula' – Kesha se fotografirala dok mokri na ulici“[312] zastupljene su sa 6 puta više članaka s fotografijama, a prva tema po zastupljenosti, estrada i showbusiness, zastupljene su čak 38 puta više. Taj ogroman nerazmjer u zastupljenosti tema od javnog interesa u odnosu na one namijenjene zabavi ili razbibrizi, te činjenica da je područje ravnopravnosti spolova i ljudskih prava na samom začelju tablice zastupljenih tema ukazuje na važnost koju urednici/ce portala pridaju temama ravnopravnost spolova i ljudskih prava temeljenu na stavovima i uvjerenjima o tome koliko je posjetiteljima/cama njihovih stranica stalo do takvih tema.

Osim toga i u ovim temama praćeni portali nastoje naći nešto „škakljivo“ kako bi ih učinili atraktivnijima za objavljivanje: „Borba za ženska prava: Topless aktivistica uhićena u šetnji New Yorkom iako nije prekršila zakon“[313], „Nakon 17 godina braka suprug priznao: Ljubavi, ja sam gay i zaljubljen sam u muškarca“[314], „Novi golišavi 'atentat' na EURO pokal“[315].

Od svih portala, najviše *vijesti s fotografijama o ljudskim pravima žena i pravima spolnih i rodnih manjina* pronađeno je na naslovnicama tportal.hr koji objavljuje i „prvi autorski gay

[307] Platforma za djelovanje, strateški ciljevi J.2. (243.d i 243.e), Peking 1995.
[308] Prava Roma, diskriminacija temeljem nacionalne pripadnosti.
[309] tportal.hr, 14.6.2012.
[310] Net.hr, 3.4.2012.
[311] Net.hr, 4.4.2012.
[312] 24sata, 26.4.2012.
[313] Index.hr, 22.5.2012.
[314] Index.hr 14.6.2012.
[315] tportal.hr, 23.5.2012.

blog na hrvatskom webu“. Vezano za prava osoba istospolne orijentacije najviše vijesti s fotografijama na naslovnici odnosilo se na događanja koja su tijekom godine organizirana u cilju podizanja razine svijesti o pravima spolnih i rodnih manjina[316]. Međutim, i u ovoj tematici ne nedostaje naslova koji su senzacionalistički i/ili sugestivni: „Nezasitni gej svećenik u smrt je odveo 5 ljubavnika“[317], „Gay pornić šokirao Kanadu“[318] ili „Vesela župa: Svećenik za vrijeme govora slučajno pustio slide-show gay fotografija“[319].

Nasilje nad ženama kao rodno uvjetovano nasilje nije značajno zastupljeno u vijestima na naslovnicama, osim ako se ne radi o tragičnim slučajevima iz crne kronike. Četiri (4) vijesti s fotografijama koje su bile vezane uz obiteljsko nasilje odnosile su se na 2 slučaja osoba poznatih u javnosti[320].

IZRAZI koji se najčešće upotrebljavaju vezano za žene - Žene se, kao što smo vidjeli po postotcima, u najvećem broju prikazuje u okviru tema vezanih uz estradu, showbusiness, modu, manekenstvo i sl. Osim što su to uglavnom mlade žene, polu-odjevene ili razodjevene te s fokusom objektiva na njihovom dekolteu, grudima ili stražnjici, u popratnim tekstovima koriste se i izrazi kojima se dodatno opisuju pojedini dijelovi tijela prikazane žene na fotografiji ili daju „upute“ gledatelju. Tekstovi su sročeni tako da se bez ikakve sumnje obraćaju muškarcima pa tako žena i žensko tijelo postaju roba koju medij nudi gledateljima na „konzumiranje“. Bude li gledatelj/posjetitelj stranice zadovoljan „ponuđenim“, svratit će ponovo i na taj način dotični medij učiniti posjećenijim, popularnijim i na tržištu poželjnijim za oglašivače ili sponzore. Funkcija takvih fotografija i tekstova je zapravo „razmjena dobara“, a roba su žene i žensko tijelo.

Iz pogrdnih ili erotiziranih izraza prikazivanja žena[321] nije teško zaključiti da se svi pridjevi odnose na fizički izgled žene, prvenstveno na njezin seksipil uz dodavanje vrijednosnih sudova o njezinom karakteru (npr. raskalašena, skandalozna, razuzdana). Tako, osim navedenih izraza u naslovima uz fotografije često korištenih pridjeva, žena postaje: *melem za oči, tijelo bez mane, opasan seksipil na kvadrat, savršeno utegnuto tijelo, nevjerojatno golo tijelo, neodoljiva ljepotica, hodajući seksipil, prizor za uživanje, tijelo za poželjeti, bezobrazno seksi, bezobrazno izazovna, prsata ljepotica, najpoznatija stražnjica na svijetu,*

[316] Queer festival, LeZbor, Split Pride, Zagreb Pride, zakonske inicijative i sl.
[317] Net.hr, 19.4.2012.
[318] Net.hr, 23.4.2012.
[319] Index.hr, 3.4.2012.
[320] „Direktor NK Osijek priveden zbog obiteljskog nasilja“, Net.hr, 15.5.2012.; „Ivana Popović: Rastala sam se jer me bivši brutalno premlatio“, 24sata, 27.6.2012.
[321] Popis izraza kojima su popraćene fotografije guzata, rasna, zanosna, izazovna do boli, vruća, bujna, seksi, zaigrana, putena, nevjerojatna, vatrena, mazna, neodoljiva, raskalašena, slatka, zanosna, senzacionalna, vragolasta, nenadmašna, nestašna, opako seksi, skandalozna, savršena, senzualna, zamamna, razuzdana, sisolovka, zečica. Gotovo na svim praćenim portalima, *osim portala HRT-a gdje nije zabilježen niti jedan*, te Novog lista gdje ih mali broj.

najslađa guza, zapanjujuće lijepa, praznik za oči, san svakog muškarca, besprijekorne linije, božice nevjerojatnog tijela koje se često valjaju[322] *po sijenu, krevetu ili plažama.*

Svi ovi izrazi imaju utjecaj i na žene, a pogotovo djevojke i mlade žene, koje su dovedene u situaciju fizičkog uspoređivanja s onim slikama koje im se nude kao „savršene" i „poželjne".

Kada se u gotovo zanemarivom broju slučajeva muškarce i predstavlja na način da se skreće pažnja na njihov izgled ili seksipil, na fotografijama su potpuno obučeni, a tekst ne ističe samo pojedine dijelove tijela: „Ovako vrući editorijal već dugo niste vidjeli"[323], „Brad Pitt: Napokon ženski mamac na crvenom tepihu"[324], „Šarmantan i poseban: Tko bi mu dao 57 godina?"[325] Pronašli smo svega nekoliko primjera koji su slični, iako ne posve, načinu na koji se prikazuju žene: „Mark Wahlberg pokazao 's čim raspolaže'[326], „Kakvi mišići! Ovako nabildan nikada nije bio. Poslastica za obožavateljice"[327], „Kojeg biste najprije zajahale?"[328]

Objektifikacija – O ženama se ne govori kao o cjelovitim osobama već se ističu i hvale isključivo zbog pojedinih dijelova svojih tijela. Evo nekoliko primjera: „Guzice i sise: Ženski atributi nekad i danas"[329]; Di god pogledam guzice i sise"[330], „Najbolje guze Cambridgea podigle prašinu"[331], „Sisa za tmuran dan"[332]; „Najljepše noge hrvatske estrade"[333], „Najbolja guza Britanije pokazala gole grudi!"[334], „Pored ovakve guze teško je gledati negdje drugdje"[335], „Imamo dekolte za utrku"[336]. Prikazivanjem razodjevenih žena u položajima tijela koji sugeriraju predavanje, podčinjenost, izloženost intime tijela pogledima drugih, uz tekstove koji to dodatno naglašavaju, žene se na naslovnicama portala stavlja u ulogu tijela zaduženih za privlačenje prvenstveno muških pogleda i pažnje[337]. Na taj način i muškarci i

[322] „Seksi Lana Klingor valjala se u vrućim hlaćicama", Net.hr, 1.6.2012.; „Pogledajte nevjerojatnu Jordan Carver kako se valja u sijenu i gubi košulju", Jutarnji list, 13.4.2012; „Gola se valjala po krevetu: Bujna Jordan Carver opet objavila vruće fotke", Jutarnji list, 26.4.2012.
[323] dnevnik.hr, 18.5.2012.
[324] dnevnik.hr, 23.5.2012.
[325] dnevnik.hr, 31.5.2912.
[326] dnevnik.hr 8.5.2012. (glumac je u kupaćim gaćicama iz daljine snimljen na balkonu, a tekstom se sugerira nešto što se na slici i ne vidi: „napravljene fotografije su malo toga ostavile mašti i pokazale da je poznati glumac doista obdaren u svakom pogledu").
[327] dnevnik.hr 19.04.2012.
[328] net.hr 14.5.2012. – radi se o nizu fotografija „vrućih kauboja", na 13 fotografija prikazana ili samo glava, ili potpuno obučeni ili obučeni, ali golog torza.
[329] Index 23.4.2012.
[330] Index, 4.5. 2012.
[331] Index, 23.5.2012.
[332] Index, 1.6.2012.
[333] dnevnik.hr 3.4.2012.
[334] dnevnik.hr 8.5.2012.
[335] net.hr 11.5.2012.
[336] tportal.hr, 12.6.2012.
[337] „Oblači li se ikad ta Emily Ratajowski?", tportal.hr, 1.6.2012.; „Sophie Alexandra voli provjetriti grudi", tportal.hr 18.6.2012; „Može li Fani Stipković biti izazovnija od ovoga", tportal.hr 24.5.2012.; „Ona uživa u golotinji: Seksi India Reynolds skinula majicu i pokazala SVE", Jutarnji list, 5.4.2012.; „Pogledajte nevjerojatnu Jordan Carver kako se valja u sijenu i gubi košulju", Jutarnji list, 13.4.2012., „Gola se valjala po krevetu: Bujna Jordan Carver opet objavila vruće fotke", Jutarnji list, 26.4.2012., „Jednostavno savršena: Kelly Hall uronila je svoje bujno tijelo u kadu. Pridružite joj se…", Jutarnji list, 12.4.2012.; „Nestašne grudi Kate Upton kipjele na sve strane", Net.hr 25.5.2012.; „Pokušajte odoljeti ovim 'ubojito' bujnim grudima", dnevnik.hr 17.5.2012.;

žene dovedeni su u jedan međuodnos u kojem se sugerira da je najvažniji interes žene da zavodi i nudi svoje tijelo pogledima muškaraca, a muškaraca da reagiraju na taj vizualni stimulans[338]. Iako je većina tekstova uz fotografije obnaženih žena sročena na način da se hvali i ističe fizički izgled cijelog ili pojedinih dijelova tijela te eksploatacijom takvog načina prikazivanja žene zapravo degradira kao cjelovita ljudska bića, i muškarce se indirektno tretira kao bića koja su pri pogledu na žensko tijelo nesposobna ne reagirati instiktivno i ostati prisebna. Tako žene s naslovnica muškarce: *obaraju s nogu, mame im uzdahe, ostavljaju ih bez daha, pale im sve strasti, golicaju maštu, ubrzavaju puls, tjeraju da polude, tjeraju da bulje, zaluđuju, mute razum, hipnotiziraju i tjeraju ih da sline za njima*. Stoga su i naslovi i fotografije, iako na različite načine, i s različitim posljedicama, zapravo uvredljivi i ponižavajući i za žene i za muškarce.

Žene na licitaciji - Posjetitelji stranica pozivaju se da u ulozi žirija procjenjuju izgled te da na temelju njega vrednuju žene: „Koja se više razgolitila, Maja ili Indira?“[339] „Slatko, slađe…Tatjana i Franka: koja je više seksi?“[340], „Tko ima najljepši dekolte na svijetu“[341], „Bujna Jessica Jane Clement ne može se odlučiti koji joj grudnjak bolje stoji. Pomozite joj…“[342]; „'Rat' zečica: Tko po vama ima bolju guzu, Soraja ili Stanija?“[343].

Ženama se opet sugerira da je izgled manekenke, glumice ili modela na fotografiji nešto s čime se treba uspoređivati[344] uvijek na svoju štetu jer je takav izgled rezultat velikog broja profesionalaca koji su radili na toj fotografiji, a sve češće i moderne tehnologije za naknadnu obradu fotografija (poput Photo Shopa). Žene se tako dovode u situaciju da se uspoređuju sa ženama koje ni same ne izgledaju kao na glamuroznim fotografijama, ali je utjecaj slike dovoljno jak da ostane zabilježen kao referentni uzor. Na taj način mediji sudjeluju u stvaranju ili jačanju ženskog nezadovoljstva vlastitim izgledom i niskog stupnja samopouzdanja kako bi ih se potaklo da postanu (i ostanu) potrošačice „čarobnih“ proizvoda za postizanje zapravo nedostižnog izgleda. Svaka poznata žena iz svijeta filma, televizije ili estrade, neprekidno je izložena kritici ili pohvali svog izgleda kako bi se svim ženama poručilo što jest, a što nije lijepo i samim time prihvatljivo i poželjno[345]. Takav odnos obuhvaća i žene koje su rodile[346] i žene srednje i starije dobi[347].

„Bezobrazno izazovna ne prestaje provocirati“, dnevnik.hr, 27.6.2012; „Spremna na sve – zbog ovoga je muškarci vole!“, dnevnik.hr, 27.6.2012.

[338] „Samo se prepustite – ovaj dvojac će vas potpuno izluditi!“, dnevnik.hr, 28.5.2012.

[339] tportal.hr, 18.6.2012.

[340] tportal.hr, 2.6.2012.

[341] tportal.hr, 26.6.2012.

[342] Jutarnji list, 11.4.2012.

[343] 24sata, 27.6.2012.

[344] „Ona je vrhunac onoga kako bi žena trebala izgledati“, Net.hr, 12.6.2012.; „Kako imati stražnjicu poput Charlize Theron“, Index.hr, 11.4.2012.; „50 savjeta za seksi tijelo – Kako konačno zablistati u badiću“, tportal.hr, 31.5.2012.

[345] „Adele otkrila zašto je izgledala mršavije“, Tportal, 28.5.2012.; „Beyonce se pohvalila: Izgubila sam 28 kilograma“, tportal.hr, 28.5.2012.; „Gdje su nestale obline Catherine Zeta Jones?“, tportal.hr, 11.6.2012.; „Antonija Blaće istaknula zavidnu liniju“ i „Istaknula dekolte godine i nije razočarala“, Net.hr, 14.5.2012.

[346] „Drastično je smršavjela, ali nije izgubila bujne grudi“, Net.hr, 14.5.2012.; „Anja Alavanja oduševila izgledom nakon poroda!“, Net.hr, 13.4.2012; „U četiri mjeseca izgubila čak 27 kg, dnevnik.hr, 29.5.2012.; „U odličnoj formi-samo 4 mjeseca nakon poroda vratila se u velikom stilu, dnevnik.hr, 28.5.2012.

Metoda kojom se mediji često služe je zaokruživanje na fotografijama žena onih dijelova tijela na koja žele da posjetitelji posebno obrate pažnju, a to su uglavnom ženske grudi, bedra ili međunožja.[348]

Sport – Osim najnižeg postotka zastupljenosti (6%), žene se u sportu prikazuju na drastično različit način od muškaraca, ali vrlo slično načinu na koji se prikazuju u okviru bilo koje druge teme. Sportske vijesti vezane za žene u sportu obuhvaćaju fotografije i vijesti o vrhunskim sportašicama koje osvajaju medalje na međunarodnim sportskim natjecanjima[349], pojedinačnih vijesti iz svijeta[350] te gotovo zanemariv broj vijesti vezanih uz ženski ekipni sport (9 od ukupno 1.510). Treba napomenuti da iako se odbojka kodirala kao ženski ekipni sport, način prikazivanja nije oslobođen svođenja žena na objekt muškog pogleda i skretanje pažnje sa sporta i sportašica, na njihov izgled: „Odbojkaške guze su nam najdraže"[351]. U većini, inače malobrojnih članaka o ženama vezanima uz sport (111), sportašice se prezentiraju kao osobe vrijedne pažnje prvenstveno zbog svog izgleda, a ne sporta kojim se bave: „Seksi bilderice očarale na EP-u u Zagrebu"[352], „Parada čvrstih guza: U Zagrebu održano EP u bodybuildingu"[353] ili se u okviru sportske teme umetnu fotografije žena kao popratni sadržaj sportskog događaja čiji su akteri muškarci[354] ili se sport samo koristi kao referenca[355].

Sport je tema kojom na naslovnicama Internet portala vladaju muškarci i tema o muškarcima u sportu. Na fotografijama na kojima su sportaši prikazani djelomično razodjeveni snimljeni su nakon što su skinuli dres nakon nogometne utakmice ili je goli torzo u tom sportu uobičajen kao na fotografijama koje prikazuju sportaše poput boksača. Popratni tekstovi

---

[347] „Teško je povjerovati da je na pragu 50-ih!", dnevnik.hr, 3.5.2012., „Ona je dokaz da se žene ne moraju bojati 40-ih", dnevnik,hr, 7.5.2012.; „Smjele i odvažne: Noge u četrdesetima u prvom planu", dnevnik.hr, 11.4.2012.; „Uskoro puni 40, a ima bolju guzu nego s 20", Net.hr, 11.5.2012.; „Hrvatska diva pokazala impresivan dekolte" – ova 38-godišnja majka dvoje djece izgleda veoma izazovno; dnevnik.hr, 23.5.2012.

[348] „Obratite pažnju na sliku: Kako ova žena izgleda!" naslov je uz fotografiju na kojoj se nalaze tri žene u kupaćim kostimima, a u zaokruženom dijelu na slici uvećan je dio stražnjice, struka i nogu bez glave jedne od njih. Tekst glasi: „Kolumbijka je objavila nekoliko fotografija s odmora…i mora joj se priznati kako izgleda senzacionalno s obzirom na svoje godine (žena ima 39 godina, op.a.). Posebno je nevjerojatna njezina čvrsta stražnjica koja u bikiniju posebno dolazi do izražaja. Zaista izgleda nevjerojatno!", dnevnik.hr, 23.5.2012.

[349] Intervju Sandra Perković, tportal.hr, 29.05.2012.; „Sandra Perković uvjerljivom pobjedom u Oslu potvrdila dominaciju u Dijamantnoj ligi", Jutarnji list, 8.6.2012.

[350] „Najstarija gimnastičarka na svijetu ima 86 godina", tportal.hr, 4.4.2012.; „Nevjerojatan čin koji nadahnjuje: Trkačica prenijela suparnicu koja je pala preko cilja", Jutarnji list i Index.hr 6.6.2012.; „Opsjednuti fan slao slike spolovila poznatoj atletičarki, ona objavila njegove podatke na Facebooku", Index.hr, 23.4.2012.

[351] Net.hr, 25.5.2012.

[352] tportal.hr, 15.5.2012.

[353] Jutarnji list 14.5.2012.

[354] „Isplati se pogledati – Za početak radnog tjedna malo uživancije, najzanimljiviji detalji Super Rugby lige", tportal.hr, 4.6.2012; „Seksi Natalia bila je jedna od najljepših scena ovogodišnjeg Super Bowla", Jutarnji list, 9.5.2012.; „HTV uz Milu Horvat ima tajno 'oružje' za EURO", nadnaslov Spektakl za oči; Net.hr 16.5.2012.

[355] „Kakav prizor – njoj je dozvoljeno igrati tenis samo u donjem rublju", Net.hr, 4.4.2012.; „Bar Rafaeli zaigrala tenis samo u donjem rublju. Možete li u VRUĆOJ REKLAMI vidjeti lopticu?", Jutarnji list, 4.4.2012.; „Oprez! Nije za one slabog srca! Da, lako je zaključiti, ova je slatkica pravi melem za oči!", Net.hr, 10.4.2012.

uključuju superlative vezane za sportsko umijeće muškaraca „pakleni centarfor“[356] ili „brazilski wunderkind“[357] ili „Uslijed hrvatskog nogometnog mraka pojavio se Ivica Olić“[358].

Unutar teme o sportu na naslovnicama Internet portala objavljivane su i vijesti o sportašima i sportašicama koje nisu imale veze sa sportom pa su kodirane kao bizarne ili trivijalne vijesti iz svakodnevice jer se radi o komentiranju provođenja slobodnog vremena dotičnih osoba u smislu s kim tenisačica ispija kavu ili kako joj stoji neki odjevni predmet, je li skijašica prošetala gradom na štakama, zaruke ili ženidba nogometaša.

Za vrijeme trajanja svjetskog nogometnog prvenstva u lipnju 2012., objavljivane su razne fotografije na kojima su bile navijačice ili njihove grudi. Najviše pozornosti portali su skretali na vijest o dvije hrvatske navijačice koje su obnažile grudi na javnom mjestu (u gradu prije početka utakmice te na tribinama nogometnog stadiona). Iako je više portala objavilo njihove obnažene fotografije, jedan od portala popratio je fotografije izrazito uvredljivim naslovima (npr. „Support Croatia – Razularene Hrvatice na Euru: Drpaj sisu trobojnicu“[359]) te ubrzo po objavljivanju fotografija objavio i identitet djevojaka što je dalo povoda za niz članaka o tome trebaju li biti sankcionirane i na koji način budući da je jedna od njih bila djelatnica jednog ministarstva. Neprimjereno ponašanje navijačica na javnom mjestu iskorišteno je na način da su fotografije koje su to ponašanje zabilježile bile uvijek iznova objavljivane tijekom nekoliko dana te popraćene izuzetno uvredljivim, omalovažavajućim i ponižavajućim naslovima i tekstovima. Istovremeno, slično ponašanje dvojice muških navijača koji su na javnom mjestu pred kamerom obnažili svoja spolovila, na istom portalu je bila vijest koja je prošla gotovo nezamijećeno, bila dočekana sa simpatijom, a istom portalu nije bilo važno otkriti identitet i tih muškaraca i objaviti ga, kao što su to učinili u slučaju navijačica. Takav različiti pristup prema ženama i muškarcima u istoj situaciji, te izrazito uvredljiv, omalovažavajući i ponižavajući odnos portala u naslovima i tekstovima pa i samoj objavi fotografija, u direktnoj je suprotnosti sa Zakonom o ravnopravnosti spolova (čl.16.st.2.). Stoga je Pravobraniteljica uputila portalu upozorenje da su ovakvim pristupom prekršili Zakon o ravnopravnosti spolova te preporuku da dotične fotografije i tekstove uklone sa svojih stranica i u buduće vode računa da sadržaji koje objavljuju budu u skladu sa zakonskim odredbama. Upozorenje i preporuku Pravobraniteljica je proslijedila na znanje i Ministarstvu kulture i Vijeću za elektroničke medije. Ovaj primjer pokazao je još nešto, a to je da i pojedine žene koje rade u medijima na visokim pozicijama perpetuiraju seksistički pristup u medijskom izvještavanju budući da ovaj informativni portal, koji na ponižavajući način prikazuje i izvještava o ženama ne samo u ovom slučaju, za glavnu urednicu i direktoricu ima žene.

Treba napomenuti da je ovdje opisan način prikazivanja žena karakterističan za gotovo sve naslovnice praćenih Internet portala, uz iznimku portala HRT-a na kojem u praćenom razdoblju nismo zabilježili niti takve fotografije niti naslove/izraze/tekstove.

[356] dnevnik.hr, 18.5.2012.
[357] dnevnik.hr, 18.5.2012.
[358] Jutarnji list, 5.4.2012.
[359] Index.hr, 12.6.2012.; 13.6. i 14.6.2012.

U Novom listu je zastupljenost ovakvog načina prikazivanja daleko manja nego npr. na Tportalu, na dnevnik.hr-u, Nove TV ili Jutarnjem listu, koji prednjače u takvim fotografijama, tekstovima i porukama. Međutim, u Novom listu smo također naišli na izuzetno provokativne fotografije žena u kupaćim kostimima koje se polijevaju pjenom i tijelima peru automobile u sada već tradicionalnom *performance-u* takvih događanja nazvanom „car wash"[360]. Iako se radi o sportu u kojem sudjeluju muškarci, primarni interes fotografa i medija je na ženama u bikiniju.

Politika i gospodarstvo zauzimaju visoko 4. mjesto po zastupljenosti (1.720 fotografija) i u njoj su žene zastupljene s 18%. Analizom vijesti i fotografija objavljenih unutar ove teme ponovo uočavamo isti obrazac prikazivanja žena koji se provlači kroz sve praćene i opisane teme. Osim fotografija domaćih i stranih političarki koje ilustriraju vijest o političkim odlukama na razini Vlade ili Hrvatskog sabora, unutarnje ili vanjske politike, i u ovoj temi se političarke, za razliku od političara, prikazuju na način koji je seksistički, kao npr.: „Vlasnica najpoznatije stražnjice na svijetu kandidirat će se za gradonačelnicu!"[361], „Francuske ministrice u minicama: Šarmom kreću u radikalne promjene"[362] ili „Barack Obama o tulumarenju Hillary Clinton u Cartageni: Slala mi je pijane SMS poruke"[363]. U temi „politika i gospodarstvo" nalazi se 27% žena srednje dobi i 31% žena starije dobi, što je najveći postotak zastupljenosti žena srednje i starije dobi ako gledamo svaku temu zasebno.

U ostalim temama nema ni približno tako visokog postotka, odnosno žene srednje i starije dobi vrlo rijetko se pojavljuju na fotografijama. Starijih žena u temama izvan politike i gospodarstva ima neznatno i pojavljuju se uglavnom na fotografijama vezanima uz neku trivijalnu vijest poput: „Pogledajte prpošnu 94-godišnju bakicu Mathildu kako poletno pleše na natjecanju"[364], „Pogledajte kako 70-godišnja bakica 'luduje' jer nije uspjela upoznati ljubav svog života – Zdravka Čolića"[365], „Nevjerojatna bakica sa 104 godine otišla na paraglajding i srušila rekord"[366], a mediji se ne libe pokazati i stariju ženu u neugodnoj situaciji[367].

Muškarci srednje i starije dobi, zastupljeni su na fotografijama i vijestima pet puta češće od žena srednje i starije dobi, najvećim dijelom u temama politike i gospodarstva i sporta.

Žene kao ilustracija – Iako postoje slučajevi u kojima se na fotografiji nalazi muška osoba uz vijesti koje se direktno ne odnose na muškarce, žene se u takvim ulogama pojavljuju daleko češće i na isti način kao u drugim temama. Na primjer, žene se pojavljuju na skoro svim fotografijama koje se odnose na prognozu vremena, pogotovo u ljetno vrijeme kada su takve

[360] „Nabrijane mašine, zgodne hostese i puno decibela: Pogledajte kako je bilo na Street Race-u na Grobniku", Novi list, 29.4. 2012, 30.4.2012.
[361] Jutarnji list, 20.4.2012.
[362] Jutarnji list, 26.6.2012.
[363] Index.hr, 30.4.2012.
[364] Jutarnji list, 19.4.2012.
[365] Jutarnji list, 25.4.2012.
[366] Jutarnji list, 1.5.2012.
[367] „Baka visjela pola sata sa 7. kata, haljina joj spasila život", 24 sata, 26.6.2012.

vijesti popraćene fotografijama žena na plaži u kupaćim kostimima[368]. Žensko se tijelo, uglavnom u kupaćem kostimu ili polu-razodjeveno, na fotografijama često koristi i kao ilustracija vijesti iz turizma[369], u promociji automobila[370] ili motocikala[371], u preporuci za kupnju vrtne garniture[372], ekološkim vijestima[373] i reklamama. Žena na fotografiji ilustrira i teme iz znanosti[374] i novih tehnologija. Vijesti vezane uz zdravlje, uglavnom se odnose na savjete vezane uz ljepotu, a jako malo je članaka koji se odnose na reproduktivno zdravlje. Međutim, kada je to i slučaj, i na fotografijama uz te članke koristi se žensko tijelo. Na primjer: „Bolest koja napada sve više mladih djevojaka“[375] ilustrirana je fotografijom na kojoj se nalaze dvije vesele djevojke u kupaćim kostimima iako članak govori o melanomu. Ili na primjer članak „Zloćudni tumor koji češće ubija muškarce“[376] (također je riječ o melanomu) ilustriran je fotografijom ženskog tijela bez glave s fokusom na trbuhu i napola svučenim gaćicama.

Fotografije uz vijesti o tretiranju celulita popraćene su golim ženskim stražnjicama ili trbusima i bedrima. Ako se govori o mršavljenju na slici je uvijek žena, iako su istraživanja o debljini Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) pokazala da je Republika Hrvatska četvrta po redu najdeblja nacija u Europi i da je u njoj pretilo više od 79% muškaraca i 50% žena.

Analiza ovdje detaljnije navedenih, kao i ostalih tema uključenih u ovo istraživanje pokazala je tendenciju prema trivijalizaciji, senzacionalizmu i eksploataciji ženskih tijela u svrhu privlačenja pažnje i povećanja broja posjetitelja. Na primjer, u temi o filmu i televiziji, koja je 3. po učestalosti, rijetko se o onima koji pripadaju ovom polju zanimanja i djelovanja piše u kontekstu profesija kojima se bave, već o njihovim privatnim stvarima, partnerskim vezama ili izgledu.

- **Zaključci kvalitativne analize istraživanja**

Općeniti dojam temeljen na brojnim konkretnim primjerima je da se kod žena prvenstveno cijeni mladost, izgled i stupanj razgolićenosti. Za portale, pa tako i za posjetitelje stranica, žena je poistovjećena sa ženskim tijelom i seksualnim atributima (grudima, stražnjicom i međunožjem) koji se nastoje „uhvatiti“ kamerom, istaknuti „zumiranjem“ kako ne bi prošli nezapaženo. Neovisno o tome radi i se o manekenki ili foto-modelu, nekoj poznatoj osobi iz svijeta estrade ili filma, sportašici ili potpuno anonimnoj djevojci koja se slika obnažena ili u izazovnim pozama, kao osobe su potpuno nevažne, zamjenjive i svedene na potrošnu robu.

[368] „Jedva dočekale sunce i ugodne proljetne temperature: Djevojke se skinule i izmilile na jadranske plaže“, Jutarnji list, 27.4.2012; „Sezona je počela: Opatija za produljeni vikend prepuna turista i ljepotica koje leže na suncu“, Jutarnji list, 1.5.2012.; „Započeo 'pakleni' tjedan“, Index.hr, 18.6.2012.
[369] „Ostojić očekuje 7 milijardi eura od turizma“ Jutarnji list, 10.4.2012.
[370] „Najskuplji terenac na svijetu stigao u Hrvatsku“, Novi list, 27.4.2012. – na fotografiji dvije djevojke u minicama naslonjene na auto, u članku se govori o performansama i prednostima terenca.
[371] „Vilner doradio BMW F800R“, dnevnik.hr, 22.5.2012. – cijeli članak govori o performansama i prednostima motocikla, a na fotografiji se nalazi djevojka obućena u kožu u seksi pozi.
[372] „Odaberite vrtnu garnituru“, tportal.hr, 8.5.2012.
[373] „Kakve sve opasnosti kriju hrvatske rijeke“, tportal.hr, 8.5.2012.; „Može li more slano spasiti čovječanstvo od žeđi“, tportal.hr, 14.5.2012.
[374] „Znanstvenici otkrili cjepivo za ama baš sve alergije, od peludi do mačje dlake“, Jutarnji list, 1.6,.2012.
[375] Net.hr, 4.4.2012.
[376] Net.hr, 7.5.2012.

Čak i kod portala koji objavljuju (ravnopravno?) fotografije žena i muškaraca nazvanih „cura i dečko/frajer dana“[377], žene su na fotografijama prikazane potpuno nage ili odjevene u erotsko donje rublje, u vrlo ponižavajućim eksplicitnim provokativnim pozama, dok su muškarci većinom samo nagog torza i ne-ponižavajućim pozama. Napominjemo da se na naslovnicama nalaze samo glave žene i muškarca pod naslovima cura tj. frajer dana. Ono što se nalazi iza tih fotografija[378], a što nije predmet ovog istraživanja, svjedoči o sve većoj pornografizaciji medija koji nisu pornografski. Iako tportal.hr ima upozorenje da „sadržaj nije primjeren osobama mlađima od 18 godina. Ako ste mlađi od 18 godina, napustite stranicu“ ono nije dovoljna zaštita za mlađe od 18 ukoliko i pristup takvim stranicama nije i programski onemogućen.

Takav odnos prema ženama u medijima velika je prepreka u postizanju ravnopravnosti spolova i sagledavanju žena kao ravnopravnih sudionica u svim područjima javnog života. Dok god će mediji ustrajati, ili im biti dozvoljeno da bez ikakvih sankcija na taj način prikazuju žene, žene će biti u neravnopravnoj startnoj poziciji u postizanju istog statusa, istih mogućnosti za ostvarivanje svih prava i iste koristi od ostvarenih rezultata.

Analize koje su provedene u okviru ovog istraživanja pokazale su da ni 18 godina nakon Pekinške deklaracije iz medija nisu uklonjeni seksizmi i spolni stereotipi, odnosno prikazivanje žena kao seksualnih objekata, već se čini da je situacija još i gora. Mediji i dalje ne priznaju svoju odgovornost te umanjuju značaj prikazivanja žena na seksistički način, pod izgovorom da se radi o sadržajima koje ljudi žele, te da takvi sadržaji doprinose čitanosti i posjećenosti njihovih stranica, a što je temelj njihove opstojnosti na tržištu. Upravo ta činjenica da mediji koriste seksizam te eksploatiraju žensko tijelo u svrhu vlastitog postojanja na tržištu potvrđuje stav da se žene koristi kao robu, a ne kao ljudska bića. Budući da je zbog svoje sveprisutnosti utjecaj takvih slika i sadržaja na djecu i mlade velik, a da istovremeno ne postoji odgoj i obrazovanje za medije (tzv. medijsku pismenost), postojanje ovakve neravnopravne zastupljenosti spolova i razlika u načinima prikazivanja žena i muškaraca nikako se ne smije minorizirati niti ignorirati.

6.2. ISTRAŽIVANJE o zastupljenosti stručnjakinja u programima HRT-a

U prethodnim izvješćima o radu Pravobraniteljice, analizirana su izvješća Hrvatske radiotelevizije za 2010. i 2011., o emisijama i prilozima koji su se odnosili na promicanje ravnopravnosti spolova. U Izvješću HRT-a za 2011., izrijekom je bilo navedeno da: *„Iako je ravnopravnost spolova bila jedan od važnijih kriterija izbora gostiju u svim emisijama HTV-a, o važnijim temama (gospodarstvo, financije, politika) uglavnom su govorili muškarci, dok*

[377] tportal.hr, net.hr.
[378] Ulaskom na link „Cura dana“ na tportal.hr se otvara stranica na kojoj uz curu dana su linkovi na rubrike: Halteri, Svijet bez plavuša, Wet,wet,wet, Plava horizontala, Južna strana leđa, Cure i motori, koje sve sadrže obilje golih žena. Ulaskom na link „Frajer dana“, ne postoje takve niti slične rubrike.

su se žene-stručnjakinje, kada su bile pozivane na gostovanje u emisijama, vrlo rijetko odazivale, osobito u emisijama u kasnijim večernjim terminima.“

Svrha - Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova provela je 2010. analizu zastupljenosti žena i muškaraca u informativnim emisijama koja je pokazala izrazitu podzastupljenost žena[379]. Stoga je odlučila provjeriti razloge zbog kojih se stručnjakinje eventualno ne odazivaju na pozive da sudjeluju u informativnom, obrazovnom ili znanstvenom programu HTV-a. Naime, isti argument o neodazivanju stručnjakinja na pozive za sudjelovanje u emisijama HTV-a, koristili/e su i urednici/ce koji su bili/e na radionicama koje je institucija Pravobraniteljice održala na HRT-u 2010. i 2011., navodeći da žena nema na HTV-u kao stručnjakinja zato što ih je teško naći i/ili zato što ne žele govoriti u javnosti.

Metodologija – sastavljen je anketni upitnik koji je uz popratno pismo pravobraniteljice e-mailom dostavljen na 250 adresa stručnjakinja u raznim područjima znanosti[380] koje su zamoljene da odgovore na nekoliko pitanja vezana uz svoja gostovanja u emisijama HTV-a te eventualne razloge nedolaska kao i njihove općenite stavove.

Rezultati - Od ukupnog broja dostavljenih anketnih upitnika (250) zaprimili smo 52 odgovora (21%)[381]. Stručnjakinje koje su odgovorile doktorice su (51) ili magistre (1) u raznim područjima znanosti, a rade kao sveučilišne izvanredne ili redovite profesorice, znanstvene savjetnice i suradnice, docentice, odnosno predavačice na visokim učilištima. 50% ih ima preko 20 godina radnog staža, 33% od 16-20, a 17% između 5 i 15 godina radnog staža.

Na pitanje koliko puta su bile pozvane da sudjeluju u nekoj od emisija HTV-a, stručnjakinje su odgovarale različito te nije moguće odgovor izraziti brojkom[382].

Iako se radilo o nasumično odabranim stručnjakinjama iz raznih područja znanosti, od 52 stručnjakinje koje su odgovorile na upitnik njih 85 % (45) bilo je pozvano da sudjeluje u nekoj od emisija HTV-a - 15 njih se odazvalo na sve pozive, 16 je neke pozive bilo prisiljeno odbiti, a 14 se nije odazvalo. Razlozi neodazivanju bili su - *zauzetost drugim obavezama ili odsustvo iz zemlje, nepreciznost najavljene teme ili tema se nije ticala struke, neprofesionalnost i glupa pitanja, arogancija voditelja tijekom razgovora uoči emisije, drugi gosti su bili političari te se tražio politički, a ne stručni komentar*, a u jednom slučaju čak je bila *natuknuta potreba da u emisiji sudjeluje i koja ženska osoba.*

U emisijama na koje su se odazvale, stručnjakinje su bile gošće u studiju u 27 slučajeva, a u unaprijed snimljenim prilozima u 18. U većini slučajeva radilo se o jutarnjim terminima (31), popodnevnim (36) i večernjim (6).

---

[379] U Dnevniku 3 HTV-a čak 90% gostiju su bili muškarci, u Dnevniku 1 HTV-a 92% gostiju su bili muškarci, u Hrvatska uživo gostovalo je ukupno 70% muškaraca, u emisiji Otvoreno 86%, u emisiji „Lica nacije“ 80%.

[380] E-mail adrese stručnjakinja pronađene su primarno na web stranici - Tko je tko u hrvatskoj znanosti - tkojetko.irb.hr

[381] Jedan dio stručnjakinja za koje imamo potvrdu da su preuzele upitnik nije odgovorilo na njega, a jedan dio upitnika nije bio preuzet ili se vratio kao neisporučen.

[382] Jedan dio je ostavio pitanje neodgovorenim, budući da nisu znale točan ili približan broj, jedan dio je napisao „više puta“, a jedan „preko 15“ ili „3-4“.

Stručnjakinje su odgovorile i na pitanje o čemu bi ovisio njihov dolazak, odnosno nedolazak u emisiju. Iz dobivenih odgovora **najveći razlog nedolaska u emisiju bila bi tema emisije koja nije iz područja njihove ekspertize i o kojoj se ne osjećaju kompetentnima govoriti (21),** zatim profil ostalih gostiju (radi li se također o stručnjacima) te uljudnost samih voditelja (12), zauzetost ostalim obvezama (9), pravovremeni poziv radi organiziranja čuvanja djece i vlastite pripreme za temu (7) kao i o zdravstveno stanje, trenutno raspoloženje i političke konotacije same emisije.

Na pitanje bi li im bilo važno vrijeme snimanja emisije, 32 su odgovorile da ne bi, 2 da bi, a 12 je odgovorilo s možda. U objašnjenju zašto bi vrijeme igralo ulogu, navele su da se može raditi o vremenu kada im nema tko pričuvati dijete ili moraju po njega u vrtić ili školu, zauzetost drugim obavezama u isto vrijeme, mjesto boravka izvan Zagreba i loša pravovremena povezanost prijevoza s mjestom gdje žive i pripadajući troškovi, nedostatak koncentracije u kasno večernjim i rano jutarnjim terminima. Istovremeno su navele da se neki od tih razloga mogu otkloniti pravovremenim pozivom, telefonskim uključivanjem u emisiju ili video linkom.

Na pitanje je li im kod odlučivanja hoće li se pojaviti u emisiji bilo važno tko su ostali gosti:

- 28 ih je odgovorilo da im je bitno, 17 da nije.
- 37 stručnjakinja nije sklono nastupiti u emisijama zabavnog karaktera tj. onima u kojima se ne traži njihova ekspertiza, a 8 njih bi se odazvalo pozivu.

Odgovori o stavovima stručnjakinja pokazali su da vezano za informativne i kontakt programe HTV-a:

- 29 stručnjakinja često gleda informativni i kontakt program HTV-a, a 21 rijetko;
- 31 stručnjakinja smatra da su žene zastupljene znatno manje od muškaraca, dok 12 smatra da su zastupljene neznatno manje, 2 da su podjednako zastupljeni, a 6 je odgovorilo da ne zna;
- 28 ih smatra da nije bitno je li stručnjak koji gostuje u emisiji žena ili muškarac, 2 misle da je situacija sa zastupljenošću žena zadovoljavajuća, a 21 da su žene premalo zastupljene;
- 32 smatraju da su žene iz njihovog područja nedovoljno zastupljene, 6 smatra da je situacija zadovoljavajuća, a 11 ih je odgovorilo da ne zna.

Dobrovoljni komentari stručnjakinja na kraju anketnog upitnika pokazali su nekoliko zanimljivih zaključaka:

- interes medija, pa tako i HTV-a za područje kojim se bave, za stručne analize i znanstvene ekspertize je „gotovo nikakva, osim ako ne postoji neki politički interes za to područje“;
- mediji su zatvoreni za poduzetnice i druge uspješne žene, ukoliko nisu glumice, političarke, pjevačice;
- medije više privlače pikanterije, skandali, stečajevi, otpuštanja radnika nego uspjesi, dobro vođenje, zadovoljni radnici;

- termini znanstvenih emisija smješteni u vrijeme koje je nespojivo s normalnim radnim ritmom većine radnih ljudi, dok su najgledaniji termini rezervirani za teme koje privlače gledatelje drugačijih ukusa;
- u medijima, pa tako i na HTV-u, žene su podzastupljene u nekim područjima zato što ih u tim područjima i inače ima daleko manje nego muškaraca, (npr. ICT - informacijske i komunikacijske tehnologije, ustavno pravo, neka područja tehničkih znanosti), a neka opet, poput npr. bibliotekarstva su za medije neinteresantna „ženska profesija“;
- podzastupljenost bilo kojeg spola, pa tako i ženskog može ovisiti i o karakteru same osobe, njezinoj samozatajnosti, osjećaju treme, nesklonosti prema javnom nastupu,
- podzastupljenost može ovisiti i o položaju žena na hijerarhijskoj ljestvici u području u kojem je stručnjakinja budući da se najčešće pozivaju rukovodeće osobe, predsjednici ili članovi uprava i sl., a može ovisiti i o afinitetu direktno nadređenog;
- podzastupljenost može ovisiti i o upućenosti samog novinara/ke u problematiku i poznavanje osoba koje se njome bave.

Više od polovice stručnjakinja je navelo kako smatraju da spol osobe koja sudjeluje u emisiji kao stručna osoba nije bitan sam po sebi, već da je važnija stručnost osobe. Ono što vide kao ***problem je što se često pozivaju isti ljudi koji za mnoga pitanja određenog područja nisu kompetentni i koji ne izražavaju unisono mišljenje struke.*** Naglašavaju da i kod muškaraca i kod žena treba razlučiti i onoga tko pripada struci i onoga tko je zaista stručnjak/stručnjakinja.

Iako smatraju da u Republici Hrvatskoj žene nemaju prepreka da dostignu akademske razine obrazovanja, da u svakom području znanosti ima stručnjakinja, ipak je patrijarhalni mentalitet još uvijek snažan, a očituje se u očekivanju društva da žena bira između majčinstva i karijere, u percepciji da je muškarac uvijek stručniji od žene pa će javnost ozbiljnije shvatiti, na primjer doktora nego doktoricu, da se žene još uvijek prvenstveno ocjenjuje prema izgledu, da se očekuje od žene da joj je primarna kuća i obitelj, a ako radi da ne napreduje kao muškarac. Stoga je dojam stručnjakinja da se u slučaju HTV-a ne radi o namjernoj diskriminaciji žena stručnjakinja već da je i život u Republici Hrvatskoj za ženu diskriminirajući „s tendencijom pogoršanja na žensku štetu u vremenima tranzicije i recesije“ pa da i pitanje zašto su žene podzastupljene zadire dublje u društvene promjene. Smatraju da bi veća nazočnost kvalificiranih žena u medijskoj svakodnevnici poboljšala kvalitetu medijskog i uopće društvenog života u zemlji i doprinijela ravnopravnosti spolova, a da je promjena mentaliteta proces u kojem moćan javni medij zaista može pomoći. Smatraju da kada bude veća zastupljenost žena općenito, tada će biti i veća zastupljenost u emisijama HTV.

Zaključak **–** Visoko obrazovane žene iz različitih područja znanosti u osnovi nemaju rezervi prema pojavljivanju u emisijama u kojima je tema iz njihove struke i ukoliko poziv dobiju na vrijeme kako bi se mogle pripremiti i organizirati privatne ili druge poslovne obaveze. Očito je da su manje sklone improvizirati ili sudjelovati u emisijama koje nemaju jasno definiranu temu ili traže nagađanja. Važno im je i tko su ostali gosti kao i odnos voditelja/ice. Smatraju da je stručnost daleko važnija od spola, ali i primjećuju da su žene stručnjakinje manje

zastupljene te da bi ih trebalo biti više. Podzastupljenost žena vežu i sa širim društvenim kontekstom i neophodnošću širih društvenih promjena vezano za položaj žena.

6.3. Postupanje po pritužbama na medijske sadržaje

Pravobraniteljica je i u 2012. primala pritužbe građana/ki vezano za medijske sadržaje koje su smatrali/le uvredljivim i ponižavajućim temeljem spola. Na seksizam u reklamama pritužili su se i muškarci i žene. U slučajevima u kojima je utvrdila da se radi o spolnim stereotipima ili seksizmu, Pravobraniteljica je upućivala medijima upozorenja i preporuke. Nisu se svi mediji, sukladno zakonu[383], očitovali o upozorenjima i preporukama, ali se može zaključiti da ***mediji ipak reagiraju na upozorenja i preporuke***, da o njihovom sadržaju informiraju svoje djelatnike/ce te da, ukoliko se radi o Internet portalima, neki od njih uklanjaju sporni sadržaj sa svojih stranica.

OPIS SLUČAJA (PRS 05-03/12-05) Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova primila je pritužbu na reklamu na HTV-u kojom se reklamiraju tablete za mušku potenciju. U reklami su prikazane „ženske osobe, od kojih jednoj smeta buka, drugoj djeca, trećoj nešto treće, a četvrtoj susjedi ništa ne smeta jer njezin suprug koristi tablete za potenciju“. Pritužiteljica je smatrala da je reklama „krajnje uvredljiva i primitivna“ jer ženu prikazuje kao „ljudsko biće koje je toliko jednostavno“ da ima samo jednu potrebu.
PODUZETE MJERE: Pravobraniteljica je uvidom u snimku reklame utvrdila da reklama na uvredljiv način prikazuje žene, jer ih omalovažava, odnosno ismijava na osnovu spola. Stoga je uputila upozorenje i preporuku glavnom uredniku HTV-a budući da kao javni servis građana/ki HTV-a ima programsku obvezu „objavljivati programe namijenjene ostvarivanju ravnopravnosti muškaraca i žena[384]“ i odgovoran je ukoliko u svom programu dozvoli objavu onih sadržaja kojima se pažnja gledatelja/ica, kao eventualnih potrošača/ica reklamiranih proizvoda, privlači na način da se bilo koga omalovažava ili ismijava na osnovu spola. Pravobraniteljica je preporučila da prilikom odobravanja reklama na HTV-u vode računa o zakonskim odredbama.
ISHOD: HTV je prestao prikazivati spornu reklamu o čemu je Pravobraniteljica obaviještena od strane naručitelja i ugovaratelja sporne reklame. Isti su, naime, bili zbunjeni što je to sporno u njihovoj reklami te je li Pravobraniteljica zabranila prikazivanje. Obrazložena im je nadležnost institucije Pravobraniteljice i razlog upozorenja i preporuke HTV-u kao mediju. Od HTV-a je Pravobraniteljica primila očitovanje o poduzetom temeljem njezinog upozorenja i preporuke, u kojem je pored ostalog navedeno da su „na HTV-u uveli organizacijske i kadrovske promjene s ciljem da se sukladno zakonskim ovlastima dodatno kontroliraju i pregledaju reklame koje se emitiraju na HRT-u, a koje bi mogle u svom sadržaju imati poruke društveno neprihvatljivog ponašanja“.

[383] Čl.23.st.2. Zakona o ravnopravnosti spolova.
[384] Zakon o HRT-u, čl.9.st.2.

OPIS SLUČAJA (PRS 05-01/12-10) Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova primila je pritužbu na video uradak koji je objavljen na jednom internetskom portalu pod nazivom „Beretzova škola seksa: Vesna Beretz i Gero“, a za kojeg je pritužiteljica smatrala da je „uvredljiv i po žene diskriminirajući sadržaj“. Pregledom predmetnog videa, Pravobraniteljica je utvrdila da je sadržaj videa ponižavajući za žene temeljem njihovog spola neovisno o činjenici što je u videu korištena lutka za napuhavanje, a ne stvarna osoba, jer su u videu upravo ženske spolne karakteristike bile osnova za vulgarno izrugivanje autora videa.
PODUZETE MJERE: Pravobraniteljica je uredniku Internet portala na kojem je video objavljen uputila upozorenje i dala preporuku da sporni sadržaj uklone s portala te da kao medij vode računa o zakonskim odredbama.
ISHOD: Neposredno nakon primitka Pravobraniteljičinog upozorenja i preporuke, urednik portala nazvao je osobno i ispričao se uz informaciju da je sporni video odmah uklonjen s portala te potom dostavio i pisanu potvrdu istog u kojoj se ispričao i svima „koji su se na prikazano osjećali loše, a posebno osobi koja je podnijela pritužbu“. Pravobraniteljica se i osobno uvjerila da je sporni video uklonjen s portala, a o odgovoru urednika obavijestila pritužiteljicu.

6.4. Medijsko izvještavanje o nasilju nad ženama

Nerijetko se tema nasilja nad ženama obrađuje na senzacionalistički način u kojem se ne vodi računa o otkrivanju najintimnijih detalja vezanih uz žrtvu čime se doprinosi dodatnom traumatiziranju žrtve. Dešavaju se i propusti pa se objavljuje puno ime žrtve nasilničkog čina poput silovanja, što je zabranjeno[385]. Stoga Pravobraniteljica još jednom upozorava medije da su dužni štititi identitet žrtava i voditi računa da ne objavljuju pojedinosti po kojima bi žrtva mogla biti identificirana.

Način na koji pojedini ***mediji izvještavaju o slučajevima silovanja, potpuno je neprihvatljiv*** i suprotan zakonskim odredbama i odredbama etičkih kodeksa novinarske struke.

Za primjer ćemo navesti slučaj brutalnog silovanja u P. s teškim posljedicama po djevojku koja je pala u komu o kojem su tiskani mediji i portali danima izvještavali[386]. Neki od njih su se koristili neprovjerenim informacijama, iznosili u javnost podatke iz istrage koja je tajna te senzacionalističkim istaknutim naslovima i podnaslovima[387], zanemarivali osnovno, a to je zaštita žrtve. Novinari/ke i urednici/ce ovakvim su neprofesionalnim i, u krajnju ruku, ljudski

[385] Pravobraniteljici je na znanje dostavljen dopis koji je građanka uputila urednicima lokalnog Internet portala zbog objavljivanja punog imena žrtve silovanja koja je svjedočila u sudskom postupku. Od urednika portala dobila je odgovor da će ime i prezime ukloniti i da je to bio jedini tekst u kojem nisu dopustili komentiranje.
[386] Slučaj Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova - PRS 05-01/12-13.
[387] „Bila je gola u lokvi krvi, a R.Š. je u bunilu stajao kraj nje. Teške ozljede unutarnjih organa navodno je nanio napuklom bocom“, Jutarnji list, 19.11.2012.; „Studentica nije silovana ni mikserom ni bocom: Stravične ozljede nanesene su rukom!“ i „R. je ruku nesretnoj djevojci gurnuo u utrobu gotovo 50 centimetara te joj je izvadio dijelove crijeva“, Jutarnji list 21.11.2012.; „Liječnici sumnjaju kako je došlo do stravičnih ozljeda u P.: nesretna cura zamalo ubijena – mikserom“, Slobodna Dalmacija 20.11.2012.

neetičkim načinom pisanja o tragediji silovanja jedne mlade osobe, koja će biti primorana živjeti s teškim posljedicama cijeloga života, bezobzirno napravili medijsku senzaciju.

Stoga je Pravobraniteljica izdala javno priopćenje (29.11.2012.) te uputila upozorenje i preporuke urednicima medija čiji su tekstovi bili etički neprihvatljivi. Hrvatskom novinarskom društvu i Hrvatskoj liječničkoj komori uputila je prijave na nadležno postupanje[388]. Premda nitko ne spori pravo medijima da pravovremeno obavještavaju javnost o svemu što drže bitnim, u ovom konkretnom slučaju, objava opisanih intimnih detalja ne može se opravdati interesom javnosti. Naprotiv, jedini interes koji u ovom slučaju valja zaštititi je identitet žrtve ovog kaznenog djela, koji daleko nadilazi *ad hoc* iskonstruirani interes javnosti za objavljivanjem informacija.

Ako se referiramo na odredbe Kodeksa časti hrvatskih novinara postavlja se pitanje: zar se takvim načinom izvještavanja o silovanju čuva ugled i dostojanstvo novinarske profesije? Zar je iznošenje u javnost intime žrtve od javnog interesa? Zar je nagađanje o predmetu kojim su nanesene teške, po život opasne ozljede najintimnijih dijelova tijela žrtve iz dana u dan, iznošenje točne, potpune i provjerene informacije? Jesu li oni koji su izvještavali o ovome slučaju, koji su davali informacije i koji su određivali koji će se naslovi objaviti svjesni da u Kodeksu časti hrvatskih novinara pod Temeljnim ljudskih pravima i slobodama stoji da „novinar treba štititi čovjekovu intimu od senzacionalističkog i svakog drugog neopravdanog otkrivanja u javnosti“ i da je „obvezan poštivati svačije pravo na privatnost“. Štiti li se intima od senzacionalizma senzacionalističkim iznošenjem najintimnijih podataka u javnost? Isti Kodeks časti navodi da se „posebna pozornost, obazrivost i odgovornost zahtijeva pri izvještavanju (između ostalog) o nasilnim djelima“. Nije li silovanje jedno od najtežih nasilnih djela?

Nadalje, u jednom članku objavljeno je ime, prezime i slika muške osobe osumnjičene za silovanje djevojke, kao i fotografija kuće u kojoj je kazneno djelo počinjeno. U istom članku objavljeno je i koje županijsko odvjetništvo provodi istragu. Zakoni Republike Hrvatske štite žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode, pa je tako čl.231. st.1. Zakona o kaznenom postupku utvrđeno da je istraga tajna. Ta odredba obvezuje sve one koji sudjeluju u istrazi te im garantira tajnost osobnih podataka, pa i isključenje javnosti iz rasprave, na njihov zahtjev. U ovom slučaju, zbog izvještavanja medija teško je više govoriti o tajnosti osobnih podataka. Uzevši u obzir sve podatke o predmetnom kaznenom djelu koji su izašli u javnost, postoji velika vjerojatnost da bliske osobe, rodbina, susjedi, poznanici/e iz radnog okruženja žrtve prepoznaju njezin identitet. Zbog izjava liječnika i novina koje su ih u detalje prenosile i naglašavale, svi oni, ali i šira javnost, sada znaju i sve (morbidne) detalje počinjenja istog djela. U tom kontekstu, izjave pojedinih liječnika mogu se smatrati i kršenjem liječničke tajne. Izjave o zdravstvenom stanju silovane djevojke, vrsti ozljeda, načinu njihovog nastanka i (ne)tipičnosti istih, a koje su pojedini liječnici davali novinarima protivne su Kodeksu medicinske etike i deontologije, budući da izneseni podaci koje su prenosili pojedini tiskani mediji, svakako ne predstavljaju poštovanje prava pacijentice - žrtve kaznenog djela silovanja - niti brigu za njezinu dobrobit jer silovanje ne ostavlja „samo“ fizičke posljedice na žrtvu,

[388] Slučaj Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova (PRS 05-01/12-13).

već i psihičke, a teško je reći koje su teže. Budući da su i upozorenja i preporuke te prijave na postupanje bile upućene početkom prosinca, do zaključenja razdoblja iz ovog Izvješća nisu zaprimljena očitovanja o provedenim postupanjima Hrvatske liječničke komore i Hrvatskog novinarskog društva niti o poduzetim mjerama po zaprimljenom upozorenju i preporuci Pravobraniteljice od strane upozorenih medija, a sukladno čl.23.st.2. Zakona o ravnopravnosti spolova.

U ovom, ali i sličnim slučajevima, ne radi se o tome jesu li žrtva silovanja i osumnjičeni za silovanje prije kaznenog djela bili „zaljubljeni par“, je li djevojka popila koju više, jesu li svi bili pijani, što se i kako slavilo. Ovdje se radi o medijskom iskorištavanju silovanja od strane medija, korištenjem neprovjerenih informacija, pretpostavki, konstrukcija i nagađanja, o otkrivanju detalja medijima koji su dio tajne istrage te onih koji se tiču zdravstvenog stanja žrtve. Ovdje se radi o nehumanom odnosu prema žrtvi kroz senzacionalističke naslove u kojima se izražava tobožnje zgražanje, ali čija svrha, zapravo, nije informiranje javnosti nego privlačenje pažnje znatiželjnika kojima nije stalo niti do žrtve, niti do osude nasilnika. Mediji moraju biti svjesni svoje društvene odgovornosti i u slučajevima nasilja, od kojih je silovanje jedno od najtežih oblika nasilja nad ženama, i ne pribjegavati senzacionalizmu, jer takvim načinom izvještavanja žrtvu silovanja ponovo i kontinuirano stavljaju u poziciju žrtve koja se ne može braniti od medijskih napisa i svega što bi oni mogli uzrokovati.
O nasilju nad ženama i obiteljskom nasilju u medijima se češće piše vezano za obilježavanje nacionalnog (22.9) ili međunarodnog dana (25.11.) borbe protiv nasilja nad ženama ili prilikom izvještavanja o tragičnim posljedicama obiteljskog nasilja kao što je smrt žrtve.

6.4.1. Nasilje kao „zabava“

OPIS SLUČAJA (PRS 05-01/12-03) U zabavnoj emisiji jedne komercijalne televizije emitiran je prilog o mladom paru, djevojci i mladiću, u kojem je mladić, na pitanje novinarke što bi učinio da sazna da ga je djevojka prevarila, izjavio da bi ju „gepekirao“. Izraz dotični ne objašnjava, već ga „prevodi“ novinarka kao „ubacio u 'gepek'“ tj. prtljažnik automobila. Ovu izjavu, koja nedvosmisleno govori o nasilničkom činu kojim se dotični još i hvali, novinarka je samo kratko prokomentirala: „I tko zna što već, ne želimo nagađati“. U nastavku priloga inscenirana je scena iza zatvorenih vrata koja sugerira nasilničko ponašanje između „ljubomornog“ dečka koji razbija i prijeti djevojci, a koja završava njegovom rečenicom „Hoćeš da tebe spičim sa šakom?“
PODUZETE MJERE: Pravobraniteljica je uputila upozorenje i preporuku uredništvu emisije smatrajući nedopustivim što je u emisiji koja nije išla u živo i koja je prošla uredničko odobrenje, emitiran prilog u kojem se govori o nasilju nad ženom kao o privatnoj stvari dotičnog para. Zbog izostanka bilo kakve reakcije novinarke, već, naprotiv, njezinog „okretanja glave na drugu stranu“ od sugeriranog nasilja nad ženom, poslana je poruka da je „gepekiranje“ žena od strane „ljubomornih“ muškaraca jedan od načina na koji oni mogu riješiti 'problem' kada ih partnerica napusti. Takvo trivijaliziranje nasilja potpuno je neprihvatljivo, tim više što je ovakav prilog emitiran u emisiji koja se ubraja u zabavni program, tako da se indirektno gledateljstvu sugeriralo da je nasilje nad ženama „zabavno“, tj. društveno prihvatljivo ponašanje. Pravobraniteljica je podsjetila na tragične posljedice

obiteljskog nasilja i statistiku te istakla da izjava o „gepekiranju“ žene ili djevojke svakako predstavlja prikazivanje iste na ponižavajući način, bez obzira na činjenicu je li dotična pristala na takav pristup ili ne. Upozorila je da se u situaciji u kojoj društvo ulaže velike napore i na zakonodavnoj i na provedbenoj razini u borbu protiv partnerskog i obiteljskog nasilja ovakvim površnim i nekritičkim prikazivanjem omalovažava ozbiljan problem nasilja te promovira stav da je nasilje prihvatljiv, privatan pa čak i zabavan način partnerskih odnosa. Pravobraniteljica je preporučila urednicima/cama da u svom programu vode računa o načinu na koji se odnose, direktno ili indirektno, prema nasilju, te da, neovisno o kakvoj emisiji je riječ, ne dozvole da se partnersko nasilje promovira kao prihvatljiva praksa ili stvar privatnosti.
ISHOD: Iako je u svom odgovoru direktor programa komercijalne televizije koja je emitirala navedeni prilog naveo da se u prilogu radilo „o partnerskim odnosima dviju točno određenih osoba“ koje „na šaljiv način iznose pojedinosti iz svog odnosa“ te da gledateljstvo iz tog priloga nije moglo zaključiti da bi navedena „priča uopće bila istinita“, ipak je naglasio da su svi/e novinari/ke predmetne emisije upoznati sa sadržajem upozorenja i preporuke Pravobraniteljice i pozvani da prilikom pripremanja priloga vode računa o potrebi da se žene prikazuju na primjereni način. Istaknuo je da njihova kuća „*ne podržava uvredljivo, omalovažavajuće ili ponižavajuće postupanje prema ženama/muškarcima te da će u buduće obavijestiti svoje gledatelje da svaki oblik takvog postupanja nije prihvatljiv i nije zakonit“*.

6.4.2. Nesenzibiliziranost i nepoznavanje problematike nasilja

OPIS SLUČAJA (05-06/12-52) Pravobraniteljica je primila pritužbu organizacije civilnog društva na turističku rutu jedne turističke agencije pod nazivom „Puteni put Zagreba“ kao uvredljivu i ponižavajuću za žene temeljem spola, ali i s osnova promocije prostitucije. Veliki broj medija promovirao je rutu turističke agencije koristeći se podržavajućim izrazima, bez kritičkog osvrta, pa su izvještavali o tome kako „putovima najpoznatijih bludilišta“ u gradu Zagrebu glumica kao „zanosna kurtizana“ posjetiteljima „rasplamsa maštu“ dok ih „svojim stasom, glasom i plesom mami sočnim tračevima iz života noćnih dama“. U prilogu javne televizije, voditeljica turističke agencije koja je osmislila turu naglasila je kako se ona temelji „na povijesnim činjenicama“, a novinarka javne televizije je pozvala gledatelje i gledateljice da „odbace lažni moral“ i krenu putovima „nekad liberalnog grada“.
PODUZETE MJERE: Pravobraniteljica je promptno reagirala javnim priopćenjem (16.9.2012.) te upozorenjima i preporukama upućenima turističkoj agenciji koja je osmislila rutu, ali i urednicima/cama tiskanog medija i Internet portala i televizija koje su nekritički izvještavale o navedenoj turističkoj ponudi. I u priopćenju i u upozorenjima, Pravobraniteljica je podsjetila sve one koji smatraju da u prostituciji postoji nešto glamurozno, nešto što treba glorificirati i promovirati kao bezopasnu zabavu u kojoj podjednako uživaju i muškarci i žene, da je prostitucija bila i ostala veliki društveni problem, da je oduvijek vezana uz nasilje nad ženama (prisiljene da se odaju prostituciji, često da ne bi umrle od gladi da bi sebi i djeci osigurale kakvu takvu egzistenciju ili zato što nisu znale i ne znaju za bolje i za drugačije ponašanje od nasilja nad sobom, prostitutke su tijekom života doživljavale i doživljavaju razne oblike nasilja, od batina do silovanja, ponižavanja od strane muškaraca, ali i društva u cjelini, od omalovažavanja do fizičkog, mentalnog i seksualnog zlostavljanja) i trgovinu

ljudskim bićima radi seksualnog iskorištavanja žena te da je važna sastavnica međunarodnog kriminala. Budući da je prodavati priču o veselim kurtizanama koje, veselo i prpošno poput glumice iz turističke ponude, pružaju "dobar provod" muškarcima, rodno potpuno neosviješteno i u suprotnosti s načelima promoviranja ravnopravnosti spolova, koja je jedna od vrednota zapisana u sam Ustav RH, i obaveza svih društvenih subjekata, Pravobraniteljica je preporučila turističkoj agenciji koja se domislila ovakve profitabilne ture, kao i novinarima i novinarkama koje su ju promovirale, da se bolje educiraju o prostituciji kao društvenom, ekonomskom, socijalnom pa i zdravstvenom problemu kao i o položaju žena u prostituciji čiju patnju trivijaliziraju i ismijavaju ovakvim turističkim ponudama i podržavajućom medijskom reklamom. Pravobraniteljica je također upozorila da je prema važećem Zakonu o prekršajima protiv javnog reda i mira bavljenje prostitucijom zabranjeno. Važećim Kaznenim zakonom kažnjivo je i organiziranje prostitucije, odnosno pružanja seksualnih usluga, dok će Kaznenim zakonom koji će stupiti na snagu 1. siječnja 2013. postati kažnjivo i korištenje usluga osoba koje se bave prostitucijom. Stoga se najnovijom turističkom ponudom zapravo promovira ponašanje i aktivnosti koje spadaju u sferu prekršajnog, odnosno kažnjivog ponašanja, što je potpuno neprihvatljivo, kao što je neprihvatljivo i trivijaliziranje i ismijavanje patnje žena u prostituciji na način kako je to osmislila turistička agencija i to u svrhu ostvarivanja vlastitog profita.
ISHOD: Turistička tura više nije promovirana u medijima iako se sporna tura održala još naredna dva petka, ali niti turistička agencija niti jedan medij se nije očitovao na upozorenje i preporuku pravobraniteljice. Međutim, ovaj primjer je Pravobraniteljica uključila u programe edukacije koje je provela za urednike/ce HRT-a te srednjoškolke/ce, a koje će provoditi i dalje za razne ciljane skupine.

6.5. Spolni stereotipi i seksizam u medijskim sadržajima

Seksizam u medijima i dalje je prisutan o čemu svjedoče i navedeni primjeri pritužbi Pravobraniteljici i rezultati istraživanja naslovnica Internet portala. Obnaženim fotografijama žena, neovisno o tome radi li se o poznatim osobama ili potpuno nepoznatim mladim djevojkama, tiskani mediji i njihovi Internet portali posvećuju najviše medijskog prostora. Naslovi uz fotografije često su upravo oni koji sadrže seksističke poruke. Nerijetko se intervenira u inače nezanimljiv i suhoparan članak na način da se tekst poprati erotiziranim fotografijama i naslovom kojim ga se nastoji istaknuti i učiniti provokativnim, opet u svrhu skretanja pozornosti. Reklame, iako ne samo one, ostaju i dalje „najplodnije tlo" seksističkih poruka[389].

OPIS SLUČAJA (05-01/12-07) Pravobraniteljica je primila nekoliko pritužbi na reklamnu kampanju (TV reklame i jumbo plakate) kojom je Osječka pivovara d.d. promovirala svoj proizvod. U reklamama se koristila forma bećarca s tekstovima: „Kad sam kući zabijem u

[389] Krajem 2012., Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu na reklamu koja se pojavljuje na Internet portalu u tzv. „pop-up" prozoru, s reklamnom porukom „Svaka ima svoju kobasicu", a na kojoj su prikazane tri žene koje leže uzdignutih nogu. Detaljniji osvrt na „šaljive" reklame opisan je u poglavlju o Istraživanju Internet portala 6.1.

trenu, al slađe je na tuđem terenu“, „Mala moja dobro si mi sjela, čim te uzmem orosiš se cijela“, „Mala moja prirodno se nosi, nikad svoju livadu ne kosi“, „Pije mala, bluza na njoj tanka, što bih dao da sam joj ja slamka“.
PODUZETE MJERE: Pravobraniteljica je izdala javno priopćenje (14.6.2012.) kojim je upozorila da se reklamama ne prodaje samo proizvod, već da se njima prenose i određeni vrijednosni stavovi koji imaju utjecaja na slušatelje i gledatelje. Uputila je upozorenje i preporuku pivovari kao naručitelju i ugovaratelju emitiranja spornih reklama te naglasila da smatra da se tekstovi svih bećarca u svim reklamama ove kampanje obraćaju isključivo muškim potrošačima prikazujući žene isključivo kao (seksualne) objekte. Način prikazivanja temelji se na spolnim stereotipima i seksizmu koji se ne mogu opravdavati tradicijom i kulturnom baštinom jer za razliku od tradicijskih bećaraca, u reklamama koje su namijenjene promociji nekog proizvoda u smislu prodaje, izravno prikazivanje ili aludiranje na ženu kao na seksualni objekt smatra se seksizmom i diskriminacijom temeljem spola što je zabranjeno Zakonom o ravnopravnosti spolova. Pravobraniteljica je izdala i preporuku pivovari da sporne jumbo plakate i reklamne poruke povuče iz javnog prostora i iz medija te da prilikom odobravanja reklama kojima se oglašavaju radi promocije svojih proizvoda vode računa o zakonskim odredbama. U očitovanju Osječke pivovare d.d. Pravobraniteljici, fokus s diskriminatornog učinka takvih reklama prebačen je na definiranje „bećarca“ i detaljno objašnjavanje njegovog značaja kao „kulturne baštine“. Pored toga opravdavanja pivovare bila su da je „općepoznato da se uvijek javljaju zagovornici ZA i PROTIV bilo čega što se osmisli, producira i emitira“, da „odbacuju u cijelosti bilo kakvu insinuaciju na seksizam i ponižavajući stav prema ženama“, jer da žene „ipak same sigurno ponajbolje znaju da li ih nešto vrijeđa ili ne“. Pravobraniteljica je *ponovo uputila upozorenje i preporuku Osječkoj* pivovari u kojima je istaknula da iako se reklamni spotovi sporne reklamne kampanje više ne emitiraju, a jumbo plakati se više ne nalaze na javnim površinama, njihovo očitovanje potvrđuje nerazumijevanje suštine njezinog dopisa i preporuke. Stoga ih je ponovo upozorila da prikazivanje ili aludiranje na žene kao na isključivo seksualne objekte je seksizam koji je u suprotnosti sa zakonom. Isto tako činjenica da „marketing Osječke pivovare vode žene“ nije nikakav dokaz da predmetne reklame nisu stereotipne, seksističke ili da ne vrijeđaju žene. Naime, mnoge žene su isto tako podržavateljice patrijarhalnih odnosa među spolovima ili aktivne učesnice u mnogim događanjima koja su itekako uvredljiva za većinu žena jer su ponižavajuća i omalovažavajuća temeljem spola. Sama činjenica da se netko rodio kao žena ne znači da je samo po sebi razumljivo da zna prepoznati spolne stereotipe, seksizam ili neravnopravnost u odnosima između muškaraca i žena. Stoga je pravobraniteljica, u skladu sa svojim nadležnostima, preporučila da prilikom naručivanja i odobravanja reklama kojima promoviraju svoje proizvode vode računa o tome da kao tvrtka poštuju jednako i potrošače i potrošačice svojih proizvoda te da preuzmu odgovornost u promociji ravnopravnosti spolova kao društvene vrijednosti upisane i u sam Ustav RH.

6.5.1. Pravobraniteljica o seksizmu u medijima

Dana 28. studenog 2012., Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova sudjelovala je u *Briselu na međunarodnoj konferenciji o seksizmu u oglašavanju pod nazivom "Ending gender*

stereotyping and sexist portrayals in advertising" (Kako stati na kraj stereotipima i seksizmu u oglašavanju) u organizaciji odjela za žene Grada Beča (Women's Department of the City of Vienna), kao koordinatora mreže "FemCities Network". Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova bila je pozvana da kao izlagačica na konferenciji iznese primjere pozitivne prakse institucije Pravobraniteljice vezano za postupanje u slučajevima seksizma u oglašavanju i medijima, a sudjelovala je i u panel raspravi na temu "Is there a panacea to fight sexist advertising?" (Postoji li jedno rješenje u suzbijanju seksističkog oglašavanja) koju je moderirala zastupnica u Hrvatskom saboru, Melita Mulić.[390]
Pravobraniteljica je na temu seksizma tijekom godine davala intervjue, izjave i javna priopćenja: za Deutsche Welle[391] je dala intervju, javna priopćenja povodom članka "Zastupnici izabrali svoju Miss Sabora"[392], reklamne kampanje banke[393], stereotipne izjave glavnog urednika HTV-a[394] i reklamne kampanje pivovare.[395]

6.5.2. Seksizam na Internet stranicama organizacija civilnoga društva

OPIS SLUČAJA (PRS 03-05/12-05) Pravobraniteljica je zaprimila anonimnu pritužbu na sadržaj obrasca objavljenog na internetskoj stranici udruge iz Rijeke. Naime, u obrascu koji je služio za prijavu polaznika za trodnevni izlet u Topusko (provedba projekta, financirano sredstvima EU), ispod praznog polja gdje se tražila informacija o osobi s kojom će polaznik/ca biti u hotelskoj sobi stajao je tekst: „*Napomena za polaznike: Za eskort dame nije plaćen smještaj*“. Osoba koja se pritužila istaknula je da takvu napomenu smatra seksističkom i dodala da se prethodno obratila i spomenutoj udruzi koja je iskazala stav da takva napomena ne diskriminira žene po spolu.

PODUZETE MJERE: Prema dostupnim informacijama sa internetskih stranica udruge iz R., kao osnovni cilj djelovanja te udruge navodi se promicanje znanstvene, tehničke i informatičke kulture. Temeljem pregleda svih raspoloživih informacija nije vidljiva poveznica sa uvrštenjem napomene vezano za neplaćanje smještaja „eskort damama“ u prijavni obrazac te nije posve jasno kojoj ciljanoj skupini je namijenjena. Unatoč izostanku njene svrhovitosti Pravobraniteljica je udruzi uputila dopis u kojem je elaborirala općeniti učinak takve napomene po pitanju ravnopravnosti spolova i predočila poruku koju odašilje prema potencijalnim polaznicima projekta. Naime, termin „eskort dama“ potječe od izraza iz engleskog jezika „call girl“, i u pravilu se upotrebljava kao naziv kojim se opisuje seksualna radnica, tj. prostitutka, čije su usluge namijenjene višim i imućnijim slojevima društva. Stoga se taj izraz najčešće dovodi u vezu sa „elitnom prostitucijom“. Međutim, svaka vrsta prostitucije, pa tako i „elitna“, u Republici Hrvatskoj ima status kaznenog djela i podložna je sankcijama sukladno čl.90. st.1. al.7., čl.91. st.2. al.22., čl.106. st.1. i st.2., čl.157. i čl.177.

[390] Izlaganje pravobraniteljice objavljeno u brošuri konferencije i dostupno na službenim web stranicama http://www.prs.hr/attachments/article/525/FemCitiesKonferenz2012_FINAL.pdf
[391] http://www.prs.hr/index.php/podrucja-aktivnosti/mediji/282-intervju-pravobraniteljice-za-deutsche-welle
[392] http://www.prs.hr/index.php/podrucja-aktivnosti/mediji/264-prs-24sata-2
[393] http://www.prs.hr/index.php/podrucja-aktivnosti/mediji/391-reklamna-kampanja-erste-steiermaerkische-bank
[394] http://www.prs.hr/index.php/podrucja-aktivnosti/mediji/345-stereotipna-izjava-glavnog-urednika-htv-a-2
[395] http://www.prs.hr/index.php/priopcenja-prs/235-reklamna-kampanja-osjecke-pivovare

st.3. Kaznenog zakona[396] te čl. 7. i 12. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira[397]. Pored toga, prostitucija općenito predstavlja vrstu seksualne eksploatacije te su sve zemlje članice Ujedinjenih naroda sukladno čl.6. Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena[398] obvezne poduzimati mjere radi suzbijanja svih oblika trgovine ženama, pa tako i iskorištavanja prostitucije žena. Osim toga, navedena napomena uključuje automatsku pretpostavku da se potencijalni polaznici muškog spola, koriste zakonski zabranjenim uslugama seksualnih radnica, a da se žene bave zakonski zabranjenom djelatnošću. Slijedom navedenoga vidljivo je da napomena ima diskriminirajući učinak i za muškarce i za žene definiran čl.6. st.1. i čl.7. st.1. Zakona o ravnopravnosti spolova. Stoga je Pravobraniteljica izrekla udruzi upozorenje i preporuku da se bez obzira na razlog iz kojega je sporna napomena uvrštena u sadržaj obrasca napomena hitno ukloni iz obrasca na internetskim stranicama u najkraćem mogućem roku, a svakako prije provedbe trodnevnog izleta na koji se obrazac odnosi. Također je napomenuto da ukoliko su udruzi poznata saznanja o stvarnim radnjama koje se mogu okarakterizirati kao prostitucija, o takvim radnjama je potrebno hitno obavijestiti nadležnu policijsku postaju.

ISHOD: Uvidom u internetske stranice udruge, utvrđeno je da je udruga postupila sukladno upozorenju i preporuci te je sporna napomena uklonjena iz obrasca prije provedbe trodnevnog izleta na koji se obrazac odnosio.

6.6. Mediji o spolnim i rodnim manjinama

O spolnim i rodnim manjinama u medijima se dosta govori i piše, prvenstveno vezano za aktivnosti organizacija civilnog društva koje se bave zaštitom prava spolnih i rodnih manjina i promocijom njihovih prava. Najveći broj članaka vezan je uz pripreme i događaje vezane uz povorke ponosa (Split, Zagreb), zakonodavne promjene koje reguliraju prava istospolne zajednice te slučajeve nasilja.

Pravobraniteljica u medijima o spolnim i rodnim manjinama - Pravobraniteljica je u 2012. izdala 6 javnih priopćenja vezano za homofobne izjave pojedinaca[399], slučajeve nasilja[400], kršenja prava osoba spolnih i rodnih manjina[401] i donošenje prve pozitivne sudske odluke u anti-diskriminacijskom predmetu koji je profesor pokrenuo protiv fakulteta zbog nepovoljnog postupanja od strane fakulteta, a koje je bilo temeljeno na njegovoj spolnoj orijentaciji[402].

[396] Narodne novine 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08 i 57/11
[397] NN 5/90, 30/90, 47/90 i 29/94
[398] UN, 1981.
[399] Priopćenje o homofobnim izjavama, 11.5.2012. i 2.11.2012.
[400] Priopćenje povodom odluke Grada Splita o promjeni rute Split Pride, 28.05.2012. i 26.06.2012.
[401] Izjava Pravobraniteljice povodom kršenja jamstva zabrane diskriminacije u pristupu tržišnim uslugama, 15.10.2012.
[402] Priopćenje povodom sudske odluke, 12.07.2012.

Mediji su popratili i 2 okrugla stola koja je Pravobraniteljica uz podršku Veleposlanstva Velike Britanije i u suradnji s organizacijama civilnog društva organizirala vezano za problematiku spolnih i rodnih manjina: prvi povodom obilježavanja Međunarodnog dana borbe protiv homofobije i transfobije *"Pravni položaj LGBT osoba u Republici Hrvatskoj*" i drugi „*Položaj istospolnih zajednica – novi pravni okvir*“.

Osim toga o problematici vezanoj uz diskriminaciju pripadnika/ca istospolne orjentacije i zaštiti njihovih prava, Pravobraniteljica je govorila u radio i TV emisijama, od kojih su neke bile u cijelosti posvećene toj problematici, a u nekima je ta problematika bila jedna od tema. Na primjer, sa supredsjednikom Udruge transrodnih i transseksualnih osoba, u emisiji 28.9.2012. "Dobro jutro, Hrvatska" HTV 1 pod naslovom: Imamo li ljudska prava ili pravo na različitost, govorila je na temu o zakonodavstvu vezanom za rodni identitet te navela primjere iz prakse drugih zemalja; u emisiji Svakodnevica i Egal TV Jabuke (17. i 25.9.2012) govorila je o pokretanju izrade novog Zakona o registriranom odnosno životnom partnerstvu, o osnovnom cilju navedenog zakona, o prisutnosti homofobije u društvu te općenito o pravnom položaju istospolne zajednice; za portal Queer.hr 5.9.2012. dala je intervju vezano za izradu Prijedloga Zakona o životnim partnerstvima i uvođenje i provedbu zdravstvenog odgoja u školama te o sadržajima i temama koje se odnose na toleranciju prema seksualnim manjinama, u emisiji "Okrugli stol" Radia 101 u kojoj se govorilo o položaju osoba spolnih i rodnih manjina u Republici Hrvatskoj, zakonodavstvu koje regulira njihova prava, Gay Pride-u u Splitu i Zagrebu te općenito o ravnopravnosti spolova" i dr.[403]

6.7. Provedba mjera iz Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011.-2015. vezanih uz medije

Nacionalna politika za ravnopravnost spolova 2011.-2015. obuhvaća nekoliko mjera koje obvezuju medije i pojedina tijela na provedbu, uglavnom kontinuiranu, pojedinih aktivnosti vezanih uz suzbijanje rodnih stereotipa i uvođenje rodno osjetljive politike u medije[404]. Pravobraniteljica je zatražila od nositelja tih mjera izvješće o provedbi u 2012., što su dostavila sva tijela.

6.7.1. Hrvatska radio televizija

Vezano za *izvješće HRT-a* možemo zaključiti da je **došlo do napretka** u odnosu na ranija izvješća Hrvatske radiotelevizije za 2010. i 2011., o emisijama i prilozima koji su se odnosili na promicanje ravnopravnosti spolova, a koja su dostavljena i Hrvatskom saboru, i to u odnosu na rodno osjetljiv jezik, povećanu zastupljenost tema vezanih uz problematiku

[403] Gostovanja Pravobraniteljice u medijima dostupna su na službenim web stranicama www.prs.hr
[404] Poglavlje 7.2 Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011.-2015., mjere 7.2.1.; 7.2.2.; 7.2.4. i 7.2.6.

ravnopravnosti spolova kao i na jasnije prepoznavanje takvih medijskih sadržaja od strane djelatnika/ca HRT-a[405].

Ipak, i dalje *postoje propusti* pa se tako, na primjer, na popis sadržaja o ravnopravnosti spolova stavljaju sadržaji koji se odnose na dječja prava, diskriminaciju temeljem etničke pripadnosti ili ljudskih prava općenito, „svjetskog molitvenog dana žena" te, iako rijetko, najave za filmove ili knjige koje su napisale žene. Osim toga, u izvješću se često koriste općeniti izrazi: gostovalo je „mnogo žena iz nevladinih udruga"; „snimane su reportaže", „u nekoliko navrata govorilo se o ravnopravnosti spolova", gostovao je „niz stručnjakinja iz područja ljudskih prava" i dr. Iz takvih uopćenih navoda ne može se iščitati koliko je bilo stručnjakinja ili priloga ili reportaža niti o čemu se u njima konkretno govorilo. Na primjer, navesti da se u deset filmova (jedne nezavisne produkcije) „u svim segmentima različite tematike ističe rodna ravnopravnost" ili da su autori pokazali „istančan senzibilitet za ljudska prava pojedinaca, pri čemu je zastupljeno i pravo na rodnu ravnopravnost" ili „Pitanja ravnopravnosti spolova, diskriminacije, nasilja u obitelji, rad na prevenciji seksizma implicitno su prisutni svaki dan u emisijama kulturno-znanstvenog programa" preopćeniti su opisi koji ne daju konkretnu sliku o tome koje su to teme bile obrađene i na koji način. Do takvih općenitih ocjena u izvješću dolazi i zbog toga što očito ne postoji metodologija praćenja ove tematike, a koja bi mogla pojednostaviti prikupljanje podataka za izvješća o provedbi i olakšati uvid u zastupljenost takvih sadržaja i način prezentacije pa samim time i omogućiti poboljšanja. Na primjer, 27.06.2012. je HTV Studio Šibenik naveo da je u podnevnom Dnevniku bio „Prilog o policajcima na biciklima, među njima i jedna dama". Sam naslov predstavlja spolni i rodni stereotip što sugerira da je vjerojatno i sama tema bila obrađena na sličan način i da je važno da ju djelatnici/ce koji su na prilogu radili ili ga uređivali to razumiju.

Pravobraniteljica smatra da *Hrvatski radio* dobro pokriva teme vezane za ravnopravnost spolova te da ne propušta popratiti važnija događanja, zakonodavne inicijative i problematizirati pojedine teme kao nasilje nad ženama, silovanja u Domovinskom ratu, položaj žena na tržištu rada, prava osoba spolnih i rodnih manjina, roditeljsku skrb, položaj žena ranjivih skupina kao što su žene s invaliditetom, rodno osjetljiv jezik ili aktivnosti organizacija civilnog društva za zaštitu ljudskih prava žena.

Stoga, Pravobraniteljica smatra da bi bilo *korisno izraditi metodologiju za praćenje tematike* vezane uz ravnopravnost spolova u radio i televizijskim sadržajima, čime bi se pojednostavio način unošenja podataka o zastupljenosti, tematskim područjima, pristupu i načinu prezentacije, a izbjegla uopćavanja koja ne pružaju uvid u stvarnu zastupljenost tema niti ih konkretiziraju. U konačnici jedinstvena metodologija omogućila bi kontinuirano praćenje i time pojednostavila izvještavanje o provedbi mjera prema Nacionalnoj politici, ali i pružila temelj za uočavanje prostora za poboljšanja.

[405] Naime, za razliku od prethodnih godina, u ovogodišnjem izvješću nisu se kao teme iz područja ravnopravnosti spolova navodile emisije o narodnim običajima ili sapunicama.

Rezultati Istraživanja o zastupljenosti i načinu prikazivanja žena i muškaraca na naslovnicama Internet portala (točka 6.1.) vezani za praćenje naslovnica HRT portala pokazali su da su na portalu javne televizije žene bile zastupljene na 160 fotografija (29 %), a muškarci na 401 (71 %). I žene i muškarci najviše su prikazani na fotografijama vezanim uz film i TV što je logično s obzirom na profil portala kojim se uglavnom najavljuje program HRT-a (žene na 94, a muškarci na 107 fotografija). Međutim, odnos između zastupljenosti žena i muškaraca razlikuje se drastično u udjelu na fotografijama vezanima uz sportske vijesti (žene na 9, a muškarci na 101 fotografiji) i vijesti iz politike i gospodarstva (žene na 18, a muškarci na 82 fotografije). Na HRT portalu, žene su u manjini u svim praćenim temama. Kao i kod drugih portala i na portalu HRT-a u većini su mlade žene i muškarci srednje dobi. *Seksizam i spolni stereotipi te obnažena ženska tijela ili uvredljivo, omalovažavajuće i ponižavajuće prikazivanje osoba nije zabilježeno na portalu HRT-a.*

6.7.2. Županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova

Od svih županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova, koja su u suradnji s organizacijama civilnog društva bila nositelji mjera vezano za medije[406] Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011.-2015., Pravobraniteljica je zatražila izvješće o provedenim aktivnostima u 2012. Sva povjerenstva su dostavila izvješća analizom kojih je utvrđeno da od 20 županija i Grada Zagreba:

- 15 županija nije provelo niti jednu od gore navedenih mjera vezano za medije,
- 5 županija i Grad Zagreb je provelo neku/e od mjera, ali ne sve.[407]

Kao osnovni problem u izvještavanju o provedbi mjera detektirano je nepostojanje jedinstvenog načina izvještavanja po mjerama te stoga većina županija izvještaj dostavlja na način da popisuju sve svoje aktivnosti tijekom godine, vrlo često vrlo uopćeno kao na primjer: „povjerenstvo je provelo niz aktivnosti“ ili „dobro su medijski popraćene sve aktivnosti povjerenstva na regionalnoj i lokalnoj razini“. Radi boljeg uvida u način provedbe navedenih mjera, neophodno je da aktivnosti budu konkretne i vezane uz određenu mjeru.

S druge strane pojedina županijska povjerenstva su dostavila vrlo kratka izvješća u kojima su navela ili da mjere vezane uz medije nisu provodila zbog nedostatka bilo kakvih financijskih sredstava za svoj rad ili da su mjere vezane uz medije predvidjeli svojim akcijskim planom za naredno razdoblje. Budući da je rok za provedbu ovih mjera kontinuiran od 2011.-2015. za zaključiti je da navedene mjere vezane uz aktivnost povjerenstava za ravnopravnost spolova uglavnom nisu provođene u 2012., što ne znači da neće biti provedene do kraja roka za provedbu.

U 2012. konkretnu edukacijsku radionicu za djelatnike/ce medija (mjera 7.2.4.) provelo je *povjerenstvo Istarske županije*[408]. Ostala povjerenstva su navodila da mediji prate njihove aktivnosti, da su se sastali s predstavnicima medija ili da su članovi/ce ili predsjednik/ca

[406] Mjere 7.2.1., 7.2.2., 7.2.4. i 7.2.6. Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011.2015.
[407] Odnosi se isključivo na mjere Nacionalne politike za ravnopravnost spolova vezane uz medije, a za koje su nositeljice županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova u suradnji s organizacijama civilnog društva.
[408] Radionica za medije „Ravnopravne, a ne diskriminirane u medijima“, Pula, 19.12.2012.

povjerenstva sudjelovali u radio i TV emisijama na temu ravnopravnosti. Iako je medijsko izvještavanje i angažman u praćenju aktivnosti povjerenstava za ravnopravnost spolova ili drugih dionika društva vezanih za promociju ravnopravnosti spolova od izuzetne važnosti, te Pravobraniteljica pohvaljuje ona povjerenstva koja su uspostavila odlične medijske kontakte i angažirala medije u informiranju građana/ki o načelima ravnopravnosti spolova, sukladno mjeri 7.2.1., ipak se ovakav oblik aktivnosti povjerenstava ne može poistovjetiti s edukacijom medijskih djelatnika i djelatnica koji kreiraju medijske sadržaje, a koje mjera predviđa kao ciljanu skupinu edukacije o rodnim/spolnim stereotipima, seksizmu u medijima, načinu javnog prikazivanja žena i muškaraca u medijima i slično.

Vezano za mjeru 7.2.1. i 7.2.2. treba istaknuti *povjerenstvo Osječko-baranjske županije* koje je realiziralo u suradnji s medijima 16 TV emisija na temu ravnopravnosti spolova.

Niti jedno povjerenstvo nije provelo analizu sadržaja medija radi detekcije učestalosti i vrste rodnih stereotipa (7.2.6.) iako su neka povjerenstva navodila da na svojim sastancima diskutiraju i/ili reagiraju na takve pojedinačne slučajeve, ali ne navode na koji način i što su konkretno poduzela, a neka povjerenstva su navela da će to učiniti u idućem razdoblju. Vezano za mjeru 7.2.5. prema kojoj će Ministarstvo pravosuđa „u vođenju sudske statistike osigurati uvid u broj, vrstu i ishod sudskih postupaka pokrenutih zbog spolne diskriminacije u medijima“, Pravobraniteljici je dostavljeno izvješće navedenog Ministarstva u kojem se navodi statistika za 2012. u predmetima pokrenutima zbog diskriminacije temeljem spola, ali se nigdje ne navodi odnose li se neki od njih na postupke pokrenute zbog spolne diskriminacije u medijima. Razlog nije naveden, ali je za pretpostaviti da se statistika ne vodi po užim područjima kao što je područje medija.

6.8. Edukacija medijskih djelatnika/ca

U organizaciji Edukacijskog centra HRT-a, Pravobraniteljica je održala *radionicu „Aspekt rodne ravnopravnosti u programima HRT-a“* za 34 urednika/ce Hrvatske radiotelevizije. Radionica je obuhvatila mini kviz o tome koliko sudionici/ce poznaju zakonodavstvo i mehanizme provedbe vezane uz ravnopravnost spolova, informacije o nadležnostima Pravobraniteljice za što su urednici/ce pokazali veliki interes, primjere iz istraživanja o stavovima djelatnika/ca HRT-a o ravnopravnosti spolova, preporuke za poboljšanje, rezultate analiza medija koje je provela Pravobraniteljica u proteklim godinama te praktične primjere vezane uz sadržaje tiskanih medija i HRT-a. Sudionici/ce su vrlo pažljivo i s interesom pratili sve prezentacije i vrlo aktivno diskutirali o prikazanim primjerima iz medijske prakse. *Na evaluacijskim listićima izrazili su želju i potrebu da se nastavi s radionicama te uključi što više konkretnih primjera iz programa HRT-a.* Kako bi što veći broj zaposlenika HRT-a mogao pratiti radionicu, ista se mogla pratiti uživo u dopisništvima putem „live streama“, a snimka radionice dostupna je i na youtube kanalu EDU Centra HRT-a[409]. Po prvi puta na ovoj

[409] http://www.youtube.com/watch?v=CFj9_R68e7c&feature=youtu.be

radionici korištene su prednosti društvenih mreža. Dogovorena je daljnja suradnja vezana uz edukaciju djelatnika/ca HRT-a za koju Pravobraniteljica smatra, i nakon ove radionice, da je neophodna.

6.9. Pravobraniteljica u medijima[410]

Pravobraniteljica je u 2012. izdala **18 javnih priopćenja** koja su objavljena na službenim web stranicama te u dnevnom tisku i na informativnim portalima. Priopćenja su se odnosila na seksizam u medijima[411], na homofobne[412] i seksističke[413] izjave pojedinaca, na nasilje[414] ili kršenja ljudskih prava spolnih i rodnih manjina[415], na način izvještavanja o silovanju[416] ili prostituciji[417], na diskriminaciju temeljem bračnog statusa[418], povodom obilježavanja Dana ljudskih prava[419], povodom uravnotežene političke zastupljenosti[420] te reagiranja na medijske napise[421].

Tijekom 2012., Pravobraniteljica za ravnopravnost promovirala je načela ravnopravnosti spolova, upoznavala javnost s nadležnostima i područjima djelovanja institucije Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova te govorila o diskriminaciji i zaštiti od diskriminacije temeljem spola, bračnog i obiteljskog statusa, spolne orijentacije i trudnoće i materinstva. U 2012. mediji su djelovanje Pravobraniteljice popratili **objavom 7 intervjua i 181 članka, što je dvostruko više nego 2011**. Osim toga, Pravobraniteljica je **37 puta gostovala u radio i TV programima**. Treba naglasiti da je za razliku od prošlih godina, zbog angažmana Pravobraniteljice u lokalnim sredinama, ***veliki broj lokalnih radio stanica[422], pa i televizija[423], po prvi puta izvještavao*** *o aktivnostima i nadležnostima Pravobraniteljice.*

[410] Intervjui i izjave pravobraniteljice detaljno su prikazani na web stranicama www.prs.hr
[411] Priopćenje povodom članka "Zastupnici izabrali svoju Miss Sabora", 27.03.2012.; Reklamna kampanja Osječke pivovare, 14.06.2012.
[412] Priopćenje o homofobnim izjavama, 11.05.2012.; Javno priopćenje povodom homofobnih izjava, 2.11.2012.
[413] Priopćenje povodom komentara ministra gospodarstva upućenog ministrici okoliša, 10.02.2012.; Stereotipna izjava glavnog urednika HTV-a, 28.05.2012.
[414] Priopćenje povodom napada na Trešnjevci, 26.6.2012.
[415] Javno priopćenje povodom odluke Grada Splita, 28.05.2012.; Javno priopćenje povodom promjene rute Split Pride-a, 4.06.2012.; Priopćenje povodom sudske odluke u predmetu Krešić protiv Fakulteta organizacije i informatike Sveučilišta u Zagrebu, 12.07.2012.
[416] Javno priopćenje povodom neetičkog načina izvještavanja o slučaju silovanja u Podstrani, 29.11.2012.
[417] Javno priopćenje povodom turističke ponude koja prostituciju promovira kao zagrebačku baštinu, 16.09.2012.
[418] Priopćenje Pravobraniteljice o diskriminaciji temeljem bračnog statusa prilikom primjene Zakona o porezu na promet nekretnina, 10.10.2012.
[419] Obilježen Međunarodni dan ljudskih prava, 10.12.2012.
[420] Uravnotežena zastupljenost žena i muškaraca na izbornim listama, 9.10.2012.
[421] Otvoreno pismo uredniku "Identiteta", 15.04.2012.; Komentar medijskih napisa vezan uz izjavu ministrice vanjskih poslova, 11.12.2012.
[422] npr. Hrvatski radio Knin, Radio Istra „Život žene“, Bjelovarsko bilogorski radio „Srijedom po sredini“, Radio Našice „Spajalica“, Glas Podravine – Koprivnica, HR Radio Split „Eurolink“, Radio Đakovo, Soundset Terezija Gradskog etera Grada Bjelovara.
[423] Slavonska TV, Varaždinska TV, Kanal RI, TV Jabuka - Serbus Zagreb

Službena web stranica Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova redizajnirana je, poboljšana što se tiče interaktivnosti, preglednosti i ažurnosti i obuhvaća nove rubrike. Primijećeno je da se mediji redovito koriste tim stranicama te da često prenose sadržaj koji se na njima objavljuje, naročito javna priopćenja. Nova web stranica je postavljena krajem travnja 2012. te se statistika posjećenosti vodi za 8 mjeseci: 54.206 posjetitelja koji su stranice posjetili *1.517.587 puta što je gotovo dvostruko više nego prethodne godine*[424].

6.9.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Usprkos brojnim upozorenjima i preporukama, javnim priopćenjima i sudjelovanjem na raznim društvenim događanjima organiziranima u svrhu osvješćivanja o spolnim stereotipima i seksizmu, te usprkos činjenici da u svakom godišnjem izvješću Hrvatskom saboru, temeljem sustavnog praćenja i istraživanja medija Pravobraniteljica, uz brojne primjere iz medijske prakse, daje podrobnu analizu zastupljenosti žena i muškaraca u medijima kao i načina njihova prikazivanja, situacija je u medijima, možemo slobodno reći, sve gora. Osim pojedinačnih vrlo rijetkih primjera poštivanja upozorenja i preporuka, mediji i dalje ne odustaju od uvredljivog, ponižavajućeg i omalovažavajućeg prikazivanja, uglavnom žena, u javnosti. Većinu fotografija i tekstova karakterizira pretjerano isticanje ženske seksualnosti i seksipila, fizičkog izgleda isključivo mladih, lijepih i što više razodjevenih žena. U preobilju tog i takvog načina prikazivanja žena, pojedine vijesti o ženskoj vrijednosti i postignućima koja nemaju veze s izgledom, stavljene su na margine, rijetko se o njima piše i govori pa se iz medija dobiva dojam da ih i nema.

Uzimajući u obzir preporuke medijima iz prošlogodišnjeg Izvješća pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, temeljem svega iznesenog u ovom poglavlju možemo zaključiti da zapravo niti jedna od pet preporuka nije usvojena, niti provedena te da nije došlo do poboljšanja. Temeljem ovog zaključka, Pravobraniteljici bi preostalo ponovo prepisati iste preporuke, a budući da se već godinama malo i gotovo ništa ne mijenja, jer svaka godina donosi nove i nove primjere po istom starom obrascu, dolazimo do apsurdne situacije u kojoj bi se iste, neprovedene preporuke trebale uvijek nanovo prepisivati iz godine u godinu kao mrtvo slovo na papiru. Stoga će Pravobraniteljica u 2013. uputiti svim medijima koji su bili obuhvaćeni istraživanjima, rezultate istraživanja uz vrlo konkretna upozorenja i preporuke koji će se odnositi na svaki pojedini medij i zatražiti od njih konkretna očitovanja što su poduzeli i što misle poduzeti. U slučaju ignoriranja upozorenja i preporuka zatražit će nadzor nad njihovim radom od nadležnih im tijela, a sukladno čl.23.st.3. Zakona o ravnopravnosti spolova. U slučajevima drastičnog kršenja zakonskih odredbi i uvredljivog, ponižavajućeg i omalovažavajućeg načina prikazivanja žena i muškaraca u javnosti, tražit će postupanja nadležnih tijela. **Preporuke vezane uz medije:**

(1) Tiskani i elektronički mediji i publikacije (njihovi nakladnici) bi trebali organizirati edukacijske radionice o spolnim stereotipima i seksizmu u medijskim sadržajima, upoznati djelatnike/ce s nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim dokumentima

[424] ***2011. stranice su u periodu od 12 mjeseci bile posjećene 781.270 puta. 2010 Internet stranice je posjetilo 90.360 posjetitelja/ica.***

čije se odredbe odnose na način javnog prikazivanja žena i muškaraca u medijima i obvezati djelatnike/ce na sudjelovanje.

(2) Svi mediji su dužni izbjegavati senzacionalizam u izvještavanju o nasilju nad ženama kao rodno uvjetovanom nasilju, seksizam i spolne stereotipe.

(3) HRT bi trebao izraditi jedinstvenu metodologiju praćenja tema vezanih uz ravnopravnost spolova radi boljeg uvida i jednostavnijeg izvještavanja. Metodologija bi između ostalog trebala obuhvatiti točan broj emitiranih emisija i snimljenih priloga na temu ravnopravnosti spolova, temu i način prezentacije (npr. gost(i)/gošća(e), voditelj/ica, problematika obrađena u okviru teme i sl.).

(4) Obrazovanje za medije, medijska pismenost, trebala bi biti dio odgojno-obrazovnog procesa prilagođena svim uzrastima.

(5) Strukovna tijela (poput Hrvatskog novinarskog društva, Suda časti oglašivača, Vijeća za elektroničke medije) trebala bi pratiti i sukladno svojim ovlastima sankcionirati one medije i medijske djelatnike/ce koji krše zakonske odredbe ili odredbe etičkih kodeksa.

(6) Županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova trebaju se više povezati s organizacijama civilnog društva kako bi mogla zajednički aktivno sudjelovati u praćenju medija i reagiranju na pojave seksizma i spolnih stereotipa u lokalnim medijima kao i u organiziranju edukacijskih radionica za djelatnike/ce lokalnih medija, a sukladno mjerama Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011.-2015.

7

RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U PODRUČJU POLITIČKE PARTICIPACIJE

Zakon o ravnopravnosti spolova propisuje da su političke stranke i drugi ovlašteni predlagatelji dužni poštivati načelo ravnopravnosti spolova i voditi računa o uravnoteženoj zastupljenosti žena i muškaraca na izbornim listama. Osjetnu neuravnoteženost jednog spola zakon smatra ako je zastupljenost jednog spola niža od 40%.

7.1. Izbor zastupnika/ica promatrača Hrvatskoga sabora u Europski parlament

Temeljem *Odluke o imenovanju zastupnika promatrača Hrvatskoga sabora u Europski parlament*[425] iz redova zastupnika i zastupnica Hrvatskoga sabora imenovano je 12 promatrača/ica u Europski parlament[426] - 8 muškaraca i 4 žene (33%). Navedena zastupljenost žena još uvijek nije dovoljna u smislu ostvarivanja odredbe čl.15. Zakona o ravnopravnosti spolova. Redoviti izbori za članove i članice Europskog parlamenta iz Republike Hrvatske bit će održani 14. travnja 2013.

7.2. Stajalište Pravobraniteljice o primjeni čl.15. Zakona o ravnopravnosti spolova na izborne liste za izbore zastupnika/ca u jedinice lokalne i regionalne samouprave

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je u drugoj polovici izvještajnog razdoblja povodom izravnog upita stranke Hrvatskih laburista u vezi sastavljanja izbornih lista za predstojeće izbore za članove/ice predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave dala tumačenje odredbe čl.15.[427] Zakona o ravnopravnosti spolova.

[425] Hrvatski sabor je odluku donio 16. ožujka 2012.
[426] Sukladno Ugovoru o pristupanju i razmjerno udjelu u sastavu 7. saziva Sabora.
[427] Čl.15. Zakona o ravnopravnosti spolova: (1) Prilikom utvrđivanja i predlaganja liste kandidata/tkinja za izbor zastupnika u Hrvatski sabor, za izbor članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave kao i za izbor članova u Europski parlament političke stranke i drugi ovlašteni predlagatelji dužni su poštivati načelo ravnopravnosti spolova i voditi računa o uravnoteženoj zastupljenosti žena i muškaraca na izbornim listama sukladno čl.12. ovoga Zakona. (2) U cilju provedbe st.1. ovoga članka političke stranke i drugi

Kako je i čl.35.[428] navedenog Zakona u izravnoj vezi sa čl.15. istog Zakona, Pravobraniteljica je ujedno iznijela i svoje stajalište o primjeni i dosegu istog članka. Pravobraniteljica smatra kako se zakonski pojam „treći redovni izbori" odnosi na izbore članova/ica predstavničkih tijela lokalne i regionalne (područne) samouprave, koji će se održati u travnju 2013. Potvrda takvog stajališta Pravobraniteljice je i stajalište kojim se pojam izbornog ciklusa definira kao „normirani vremenski razmak u kojemu se održavaju izbori za određena politička tijela ili politički položaj".[429] U tom smislu, pojam „redovni izbori"[430] odnosi se na izbore za bilo koju razinu vlasti održanih u zakonom propisanom roku, odnosno na one koji nisu izvanredni. Uz navedeno stajalište, Pravobraniteljica je preporučila i primjenu određenih modela[431] formiranja izbornih lista korištenih po članicama EU, koje ujedno predstavljaju i primjer uvođenja pozitivnih mjera radi osiguranja ujednačenije participacije žena u vlasti. Aktualna struktura Hrvatskog sabora upravo dokazuje nužnu primjenu čl.15. Zakona o ravnopravnosti spolova. Kao što je Pravobraniteljica više puta isticala u svojim medijskim istupima, u inicijalnom sastavu Hrvatskoga sabora bilo je izabrano 19,8 % žena, što je manje od njihovog broja u prethodnom sazivu, i ujedno najniži broj žena – zastupnica od 2000. Iz navedenih podataka slijedi da je društvena skupina koja čini natpolovičnu većinu stanovništva Republike Hrvatske podzastupljena u upravljanju tim istim društvom.

7.3. Aktivnosti Pravobraniteljice vezano za političku participaciju žena

Tijekom 2012. Pravobraniteljica je sudjelovala na nekoliko ***tribina u organizaciji političkih stranaka*** na kojima je izlagala o nadležnostima neovisnog tijela za suzbijanje diskriminacije u području ravnopravnosti spolova kao i o primjerima iz prakse temeljem pritužbi građana i građanki, o političkoj participaciji žena i predstojećim lokalnim izborima, o političkim i poslovnim kvotama, o strukturalnoj diskriminaciji žena na tržištu rada, o jazu u plaćama, o

---

ovlašteni predlagatelji pri utvrđivanju izbornih lista dužni su uvoditi posebne mjere na način da zastupljenost muškaraca i žena na listama za izbor zastupnika u Hrvatski sabor, članova u predstavnička tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i članova u Europski parlament ne bude osjetno neuravnotežena, sukladno čl.12.st.3. ovoga Zakona. Sukladno čl.12.st.1. ovoga Zakona postupno povećanje podzastupljenog spola mora se postići najkasnije prigodom provedbe trećih redovitih izbora od dana stupanja na snagu ovoga Zakona.

[428] Članak 35. Zakona o ravnopravnosti spolova: Političke stranke i drugi ovlašteni predlagatelji koji prilikom predlaganja lista kandidata/tkinja za izbor zastupnika u Hrvatski sabor, članove predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, kao i za članove u Europski parlament koji ne poštuju načelo ravnopravnosti spolova utvrđeno čl.15. ovoga Zakona te ne vode računa o uravnoteženoj zastupljenosti žena i muškaraca na izbornim listama sukladno čl.12. ovoga Zakona, kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom od 50.000,00 kuna za izbore za zastupnike u Hrvatski sabor i članova u Europski parlament, novčanom kaznom od 40.000,00 kuna za izbore za članove gradskih vijeća i županijskih skupština, odnosno novčanom kaznom od 20.000,00 kuna za izbore za članove općinskih vijeća.

[429] http://www.izbori.hr/izbori/ip.nsf/WPDS/5B79A43B63431DCBC12574270034F73D?open&1
Izborna enciklopedija, Državno izborno povjerenstvo, 2008.

[430] Tumačenje pojma „treći redovni izbori" prema kojem bi se odredba čl.15. Zakona tumačila tako da se odnosi na treće po redu izbore za određenu razinu vlasti predstavljalo bi odstupanje od smisla odredbe samog članka, ali i od smisla čl.5. Zakona o ravnopravnosti spolova, koji predstavlja suštinu prava zagarantiranih istim zakonom i Ustavom, s obzirom da bi se prema tome uravnotežena zastupljenost (a time i mogućnost ujednačene stvarne političke participacije u tijelima vlasti) žena i muškaraca na izbornim listama za tijela izvršne vlasti imala čekati do 2020.

[431] Tzv. „par-nepar model", prema kojem se izborne liste sastavljaju tako da je svaka druga osoba na listi suprotnog spola.

tradicionalnim ulogama u obitelji, o potrebi jačeg aktivizma ženskih organizacija u ruralnim područjima kao i aktivnijeg rada političkih stranaka na lokalnoj razini, posebice u ruralnim područjima. Pravobraniteljica je bila jedna od panelistica na radionici na temu *„(Ne)moć politika rodne ravnopravnosti“* koju su u okviru Programa političkog obrazovanja za ženski aktivizam organizirali Socijaldemokratski forum žena, Udruga za razvitak socijalne demokracije Novo društvo i Zaklada Friedrich Ebert. Radionici je nazočilo preko 100 sudionica.

Kao prva uvodničarka, Pravobraniteljica je sudjelovala i na seminaru Političke akademije HNS-a u organizaciji Ženske inicijative HNS-a pod nazivom *"Žene i politika - ususret lokalnim izborima 2013."* Govorila je o zakonskoj regulativi vezanoj uz sudjelovanje žena na lokalnim izborima, političkim kvotama, percepciji političarki i seksizmu u medijima, rodno osjetljivom proračunu i procesu donošenja odluka na lokalnoj razini, potrebi stranačke edukacije žena i muškaraca vezano za promicanje načela ravnopravnosti spolova.

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova bila je gošća tribine povodom Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama u organizaciji Socijaldemokratskog foruma žena SDP-a Mjesne organizacije Trnje. Tema razgovora odnosila se na *"Borbu protiv nasilja nad ženama te položaj žena u društvu i politici"*.

Pravobraniteljica je prisustvovala i predstavljanju rezultata *istraživanja "Žene u hrvatskoj politici 2011."* [432] Rezultati istraživanja ukazali su na problem dvostruke opterećenosti žena, a što dovodi i do njihove diskriminacije u društvu. Iz rezultata proizlazi kako ispitanici/ice najutjecajnijima za percipiranje uloge žene u društvu smatraju medije, a na drugom mjestu se nalaze vjerske institucije dok se sudstvo nalazi na zadnjem mjestu. Kao postojeće prepreke u političkoj participaciji žena istaknuto je, uz problem njihovog dvostrukog opterećenja, i postojanje predrasuda kao i patrijarhalnog društva u kojem živimo. Pravobraniteljica se u raspravi osvrnula na pitanje političkih kvota, ali i poslovnih kvota koje se uvode za rukovodeće pozicije u trgovačkim društvima na području Europske unije, te stavila naglasak na ulogu odgojno-obrazovnih ustanova u promicanju načela ravnopravnosti spolova.

7.4. Preporuke političkim strankama

Iako žene čine više od polovine stanovništva Republike Hrvatske, bitno su podzastupljene u tijelima političke vlasti na svim razinama. Pravobraniteljica smatra istu situaciju neodrživom, osobito stoga što postoje zakonski instrumenti za njeno otklanjanje. Stoga se preporučuje:

(1) voditi računa o spolno uravnoteženoj zastupljenosti žena i muškaraca na kandidacijskim listama neovisno o kojim se izborima radi,

(2) sustavno podizati svijest i širiti informacije o spolno uravnoteženoj zastupljenosti na svim razinama političkoga i javnoga života,

[432] Istraživanje je proveo Centar za ženske studije, na uzorku od 1201 građana/građanki. Cilj istraživanja je ispitati vrijednosti, percepcije i znanja hrvatskih građanka/ki o političkoj participaciji žena, o diskriminaciji žena u području javnog i političkog života te općenito o položaju žena u Hrvatskoj.

(3) zalagati se za načela ravnopravnosti spolova unutar stranke te se javno ograditi od homofobnih, seksističkih i spolno stereotipnih izjava i članova/ica vlastite i drugih stranaka.

8

NACIONALNA POLITIKA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA 2011.-2015. - ANALIZA mjera u 2012.

Nacionalna politika za ravnopravnost spolova, za razdoblje od 2011.-2015. [433] (dalje u tekstu: Nacionalna politika) osnovni je strateški dokument Republike Hrvatske koji se donosi s ciljem uklanjanja diskriminacije žena i uspostavljanja stvarne ravnopravnosti spolova provedbom politike jednakih mogućnosti za razdoblje od 2011.-2015. U skladu sa svojim ovlastima, Pravobraniteljica je od nositelja[434] svih mjera čiji ***rok provedbe je bio tijekom 2012. ili kontinuirano,*** zatražila podatke o njihovim aktivnostima poduzetim u cilju provedbe tih mjera. Podaci su također zatraženi i od županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova jer su i ona određena kao nositelji pojedinih mjera.[435] Zatražene podatke su dostavili svi nositelji/ice te je na temelju tih podataka sačinjena ova analiza.

Mjere čiji cilj je ***podizanje razine znanja i svijesti o anti-diskriminacijskom zakonodavstvu***, rodnoj ravnopravnosti i ljudskim pravima žena[436] su se tijekom 2012. provodile kao i mjere čiji cilj je unaprjeđenje društvenog položaja žena pripadnica nacionalnih manjina[437]. Međutim

[433] Nacionalnu politiku za ravnopravnost spolova, 2011.-2015. je donio Hrvatski sabor na sjednici održanoj dana 15.07.2011. te je objavljena u Narodnim novinama 88/11 od 27.07.2011.

[434] **Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske** je obavijestio kako je on, kao stručna služba Vlade Republike Hrvatske za obavljanje poslova u vezi s ostvarivanjem ravnopravnosti spolova, temeljem čl.18.st.2.alin.4. Zakona o ravnopravnosti spolova zadužen za izradu, ali i nadzor provedbe Nacionalne politike za ravnopravnost spolova. O njezinoj provedbi Ured za ravnopravnost spolova podnosi Vladi RH periodična dvogodišnja izvješća. Obzirom na navedeno, **mjere čiji isključivi nositelj je Ured za ravnopravnost spolova nisu obuhvaćene ovom analizom.** Ured za ravnopravnost spolova je pritom dostavio podatke o provedbi mjera kojih je nositeljica Vlada Republike Hrvatske te se isti navode u ovoj analizi.

[435] Pritom su podaci zatraženi od onih nositelja koji su individualno navedeni kao institucije, ali ne i od nositelja koji nisu individualno određeni (kao npr. nadležna tijela državne uprave, organizacije civilnog društva, znanstvene institucije,zdravstveni radnici i sl.).

[436] Navedene mjere uključuju provođenje (medijskih) kampanji, obilježavanja važnijih datuma iz područja ljudskih prava žena, edukaciju sudstva, državnog odvjetništva i odvjetnika/ica, financiranje odgovarajućih projekata organizacija civilnog društva te praćenje relevantnih statističkih podataka.

[437] Mjere obuhvaćaju provođenje aktivnosti o ljudskim pravima pripadnica nacionalnih manjina, programe informiranja pripadnica romske nacionalne manjine, povećanje broja stipendija i subvencija za obrazovanje

mjere koje se odnose na ***unaprjeđivanje društvenog položaja žena s invaliditetom***, a čiji nositelji su uglavnom županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova, provodile su se djelomično jer većina povjerenstava još uvijek nije u svoje programe rada u potpunosti uvrstila navedene mjere. Vezano uz mjere koje se odnose na ***unaprjeđenje znanja i svijesti o položaju žena u ruralnim područjima,*** vidljivo je kako se navedene mjere provode samo djelomično[438] obzirom da još uvijek nije donesen *Akcijski plan za promicanje i unapređivanje uloge i statusa žena u ruralnim područjima (2012.-2013.)* niti se svake godine tiskaju i objavljuju publikacije temeljem prikupljenih podataka o ženama u ruralnim područjima[439]. Mjere čiji cilj je podizanje kvalitete i dostupnosti zdravstvene zaštite žena i djevojčica su se u potpunosti provodile tijekom 2012.

Mjere vezano za ***jednake mogućnosti na tržištu rada*** gotovo sve [440] su se u 2012. provodile. Tako su Ministarstvo rada i mirovinskog sustava kao i HZZ naveli da je HZZ, kao provedbeno tijelo, javno objavljivao i pratio zasebne podatke o položaju žena na tržištu rada temeljem učinaka u provedbi mjera Nacionalnog akcijskog plana zapošljavanja, 2011.-2012.

Mjere vezano za ***osnaživanje ženskog poduzetništva*** gotovo sve [441] su se provodile. Tako Ministarstvo poduzetništva i obrta iznosi podatke o potporama dodijeljenim ženama poduzetnicama po Poduzetničkom impulsu 2012., a prema kojem je u sklopu projekta „*Žena poduzetnica"* u 2012. dodijeljeno 58 potpora u ukupnom iznosu od 7.995.814 kn. Navedeno ministarstvo navodi kako je u suradnji sa Regionalnim centrom za razvoj poduzetničkih kompetencija za zemlje Jugoistočne Europe (SEECEL) u Gradskoj skupštini Grada Zagreba 11.11.2012. održan skup na kojem je na nacionalnoj razini lansiran projekt „*Ženskog poduzetništva*", a čime se provodila mjera 2.2.3.

Mjere koje omogućuju ***usklađivanje privatnih i profesionalnih obveza***, su se uglavnom provodile, ali ne po svim nositeljima[442].

Romkinja te unaprjeđenje prikupljanja statističkih podataka u području odgoja i obrazovanja djevojčica Romkinja.

[438] Mjera 1.4.1. predviđa osnivanje radne skupine radi prikupljanja podataka o ženama u ruralnim područjima u području obrazovanja, zapošljavanja i samozapošljavanja, zdravstvene zaštite, očuvanja kulturne baštine i gospodarskog razvoja kao i izradu *Akcijskog plana za promicanje i unapređivanje uloge i statusa žena u ruralnim područjima (2012.-2013.)*. Ministarstvo poljoprivrede je navelo kako je 13.07.2012.g. osnovalo Radnu skupinu radi prikupljanja podataka o ženama u ruralnim područjima, ali dovršetak Akcijskog plana se očekuje tek u 2013.

[439] Naime, Ministarstvo poljoprivrede navodi kako je navedena mjera realizirana objavom rezultata trogodišnjeg istraživanja o statusu, svijesti i potrebama seoskih žena u RH provedenog putem anketnog upitnika „*101 pitanje za ženu iz ruralnih područja*, a koje je na području 18 županija iniciralo i provelo resorno Ministarstvo u periodu 2009-2011. Međutim, Pravobraniteljica ukazuje kako bi se podaci trebali prikupljati i objavljivati svake godine odnosno **kontinuirano** kao što je to navedeno i u mjeri, a ne jednokratno.

[440] Jedina mjera koja se u navedenom cilju nije provodila je mjera 2.1.5., a obzirom kako je njezin nositelj (Središnji državni ured za e-Hrvatsku) prestao sa radom te je njegove poslove preuzelo Ministarstvo uprave koje navodi kako se u okviru svog zakonom propisanog djelokruga rada ne bavi tržištem rada te pritom smatra kako bi navedenu mjeru trebalo preuzeti Ministarstvo rada i mirovinskog sustava.

[441] Jedina mjera iz navedenog cilja koja se u 2012. provodila djelomično je mjera 2.2.4. obzirom kako iz očitovanja Ministarstvo poduzetništva i obrta kao i Ministarstva poljoprivrede (koji su jedni od nositelji te mjere) proizlazi da se dio mjere koji se odnosi na poticanje ženskog poduzetništva na lokalnoj razini provodio, ali se nositelji nisu izričito očitovali o provedbi drugog dijela te mjere (provođenje istraživanja o utjecaju ženskog poduzetništva na kvalitetu života pojedinih regija) iz čega je Pravobraniteljica zaključila kako se taj dio mjere još uvijek ne provodi.

[442] Naime, mjera 2.3.2. koja predviđa poticanje organizacije odgoja i obrazovanja djece predškolske dobi u trgovačkim društvima i poslovnim organizacijama u javnom i privatnom vlasništvu nije bila provedena u 2012.

Mjere rodno-osjetljivog obrazovanja uglavnom se provode. Od pozitivnih pomaka treba istaknuti konstituiranje Povjerenstva za prosudbu usklađenosti udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava s etičkim zahtjevima pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta, kontinuirano provođenje programa stručnog usavršavanja iz područja ravnopravnosti spolova Agencije za odgoj i obrazovanje i Agencije za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, praćenje primjene jezičnih standarda za sadržaje svjedodžbi, certifikata, licencija i diploma, primjenu kriterija podzastupljenosti spolova pri upisu u srednje škole temeljem Odluke o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u srednje škole u školskoj godini 2012./2013. i provođenje aktivnosti vezano za rodno-osjetljivo profesionalno informiranje učeničke populacije u završnim razredima osnovnih škola.

Međutim, kod pojedinih mjera nije zabilježen odgovarajući napredak. Tako nema nikakvih novosti o donošenju novog Udžbeničkog standarda za koji je rok provedbe bila određena 2011. i nema pomaka u pogledu davanja prednosti podzastupljenom spolu pri dodjeli visokoškolskih stipendija. Također, u Kurikulumu građanskog odgoja i obrazovanja uvedeni su sadržaji vezani za kompetencije za medijsko opismenjivanje, međutim izostavljeni su vrlo važni elementi anti-diskriminacijske terminologije vezani za područje rodne ravnopravnosti.

Područje ***ravnopravnosti u procesu odlučivanja u političkom i javnom životu*** sadrži dva cilja i to postizanje uravnotežene zastupljenosti muškaraca i žena u predstavničkim i izvršnim tijelima vlasti na svim razinama te unaprjeđivanje položaja žena u športu. U odnosu na prvi cilj, iz dostavljenih očitovanja nositelja predmetnih mjera proizlazi kako su se mjere iz tog cilja u 2012. provodile. Tako je Odbor za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora naveo da je, s ciljem povećanja zastupljenosti žena u politici, raspravljao o Prijedlogu za davanje vjerodostojnog tumačenja članka 15.st.2. Zakona o ravnopravnosti spolova te vezano uz navedeno dao svoje mišljenje. U odnosu na mjeru 4.1.8., Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH je dostavio podatke objavljene u publikaciji „*Izvještaj o korporativnom upravljanju 2011.*“[443], a iz kojih je vidljiv trend povećanja broja žena u strukturama trgovačkih društava (upravama i nadzornim odborima)[444]. Vezano uz provedbu mjere 4.1.9., Agencija za upravljanje državnom imovinom je izradila predviđenu analizu o udjelu žena, članica upravnih i/ili nadzornih odbora trgovačkih društava u većinskom državnom vlasništvu[445], koja je dostavljena Uredu za ravnopravnost spolova Vlade RH.

Vezano uz ***unaprjeđivanje položaja žena u športu***, iz očitovanja Hrvatskog olimpijskog odbora vidljivo je da je on, kao jedan od nositelja sve tri mjere iz toga područja, provodio

---

od strane Hrvatske udruge poslodavaca koja navodi kako je (vezano uz tu mjeru) tek u pripremi i razmišljanju o aktivnostima koje bi se po tom pitanju mogle provoditi te da se nadaju njihovoj žurnoj provedbi. Također, niti Hrvatska obrtnička komora se u svom dopisu o provedbi navedene mjere nije izričito očitovala.

[443] Navedenu publikaciju je objavila Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga.

[444] Prema navedenoj publikaciji, u 197 izdavatelja dionica uvrštenih na uređeno burzovno tržište u 2011., udio žena u upravama je iznosio 17,28 %, a 2010. - 16,08 %. U nadzornim odborima izdavatelja dionica u 2011. udio žena iznosio je 18,92 % (190), a u 2010. - 18,39%.

[445] Rezultati navedene analize: „*Trenutno se u većinskom državnom vlasništvu nalazi 61 trgovačko društvo koje obavlja poslovne aktivnosti, te kojima upravlja Agencija za upravljanje državnom imovinom i za koje Agencija ima podatke. U navedenim društvima ukupno je 264 članova nadzornih odbora, od čega njih 60 žena, odnosno 22,73%, te ukupno 103 članova upravnih odbora, od čega njih 17 žena, odnosno 16,50%. Sveukupno gledajući, trenutno od 367 članova nadzornih i upravnih odbora njih 77 sačinjavaju žene, tj. postotak žena u njima zauzima udio od 20,98%.*“

aktivnosti u cilju provedbe tih mjera[446]. Na upravljačkim pozicijama u HOO-u nalazi se 17% žena dok se na upravljačkim pozicijama nacionalnih športskih saveza nalazi svega 11% žena.

U području koje se odnosi na ***uklanjanje nasilja nad ženama,*** Ministarstvo vanjskih i europskih poslova navodi kako je RH potpisala[447] Konvenciju o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji Vijeća Europe (tzv. Istambulska konvencija)[448], a Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina je izradio novi Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja ljudima za razdoblje 2012.-2015.[449]. Također je i Vlada RH donijela Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja.[450] Međutim, mjera 5.1.5.[451] nije bila provođena od strane Ministarstva socijalne politike i mladih koje navodi da je ono samo jedan od nositelja te mjere. U odnosu na mjeru 5.1.7., iako većina nositelja te mjere[452] navodi određene aktivnosti vezano uz položaj žena u športu, te aktivnosti ne uključuju ciljane edukacije sportaša i sportašica vezano uz seksualno nasilje, a što je predviđeno tom mjerom.

Vezano uz ***unaprjeđivanje sustava vođenja statističkih podataka, međusektorsku suradnju i*** koordinaciju nadležnih državnih tijela, institucija i organizacija civilnog društva u rješavanju problema nasilja nad ženama na nacionalnoj i na lokalnoj razini te na osiguranje kontinuirane edukacije nadležnih tijela) iz očitovanja nositelja tih mjera vidljivo je da su se mjere (više ili manje) provodile od gotovo svih nositelja[453]. Tako Policijska akademija navodi međuinstitucionalnu suradnju sa Pravobraniteljicom i MUP-om, a na temelju čega je 07.12.2012. potpisan Memorandum o suradnji.

Ciljevi koji se odnose na ***osvještavanje javnosti o pojavi, problemima i načinima suzbijanja rodno uvjetovanog nasilja,*** iz dostavljenih očitovanja nadležnih nositelja proizlazi kako se jedina mjera iz toga područja (5.3.1.)[454] provodila od strane većine nositelja u 2012.

---

[446] Hrvatski olimpijski odbor navodi kako je na prijedlog Komisije za žene u športu na svojoj 34. Sjednici održanoj 22.02.2012. donio Preporuku za provedbu mjera nacionalne politike za ravnopravnost spolova, a koja je upućena svim članovima/icama Hrvatskog olimpijskog odbora. Osim navedenoga, HOO navodi kako je provedena analiza zastupljenosti žena na upravljačkim pozicijama u hrvatskom športu koja je prezentirana na V. seminaru za koordinatorice za žene u športu „*Ususret olimpijskim igrama London 2012*.“, održanom u organizaciji Komisije za žene u športu Hrvatskog olimpijskog odbora u suradnji s Ministarstvom znanosti, obrazovanja i sporta 04.06.2012. u Zagrebu.

[447] Mjera je provedena u siječnju 2013. (22.01.2013.).

[448] Navedeno je obuhvaćeno mjerom 5.1.1.

[449] Navedeno je obuhvaćeno mjerom 5.1.3.

[450] Navedeno je predviđeno mjerom 5.1.4.

[451] Mjera 5.1.5. predviđa provođenje istraživanje o rasprostranjenosti svih oblika nasilja nad ženama, uključujući tradicionalne štetne prakse, u svrhu planiranja i provedbe aktivnosti s ciljem suzbijanja nasilja nad ženama i unapređenja njihova položaja.

[452] Mjera 5.1.7. predviđa da će se odredbama zakona, pravilnika i drugih akata koji reguliraju područje športa, šport će se učiniti sigurnim za žene i djevojke od svih oblika nasilja, uključujući seksualno nasilje, te da će se s tim u vezi educirati športaši i športašice, a počinitelji snositi adekvatne sankcije od strane svojih športskih organizacija i športskih saveza. Nositelji mjere su Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Nacionalno vijeće za šport, Hrvatski olimpijski odbor i Hrvatski paraolimpijski odbor.

[453] Jedino su Ministarstvo socijalne politike i mladih te Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih naveli kako nisu provodili aktivnosti predviđene u mjeri 5.2.2., a koje se odnose na sustavne edukacija sudstva, općinskih i županijskih državnih odvjetništava, zdravstvenih djelatnika i djelatnica, djelatnika i djelatnica odgojno-obrazovnih ustanova, obiteljskih centara i policijskih uprava, socijalnih radnika i radnica te stručnjaka i stručnjakinja s područja zaštite mentalnog zdravlja, radi unapređenja pružanja pravne zaštite i pomoći žrtvama nasilja, posebice žrtvama seksualnog nasilja, kao i žrtvama diskriminacije na temelju spolne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja.

[454] Mjera 5.3.1. glasi „*Organizirat će se i provoditi kampanje i druge aktivnosti, radionice, predavanja, tribine, okrugli stolovi o problemu rodno uvjetovanog nasilja, uključujući trgovanje ljudima i prostituciju kao i nasilje*

Područje koje obuhvaća ***međunarodnu politiku i suradnju*** sadrži jedan cilj i to provođenje upoznavanja javnosti s politikama ravnopravnosti spolova EU i drugih međunarodnih organizacija, a mjere obuhvaćene tim ciljem su se u 2012. provodile. Tako je Ministarstvo vanjskih i europskih poslova aktivno sudjelovalo u radu i unaprjeđivalo suradnju sa svim relevantnim tijelima UN-a,[455] a Ministarstvo je aktivno sudjelovalo i u radu relevantnih tijela UN u području ravnopravnosti spolova (mjera 6.1.8.). Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, kao i Odbor za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora, bili su aktivni i u provedbi mjere 6.1.10.[456] koja se odnosi na promicanje ravnopravnosti spolova izvan Republike Hrvatske putem regionalne suradnje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova i drugim oblicima suradnje sa susjednim državama.

Posljednje područje obuhvaća ***institucionalne mehanizme i načine provedbe***, a sadrži tri cilja. Prvi cilj uključuje osnaživanje mehanizama za provedbu ravnopravnosti spolova na nacionalnoj i lokalnoj razini te unaprjeđivanje njihovog koordiniranog djelovanja, a mjere obuhvaćene tim ciljem su se uglavnom[457] provodile. Nositelji tih mjera su uglavnom županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova koja navode brojne aktivnosti poduzimane u cilju provedbe tih mjera (kao što su poticanje osnivanja lokalnih povjerenstava za ravnopravnost spolova na području njihove županije, donošenje Akcijskih planova za provedbu mjera iz Nacionalne politike za ravnopravnost spolova, sudjelovanje na Koordinaciji županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova i sl.). O provedbi mjere koja predviđa prevođenje i diseminiranje Priručnika Vijeća Europe o strategijama za suzbijanje rodnih stereotipa u medijima, većina povjerenstava se nije očitovala[458]. Također niti jedina mjera vezano za upravljanje proračunskim sredstvima prema spolu i podupiranju provedbe rodnih istraživanja i analiza, nije bila provedena jer je iz dostavljenog očitovanja Ministarstva financija Pravobraniteljica zaključila kako analiza proračuna iz rodne perspektive radi utvrđivanja različitog utjecaja proračuna na žene i muškarce nije sačinjena.

---

nad LGBT osobama te tiskati, distribuirati publikacije i edukativne materijale o svim oblicima nasilja nad ženama radi informiranja i podizanja javne svijesti o pojavi, problemima i načinima suzbijanja rodno uvjetovanog nasilja." Samo je Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih navela kako nije sudjelovala u provedbi navedene mjere radi nedostataka financijskih resursa.

[455] U okviru mjere 6.1.6.

[456] Vezano uz navedenu mjeru Odbor za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora navodi sudjelovanje troćlanog izaslanstva Odbora na međunarodnoj konferenciji „*Cetinjski parlamentarni forum: žene, mir, bezbjednost – dvije godine kasnije*" u organizaciji Skupštine Crne Gore, Agencije UN za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena održanoj dana 25.-26.06.2012. u Budvi. Također se navodi i sudjelovanje predsjednice Odbora na konferenciji SEE World Women in Rural Development dana 22.-23.11. u Skopju, u organizaciji Regionalnog centra za jednakost spolova.

[457] Jedino se Ministarstvo uprave, vezano uz provedbu mjere 7.1.1. nije očitovalo o dijelu te mjere koji se odnosi na izradu Vodič za službenike i službenice u državnoj upravi i lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi o pitanjima ravnopravnosti spolova pa je Pravobraniteljica zaključila kako po tom pitanju još nisu poduzete predviđene aktivnosti.

[458] Vezano uz navedenu mjeru, dva povjerenstva (Virovitičko-podravske županije i Grada Zagreba) su naveli kako navedena mjera u 2012. nije bila provedena.

8.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Analizom pribavljenih odgovora vidljivo je kako se većina mjera iz Nacionalne politike za ravnopravnost spolova, 2011.-2015., tijekom 2012. provodila na zadovoljavajućoj razini i to od strane većine nositelja/ica. Ipak, pojedine mjere se nisu provodile i to zbog nedostataka financijskih sredstava pojedinih nositelja, ali i zbog njihove slabije aktivnosti po pitanju provedbe mjera. Stoga Pravobraniteljica ukazuje kako bi se prilikom provedbe svih mjera prethodno svakako trebala osigurati dostatna financijska sredstva jer mjere mogu polučiti rezultate samo ukoliko se provode sustavno odnosno kontinuirano i u koordinaciji svih nositelja, a ne jednokratno. U odnosu na županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova, vidljiva je njihova aktivnost u provedbi većine mjera iako pojedina povjerenstva kao problem također navode i lošiju financijsku situaciju koja otežava provedbu mjera. Pravobraniteljica preporučuje:

(1) osiguravati dostatna financijska sredstva za kontinuiranu provedbu svih mjera Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova.

9

REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE - Zakon o medicinskoj oplodnji

Tijekom izvještajnog razdoblja predložen je i stupio je na snagu novi Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji.[459] Budući da se radi o Zakonu koji regulira pitanje ljudske reprodukcije, izmjene postojećeg stanja odnosno prijedlozi novih zakonskih rješenja, izazivali su brojne rasprave i suprotstavljanje stavova, osobito stoga što se djelovanje takvog Zakona zbog svog područja primjene proteže izvan granica medicinske znanosti, zahvaćajući u razne segmente – etičke, psihološke, sociološke, socijalne, ekonomske itd. - poimanja društvenog ustrojstva raznih društvenih skupina. Radi se također o Zakonu koji regulira područje reproduktivnog zdravlja i reproduktivnih prava žena. Preporuka CM/Rec (2007)17 Odbora ministara Vijeća Europe[460] u čl.44. navodi*: „To nadalje implicira da zdravlje žena i muškaraca mora biti razmatrano kao jednako vrijedno i da i žene i muškarci moraju imati neprikosnoveno pravo da odluče o svom tijelu, uključujući i seksualna i reproduktivna prava. Takva potvrda mora se reflektirati u razvoju, provedbi, pristupu, nadzoru i evaluaciji zdravstveno-socijalnih usluga te u istraživačkim prioritetima.“* UN Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena[461] u čl.12. štiti zdravstvena i reproduktivna prava žena, pa tako u st.2.čl.12. određuje da države stranke osiguravaju ženama odgovarajuće zdravstvene usluge u vezi s trudnoćom, porođajem, razdobljem poslije porođaja, osiguravanjem besplatnih usluga kada je to potrebno, kao i odgovarajuće prehrane tijekom trudnoće i dojenja.

Nesporno je da su medicinska dostignuća napredovala tako da vrlo efikasno mogu pomoći u reprodukciji osobama koje vrlo različiti (zdravstveni) uzroci sprečavaju u tome da postanu roditelji.

Prijašnji Zakon o medicinskoj oplodnji, kao i sada važeći Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji su zakoni kojima se regulira jedan aspekt liječenja neplodnosti bračnih/izvanbračnih parova, odnosno žena (Zakon o medicinskoj oplodnji dozvoljavao je pristup medicinskoj oplodnji samo bračnim parovima, odnosno, nakon izmjena odredaba koje suprotno zabrani Zakona o ravnopravnosti spolova, diskriminiraju osobe u izvanbračnoj zajednici kao i osobe koje su u istospolnoj zajednici). Dakle, primjena obadva zakona ograničena je isključivo na liječenje žena koje zbog različitih zdravstvenih razloga ne mogu ostati trudne prirodnim putem. U tom smislu se može reći kako su ti zakoni zapravo „medicinski“ zakoni, jer

[459] Narodne novine 86/12.

[460] CM/Rec (2007)17 Odbora ministara Vijeća Europe državama članicama o standardima i mehanizmima ravnopravnosti spolova i Memorandum s objašnjenjima, izdanje i prijevod Ureda za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, 2008.

[461] Donesena na Svjetskoj konferenciji žena u Pekingu, 1995.

reguliraju pitanje liječenja bolesnih ljudi. Iz tog razloga pristup medicinskoj oplodnji uskraćen je ženama odnosno parovima kod kojih ne postoje zdravstvene prepreke za trudnoću.
Gledano iz aspekta broja žena kojima je postupak liječenja neplodnosti omogućen stupanjem na snagu novog Zakona o medicinski pomognutoj oplodnji, može se konstatirati da se radi o propisu koji tu mogućnost dozvoljava širem krugu osoba u odnosu na prethodni koji je regulirao istovrsnu problematiku, budući se liječenju neplodnosti medicinski pomognutom oplodnjom mogu podvrgnuti i žene koje nisu niti u bračnoj niti u izvanbračnoj zajednici, a jedini preduvjet za to je da iz zdravstvenih razloga ne mogu ostati trudne. Po tome ovaj ***Zakon spada u skupinu liberalnijih zakona*** (primjerice, niti u Sloveniji niti u Mađarskoj pomognutoj oplodnji ne mogu pristupiti žene bez partnera). U tom smislu, **Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji gotovo u cijelosti udovoljava** (u odnosu na žene) gore navedenim dokumentima, budući omogućava većini žena da ostvare svoja reproduktivna prava usprkos zdravstvenim zaprekama.
No i dalje ostaje pitanje otvoreno pitanje kako će žene, koje zbog fizičkih razloga ne mogu postati majke, ostvariti svoje pravo. Notorna je činjenica da postoji određeni broj žena fertilne dobi kojima su zbog razvoja zloćudnih bolesti odstranjeni reproduktivni organi, pa tako i maternica, kao što je sasvim sigurno da postoji i određeni broj žena koje imaju veći ili manji urođeni fizički nedostatak na reproduktivnim organima (maternici), ili uopće taj organ niti nemaju, te uslijed tih razloga ne mogu ostati trudne i/ili iznijeti trudnoću. Bez obzira što se možda i radi o nevelikom broju žena, one moraju imati mogućnost pristupa ostvarenju svojih reproduktivnih prava.
Nadalje, kao što iz samog zakonskog teksta slijedi, radi se o Zakonu koji se bavi isključivo liječenjem određenog bolesnog, ne-zdravog stanja, od njegove primjene izuzete su osobe koje ne mogu ili ne žele ostvariti svoje reproduktivno pravo iz razloga koji nemaju veze sa zdravljem. Radi se prvenstveno o osobama istospolne orijentacije. Pojedini pravni sustavi poznaju mehanizme u okviru kojih ovo ljudsko pravo može biti ostvareno.[462]
Nesporno je da su, sukladno međunarodnim dokumentima ali i Ustavu Republike Hrvatske kao najvišem pravnom dokumentu ove države, svi građani/ke izjednačeni po svojim pravima. U konkretnom slučaju to znači da svi imaju jednako pravo na roditeljstvo. Kako bi osobe istospolne orijentacije također mogle ostvariti svoje pravo na roditeljstvo, valjalo bi ustanoviti poseban pravni institut kojim bi se omogućila primjena najnovijih medicinskih dostignuća u ostvarivanju prava na roditeljstvo i osobama homoseksualne orijentacije.
Valja napomenuti i to kako je iz prijedloga Zakona o medicinski pomognutoj oplodnji kao diskriminativna izostavljena odredba prema kojoj se postupku medicinski pomognute oplodnje ne mogu podvrći transseksualne osobe. Na neodrživost ovakve diskriminatorne odredbe ukazivala je predlagateljima zakona i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova.

[462] Belgija, Španjolska i Velika Britanija dozvoljavaju oplodnju ženama bez partnera koje nemaju problema s plodnošću.

10

Žene u migracijskoj politici i azilatkinje

Pravobraniteljica je sudjelovala na *Konferenciji „Integracijske politike i prakse – uključivanje azilanata i stranaca pod supsidijarnom zaštitom u hrvatsko društvo“.* Cilj konferencije bio je potaknuti razvoj integracijskih politika ministarstava i drugih tijela državne uprave na temelju analize dosadašnjih praksi i izazova s kojima se proces integracije izbjeglica do sada suočavao. U svom izlaganju Pravobraniteljica je ukazala na rodni aspekt tražitelja/ica azila i rodnu statistiku kod tražitelja/ica azila, odnosno broja odobrene zaštite po spolu. Naime, azilanti su osjetljiva društvena skupina unutar koje posebno osjetljivu društvenu skupinu čine žene, spolne i rodne manjine, djeca, osobe s invaliditetom i sl. U tom smislu je potrebno voditi računa o njihovim potrebama i pravima tijekom postupanja i smještaja, te je potrebna kontinuirana edukacija i senzibilizacija stručnih osoba vezano za prava osoba istospolne orjentacije kao i svijest o davanju razmjernog broja odobrenja ženama-azilanticama u odnosu na ukupan broj tražitelja azila.

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova sudjeluje u radu *Koordinacija za azil - neformalni forum* koji je, na inicijativu UNHCR-a započeo s radom krajem 2003. Hrvatski pravni centar, provedbeni partner UNHCR-a koji pruža besplatnu pravnu pomoć tražiteljima azila, preuzeo je potom organizaciju kvartalnih sastanaka Koordinacije.

Pravobraniteljica kontinuirano prati ukupnu ***politiku odobravanja azila, uključujući pitanja prihvata i integracije stranaca i strankinja*** u Republiku Hrvatsku. U tu svrhu, po spolnoj strukturi prikuplja podatke o tražiteljima/cama azila i azilantima/cama u Hrvatskoj. Na traženje Pravobraniteljice, Ministarstvo unutarnjih poslova je dostavilo podatke o broju tražitelja/ica azila u razdoblju od 1.1.2012.-31.12.2012. Ukupan broj tražitelja azila je 1.193 osoba. Od toga 969 ili *81,2% je bilo osoba muškog spola, a 224 ili 18,7% ženskog spola.* Najviše tražitelja/ica azila je bilo redom iz Afganistana (269 muških i 95 ženskih), Somalije (207 muških i 88 ženskih) i Alžira (145 muških i ništa ženskih). Azil je odobren ukupno 21 osobi, od toga 16 ili 76,1% osoba je muškog spola, te 5 ili 23,8% osoba je ženskog spola. Osim toga, 12 osoba je pod supsidijarnom zaštitom, od toga 8 osoba je muškog spola, a 4 osobe su ženskog spola. Analiza podatka pokazuje da se azil razmjerno odobrava osobama ženskog spola. Međutim, bez obzira na zadovoljavajuću spolnu strukturu, još uvijek se radi o malom broju osoba kojima je odobren azil. Gledajući samo 2012., a uvažavajući činjenicu da svi zahtjevi koji su podneseni u 2012. nisu riješeni, azil je odobren 21 osobi, a što je manje od 2 % od ukupnog broja osoba koji su navedeni u zahtjevu za azil. Usporedimo to s prosjekom

država Europske unije, koje odobravaju oko 30 % tražitelja/ica azila, vidljivo je da se radi o malom broju ukupnih odobrenih azila. Nadalje, u 2012. se povećao broj tražitelja/ica azila u odnosu na prijašnje godine, a znatno veći porast se očekuje u ovoj godini kada Republika Hrvatska postane članica Europske unije. Naime do 2010., azil je zatražilo prosječno između 150 i 250 osoba godišnje, dok je u 2011. broj tražitelja/ica porastao na 807.

10.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Do sada u Republici Hrvatskoj je nešto više od 50 osoba dobilo status azila, no nedostatak integracijskih politika njihov život čini nesigurnim. Azilanti/ice nailaze na poteškoće u svakodnevnome životu i vlastitoj integraciji, od uključivanja u obrazovni sustav, preko nemogućnosti zapošljavanja do uključivanja u društveni, kulturni i politički život Republike Hrvatske. To podrazumijeva široku integraciju, od učenja hrvatskog jezika i eventualnog doškolovanja ili radne dokvalifikacije, do osiguravanja početnog stambenog zbrinjavanja i pomoći u traženju posla. Azilanti/ice su izuzetno osjetljiva i ranjiva društvena skupina, unutar koje postoji još i osjetljivije i ranjivije društvene skupine kao što su to trudnice, majke s malom djecom, osobe istospolne orjentacije, djeca, osobe s invaliditetom, dakle osobe koje su najčešće izložene višestrukoj diskriminaciji. U tom smislu je važno voditi računa o njihovim potrebama i pravima tijekom prihvata, smještaja i integracije.

Preporuke:

(1) Kontinuirana edukacija i senzibilizacija svih osoba koje dolaze u doticaj s azilantima/icama prilikom prihvata, smještaja i integracije.

(2) Prepoznavanje i usmjeravanje pozornosti na ranjive skupine kao što su to trudnice, majke s malom djecom, žrtve seksualnog nasilja, obiteljskog i drugih oblika nasilja, osoba istospolne orjentacije i dr.

(3) Dodatna edukacija medicinskih radnika u smjeru senzibiliziranja prema potrebama tražiteljica azila i azilanticama, posebice pojačati zastupljenosti pitanja reproduktivnog zdravlja žena, planiranja obitelji, obiteljskog nasilja i sl.

11

Provedba Nacionalnog akcijskog plana za provedbu rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 (2000) o ženama, miru i sigurnosti i srodnih rezolucija, 2011. - 2014.

Vlada Republike Hrvatske prihvatila je dana 21. srpnja 2011. Nacionalni akcijski plan za provedbu rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 (2000) o položaju žena, miru i sigurnosti i srodnih rezolucija (dalje u tekstu: NAP) za razdoblje 2011.-2014. Osnovni cilj NAP-a je podrška i praćenje provedbe rezolucije Vijeća Sigurnosti 1325 i srodnih rezolucija, koje će se promicati na svim razinama – na lokalnoj razini, kroz ublažavanje posljedica konflikata i kriza i jačanje rodne osviještenosti lokalnog stanovništva, na nacionalnoj razini kao dio Vladinih programa i na međunarodnoj razini kroz aktivno sudjelovanje Republike Hrvatske u aktivnostima međunarodnih organizacija koje se bave područjima u dosegu predmetnih rezolucija.[463] S obzirom da Pravobraniteljica prati provođenje zakona i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova i najmanje jednom godišnje izvješćuje Hrvatski sabor, sukladno svojim ovlastima je zatražila od svih nositelja provedbi mjera da ju u pisanom obliku izvijeste o provođenju mjera čiji je rok provedbe bio tijekom 2012. ili kontinuirano.
Nositelji provedbe mjera su dostavili svoja izvješća o provođenju mjera, temeljem kojih je ova analiza i sačinjena. Slijedi analiza provedbe mjera:

[463] Srodne rezolucije su: rezolucija Vijeća Sigurnosti UN-a 1820 (2008) o uklanjanju spolno utemeljenog nasilja u oružanim sukobima, rezoluciju Vijeća Sigurnosti UN-a 1888 (2009) o borbi protiv seksualnog nasilja nad ženama i djecom u oružanim sukobima i rezolucija Vijeća Sigurnosti UN-a 1889 (2009) o ulozi žena i njihovim potrebama u izgradnji mira nakon oružani sukoba.
Prostor implementaciji rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 u Republici Hrvatskoj otvorila je Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.-2010., koja je sadržavala konkretne mjere za njenu primjenu, a koje su se odnosile na uključivanje rodne perspektive u sigurnosnu politiku kao i na participaciju stručnjakinja za pitanja roda u političke aktivnosti pri izgradnji mira, regionalnoj suradnji i sigurnosti. Nadalje, predviđene su i mjere za uključivanje rodne perspektive u obuke za pripadnike/ce sigurnosnih službi koji su djeluju u provedbi politika sigurnosti.

Ministarstvo vanjskih i europskih poslova je dostavilo izvješće iz kojega je vidljivo da se sve mjere dobro provode. Poseban je naglasak stavljen na unaprjeđenje prava žena i djevojčica te promidžbu snažnijeg sudjelovanja žena u pitanjima sprječavanja i rješavanja oružnih sukoba, u izgradnji i očuvanju mira, kao i u ukupnom post-konfliktnom oporavku. Istaknuto je, da je u vanjsko političkim aktivnostima, u odnosima s trećim zemljama ugradilo aspekt promidžbe rodne jednakosti s posebnim naglaskom na sprječavanja nasilja nad ženama i djevojčicama, kao glavne prepreke njihovoj društvenoj uključenosti, jednaki pristup ženama pravdi i kažnjavanju svih vrsta kršenja prava žena, jednako pravo na obrazovanje te političko i gospodarsko osnaživanje žena. Navodi se, između ostalog, da su u okviru Vijeća Europe snažno podržali prijedlog izrade Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja, tzv. Istambulske konvencije.

Ministarstvo unutarnjih poslova također dobro provodi mjere tako da je u organizaciji Mreže žena policijskih službenica održalo radionicu na Zlatiboru (Republika Srbija) na temu „Spol i sigurnost“, te je treći godišnji sastanak Mreže žena policijskih službenica održan u Sofiji (Bugarska) s ciljem promicanja rodne ravnopravnosti u policijskim službama. Također je priložena tablica iz koje su vidljive aktivnosti koje su se održavale u Policijskoj akademiji (seminari i specijalistički tečajevi) koje pokrivaju problematiku NAP-a, a uz policijske službenike/ce bili su namijenjeni sucima/kinjama, državnim odvjetnicima/cama i državnim službenicima/cama.

Ministarstvo obrane je dostavilo izvješće iz kojega je vidljivo da se većina mjera provodi. U 2012. se povećao broj žena koje obnašaju neke od najvažnijih funkcija. U kategoriji državnih dužnosnica žene su zastupljene 37,50 %, a u upravnom dijelu Ministarstva na rukovodećim mjestima je 34,29 % žena. Na voditeljskim i zapovjednim dužnostima žene su zastupljene s 7,69 %, a među višim časnicima udio žena je 12,50 %. Podaci za 2012. pokazuju da je u Ministarstvu obrane i Oružanim snagama RH ukupno 16,02 % žena. Nadalje, ističu se brojna iskustva i pozitivni primjeri u sudjelovanjima pripadnica OSRH u operacijama održavanja mira. NAP se provodi u okviru različitih oblika izobrazbe polaznika za međunarodne vojne operacije u Obučnom središtu za međunarodne vojne operacije. Također se navodi da su MO i OSRH u 2012. sudjelovali na nekoliko međunarodnih aktivnosti posvećenih pitanjima rodne ravnopravnosti.

Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske je dostavio izvješće iz kojega je vidljivo provođenje više različitih aktivnosti, a među kojima se posebno izdvaja da su dali potporu održavanja Regionalne konferencije „Žene u izgradnji mira: pristupanje žena pravosuđu u post-konfliktnim zemljama, u organizaciji Regionalnog ženskog lobija za mir, sigurnost i pravdu u JI Europi i pod pokroviteljstvom Predsjednika Republike Hrvatske, održane dana 18. listopada 2012. u Zagrebu te je u pripremi tiskanje Zbornika.

Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske je u 2012. provodio niz edukacija na temu suzbijanja trgovanja ljudima za predstavnike nadležnih institucija, sudjelovali su kao predavači za policijske službenike/ce, sudjelovali u radu konferencija u sklopu projekta „Prevencija trgovanja ljudima u svrhu radnog iskorištavanja“. Ured koordinira Radnom skupinom za problematiku zločina iz mržnje.

Ministarstvo pravosuđa je dostavilo izvješće iz kojega je vidljivo da se provodi mjera edukacije pravosudnih dužnosnika/ca u svrhu podizanja svijesti o ženama - žrtvama oružanih

sukoba, te o važnosti implementacije navedene Rezolucije i srodnih rezolucija u rad pravosudnih tijela. U odnosu na legislativni dio ističe se novi Kazneni zakon, kojim su kaznena djela koje se vežu uz oružane sukobe i nasilje u područjima oružanih sukoba dodatno usklađena s relevantnim međunarodnim dokumentima.

Pravosudna akademija obavještava da u 2012. nije provedena edukacija pravosudnih dužnosnika/ca i savjetnika/ca jer je to previđeno u 2013.

Ministarstvo socijalne politike i mladih provodi samo jednu mjeru vezano za suradnju s organizacijama civilnog društva u sklopu projekta „Podrška ženama civilnim žrtvama seksualnog nasilja u Domovinskom ratu: pilotiranje modela psiho-socijalne podrške". Cilj suradnje je bio pružanje potpore i osiguravanje psihosocijalne podrške ženama koje su preživjele seksualno nasilje u ratu, članicama udruge Sunčica u Vukovaru. Što se tiče ostalih mjera, nisu provedene zbog preustroja tijela državne uprave.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta u okviru mjere uvođenja edukacije donijelo je Odluku o eksperimentalnoj provedbi i praćenju provedbe Kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja u 12 osnovnih i srednji škola u 2012./2013. i 2013./2014. školskoj godini. Kurikulum provode Mreža mladih Hrvatska, koja je nositelj projekta „Novo doba ljudskih prava i demokracije u školama" te Agencija za odgoj i obrazovanje.

Sigurnosno-obavještajna agencija provodi mjeru povećanja broj žena na višim i čelnim položajima unutar sigurnosnog sustava (u 2012. godini 40% zaposlenih čine žene, a na rukovodećim mjestima je 25,8 % žena.)

Ured vijeća za nacionalnu sigurnost provodi mjeru povećanja broj žena na višim i čelnim položajima unutar sigurnosnog sustava (u 2012. godini 45% zaposlenih čine žene, a na čelnim i višim položajima je 30 % žena.)

Ministarstvo branitelja je dostavilo opširno izvješće iz kojega je vidljivo da se sve mjere provode. Ministarstvo vodi više službenih evidencija, pa tako svih osoba koje imaju priznati status hrvatskog branitelja iz Domovinskog rata, nazvanu Registar hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata. 24.059 žena ima status hrvatske braniteljice[464]. 69 žena – hrvatskih braniteljica je smrtno stradalo u Domovinskom ratu ili od posljedica rata. Temeljem stradavanja u Domovinskom ratu, 1.168 žena ima ostvaren status hrvatskog ratnog vojnog invalida iz Domovinskog rata[465]. U 2012., od posljedica sudjelovanja u Domovinskom ratu oboljelo je 815 žena. 4.933 supruga smrtno stradalih i 123 supruge zatočenih ili nestalih hrvatskih branitelja koristile su prava po osnovi gubitka člana obitelji. U 2012. godini 3.973 žena su ostvarile pravo iz Zakona o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata. Nadalje, radi pripreme i izrade Prijedloga o pravima žrtava silovanja tijekom Domovinskog rata tijekom 2012. započelo se prikupljanjem relevantnih podataka o žrtvama silovanja. Od žena - koje imaju priznati status hrvatskog/e branitelja/ice iz Domovinskog rata, a doživjele su silovanje u slučajevima zatočenja, do sada su 4 žene ostvarile status temeljem ozljeđivanja tijekom zatočenja. Međutim, najveći broj silovanih žena u neprijateljskim logorima bile su civilne osobe koje temeljem propisa o zaštiti civilnih žrtava iz Domovinskog rata ne mogu ostvariti prava temeljem tog stradanja. U tijeku je provedba Nacionalnog programa psihosocijalne i zdravstvene pomoći sudionicima i stradalnicima Domovinskog rata. U 21 županijskom centru

[464] Podaci na dan 4. 2.2013.
[465] Podaci na dan 4. 2.2013.

pruženo je 44.972 intervencija za 37.347 korisnika, a među korisnicima bilo je 509 žena sa statusom hrvatskog/e branitelja/ice iz Domovinskog rata.

Hrvatski centar za razminiranje je provodio i koordinirao brojnim aktivnostima vezanih uz edukaciju o opasnostima od mina. Održano je, između ostalog, 6 tribina pod nazivom „Djeca u minskom okruženju". Sudjelovali su u okviru projekta „Manje oružja - manje tragedija" u 21 akciji koje su održane u 15 gradova. Također je zabilježena mnogobrojna suradnja s organizacijama civilnog društva, kao što je to s Hrvatskim Crvenim križem, „Mine Aid" iz Zagreba, Udrugom žrtava mina Karlovačke županije, Udrugom za promicanje istih mogućnosti, Centrom za suočavanje s prošlošću „Documenta" i dr.

Ministarstvo zdravlja je navelo da u zdravstvenim ustanovama nije provedena edukacija stručnog osoblja o predmetnoj rezoluciji, već su sadržaji o rodnoj ravnopravnosti inkorporirani u sadržaje trajnih edukacija stručnog osoblja koje se provode u zdravstvenim ustanovama. Nadalje, za pojedine mjere se navodi da oni nisu nositelj mjere provedbe, već da je nositelj provedbe mjere Ministarstvo socijalne politike i mladih.

11.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Nositelji mjera provedbe NAP-a, bez obzira jesu li nositelji samo jedne ili više složenih i raznovrsnih mjera, relativno uspješno ih provode u 2012. Mora se uzeti u obzir da NAP, kao jedan složen akcijski plan, prvi puta se provodi u četverogodišnjem razdoblju u Republici Hrvatskoj, kao i da se za sve mjere, osim jedne, rokovi provode trajno. Dodatni problemi u provedbi su bile promjene u ustrojstvu i djelokrugu rada pojedinih ministarstava. Općepoznata je činjenica da su žene nedovoljno uključene u aktivnosti za sprječavanje oružanih sukoba kao i u izgradnju mira. Dobrom provedbom NAP-a postojeće stanje se može znatno izmijeniti.

Preporuke:

(1) Nastaviti na provedbi mjera predviđenih navedenim Nacionalnim planom,

(2) Redefinirati nositelje i sunositelje predviđene NAP-om a obzirom na promjene u ustrojstvu i djelokrugu rada pojedinih ministarstava.

12

PROPISI - INICIJATIVE PRAVOBRANITELJICE

Odredba čl.24. st.2. Zakona o ravnopravnosti spolova daje Pravobraniteljici ovlast da, ukoliko Pravobraniteljica utvrdi da je povrijeđeno načelo ravnopravnosti spolova zbog neusklađenosti propisa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, predloži pokretanje postupka izmjene takvog propisa. I u ovom izvještajnom razdoblju Pravobraniteljica je dostavljala svoja mišljenja, očitovanja i prijedloge na više nacrta i konačnih prijedloga zakona, kao i na izmjene i dopune zakona i drugih propisa.

12.1. Prijedlog za izmjenu Poslovnika Hrvatskoga sabora

Vezano za neusklađenost odredbe čl.129. st.1. Poslovnika Hrvatskog sabora[466] sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, Pravobraniteljica je o tome detaljnije izvijestila u svom prijašnjem Izvješću[467]. I u ovom izvještajnom razdoblju Pravobraniteljica je uputila Hrvatskom saboru prijedlog da se izmjeni čl.129. st.2. navedenog Poslovnika tako da pravo predlaganja zakona ima svaki zastupnik, klubovi zastupnika i radna tijela Sabora, Vlada te *pravobranitelji/ce* ukoliko su za to ovlašteni/e posebnim zakonom. Međutim, premda je Hrvatski sabor tijekom 2012. mijenjao svoj Poslovnik, izmjena koju je predložila Pravobraniteljica - nije usvojena.

12.2. Mišljenje na Prijedlog Prekršajnog zakona

S obzirom na to da je Pravobraniteljica uočila nedostatke u Prekršajnom zakonu[468], jer postojeće zakonsko rješenje ne pruža žrtvama obiteljskog nasilja odgovarajuću zaštitu, a s time niti provedbu načela ravnopravnosti spolova, dostavila je prijedlog Hrvatskom saboru te Odboru za zakonodavstvo i Odboru za ravnopravnost spolova da se Prekršajni zakon, u dijelu koji se odnosi na izvršavanje mjere opreza zabrane približavanja određenoj osobi i zabrane uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom (čl.132. Prekršajnog zakona), izmjeni

[466] Narodne novine broj 6/02., 41/02., 91/02., 58/04., 39/08., 86/08., 81/12.
[467] Izvješće o radu za 2011. Pravobranitelj/ice za ravnopravnost spolova, str.194.
[468] Narodne novine broj 107/07.

na način da se uvrsti nova odredba koja će kršenje mjera opreza: predviđati kao zaseban prekršaj, ili predviđati kao jedan od zakonskih razloga za uhićenje počinitelja, ili sankcionirati na način da se policijskim službenicima/icama koji/e interveniraju, po dojavi o kršenju predmetne mjere, omogući da na licu mjesta počinitelju izreknu prekršajni nalog.

12.3. Mišljenje na Nacrt prijedloga Zakona o probacijskim poslovima

Pravobraniteljica je Ministarstvu pravosuđa dostavila svoje mišljenje na Nacrt prijedloga Zakona o probacijskim poslovima, u kojem je predložila da se u zakonski tekst uvrsti odredba koja bi osigurala uporabu rodno-osjetljivog jezika. Također je predložila da se ženama uključenim u probaciju osigura posebna zaštita u vrijeme trudnoće, poroda i materinstva, sukladno posebnim zakonima, kao i da se među razloge za odgodu i prekid rada za opće dobro uvrste i razdoblje trudnoće i materinstva iz razloga predviđenih posebnim propisima. Svi ti prijedlozi su prihvaćeni od strane predlagatelja, te su usvojeni u Zakonu o probaciji[469].

12.4. Mišljenje na Konačni prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona

Pravobraniteljica je Ministarstvu pravosuđa dostavila svoje mišljenje na Konačni prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, u kojem je predložila da se u zakonski tekst uvrsti odredba koja bi osigurala uporabu rodno-osjetljivog jezika, što je i prihvaćeno od strane predlagatelja zakona. Pravobraniteljica je također predložila da se u tekstu Glave XIII. Kaznena djela protiv osobne slobode za sljedeća djela: 1. Protupravno oduzimanje slobode (čl.136. KZ-a), 2. Prisila (čl.138. KZ-a) te 3. Prijetnja (čl.139. KZ-a) propišu kvalificirani oblici djela ukoliko su ista počinjena prema članu/ici obitelji te da se propišu teže sankcije. Predlagatelj Konačnog prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona nije prihvatio navedeni prijedlog Pravobraniteljice.

12.5. Mišljenje na Nacrt prijedloga Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira

Pravobraniteljica je Ministarstvu unutarnjih poslova dostavila svoje mišljenje na Nacrt prijedloga Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, u kojem je predložila da se od prekršajne odgovornosti izuzmu osobe koje nude seksualne usluge za novac, odnosno koje se odaju prostituciji te da se kažnjavaju samo osobe koje traže ili koriste seksualne usluge za novac. Inicijativa Pravobraniteljice nije prihvaćena.

[469] Narodne novine broj 143/12.

12.6. Prijedlozi na Nacrt prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj skrbi

Pravobraniteljica je putem predstavnice sudjelovala na sastancima Radne skupine za izradu Nacrta prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj skrbi te je Ministarstvu socijalne politike i mladih dostavila svoje prijedloge da se u kategoriju korisnika/ica socijalne skrbi uvrste žene žrtve obiteljskog nasilja jer u praksi postoji opasnost da se ženama žrtvama obiteljskog nasilja eventualno uskrati korištenje nekog od prava iz sustava socijalne skrbi. Također je predloženo da se među korisnike socijalne skrbi uvrste pripadnici/ice istospolne orijentacije i/ili rodnog identiteta jer je iz dosadašnje prakse Pravobraniteljice vidljivo da pojedini djelatnici/ice iz sustava socijalne skrbi još uvijek imaju određene predrasude i stereotipe prema pripadnicima/icama spolnih i rodnih manjina koji/e pokušavaju ostvariti neka od svojih prava iz sustava socijalne skrbi pred nadležnim centrom za socijalnu skrb. Nadalje, Pravobraniteljica je dala svoje prijedloge za poboljšanje nekih prava kao što je pravo na osobna invalidninu i pravo na doplatak za pomoć i njegu.

12.7. Mišljenje na nacrt novog Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji

Pravobraniteljica je Ministarstvu socijalne politike i mladih predložila sljedeće izmjene: obvezati Ministarstvo unutarnjih poslova da se na glavnoj raspravi ne odriču prava žalbe na presude, te da redovito ulažu žalbu na odluke prekršajnih sudova ukoliko nisu zadovoljni odlukom, a posebno ukoliko sud nije donio predloženu/e zaštitnu/e mjeru)e i/ili nije izrečena predložena sankcija/kazna; u slučaju da, centar za socijalnu skrb zbog opravdanih okolnosti nije u mogućnosti izvršiti prijevoz žrtve do skloništa obvezuju se policijski/e službenici/ce da izvrše prijevoz žrtve do skloništa (sigurne kuće); poduzeti mjere radi prisilne hospitalizacije počinitelja/ice obiteljskog nasilja ukoliko okolnosti upućuju da je potrebno provesti obvezno liječenje; obvezati centar za socijalnu skrb da najmanje dva puta mjesečno izvrši izvid u obitelji u kojoj je počinjeno nasilje i tome sastavi zapisnik ili službenu zabilješku; obvezati prekršajni i kazneni sud da žrtvi nasilja dostavi nepravomoćnu sudsku odluku, kao i da obavijeste žrtvu da je okrivljenik/ica izjavila žalbu na presudu.

13

Suradnja s organizacijama civilnoga društva i drugim dionicima

Tijekom 2012. Pravobraniteljica je ostvarila dobru suradnju s organizacijama civilnoga društva, sindikatima, medijima i drugim društvenim dionicima, na način da je 71 puta sudjelovala u javnim raspravama, konferencijama, okruglim stolovima, pojedinačnim sastancima i projektima navedenih dionika.
Dugogodišnja suradnja sa 3 ženske sindikalne grupe Saveza samostalnih sindikata Hrvatske, Nezavisnih sindikata i Hrvatske udruge sindikata kao i sa sindikatima željezničara Hrvatske te razmatranje njihovih pritužbi zaposlenika/ica a vezano za diskriminaciju na području rada i zapošljavanja.
Već niz godina se ostvaruje izuzetno dobra suradnja s organizacijama civilnoga društva koje se bave pitanjima osoba spolnih i rodnih manjina, udrugom Zagreb Pride i grupom Dugina obitelj, Iskorak i Kontra, Queer, Centrom za mirovne studije.
Podrška udruzi Trans Aid Croatia kojoj je cilj i zadatak zastupati transseksualne i transrodne osobe te se u rješavanju problema rodno disforičnih osoba Pravobraniteljica obraćala nadležnim institucijama.
Značajna suradnja je ostvarena s udrugom RODA vezano za slobodu poroda, medicinski potpomognutoj oplodnji te kroz potporu anketiranja rodilja i žena s djecom do 2. godine života a koje su prihvatile anketiranje Pravobraniteljice. Hrvatski zavod za zapošljavanje je partnerski podržao istraživački rad Pravobraniteljice vezano za položaj trudnica na tržištu rada u odabiru kandidatkinja za provedeno anketiranje.
Suradnja sa Ženskom sobom, CESI, Udrugom mobbing.
Suradnja sa Edukacijskim centrom HRT-a radi edukacije novinara/ki urednica HRT-a i HR-a.
Dogovorena je suradnja između Pravobraniteljice i Pravne klinike Pravnog fakulteta u Zagrebu u smislu praktičnog rada na slučajevima iz prakse Pravobraniteljice.
Suradnja s organizacijom mladih Status-M vezano za partnersko nasilje i sudjelovanje na njihovoj konferenciji.
Sudjelovanje u projektnom odboru „Žene Jugoistočne Europe u mreži za ruralni razvoj“ u organizaciji Gender Task Force-a kao i na 11 radionica sa ženama iz ruralnih sredina.
Suradnja sa Zakladom Sveučilišta u Rijeci i predavanje na njihovim tribinama.
Podrška radu skloništima i savjetovalištima za žrtve obiteljskog nasilja.

14

Međunarodna i regionalna suradnja (32)

Tijekom 2012., Pravobraniteljica je sudjelovala u 6 međunarodnih projekata te ostvarila suradnju sa regionalnim i međunarodnim stručnjacima/kinjama i institucijama, organizacijama, stranim veleposlanstvima u Republici Hrvatskoj, sudjelovala je ukupno 26 puta na konferencijama, okruglim stolovima i drugim javnim događanjima.
Pravobraniteljica je sudjelovala u **6 istraživačkih projekata**, na način da je bila osobno intervjuirana ili je dostavila tražene podatke i statističke pokazatelje - *Agenciji Europske Unije* (Fundamental Rights Agency-FRA) u projektu koji se provodi u 14 zemalja članica EU i u RH o mehanizmima koje te zemlje koriste kako bi zaštitili temeljna prava spolnih i rodnih manjina. Suradnja sa *Sveučilištem u Edinburgu* u okviru kojeg se provodi komparativno istraživanje o promjenama u položaju seksualnih manjina u državama nastalim raspadom bivše Jugoslavije, s fokusom na Sloveniju, Hrvatsku, Crnu Goru i Srbiju i s naglaskom na proces tzv. „Europeizacije" vezane za pristupanje EU. Suradnja sa Centrom za ženske studije u suradnji s *Centrom za politološka istraživanja Fakulteta društvenih znanosti iz Ljubljane* o nadzoru javnih politika. Sudjelovanje u istraživanju *Amnesty Internationala*, koje u Republici Hrvatskoj provodi istraživanje o zakonskom i institucionalnom okviru zaštite pripadnika spolnih i rodnih manjina te sastanak s g. Marcom Peroliniem. Sudjelovanje u svojstvu nacionalne koordinatorice u istraživanju *Europskog instituta rodne ravnopravnosti* (EIGE) u području nasilja nad ženama s fokusom na usluge podrške ženama žrtvama obiteljskog nasilja koje se provodilo u svih 27 zemalja EU i Hrvatskoj kao follow-up provedbe Pekinške Platforme za Akciju. Sudjelovala je u *istraživanju zastupnice Europskog parlamenta*, Marije Cornelissen „Women's right in the Western Balkans in the context of EU integration: Institutional mechanisms for gender equality", koja će s navedenom studijom izaći na glasanje pred Odbor za prava žena Europskog parlamenta tijekom ožujka/travnja 2013.[470]

Pravobraniteljica se **sastala s međunarodnim stručnjacima/kinjama i delegacijama** a vezano za promicanje načela ravnopravnosti spolova te prava spolnih i rodnih manjina: Sastanak s delegacijom Albanije u sastavu predstavnika/ica Ministarstva ekonomije, Ministarstva radno-socijalnih poslova i ravnopravnosti spolova, razvojne agencije,

[470] Obuhvaćeno je 7 država: Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Kosovo, Makedonija i Srbija.

Nacionalne banke Albanije, Zavoda statistike i UN-ovog odjela za ekonomsko osnaživanje žena.
Sastanak s predstavnicama „Fondacije Cure“ iz Sarajeva i „Medica“ iz Zenice te njihovih suradnica koje rade u školama Bosne i Hercegovine u sklopu projekta „ZAJEDNO protiv rodno uvjetovanog nasilja“.
Sastanak s gđom Rashidom Manjoo, izvjestiteljicom UN-a za obiteljsko nasilje.
Sastanak s gđom Katrin Wladasch, g. Dieter Schindlauerom, g. Niallom Crowleyem u okviru twinning-projekta „Uspostava cjelovitog sustava za zaštitu od diskriminacije“.
Sastanak s delegacijom iz Crne Gore u okviru projekta "Podrška instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori" koji provodi kancelarija UN-a za razvoj u Crnoj Gori u suradnji s UNDP regionalnim centrom u Bratislavi.
Sastanak s predstavnicama OAK Foundation iz Švicarske u programu "Issues Affecting Women". Sastanak s predstavnicima/ama turske delegacije projekta TACSO (Tehnička podrška organizacijama civilnog društva).
Sastanak s Dorothy Dalton, suosnivačicom tvrtke 3Plus International iz Bruxellesa koja se bavi međunarodnim razvojem i dovođenjem žena na menadžerske pozicije u poznatim svjetskim kompanijama.
Sastanak s g. Jean-Charles Gardetom, izvjestiteljem Odbora za jednakost i anti-diskriminaciju Parlamentarne skupštine Vijeća Europe vezano za izradu izvješća za Parlamentarnu skupštinu Vijeća Europe na temu „Jednakost spolova na području Jugoistočne Europe“.
Susret u Podgorici u Crnoj Gori sa Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda, ombudsmanom Šućkom Bakovićem i njegovom zamjenicom Marijanom Laković vezano za razmjenu iskustva vezano za edukativnu ulogu obje institucije.
Dvodnevni posjet Crnoj Gori na poziv Vlade Crne Gore i UNDP-a i sudjelovanje na dvodnevnoj radionici posvećenoj izradi Nacionalnog akcijskog plana za rodnu ravnopravnost u Crnoj Gori za razdoblje od 2013.-2017.
Radni posjet Republici Moldovi organiziran od strane Udruge za vanjske poslove Republike Moldove i hrvatskog Centra za ljudska prava kao dio EU projekta razmjene iskustava između zemalja Jugoistočne Europe u kontekstu procesa pridruživanja i članstva u EU, a sa svrhom promicanja procesa demokratskog razvoja u području ljudskih prava i vladavine prava.

Ostvarena je suradnja sa **stranim veleposlanstvima u Republici Hrvatskoj**, prvenstveno s britanskim, američkim, i francuskim Veleposlanstvom.

Također je sudjelovala na **regionalnim i međunarodnim konferencijama,** primjerice u Zagrebu „Judical Reform and the Empowerment of Victims“ (Pravosudna reforma i osnaživanje žrtava) koja je održana u Zagrebu u organizaciji UNDP-a i Ministarstva pravosuđa RH.
Sudjelovanje i izlaganje na međunarodnoj konferenciji u Briselu pod nazivom "Ending gender stereotyping and sexist portrayals in advertising" (Kako stati na kraj stereotipima i seksizmu u oglašavanju) u organizaciji odjela za žene Grada Beča (Women's Department of the City of Vienna), kao koordinatora mreže "FemCities Network".

Sudjelovanje na regionalnom okruglom stolu pravobraniteljskih institucija u Beogradu u organizaciji Poverenice za zaštitu ravnopravnosti Republike Srbije na temu primjene načela raspodjele tereta dokazivanja u anti-diskriminacijskim postupcima.
Sudjelovanje u Dohi na međunarodnoj konferenciji UN-a za trgovinu i razvoj (UNCTAD) na temu „Žene u razvoju".
Pravobraniteljica je otvorila međunarodnu konferenciju ″Civil Society Facility (CSF): Partnership Actions – Empowerment of Woman in Western Balkans and Turkey″ koja je održana u Zagrebu u organizaciji Europske komisije i TACSO ureda u Hrvatskoj i dr.
Po prvi puta se, na inicijativu udruge CESI i britanske projektne koordinatorice Ruth Beni, institucija Pravobraniteljice uključuje aktivno u *projekt trgovanja ženama i djecom* pod nazivom „Dvije djevojčice" (Two little girls), koja se provodi u 13 europskih zemalja, a početkom 2013. bit će pokrenuta i u Hrvatskoj.

III.
OSTALE AKTIVNOSTI NA PROMICANJU NAČELA RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA I VIDLJIVOSTI INSTITUCIJE PRAVOBRANITELJICE ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA[471]

[471] Aktivnosti pravobraniteljice detaljno su opisane na službenim web stranicama www.prs.hr

Osim aktivnosti navedenih u poglavljima po područjima djelovanja, Pravobraniteljica je u 2012.:

- Organizirala 5 javnih događanja (3 okrugla stola[472], 2 tiskovne konferencije[473]);
- Posjetila 13 županija (11 u okviru projekta „Žene jugoistočne Europe u Mreži za ruralni razvoj“[474] i 2 u izvan projektnim aktivnostima[475]);
- Razgovarala s 11 ravnatelja/ica centara za socijalnu skrb[476];
- Razgovarala s 8 načelnika/zamjenika načelnika lokalnih policijskih uprava[477];
- Izlagala na 28 i sudjelovala na 70 okruglih stolova, seminara, konferencija, javnih rasprava i događanja u organizaciji državnih tijela, institucija, međunarodnih organizacija i organizacija civilnog društva;
- Održala 22 predavanja/radionice o načelima ravnopravnosti spolova[478];
- Sudjelovala na 9 međunarodnih konferencija i stručnih skupova, u 6 međunarodnih istraživanja (u jednom kao nacionalna koordinatorica) i imala 18 susreta na međunarodnoj razini;
- Sudjelovala na 10 sjednica i tematskih sastanaka saborskih odbora;
- Surađivala i podržala rad 29 različitih organizacija civilnog društva iz RH;
- Surađivala s brojnim državnim tijelima i institucijama, međunarodnim organizacijama sa sjedištem u RH, ženskim forumima i inicijativama političkih stranaka, pravnim osobama te ostalim pravobraniteljskim uredima.

Sve aktivnosti detaljno su opisane na službenim web stranicama www.prs.hr.

- **Javna događanja u organizaciji Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova (5)**

12. prosinca 2012. - Održana je tematska sjednica Odbora za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora pod nazivom *okrugli stol "Žene ovisnice“,* koju su organizirali Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova i Odbor za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora uz potporu Ureda za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske.

---

[472] 12.12.2012. „Žene ovisnice“ u suradnji s Odborom za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora i uz potporu Ureda za suzbijanje zlouporabe droga Vlade RH; 16.11.2012. „Položaj istospolnih zajednica - novi pravni okvir“ uz podršku Veleposlanstva Velike Britanije; 18.5.2012. „Pravni položaj LGBT osoba u RH“ uz podršku Veleposlanstva Velike Britanije i u suradnji s LGBT organizacijama“

[473] 10.12.12. tiskovna konferencija „Socijalna pravda i siromaštvo“ u suradnji s pučkim pravobraniteljem te pravobraniteljicom za osobe s invaliditetom i pravobraniteljicom za djecu; 6. 3.2012. u suradnji s tri ženske sindikalne grupe predstavljanje pravilnika namijenjenog sindikalnim povjerenicima/cama i pravnicima/cama „Kako prepoznati spolnu diskriminaciju na radnom mjestu i kako se od nje zaštititi“.

[474] Bjelovarsko-bilogorska, Varaždinska, Međimurska, Sisačko-moslavačka, Splitsko-dalmatinska, Zadarska, Šibensko-kninska, Karlovačka, Primorsko-goranska, Koprivničko-križevačka, Virovitičko-podravska

[475] Dubrovačko-neretvanska, Osječko-baranjska

[476] CZSS Bjelovar, Varaždin, Čakovec, Hrvatska Kostajnica, Split, Šibenik, Zadar, Karlovac, Ozalj, Vojnić i Slatina

[477] PU Bjelovar, PU Varaždin, PU Međimurska, PP Hrvatska Kostajnica, PU Split, PU Zadar, PU Šibensko-kninska, PU Karlovačka

[478] 18 u suradnji s Policijskom akademijom, 1 na HRT-u, 1 za nastavnike/ce strukovnih škola u suradnji s Agencijom za strukovno obrazovanje, 1 učenicama grupe za etiku Upravne i birotehničke škole, 1 na Pravnom fakultetu u Osijeku

10. prosinca 2012. - *Tiskovna konferencija na temu "Socijalna prava i siromaštvo",* koju su zajednički organizirali pučki pravobranitelj, pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, pravobraniteljica za djecu i pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, povodom obilježavanja 10. prosinca - Međunarodnog dana ljudskih prava. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova u svom je dijelu uvodnog izlaganja govorila o osjetljivim skupinama: žrtvama obiteljskog nasilja, trudnicama i umirovljenicama.
16. studenog 2012. - Pravobraniteljica je uz podršku Veleposlanstva Velike Britanije organizirala *okrugli stol pod nazivom „Položaj istospolnih zajednica – novi pravni okvir“.*
18. svibnja 2012. - Povodom obilježavanja Međunarodnog dana borbe protiv homofobije i transfobije, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je uz podršku Veleposlanstva Velike Britanije i u suradnji s LGBT organizacijama civilnog društva organizirala *okrugli stol pod nazivom "Pravni položaj LGBT osoba u Republici Hrvatskoj".*
6. ožujka 2012. - Povodom obilježavanja Međunarodnog dana žena, 8. ožujka, pravobraniteljica i tri ženske sindikalne grupe - Ženska sekcija Saveza samostalnih sindikata Hrvatske, Odbor žena Nezavisnih hrvatskih sindikata te Koordinacija Žene Hrvatske udruge sindikata predstavile su zajednički projekt izrade i distribucije priručnika namijenjenog sindikalnim povjerenicama/cima i sindikalnim pravnicama/cima *„Kako prepoznati spolnu diskriminaciju na radnom mjestu i kako se od nje zaštititi“.*

- **Obilazak županija (13)**
  - **U okviru projekta „Žene Jugoistočne Europe u Mreži za ruralni razvoj“ (11):**

13. srpnja 2012. - Posjet Bjelovarsko-bilogorskoj županiji (Bjelovar)
11. srpnja 2012. - Posjet Varaždinskoj županiji (Varaždin)
10. srpnja 2012. - Posjet Međimurskoj županiji (Sveti Juraj na Bregu)
29. lipnja 2012. - Posjet Sisačko-moslavačkoj županiji (Majur)
20. lipnja 2012. - Posjet Splitsko-dalmatinskoj županiji (Sinj)
19. lipnja 2012. - Posjet Zadarskoj županiji (Lišane Ostovičke)
18. lipnja 2012. - Posjet Šibensko-kninskoj županiji (Šibenik)
15. lipnja 2012. - Posjet Karlovačkoj županiji (Draganići)
14. lipnja 2012. - Posjet Primorsko-goranskoj županiji (Stara Sušica)
06. lipnja 2012. - Posjet Koprivničko-križevačkoj županiji (Đurđevac)
05. lipnja 2012. - Posjet Virovitičko-podravskoj županiji (Slatina)

  - **Izvan projektni posjeti županijskim i gradskim PRS (2)**

Dubrovačko-neretvanska županija - 9. studenog 2012. – Sastanak s Povjerenstvom za ravnopravnost spolova Dubrovačko-neretvanske županije i udrugom Deša Dubrovnik.
Osječko-baranjska županija - 27. travnja 2012. - Radni sastanak s predstavnicima/cama Povjerenstva za ravnopravnost spolova Osječko-baranjske županije i Povjerenstva za ravnopravnost spolova Grada Osijeka.
5. ožujka 2012. – Sastanak s Odborom za ravnopravnost spolova u Đakovu.

  - **Sastanci s ravnateljima/cama centara za socijalnu skrb (11)**

13. srpnja 2012. - Sastanak s ravnateljicom CZSS Bjelovar
11. srpnja 2012. - Sastanak s ravnateljem CZSS Varaždin
10. srpnja 2012. - Sastanak s ravnateljicom CZSS Čakovec

29. lipnja 2012. - Sastanak s ravnateljicom CZSS Hrvatska Kostajnica
22. lipnja 2012. – sastanak s ravnateljicom CZSS Šibenik
20. lipnja 2012. - Sastanak s ravnateljem CZSS Split
19. lipnja 2012. - Sastanak s ravnateljicom CZSS Zadar
15. lipnja 2012. - Sastanak s ravnateljicama CZSS Karlovac, Ozalj i Vojnić
05. lipnja 2012. - Sastanak s ravnateljem CZSS u Slatini

- **Sastanci s načelnicima/cama i predstavnicima/cama policijskih uprava (8)**

13. srpnja 2012. - Sastanak s načelnikom PU Bjelovar
11. srpnja 2012. - Sastanak s načelnikom PU Varaždinske
10. srpnja 2012. - Sastanak sa zamjenikom načelnika PU Međimurske
29. lipnja 2012. - Sastanak s načelnikom policijske postaje u Hrvatskoj Kostajnici
20. lipnja 2012. - Sastanak s načelnikom PU Split
19. lipnja 2012. - Sastanak s načelnikom PU Zadarske
18. lipnja 2012. - Sastanak sa zamjenikom načelnika PU Šibensko-kninske
15. lipnja 2012. - Sastanak sa zamjenikom načelnika PU Karlovačke

- **Izlaganja na okruglim stolovima, seminarima, konferencijama, javnim raspravama i događanjima u organizaciji državnih tijela, međunarodnih organizacija i organizacija civilnog društva (28)**

13. prosinca 2012. – Tribina „Neka se i ženski glas čuje“ u organizaciji Udruge za unapređenje kvalitete života LET povodom obilježavanja Svjetskog dana borbe protiv AIDS.
6. prosinca 2012. - Okrugli stol "Za veze bez nasilja" u organizaciji CESI na kojem je predstavljeno istraživanje s analizom strategija i programa prevencije nasilja u partnerskim vezama mladih.
4. prosinca 2012. - Konferencija za medije vezana za kampanju „Živim život bez nasilja“ u organizaciji Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) i Ministarstva unutarnjih poslova“.
4. prosinca 2012. - Okrugli stol "I nasilje u porodu je nasilje nad ženama" u organizaciji Udruge Roda održan u Hrvatskom saboru.
3. prosinca 2012. - Tribina povodom Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama u organizaciji Socijaldemokratskog foruma žena SDP-a Mjesne organizacije Trnje. Tema "Borba protiv nasilja nad ženama te položaj žena u društvu i politici".
30. studenog 2012. - Okrugli stol "Promjene Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira - efikasno tretiranje problema prostitucije" u organizaciji Mreže PETRA.
26. studenog 2012. – Otvorenje izložbe fotografija pod nazivom "Žene u ruralnom razvoju Republike Hrvatske“ u okviru završne faze projekta SEE WoRD "Mreža žena Jugoistočne Europe u ruralnom razvoju“.
23. studenog 2012. - Izlaganje na temu "Rodni senzibilitet u slučajevima obiteljskog nasilja" na simpoziju Nastavnog zavoda Hrvatskog javnog zdravstva Primorsko-goranske županije u Rijeci pod nazivom "Koraci za budućnost bez nasilja", za 160 sudionika/ica iz područja zdravstva, socijale, psihologije, obrazovanja i pravosuđa.
22. studenog 2012. - Tribina u KIC-u pod nazivom "Nasilje u obitelji i policijska intervencija" povodom obilježavanja Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama.

21. studenog 2012. - Okrugli stol "Nasilje nad ženama s invaliditetom" u organizaciji Ženske sobe.
9. studenog 2012. - 20. godišnja Konferencije hrvatskih psihologa u Dubrovniku na temu pravnog i društvenog položaja spolnih i rodnih manjina - izlaganje na temu "Drugačiji oblici partnerskih zajednica".
8. studenog 2012. - Stručna konferencija pod nazivom "Maske i maskuliniteti - rad s mladićima na nenasilju, rodnoj ravnopravnosti i zdravlju" koja je održana u Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta u organizaciji mladih Status M u suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje i uz podršku međunarodne organizacije Care International i Grada Zagreba.
23. listopada 2012. - Tribina „Doručak s novinarima“ u Centru za ženske studije posvećen temi legalizacije prostitucije.
2. listopad 2012. - Pravobraniteljica otvorila izložbu "Zoomirajmo ravnopravnost" u organizaciji CESI.
29. rujna 2012. - Seminar Političke akademije HNS-a pod nazivom "Žene i politika - ususret lokalnim izborima 2013." u organizaciji Ženske inicijativa HNS-a. Izlaganje na temu "Žene i politika".
28. rujna 2012. - Radionica Organizacije za građanske inicijative vezano uz provedbu projekta GARD - ravnopravnost spolova u ruralnom razvoju - osnaživanje žena u ruralnom društvu.
14. rujna 2012. - Radionica „(Ne)moć politika rodne ravnopravnosti“ koju su u okviru Programa političkog obrazovanja za ženski aktivizam organizirali Socijaldemokratski forum žena, Udruga za razvitak socijalne demokracije Novo društvo i Zaklada Friedrich Ebert.
5. rujna 2012. - Predstavljanje rezultata istraživanja "Žene u hrvatskoj politici 2011." koje je proveo Centar za ženske studije na uzorku od 1.201 građana/građanki.
31. srpnja 2012. – Predstavljanje projekta „Osnaživanje žena u ruralnom društvu – Drniš“ u organizaciji Organizacije za građanske inicijative / OGI s područnim uredom u Drnišu.
16. lipnja 2012. – Sudjelovanje i govor na povorci ponosa u Zagrebu.
13. lipnja 2012 . – Prezentacija biltena Povjerenstva za ravnopravnost spolova Varaždinske županije vezanog uz istraživanje pod nazivom "Analiza rodne, obrazovne i kronološke dobi članova predstavničkih, izvršnih i upravnih tijela županija" provedenog u pet županija - Međimurskoj, Krapinsko-zagorskoj, Koprivničko-križevačkoj, Zagrebačkoj i Varaždinskoj.
09. lipnja 2012. – Sudjelovanje i govor na povorci ponosa u Splitu.
4. travnja 2012. - Tematska sjednica u Benkovcu pod nazivom "Nasilje u obitelji na području nadležnosti Centra za socijalnu skrb Benkovac" u organizaciji Odbora za ravnopravnost spolova Županijske skupštine Zadarske županije.
30. ožujka 2012. - Seminar "Važnost multisektorske suradnje u prevenciji i suzbijanju nasilja nad ženama" u organizaciji S.O.S. telefona - poziv u pomoć iz Virovitice.
20. ožujka 2012. - Konferencija „Integracijske politike i prakse – uključivanje azilanata i stranaca pod supsidijarnom zaštitom u hrvatsko društvo“ održana u Hrvatskom saboru u organizaciji Centra za mirovne studije.
8. ožujka 2012. - U povodu obilježavanja Međunarodnog dana žena skup pod nazivom "Zaustavimo nasilje nad ženama" i promocija kampanje glavnog tajnika UN-a, Ban-Ki-

moona, za stvaranje Mreže muških lidera u borbi protiv nasilja nad ženama, u organizaciji Predsjednika Republike Hrvatske i Predstavništva UN-a u RH.
5. ožujka 2012. - Povodom Međunarodnog dana žena 8. ožujka, tribina u Đakovu namijenjena ženama iz udruge bivših radnika/ca i dioničara/ki Đakovštine. Izlaganje o položaju žena na tržištu rada zajedno s Nevom Tolle iz Autonomne ženske kuće Zagreb i Đurđicom Kolarec iz Centra za žene Rosa.
20. veljače 2012. - Predstavljanje inicijative za organiziranje Ženskog suda u organizaciji Centra za žene žrtve rata Rosa i Centra za ženske studije.

- **<u>Predavanja o načelima ravnopravnosti spolova</u> u različitim područjima djelovanja sukladno nadležnostima (22)**

19. prosinca 2012. - Predavanje i razgovor s učenicima Upravne i birotehničke škole, članicama grupe za etiku.
18. prosinca 2012. - Radionica „Aspekt rodne ravnopravnosti u programima HRT-a“ za urednike i urednice Hrvatske radiotelevizije u organizaciji Edukacijskog centra HRT-a.
7. prosinca 2012. - Predavanje na Policijskoj akademiji u okviru specijalističkog tečaja za maloljetničku delikvenciju i kriminalitet na štetu obitelji i mladeži. Polaznici/ce tečaja iz svih područja policijskih postaja. Naglasak na rodni senzibilitet u slučajevima obiteljskog nasilja.
29. studenog 2012. - Stručni skup „Ravnopravnost spolova u sustavu obrazovanja i na tržištu rada" u organizaciji Agencije za strukovno obrazovanje. Predavanje nastavnicima i nastavnicama strukovnih škola RH o nacionalnom okviru i mehanizmima za provedbu načela ravnopravnosti spolova, instituciji Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova i stereotipima u udžbenicima i u medijima.
1. - 26. listopada 2012. - Serija interaktivnih edukacijskih radionica "Rodno osjetljivi pristup u slučajevima obiteljskog nasilja" za 16 razreda Policijske škole vezano za postupanje policije u slučajevima obiteljskog nasilja s posebnim naglaskom na rodni senzibilitet policijskih službenika/ica. Serija od 16 radionica je trajala od 1. do 26. listopada u prostorima Policijske škole "Josip Jović“.
29. kolovoza 2012. - Radionica na Policijskoj akademiji u Zagrebu pod nazivom „Rodno-osjetljivi pristup u slučajevima obiteljskog nasilja“ za 50 nastavnika i odgajatelja policijske škole „Josip Jović“. Cilj: poboljšanje postupanja policijskih službenika/ca u slučajevima obiteljskog nasilja.
27. travnja 2012. - Predavanje i razgovor s prvom generacijom Poslijediplomskog specijalističkog studija iz područja ljudskih prava Pravnog fakulteta Osijek o zakonodavnom okviru i nacionalnim mehanizmima u području ravnopravnosti spolova i o rodno osjetljivom obrazovanju, rodnim stereotipima.

- **<u>Sudjelovanje i izlaganje na sjednicama odbora Hrvatskoga sabora</u> (10)**

26. listopada 2012. - na 10. sjednici saborskog Odbora za ravnopravnost spolova o raspravi prijedloga za davanje vjerodostojnog tumačenja čl.15. st.2. Zakona o ravnopravnosti spolova.
18. listopada 2012. – na 9. sjednici Odbora za ravnopravnost spolova o Izvješću o pojavama diskriminacije za 2011.

27. rujna 2012. - na tematskoj sjednici Odbora za ravnopravnost spolova, povodom obilježavanja Nacionalnog dana borbe protiv nasilja nad ženama, na kojoj je predstavljen Izvještaj o ljudskim pravima – Implementacija hrvatskog zakonodavstva vezanog uz partnersko nasilje (Implementation of Croatia's Domestic Violence Legislation) čije autorstvo potpisuju: The Advocates for Human Rights, Autonomna ženska kuća Zagreb i Bulgarian Gender Research Foundation.
17. rujna 2012. - na okruglom stolu Odbora za obitelj, mlade i sport na temu obiteljskog nasilja s posebnim naglaskom na nasilje nad ženama u povodu obilježavanja 22. rujna, Nacionalnog dana borbe protiv nasilja nad ženama.
10. srpnja 2012. - na Odboru za ravnopravnost spolova o Konačnom prijedlogu Zakona o medicinski pomognutoj oplodnji.
28. lipnja 2012. – na tematskom sastanku „Status silovanih žena u domovinskom ratu“ održanom na inicijativu Povjerenstva za ravnopravnost spolova Splitsko-dalmatinske županije i u organizaciji Odbora za ravnopravnost spolova.
23. svibnja 2012. - na 6. sjednici Odbora za ravnopravnost spolova o Godišnjem izvješću o spremnosti obrambenog sustava, provođenju kadrovske politike i ukupnom stanju u oružanim snagama RH za 2011. godinu, s Izvješćem o stanju obrambenih priprema u RH za 2011. Pravobraniteljica se uključila u raspravu vezano za zastupljenost žena u oružanim snagama i vojno diplomatskim predstavništvima te za podzakonske propise o postupanju u slučajevima zaštite dostojanstva radnika/ca.
10. svibnja 2012. - Posjet članica Odbora za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora instituciji Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.
19. travnja 2012. - 3. tematska sjednica Odbora za ravnopravnost spolova pod nazivom "Žene Jugoistočne Europe u mreži za ruralni razvoj".
16. veljače 2012. - Pravobraniteljica na 2. sjednici Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Hrvatskog sabora o Prijedlogu državnog proračuna RH za 2012.

- **<u>Ostala sudjelovanja, inicijative, podrška i kontakti</u> vezani uz suradnju s državnim tijelima, obrazovnim institucijama, organizacijama civilnog društva, sindikatima i drugim društvenim dionicima (71)**

18. prosinca 2012. - Javna rasprava o Nacionalnom programu zaštite i promicanja ljudskih prava za razdoblje od 2013.-2016. u organizaciji Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH.
12. prosinca 2012. - Konferencija „Jednaki u različitosti“ na kojoj su predstavljene provedene aktivnosti i ostvareni rezultati projekta čiji je nositelj Hrvatski zavod za zapošljavanje, a u provedbi su sudjelovali i Pučki pravobranitelj i Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH kao partnerske institucije;
11. prosinca 2012. - Sastanak u Ministarstvu kulture u okviru javne rasprave o Ugovoru između Hrvatske radiotelevizije i Vlade RH za razdoblje od 1. siječnja 2013. do 31. prosinca 2017. na koji su pozvani predstavnici ministarstava, ureda i agencija Vlade RH, ravnatelja HRT-a i pravobraniteljskih ureda.
10. prosinca 2012. - Tribina „Romi u Europi“ u organizaciji mreže fondacija Otvoreno društvo u sklopu 10. filmskog festivala o ljudskim pravima.

10. prosinca 2012. - Okrugli stol "Dan ljudskih prava: oslobodimo se predrasuda - upoznajmo Rome".
7. prosinca 2012. - Potpisivanje Memoranduma o suradnji dviju institucija – Ministarstva unutarnjih poslova i Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.
6. prosinca 2012. – Sastanak Odbora za prava žena Parlamentarne skupštine Unije za Mediteran održan u Hrvatskom saboru; tema sastanka "Uloga žena u političkom upravljanju".
5. prosinca 2012. - Sastanak s Udrugom RODA.
4. prosinca 2012. – Sastanak s Udrugom Zagreb Pride i grupom "Dugina obitelj".
29. studenog 2012. - Okrugli stol „Nasilje u obitelji i nasilje nad ženama“ povodom početka međunarodne kampanje „16 dana aktivizma protiv nasija nad ženama“ u organizaciji Nacionalnog tima za prevenciju i suzbijanje nasilja u obitelji i nasilja nad ženama u Ravnateljstvu policije.
22. studenog 2012. - Sastanak sa studentima/cama kliničarima/kama u pratnji mentorice dr.sc. Andreje Grgić, asistentice Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu koji su predstavili rad Pravne klinike, posebice rad Grupe za suzbijanje diskriminacije i zaštitu prava manjina.
15. studenog 2012. - Sastanak s ravnateljicom Hrvatskog zavoda za zapošljavanje.
30. listopada 2012. - Sudjelovanje u diskusiji fokus grupe u sklopu međunarodnog projekta „Imenovanje, definiranje i sankcioniranje ekonomskog nasilja nad ženama u intimnim vezama“ u organizaciji udruge B.a.B.e.
29. listopada 2012. - Sudjelovanje na 2. sastanku Radne skupine vezano za Nacrt prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj skrbi.
18. listopada 2012. – sudjelovanje na regionalnoj konferenciji: „Žene u izgradnji mira: pristupanje pravosuđu za žene u postkonfliktnim zemljama“ u organizaciji Regionalnog ženskog lobija za mir, sigurnost i pravdu u Jugoistočnoj Europi (RŽL) i pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske dr. Ive Josipovića.
17. listopada 2012. – Međunarodna konferencija SUH-a „Mirovine stečene radom ili milodarom“. Jedna od tema konferencije nosila je naziv „Kakav mirovinski sustav ne diskriminira žene“.
9. listopada 2012. - Zajednički sastanak s predstavnicama Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje, Ministarstva zdravlja i Ministarstva socijalne politike i mladih vezano uz diskriminaciju temeljem trudnoće prema trudnicama koje se zapošljavaju za vrijeme trudnoće i pokušavaju ostvariti svoje zakonom zajamčeno pravo na rodiljnu naknadu.
29. rujna 2012. - Pravobraniteljica nazočila svečanoj akademiji obilježavanja Dana policije.
26. rujna 2012. – Sastanak Koordinacije za azil u organizaciji Hrvatskog pravnog centra na kojem se raspravljalo o Nacrtu prijedloga Migracijske politike RH te razmjena informacija o aktivnostima u sustavu azila.
21. rujna 2012. - Okrugli stol „Učenje o praksi Europskog suda za ljudska prava u srednjim školama“ u organizaciji instituta društvenih znanosti Ivo Pilar i Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
21. rujna 2012. - Obilježavanje petogodišnjice rada i djelovanja u suzbijanju nasilja u obitelji Doma Duga – Zagreb.
21. rujna 2012. - Predstavljanje projekta „Žensko poduzetništvo - motor za stvaranje radnih mjesta u JI Europi“ u organizaciji Regionalnog centra za razvoj poduzetničkih kompetencija

za zemlje Jugoistočne Europe i Gender Task Force - Regionalnog centra za jednakost spolova.
20. rujna 2012. – Premijera filma „Sloboda porodu“ u organizaciji udruge RODA.
19. rujna 2012. - Sastanak s predsjednicom Prekršajnog suda u Zagrebu u cilju osiguranja podrške i jačanja daljnje suradnje u provođenju istraživanja kako se primjena Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji odražava na položaj žrtava nasilja, te o uočenim problemima u primjeni istog po tijelima prekršajnog progona.
17. rujna 2012. - Okrugli stol o integraciji ljudskih prava u sustav visokog školstva i znanosti u organizaciji Kuće ljudskih prava.
12. rujna 2012. - Sastanak s udrugom Trans Aid Croatia kojoj je cilj i zadatak zastupati transseksualne i transrodne osobe.
4. rujna 2012. – Podrška projektu "Diskriminacija mladih na radnom mjestu" tvrtke Selectio d.o.o. u suradnji s Mrežom mladih Hrvatske.
26. srpnja 2012. - Podrška projektu "Sport Bili" čiji cilj je provođenjem tjelesnog odgoja u školama i promicati zdravi način života.
5. srpnja 2012. - Sudjelovanje na prvom sastanku Radne skupine za izradu Nacrta prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj skrbi u Ministarstvu socijalne politike i mladih.
4. srpnja 2012. - Sastanak s predsjednicom Prekršajnog suda u Zagrebu i sutkinjom Visokog prekršajnog suda vezano za poboljšanje prakse postupanja sudova u slučajevima nasilja u obitelji.
2. srpnja 2012. - Proglašenje žene godine u izboru časopisa Zaposlena pod pokroviteljstvom Ureda za ravnopravnost spolova Vlade RH.
29. lipnja 2012. - Javna rasprava o Nacrtu Nacionalne strategije za uključivanje Roma do 2020. u organizaciji Ureda Vlade RH za ljudska prava i prava nacionalnih manjina. Strategija je usklađena sa strateškim dokumentima Europske unije, a nadomjestit će Nacionalni program za Rome i Akcijski plan Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015.
27. lipnja 2012. - Okrugli stol na temu „Jačanje Ureda pučkog pravobranitelja u borbi protiv diskriminacije u Hrvatskoj“ u organizaciji ureda Pučkog pravobranitelja i UNDP-a.
20. lipnja 2012. - Javna rasprava o Prijedlogu programskih obveza HRT-a.
19. lipnja 2012. - Sudjelovanje u raspravi o politikama prema LGBT osobama u Hrvatskoj u organizaciji političke akademije HNS-a.
19. lipnja 2012. - Okrugli stol „Afirmacija integracijske politike i prakse u lokalnoj zajednici“ u organizaciji Centra za mirovne studije.
14. lipnja 2012. - Sastanak Radne skupine za praćenje zločina iz mržnje.
12. lipnja 2012. - Sastanak s pomoćnicom načelnika Policijske akademije vezano za suradnju dviju institucija u pogledu izobrazbe polaznika/ca četvrte godine Srednje policijske škole i redovnih studenata/ica Visoke policijske škole.
6. lipnja 2012. – Predstavljanje Izvješća Amnesty Internationala o homofobiji.
4. lipnja 2012. - Javno predstavljanje Nacrta kurikuluma i programa obrazovanja nastavnika i stručnih suradnika iz područja građanskog odgoja i obrazovanja u prostorima Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta u organizaciji Mreže mladih Hrvatske.
4. lipnja 2012. - Javna rasprava o prijedlogu Zakona o pučkom pravobranitelju.

1. lipnja 2012. – Sastanak s organizacijom mladih Status-M.
1. lipnja 2012. – Sastanak s Organizacijom za građanske inicijative OGI.
31. svibnja 2012. - 3. konferencija za razvoj žena u poslovanju pod nazivom "Žene - uspješni motivatori" u organizaciji tvrtke za poslovno savjetovanje Filaks.
30. svibnja 2012. - Javno predstavljanje projekata ugovorenih u sklopu programa IPA 2009. „Jačanje kapaciteta organizacija civilnoga društva za praćenje provedbe pravne stečevine Europske unije“ u organizaciji Ureda za udruge Vlade RH.
28. svibnja 2012. – Tematska sjednica Povjerenstva za ravnopravnost spolova Primorsko-goranske županije „Kako prepoznati spolnu diskriminaciju u praksi“.
25. svibnja 2012. - Javna rasprava o izmjenama Zakona o suzbijanju diskriminacije u organizaciji Centra za ljudska prava.
22. svibnja 2012. - JIM i JAP Konferencija "Rad i socijalna politika RH u EU kontekstu" u organizaciji Ministarstva socijalne politike i mladih, Ministarstva rada i mirovinskog sustava te Opće uprave za zapošljavanje, socijalne pitanja i uključivanje Europske komisije.
18. svibnja 2012. – Svjetski dan poduzetnica u organizaciji Hrvatske udruge poslovnih žena Krug.
10. svibnja 2012. - Sastanak koordinacije za azil u organizaciji Hrvatskog pravnog centra;
8. svibnja 2012. - predstavljanje dokumenta „Analiza stanja prava djece i žena u Hrvatskoj“ koji je za Ured UNICEF-a u Zagrebu izradio tim Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar uz podršku i pomoć tijela državne uprave i institucija Republike Hrvatske.
3. svibnja 2012. - Sastanak s predstavnicama sindikata željezničara Hrvatske.
30. travnja 2012. - Svečana akademija otvorenja Queer festivala pod nazivom "Queer ZaGREB 2003.-2012. kraj početka".
26. travnja 2012. - Okrugli stol o medicinski potpomognutoj oplodnji u organizaciji Ženske sobe i udruge Roda.
20. travnja 2012. - Okrugli stol OCD-a u Hrvatskom saboru: "Ocjena prvih 112 dana nove vlasti iz perspektive civilnog društva okupljenog oko platforme 112 – za Hrvatsku vladavine prava".
12. travnja 2012. - Sastanak s ravnateljicom Doma "Duga" Zagreb i pravobraniteljicom za djecu vezano za propuste u postupanju sudaca/tkinja, odnosno državnih odvjetnika/ca, prema žrtvama obiteljskog nasilja, kako u prekršajnim tako i u kaznenim postupcima.
11. travnja 2012. - 1. sastanak hrvatskog projektnog odbora „Žene Jugoistočne Europe u mreži za ruralni razvoj u organizaciji Gender Task Force-a.
4. travnja 2012. - Tribina "(Pre)poznaju li pravne norme obilježje spola?" koju je u Rijeci organizirala Zaklada Sveučilišta u Rijeci.
15. ožujka 2012. - Projekcija filma „Ženska prava hoću“ - jednaka prava i jednaka plaća u organizaciji britanskog veleposlanstva u Republici Hrvatskoj, povodom obilježavanja Međunarodnog dana žena.
13. ožujka 2012. - sastanak s pomoćnicom direktorice Regionalnog centra za jednakost spolova, Mary Ann Rukavina Cipetić vezano za podršku i uključenje u projekt pod nazivom „Žene Jugoistočne Europe u Mreži za ruralni razvoj“ koji će se provoditi u sedam država regije.
7. ožujka 2012. - Sastanak s predstavnicama Ženske sobe.

27. veljače 2012. - Okrugli stol pod nazivom „Kliničko pravno obrazovanje - kako uspostaviti uspješnu i djelotvornu pravnu kliniku?“ u organizaciji Pravne klinike Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a koju su podržali i Vrhovni sud Republike Hrvatske te Veleposlanstvo Ujedinjenog kraljevstva Velike Britanije.
15. veljače 2012. - Sastanak s predstavnicima Agrokora vezano za istraživanje o zastupljenosti žena i muškaraca na rukovodećim pozicijama u hrvatskim trgovačkim društvima.
13. veljače 2012. – Sastanak s udrugom CESI.
31. siječnja 2012. - Sastanak u Ministarstvu socijalne politike i mladih s pomoćnicom ministrice za socijalnu politiku i mlade.
27. siječnja 2012. - Sastanak pravobraniteljice s predstavnicama Ženske sekcije Saveza samostalnih sindikata Hrvatske, Odbora žena Nezavisnih hrvatskih sindikata i Koordinacije žena Hrvatske udruge sindikata na temu proširenja suradnje.
26. siječnja 2012. - Sastanak s predstavnicom/kom Edukacijskog centra HRT-a radi dogovora o suradnji.
26. siječnja 2012. - Sastanak s Udrugom Mobbing.
25. siječnja 2012. - Okrugli stol „Suradnja temeljem članka 15. Zakona o suzbijanju diskriminacije" u organizaciji Pučkog pravobranitelja.
24. siječnja 2012. - Svečano otvaranje twinning projekta IPA 2009 "Uspostava cjelovitog sustava za zaštitu od diskriminacije", Pučkog pravobranitelja uz financijsku podršku EU.
16. siječnja 2012. - Sastanak pravobraniteljice s udrugama Kontra i Iskorak.

- **<u>Međunarodna i regionalna suradnja</u> (32)**

11. prosinca 2012. – Podrška inicijativi za pokretanje kampanje protiv trgovanja ženama i djecom pod nazivom „Dvije djevojčice“ (Two little girls). Kampanja se provodi u 13 europskih zemalja, a početkom 2013. bit će pokrenuta i u Hrvatskoj. Predstavnice udruge CESI su, zajedno s britanskom projektnom kordinatoricom Ruth Beni, predstavile pravobraniteljici planiranu kampanju.
7. prosinca 2012. - Sastanak s Dorothy Dalton, suosnivačicom tvrtke 3Plus International iz Bruxellesa koja se bavi međunarodnim razvojem i dovođenjem žena na menadžerske pozicije u poznatim svjetskim kompanijama i s Ivanom Matić, voditeljicom mreže poslovnih žena Women in Adria koja surađuje s globalnom organizacijom 3PlusInternational - women worth knowing.
5. prosinca 2012. – sudjelovanje u istraživanju Agencije Europske Unije (Fundamental Rights Agency-FRA) koje se provodi u 14 zemalja članica EU i u RH o mehanizmima koje te zemlje koriste kako bi zaštitili temeljna prava LGBT osoba.
4. prosinca 2012. – Sudjelovanje u istraživanju na CITSEE-u Sveučilišta u Edinburgu u okviru kojeg se provodi komparativno istraživanje o promjenama u položaju seksualnih manjina u državama nastalim raspadom bivše Jugoslavije, s fokusom na Sloveniju, Hrvatsku, Crnu Goru i Srbiju i s naglaskom na proces tkzv. „Europeizacije“ vezane za pristupanje EU.
3. prosinca 2012. – Sastanak s delegacijom Albanije u sastavu predstavnika/ica Ministarstva ekonomije, Ministarstva radno-socijalnih poslova i ravnopravnosti spolova, razvojne agencije,

Nacionalne banke Albanije, Zavoda statistike i UN-ovog odjela za ekonomsko osnaživanje žena.
29. studenog 2012. – Sudjelovanje na dvodnevnoj konferenciji pod nazivom„Judical Reform and the Empowerment of Victims“ (Pravosudna reforma i osnaživanje žrtava) koja je održana u Zagrebu u organizaciji UNDP-a i Ministarstva pravosuđa RH, a na kojoj se raspravljalo o položaju žrtava kaznenih djela u sudskim postupcima te o potrebi njihovog osnaživanja.
28. studenog 2012. – sudjelovanje u istraživanje zastupnice europskog parlamenta, Marije Cornelissen „Women's rights in the Western Balkans in the context of EU integration: Institutional Mechanism for Gender Equality“.
28. studenog 2012. – Sudjelovanje i izlaganje na međunarodnoj konferenciji u Briselu pod nazivom "Ending gender stereotyping and sexist portrayals in advertising" (Kako stati na kraj stereotipima i seksizmu u oglašavanju) u organizaciji odjela za žene Grada Beča (Women's Department of the City of Vienna), kao koordinatora mreže "FemCities Network".
12. studenog 2012. – Sastanak s gđom Rashidom Manjoo, izvjestiteljicom UN-a za obiteljsko nasilje.
23. listopada 2012. - Sudjelovanje na XVII. Hrvatskom simpoziju osoba s invaliditetom na temu: „Održivi razvoj udruga osoba s invaliditetom na pragu ulaska u EU“. Jedna od tematskih cjelina simpozija odnosila se na promociju „Drugog manifesta o pravima žena i djevojaka s invaliditetom Europskog foruma osoba s invaliditetom“.
17. listopada 2012. - Susret u Crnoj Gori sa Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda, ombudsmanom Šućkom Bakovićem i njegovom zamjenicom Marijanom Laković vezano za razmjenu iskustva vezano za edukativnu ulogu obje institucije.
17. listopada 2012. - Dvodnevni posjet Crnoj Gori na poziv Vlade Crne Gore i UNDP-a i sudjelovanje na dvodnevnoj radionici posvećenoj izradi Nacionalnog akcijskog plana za rodnu ravnopravnost u Crnoj Gori za razdoblje od 2013. - 2017.
2. listopada 2012. - Sastanak s gđom Katrin Wladasch i g. Dieter Schindlauerom vezano uz provedbu aktivnosti „Analiza potreba za edukacijom o ulozi umješača i udružnim tužbama“ u okviru twinning projekta „Uspostava cjelovitog sustava za zaštitu od diskriminacije“,
28. rujna 2012. - Sudjelovanje u istraživanju koje provodi Centar za ženske studije u suradnji s Centrom za politološka istraživanja Fakulteta društvenih znanosti iz Ljubljane o monitoringu javnih politika.
17. rujna 2012. – Sastanak s delegacijom iz Crne Gore u okviru projekta "Podrška instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori" koji provodi kancelarija UN-a za razvoj u Crnoj Gori u suradnji s UNDP regionalnim centrom u Bratislavi.
11. rujna 2012. - sastanak s g. Niallom Crowleyem vezano za “ te provedbu projektne aktivnosti „“Priprema i diseminacija smjernica za postupanje s pritužbama na diskriminaciju“ u okviru twinning projekta „Uspostava cjelovitog sustava za zaštitu od diskriminacije“.
19. lipnja 2012. – Sastanak s predstavnicama OAK Foundation iz Švicarske, predsjednicom Kathleen Cravero-Kristoffersson i suradnicom programa "Issues Affecting Women", Medinom Haeri Lanz.
6. lipnja 2012. – Sastanak sa savjetnikom za politička pitanja veleposlanika Sjedinjenih Američkih Država u RH, Scottom Langom vezano za suradnju.

24. svibnja 2012. – Sastanak s predstavnicama „Fondacije Cure“ iz Sarajeva i „Medica“ iz Zenice te njihovih suradnica koje rade u školama Bosne i Hercegovine. Posjetu je organizirao Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje CESI u sklopu svog projekta „ZAJEDNO protiv rodno uvjetovanog nasilja“.
24. svibnja 2012. – Radni posjet Republici Moldovi organiziran od strane Udruge za vanjske poslove Republike Moldove i hrvatskog Centra za ljudska prava kao dio EU projekta razmjene iskustava između zemalja Jugoistočne Europe u kontekstu procesa pridruživanja i članstva u EU, a sa svrhom promicanja procesa demokratskog razvoja u području ljudskih prava i vladavine prava.
11. svibnja 2012. – Sudjelovanje na regionalnom okruglom stolu pravobraniteljskih institucija u Beogradu u organizaciji Poverenice za zaštitu ravnopravnosti Republike Srbije na temu primjene načela raspodjele tereta dokazivanja u antidiskriminacijskim postupcima kako pred pravobraniteljskim tijelima tako i pred nacionalnim sudovima.
26. travnja 2012. – Izlaganje na sastanku Pododbora za istraživanje, tehnološki razvitak i socijalnu politiku Europske komisije, a u okviru sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju održanom u Ministarstvu rada i mirovinskog sustava.
26. travnja 2012. – Sastanak s predstavnicima/ama turske delegacije projekta TACSO (Tehnička podrška organizacijama civilnog društva).
26. travnja 2012. – Sastanak s Nicole Davison, zamjenicom britanskog veleposlanika vezano za dogovor o suradnji.
25. travnja 2012. – Pravobraniteljica u Veleposlanstvu Republike Francuske u Zagrebu kod veleposlanika Jermoe Pasquiera prigodom održavanja međunarodne konferencije „Kraj početka – početak kraja: emancipacijske politike seksualnih i rodnih manjina na Balkanu, zemljama Kavkaza i u arapskom svijetu“, u organizaciji Queer Zagreb uz potporu francuskog Ministarstva vanjskih i europskih poslova.
23. travnja 2012. – Pravobraniteljica u Dohi na međunarodnoj konferenciji UN-a za trgovinu i razvoj (UNCTAD) na temu „Žene u razvoju“.
4. travnja 2012. - Stručni skup pod nazivom "Baza podataka osuđenih počinitelja nasilnih seksualnih delikata u Republici Francuskoj" u organizaciji Ravnateljstva policije Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske u suradnji s francuskim veleposlanstvom.
16. ožujka 2012. - Sastanak s g. Marcom Peroliniem predstavnikom međunarodne nevladine organizacije Amnesty International koja u Republici Hrvatskoj provodi istraživanje o zakonskom i institucionalnom okviru zaštite pripadnika LGBTQ zajednice.
16. ožujka 2012. - Sudjelovanje u svojstvu nacionalne koordinatorice u istraživanju Europskog instituta rodne ravnopravnosti (EIGE) u području nasilja nad ženama s fokusom na usluge podrške ženama žrtvama obiteljskog nasilja koje se provodilo u svih 27 zemalja EU i Hrvatskoj kao follow-up provedbe Pekinške Platforme za Akciju.
22. veljače 2012. - Sastanak s g. Jean-Charles Gardetom, izvjestiteljem Odbora za jednakost i antidiskriminaciju Parlamentarne skupštine Vijeća Europe i gđom Marine Trevisan, tajnicom Odbora vezano za izradu izvješća za Parlamentarnu skupštinu Vijeća Europe na temu „Jednakost spolova na području Jugoistočne Europe“.
22. veljače 2012. - Sastanak s Elke Lujansky-Lammeri i Wolfgang Schusterom i Barbarom Liegl u okviru twinning projekta „Uspostava cjelovitog sustava za zaštitu od diskriminacije”.

16. veljače 2012. – Pravobraniteljica otvorila međunarodnu konferenciju ″Civil Society Facility (CSF): Partnership Actions – Empowerment of Woman in Western Balkans and Turkey″ koja je održana u Zagrebu u organizaciji Europske komisije i TACSO ureda u Hrvatskoj.

Tablica - Usporedba aktivnosti 2007. -2012.

Godina	Obilazak županija	Org. javnih događanja	Radionice i predavanja	Izlaganja i sudjelovanja na javnim d.	Međ. suradnja	Javna priopćenja	TV i radio izjave	PRS press-clipping
2007.	7	0	0	67	10	7	18	88
2008.	6	1	0	50	7	6	30	159
2009.	3	0	1	52	13	3	49	101
2010.	6	0	3	85	9	6	38	98
2011.	7	6	0	95	12	4	33	91
2012.	13	5	22	109	31	18	37	189

IV.
ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE PRAVOBRANITELJICE ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE PRAVOBRANITELJICE

Tijekom 2012., Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova provela je 7 samostalnih istraživanja, analizirala je i pratila provedbe odredbi zakona i drugih propisa vezanih za ravnopravnost spolova, pratila je domaću i europsku sudsku praksu vezano za diskriminacijske osnove njezina postupanja - spola, bračnog i obiteljskog statusa, materinstva i spolne orjentacije te ostvarila pro-aktivni pristup s tijelima državne i javne vlasti, organizacijama civilnoga društva, međunarodnim organizacijama i dr.

Pravobraniteljica je djelovala na svim razinama državne uprave i županija, uključujući i druge pravne i fizičke osobe te medije**.** Ukupno je uputila 298 pismenih prijedloga, 133 upozorenja i 132 preporuka,[479] inicirala podnošenje 2 kaznene prijave, dala inicijativu za izmjenu 1 zakona i 1 podzakonskog akta. Pored navedenog, javno je istupala i upozoravala na pojave diskriminacije. Internet stranica institucije Pravobraniteljice je u 2012. (u samo 8 mjeseci nakon novog instaliranja) posjećena 1.517.587 puta, što je dvostruko više nego u 12 mjeseci 2011. Zbog njezine veće prisutnosti i medijskog praćenja na lokalnoj razini (u 13 županija), povećao se i broj pritužbi na diskriminaciju u odnosu na 2011. za **19,5%**, što je posljedično dovelo i do povećanja broja slučajeva u kojima je utvrđena diskriminacija. Statistički podaci ukazuju da se građani/ke pritužuju na spolnu diskriminaciju, a u najvećem broju se **pritužuju žene, 68,7%.**

Dok je pred institucijom Pravobraniteljice evidentan porast broja pritužbi i slučajeva diskriminacije, nakon provedenog istraživanja o učestalosti anti-diskriminacijskih predmeta u sudskoj praksi (općinski/županijski sudovi u Dubrovniku, Osijeku, Rijeci, Splitu, Varaždinu i Zagrebu), **broj sudskih postupaka radi diskriminacije još nije izrazit, ali raste. S** obzirom da diskriminacija na temelju spola predstavlja vjerojatno najrašireniju vrstu diskriminacije, u hrvatskom društvu treba naglasiti još uvijek **izuzetno mali broj postupaka radi spolne diskriminacije.**

Pritužbe vezano za **zapošljavanje i rad, socijalnu sigurnost, zdravstveno i mirovinsko** osiguranje predstavljaju **58,5% svih predmeta** u 2012., u kojima su se na diskriminaciju pritуživale **žene, u čak 62,5%.** Statistički pokazatelji pokazuju daljnje **pogoršanje** ionako nepovoljnog položaja žena na tržištu rada. Pravobraniteljica je slijedom ovakve situacije u prošlom izvještajnom razdoblju u suradnji sa ženskim sekcijama triju nezavisnih sindikata poduzela važan korak u svrhu suzbijanja uznemiravanja i spolnog uznemiravanja u radnim odnosima. U tu svrhu je koncipiran i izrađen (2012.) *Vodič za sindikalne povjerenike/ce i pravnike/ce* iz područja *Spolna diskriminacija i uznemiravanje na području zapošljavanja i rada.*

Tijekom 2012. Pravobraniteljica je ukazivala na diskriminatornu institucionalnu praksu vezano za **prava trudnica** te je u tu svrhu provela istraživanje, na uzorku 937 žena (uz

[479] 2011. uputila je 120 pismenih upozorenja i 207 preporuka.

sudjelovanje HZZ-a i udruge Roda). Ovim istraživanjem osigurani su vjerodostojni izravni pokazatelji prisutnosti diskriminacije temeljem trudnoće, odnosno nepovoljnosti položaja žena s malom djecom na hrvatskom tržištu rada, čime je Pravobraniteljica doprinijela vidljivosti navedene problematike kao i potpunijem razumijevanju ovog oblika nejednakosti žena u Hrvatskoj. Pro-aktivnim pristupom, uspjela je zajedno sa resornim državnim tijelima potaknuti promjenu dosadašnje prakse postupanja HZZO-a prema trudnicama, s osnova rada i socijalnih prava.

Jedan od čimbenika aktivnog uključivanja žena na tržište rada je stvaranje uvjeta za **usklađivanje obiteljskog i poslovnog života**. Naime, i nadalje se susrećemo sa niskom stopom korištenja svih oblika rodiljnih i roditeljskih dopusta od strane očeva, **2,63%.**

Svakoj pritužbi građana/ki vezano za **obiteljsko nasilje,** Pravobraniteljica pristupa s osobitom pažnjom. Prema podacima Ravnateljstva policije, u odnosu na prošlu godinu, prekršajno je prijavljeno 2,1% osoba manje te je ukupan broj žrtava nasilničkog ponašanja u obitelji prema čl.4. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, bio 22.627., od toga je 62,4% bilo osoba ženskog spola. Ekonomsko nasilje u obitelji se dešava prilično često, no najčešće se ne prepoznaju njegovi pojavni oblici. Podaci istraživanja Pravobraniteljice o **primjeni zaštitnih mjera propisanih Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji, (**uzorak 500 pravomoćnih prekršajnih presuda), pokazuju da se mjere zaštite rijetko izriču u praksi, **tek u 10,5% slučajeva.** Radi kontinuirane izobrazbe policijskih djelatnika/ica i njihovog rodnog senzibiliteta u slučajevima obiteljskog nasilja, Pravobraniteljica je sa Policijskom akademijom sklopila *Sporazum o suradnji između dviju institucija*, a kojim je planiran niz edukacija tijekom 2012.-2013.

U okviru drugih oblika nasilja nad ženama, Pravobraniteljica je u javnim istupima zagovarala unaprjeđivanje položaja i zaštitu prava **žena-žrtava seksualnog nasilja u ratu,** što predstavlja jedan od najtežih oblika kršenja ljudskih prava žena te je ujedno i ratni zločin koji ne zastarijeva.

Kao i u Izvješću za 2011., Pravobraniteljica ukazuje da nacionalni zakonodavni okvir ne zadovoljava zahtjevima **pravne zaštite spolnih i rodnih manjina,** koji proizlaze iz pravnog sustava Vijeća Europe i pravnog poretka Europske unije. Neusklađenost pravne regulative je postala očiglednija s obzirom na konstantan razvoj europske sudske prakse u ovom području. Primjećuje se daljnji napredak policije u osvješćivanju važnosti pravovremenog i učinkovitog suzbijanja zločina iz mržnje prema osobama istospolne orijentacije. Pravobraniteljica i dalje javnim priopćenjima ukazuje na zabranu homofobnih istupa i govora mržnje. U svojim aktivnostima je ostvarila suradnju s Veleposlanstvom Velike Britanije. Također, Pravobraniteljica ukazuje na problem s kojim se **transrodne osobe** susreću u odnosu na nemogućnost upisa promjene spola**.** Inicirala je kod resornog tijela državne uprave nužno rješavanje neodržive situacije za ovu posebno osjetljivu društvenu skupinu i predložila mjere za rješavanje iste.

Po prvi puta, ovim izvješćem obuhvaćene su društvene skupine koje ulaze u **rizik višestruke diskriminacije,** kao što su: žene u ruralnim područjima, žene ovisnice, žene zaražene HIV-om, žene s invaliditetom te žene u prostituciji. Pravobraniteljica drži da se radi o društvenim skupinama koje su izložene većem riziku od nasilja, siromaštva, ekonomske ovisnosti od partnera/obitelji, podložne rodnim stereotipima, predrasudama i/ili stigmatizaciji.
Praćenje **medija** u 2012., kao i rezultati istraživanja naslovnica 9 Internet *news* portala, koje je Pravobraniteljica provela, pokazali su da 18 godina nakon Pekinške deklaracije i 9 godina nakon donošenja Zakona o ravnopravnosti spolova mediji i dalje perpetuiraju spolne **stereotipe i seksizam**, da vrlo uporno koriste uglavnom žensko tijelo kao objekt za privlačenje pažnje na druge sadržaje ili u svrhu vrednovanja žena isključivo temeljem njihovog izgleda te da u uredništvima medija postoji veliko nerazumijevanje o tome koliku prepreku u postizanju ravnopravnosti spolova predstavlja način na koji se javno prikazuju žene.

U području **obrazovanja** događaju se vrlo značajne inovacije u pogledu odgoja i obrazovanja za rodnu ravnopravnost. Uvođenjem nastavnih predmeta Građanski odgoj i obrazovanje i Zdravstveni odgoj te izradom predmetnih kurikuluma otvorio se prostor za integraciju sadržaja vezanih za područje rada Pravobraniteljice. Na temelju dva provedena istraživanja o školskim udžbenicima (etike i vjeronauka), Pravobraniteljica ukazuje na problem zamjetnog broja diskriminirajućih sadržaja u njima te preporučuje brojne mjere za poboljšanje udžbeničkih sadržaja u pogledu obrazovanja za rodnu ravnopravnost koji su u uporabi u osnovnim i srednjim školama. Temeljem analize zastupljenosti žena i muškaraca u području obrazovanja Pravobraniteljica ističe problem značajne podzastupljenosti jednog spola na pojedinim razinama obrazovanja (posebice odgajatelja muškog spola u sustavu predškolskog odgoja i obrazovanja).

Žene su i dalje podzastupljene u području **političke participacije**, bilo da se radi o uključivanju na kandidacijske liste, javnom predstavljanju stranaka ili o konačnim izbornim rezultatima.

Pravobraniteljica je bila aktivno uključena u zakonodavne inicijative, mišljenja na zakonodavna rješenja, ostvarila je pro-aktivan pristup s tijelima državne i javne vlasti u svrhu poštivanja jamstva jednakosti spolova propisanih Zakonom o ravnopravnosti spolova i pravnom stečevinom EU te je i nadalje spremna svoju stručnost staviti na raspolaganje bilo kojem tijelu državne i javne vlasti, obrazovnim institucijama, trgovačkim društvima, organizacijama civilnoga društva kao i međunarodnim organizacijama.

Obzirom na postupanje prema pritužbama građana/ki, kao i provedenih istraživanja i analiza, Pravobraniteljica smatra potrebnim posebno istaknuti sljedeće **preporuke:**

Područje zapošljavanja i rada

1. Detaljno istražiti uzroke niske stope radne aktivnosti žena u Hrvatskoj i razviti mjere podizanja te stope.

2. Dodatno ojačati postojeće programe samozapošljavanja žena u svrhu usporavanja rasta broja nezaposlenih žena u Hrvatskoj.
3. Razviti mjere poticanja poslodavaca na zapošljavanje žena, posebno ako su žene u strukturi zaposlenih zastupljene sa manje od 30%.
4. Obvezu poduzimanja pozitivnih mjera kako bi se ostvario zakonski cilj ujednačene zastupljenosti žena na upravljačkim pozicijama, proširiti i na poslodavce u privatnom sektoru.
5. Uspostaviti mehanizam sustavne kontrole postupaka poslodavaca prema trudnicama i ženama koje koriste svoja rodiljna prava.

Spolno uznemiravanje

6. Izmijeniti sudski poslovnik tako da se parnični postupci za koje je naznačeno da se vode radi diskriminacije, ili kojima je osnova tužbenog zahtjeva diskriminacija jer to proizlazi iz sadržaja tužbenog zahtjeva, iskazuju zasebno.

Nasilje u obitelji

7. Osigurati sredstva za psihosocijalni tretman.
8. Daljnje sustavno i kontinuirano bavljenje problematikom financiranja skloništa i savjetovališta uz poticanje otvaranja zasebnih stavki u proračunima JLP(R)S.
9. Kontinuirano educirati policijske službenike/ce o rodnoj i spolnoj ravnopravnosti i obiteljskom nasilju te pravilnoj primjeni Zakona o zaštiti od obiteljskog nasilja i Prekršajnog zakona.
10. Kontinuirano educirati radnike/ce u CZSS o potrebi pružanja cjelovite pomoći žrtvama nasilja.
11. Dosljedno provoditi mjere iz Nacionalne strategije suzbijanja nasilja u obitelji, osobito one koji se odnose na stambeno zbrinjavanje i zapošljavanje žrtava nasilja;
12. Izmijeniti Prekršajni zakon u dijelu koji se odnosi na mjere opreza, kako bi bile djelotvorne.
13. Uspostaviti bolju umreženost unutar različitih službi, dostavu i razmjenu podataka radi ranog otkrivanja rizika u obitelji, rane intervencije i hitnog poduzimanja mjera u cilju prevencije i bolje zaštite žrtava nasilja.

Partnersko nasilje

14. Zakonom o ravnopravnosti spolova odrediti da je Ministarstvo unutarnjih poslova ovlašteni tužitelj za sve prekršajne odredbe propisane Zakonom o ravnopravnosti spolova.

Besplatna pravna pomoć

15. Izmijeniti obrazac za traženje besplatne pravne pomoći tako da se izostave podaci o imovini ostalih članova obitelji kao imovini kojom žrtva nasilja ne može samostalno upravljati.

16. Ponovno uvesti mogućnost dobivanja besplatne pravne pomoći i za kaznene, prekršajne i zemljišno-knjižne postupke za žrtve nasilja u obitelji.

17. Skraćenje roka za odlučivanje o pravu na besplatnu pravnu pomoć sa postojećih 30 na prethodnih 15 dana.

Žene silovane u ratu

18. Stvaranje zakonodavnog okvira kojim bi se žrtvama ratnog silovanja, kao civilnim žrtvama rata, osigurala određena materijalna naknada i priznao status.

Roditeljska skrb

19. Kontinuirana izobrazba stručnih radnika/ca centara za socijalnu skrb o provedbi načela ravnopravnosti spolova, o provedbi aktivnosti za poticanje jednake raspodjele kućanskih i obiteljskih poslova.

20. Promicanje korištenja roditeljskog dopusta od strane očeva.

Spolne i rodne manjine

21. Donošenje novog zakonodavnog okvira kojim će se poboljšati položaj spolnih i rodnih manjina, a hrvatsko zakonodavstvo u potpunosti uskladiti za zahtjevima koji proizlaze iz međunarodnih akata i prakse europskih sudova.

22. Nastaviti s daljnjim osvješćivanjem i osposobljavanjem policijskih djelatnika/ca, državnih odvjetnika/ca u području suzbijanja zločina iz mržnje prema osobama istospolne orjentacije.

23. Unaprijediti statistiku praćenja sudskih postupaka – kaznenih/prekršajnih i građanskih, u području suzbijanja diskriminacije na temelju spolne orijentacije.

Rizici višestruke diskriminacije

24. Donijeti nove strategije i politike koje bi dovele do poboljšanja položaja žena u ruralnim područjima, uz uključivanje lokalne zajednice koja će znati prepoznati njihove specifične potrebe te njihov potencijal.

25. Provoditi edukaciju i preventivne kampanje radi uklanjanja stigmatizacije i diskriminacije svih osoba zaraženih virusom HIV-a, prvenstveno HIV pozitivnih žena.

26. Senzibilizirati javnost o položaju žena s invaliditetom, a koja će pridonijeti i uklanjaju prisutnih stereotipa i diskriminacije te daljnje osnaživanje žena s invaliditetom, na svim područjima života.

27. Kazneni progon korisnika seksualnih usluga.

Područje obrazovanja

28. U Kurikulum zdravstvenog odgoja uvrstiti poduku o spolno i rodno uvjetovanom nasilju i definirati različite osnove diskriminacije prema Zakonu o suzbijanju diskriminacije.

29. Uskladiti udžbenike etike i udžbenike vjeronauka sa zaključcima analize koju je provela Pravobraniteljica tijekom izvještajne godine.
30. Na temelju rezultata analize zastupljenosti žena i muškaraca u području obrazovanja prilikom zapošljavanja odgajatelja i učitelja muškog spola u predškolskim i osnovnoškolskim odgojno-obrazovnim ustanovama pored kriterija

izvrsnosti i stručnosti temeljenim na individualnim kompetencijama, voditi računa i o kriteriju podzastupljenosti spolova.

Područje medija

31. Sustavno educirati medijske djelatnike/ce o spolnim stereotipima i seksizmu u medijskim sadržajima, o nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim dokumentima čije se odredbe odnose na način javnog prikazivanja žena i muškaraca u medijima i obvezati djelatnike/ce na sudjelovanje.

32. Svi mediji su dužni izbjegavati senzacionalizam u izvještavanju o nasilju nad ženama kao rodno uvjetovanom nasilju, seksizam i spolne stereotipe.

33. Županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova trebaju se više povezati s organizacijama civilnog društva kako bi mogla zajednički aktivno sudjelovati u praćenju medija i reagiranju na pojave seksizma i spolnih stereotipa u lokalnim medijima kao i u organiziranju edukacijskih radionica za djelatnike/ce lokalnih medija.

Tražitelji/ce azila

34. Kontinuirana edukacija i senzibilizacija svih osoba koje dolaze u doticaj s azilantima/icama prilikom prihvata, smještaja i integracije.

35. Prepoznavanje i usmjeravanje pozornosti na ranjive skupine kao što su to trudnice, majke s malom djecom, žrtve seksualnog nasilja, obiteljskog i drugih oblika nasilja, osoba istospolne orjentacije i dr.

V.
FINANCIJSKO POSLOVANJE

Sredstva za rad Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova u cijelosti su bila osigurana iz Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2012., razdjel 122 glava 05. Za razdoblje od 01.01.-31.12.2012., od planiranih 2.870.675,00 kuna, ostvareni su rashodi i izdaci u iznosu od 2.811.626,3 kuna (98,0 %).

Rashodi se odnose na aktivnost „Zaštita i promicanje ravnopravnosti spolova“ :

- primanja zaposlenih – u iznosu od 2.167.725,87 kn;
- materijalne rashode – u iznosu od 626.289,18 kn;
- financijske rashode – u iznosu od 1.820,45 kn;
- nabavu nefinancijske imovine – u iznosu od 35.434,85 kn.

Na teret ***materijalnih rashoda***, između ostalog, utrošeno je:

- 26.940,39 kn za službena putovanja - obilasci po županijama (na inicijativu Pravobraniteljice i po pozivu predstavnika/ca jedinica lokalne i područne/regionalne/samouprave i odbora/povjerenstava za ravnopravnost spolova) i posjete drugim nacionalnim i međunarodnim institucijama;
- 5.625,00 kuna za organizaciju - okruglog stola "Pravni položaj LGBT osoba u Republici Hrvatskoj", 18. svibnja 2012., povodom obilježavanja Međunarodnog dana borbe protiv homofobije i transfobije, organiziranog uz podršku Veleposlanstva Velike Britanije i u suradnji s LGBT organizacijama civilnog društva;
- 44.787,50 kn za promidžbu institucije i informiranje - tiskanje „Zakona o ravnopravnosti spolova“ (400), grafičko oblikovanje, priprema i tisak „Izvješća o radu 2011.“ (300) na hrvatskom i engleskom jeziku, izrada novog dizajna na webu i izrada logotipa;
- 3.889,50 kn za stručno usavršavanje zaposlenika/ca.

Na teret ***nabave nefinancijske imovine***, između ostalog, utrošeno je:

- 28.112,50 kn za informatizaciju - nabavu centralnog servera i ulaganje u računalne programe zbog kvara na starom serveru.

- **Nabava službenog vozila**

Državnim proračunom Republike Hrvatske za 2012., i projekcijama za 2013.-2014., Pravobraniteljici su osigurana redovna sredstva za plaćanje leasing rata za 1 službeno vozilo, nastavno na financijsko poslovanje od osnivanja ove institucije od 2004. Ugovor o operativnom leasingu broj 26629/08, potpisan kod Raiffeisen Leasing d.o.o. 2008., istekao je 30. travnja 2012. Stoga je Pravobraniteljica uputila Ministarstvu financija zahtjev za davanje prijedloga Vladi Republike Hrvatske za donošenje *Odluke o davanju suglasnosti Pravobraniteljici za ravnopravnost spolova za preuzimanje obveza na teret sredstava državnog proračuna za razdoblje od 2013.-2016., za nabavu osobnog vozila na operativni leasing,* [480] a na prijedlog navedenog Ministarstva taj je prijedlog odluke uvršten na dnevni

[480] Sukladno čl.44.st.2. Zakona o proračunu, Narodne novine broj 87/80.

red 22. sj. Stručne radne skupine Koordinacije za društvene djelatnosti i ljudska prava koja se održala 4. lipnja 2012. Iako se odazvala pozivu za navedenu sjednicu i obrazložila prijedlog odluke, Pravobraniteljica nakon toga nije dobila nikakav odgovor do kraja proračunske godine, kao ni nakon nje. Rokovi su isticali i Pravobraniteljica je bila prinuđena odustati od započete nabave za koju je prethodno već bio proveden zakonom propisan postupak javne nabave. *Sve aktivnosti koje ima, Pravobraniteljica od tada provodi bez upotrebe službenog vozila.*

- **Popunjavanje radnih mjesta**

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je donijela *Pravilnik o unutarnjem redu Ureda pravobranitelja/ice* temeljem kojeg je početkom 2012. rasporedila 9 državnih službenika/ca, a državnu službenicu V.B. je stavila na raspolaganje Vladi Republike Hrvatske kojoj je istekom roka raspolaganja isplaćena otpremnina i prestala državna služba po sili zakona (21. travnja 2012.). Rješenjem Odbora za državnu službu od 3. listopada 2012. poništena su dva rješenja Pravobraniteljice, prvo temeljem kojega je V.B. stavljena na raspolaganje Vladi Republike Hrvatske i drugo temeljem kojega joj je prestala državna služba kod Pravobraniteljice, sve usprkos činjenici da V.B. ne zadovoljava uvjete za niti jedno radno mjesto u Uredu pravobraniteljice, niti su za nju osigurana sredstva za plaću u Proračunu Republike Hrvatske. Pravobraniteljica ju je ponovo stavila na raspolaganje Vladi Republike Hrvatske, V.B. se ponovo žalila Odboru za državnu službu i na taj način sebi produžila status neraspoređene službenice dok god Odbor za državnu službu ne riješi žalbu. Stoga Pravobraniteljica upozorava Hrvatski sabor na činjenicu da radnopravni status navedene državne službenice pravobraniteljica ne može riješiti od 2006., iako se obraćala svim nadležnim tijelima i pri tome koristila potrebna pravna sredstva. Naime, stupanjem na dužnost novoizabrana Pravobraniteljica je zatekla V.B. od 2006. - neraspoređenom (od kada je Pravobraniteljica provela mjeru naređenu Zapisnikom upravne inspekcije, Klasa:050-02/06-01/127, Urbroj: 515-12-01/2-06-4, od 28. lipnja 2006.) i u statusu prekida rada (za koje vrijeme nije radila i primala je plaću)[481].

U 2012. se nije donosio Plan prijama u državnu službu u Ured pravobranitelja/ice za ravnopravnost spolova. Tijekom godine bilo je popunjeno 9 radnih mjesta za državne službenike od 11 u Uredu pravobraniteljice i 2 za državnog/u dužnosnika/cu s tim da se radno mjesto administrativni/a referent/ica za uredsko poslovanje i arhivu tijekom 2012. popunjavalo jednom, a 2 slobodna radna mjesta (VSS) se nisu popunjavala zbog nedostatka financijskih sredstava u Državnom proračunu.

[481] Državna službenica V.B., pozivom na čl.30.st.8. Zakona o radu (Narodne novine broj 137/04.-pročišćeni tekst) je prekinula rad s danom 29. srpnja 2006. i nije radila ukupno **5 godina, 3 mjeseca i 24 dana**, odnosno do 21. studenoga 2011., kada je prekinula prekid rada i 22. studenoga 2011. nastavila raditi u Uredu pravobraniteljice.

Odlukom Hrvatskoga sabora na sjednici 27.01.2012., na prijedlog Pravobraniteljice a temeljem raspisanog natječaja krajem 2011., imenovan je zamjenik pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, Goran Selanec.[482]

PRAVOBRANITELJICA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Višnja Ljubičić, dipl.iur.

[482] Narodne novine broj 14/12.